ELEMENTA METAPHYSICAE MATHEMATICUM IN MOREM...

Antonio 1713-1769 Genovesi

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE MANUELE
12
2 F
28

XIV D. 10

ELEMENTA METAPHYSICAE

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia Ethices Profeſſore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

BENEDICTO XIV.

P. M.

D.

Editio ſecunda Neapolitana multo auctior & correctior.

TOMUS SECUNDUS.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

NEAPOLI CIↃ.IↃ.CC.LI.

TYPIS BENEDICTI, ET IGNATII GESSARI.

SUPERIORUM AUCTORITATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTONIUS GENUENSIS
Philoſopho ſuo
S. P.

PRodit altera *Metaphyſica pars* parentis ſui *titubanti animo*, *corde*, *& pectore*, *poſt varios hominumque urbiſque labores*. Neque enim ignorans quae Prior fata habuerit,

. . . . . . *Quae cauſa indigna ſerenos*
Foedarit vultus, *aut cur haec vulnera cernas.*

Saltem ex Apologia, quam *Appendicem* perſcripſere, diſcere in promptu eſt. Nam ubi ego (ita me Deus adjuvet) in id omnes intenderam nervos, ut nefarios homines ratione adverſus religionem abutentes pro virili refellerem, non defuere qui aut arma impiis ſuppeditare, aut publicam cauſam prodere, nec clanculum, ſed publice clamitarent. Non eo quidem eram ignarus, multos ſtudioſe mihi contradicturos, quod nullo modo vitare potui, niſi ſi nihil omnino ſcriberem, maxime cum ſint, ut in Civili, ita in Literaria Republica, quidam *fruges conſumere nati*, *capite cenſi*, qui quum nihil ipſi pepere unquam, aut parere poſſint, in alienis operibus proſcindendis ineptiſſime ſunt eloquentes: alii vero, qui quantum alii proficiunt, gloriae ſuae demtum arbitrantur. Quos utroſquè jure potuiſſem contemnere, qui bonorum hominum, nec omnino ſtupidorum, judicia revereri ſoleam. Sed in eo falſus ſum animi, quod ubi humanitus errorum phi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

loſophandi reprehendi expectabam, quos ergo reprehenſores optabam, quibuſque magnas agerem gratias, majores haberem; ecce autem criminationes, ingeſtaeque ſine ulla non dicam chriſtiana caritate, ſed ne humanitate quidem calumniae; quae tanto fuere acerbiores, quanto in hominem paratum flammis devovere, ſi quid minus recte ſcripſerit (quod ergo viro ſummo Joſepho Spinelli Neapolitanae hujus Eccleſiae Archiepiſcopo conteſtatus eram) petulantiores. Neque enim is ergo ſum, qui plerique alii omnes, qui ſcriptionum mearum eo teneor amore, ut etiam contra jus & fas defendere auſim. Quum in publicum eas emiſi, velut alienas ſpecto, paratus in me facere, quod crudeliores ipſi nominis mei inimici vix audeant, *ignoſcere nempe aliis multa, mihi nihil*, tantum abeſt ut juſtas reprehenſiones, & admonitiones adſperner. Nam etſi nemo ſit, qui non intelligat, quanta ſit humanae mentis brevitas, quanta imbecillitas, quamque facile errare in plurimis; at confidenter dicam, paucos eſſe, qui ſibi & ſapientiae ſuae minus confidant, quique ſapientum judicia magis reformident & venerentur, quam ego ſim. Et his quidem ex animo ignovi & chriſtianae legis memor, & quod ita natura ſim comparatus, ut nec graves iras ſentire, nec diuturnas gerere valeam, nihilque magis homine indignum putem, quam illud, quod profanus homo non dubitavit diis tribuere, *manet alta mente repoſtum*. Quid eſt enim aliud *homo homini lupus?* Alia certe eſſe hominis debet vita: nam & qui fratres ſunt ex eodem nati ſtipite, & qui ſocialem vitam ſub eodem Imperatore Deo agunt, & qui eodem jure tenentur, quique ſe Dei & Chriſti imitatores profitentur, non diligere tantum ſeſe mutuo, ſed & amare oportet. Ecquid?

non

non pudet nos barba tantum & pallio eſſe philoſophos? Sed, utcumque haec aeſtimata ſint, ut nunc non in magno ponam diſcrimine; illud efficere non poſſum, quin valde commovear eorum pertinacia, qui quum alia, tum illud continenter jactant, me, ratione & via, qua philoſophor, ſcepticiſmum promovere, & quin, ut dixi, titubanti animo & pectore hanc alteram Metaphyſicae partem emittam. Nam quamvis ſtuduerim quidem accurate rationis humanae dignitatem, ſed intra ſuos cancellos, tueri, remotiſſimaſq; ipſas ſuſpiciones, quoad potui, effugere curaverim; acutiores tamen ſunt multo, quam ut ego evadere poſſim, hujus aevi Ariſtarchi. Quamquam quis ferat accuſari hominem ſcepticiſmi, qui mathematicum in morem cogitationes ſuas diſponet, & qui exactas etiam in abditiſſimis rebus demonſtrationes producere conetur? niſi forte qui neſciat, qui fuerint unquam, aut hodie ſint Sceptici. Quod non ſint ratione & cauſa dico. Nam rogatus quidam eorum, qui nunquam ſuo judicio uti didicerunt, ſed ex incertis vulgi polluti rumoribus praejudicant, ecquid praecipue in Metaphyſica mea reprehenderet, Scepticiſmum, inquit. Cur ita? nempe, inquit, quia parum a Janſeniſmo diſtat. Oh praeclare!

Spectatum admiſſi riſum teneatis amici?

Jam quis eum Pyrrhoniſmi inſimulet, qui ingenue fateatur, ſe ea ignorare, quae genus omne humanum ignorat? Nempe tum perpulchre cum hominibus agi arbitrantur, quum ſciveris noveris, te ſcire fateris, nihil omnino reputantes, nihil eſſe tam temerarium, tamque indignum ſapientis gravitate atque conſtantia, quam aut falſum ſentire, aut quod non ſatis explorate perceptum ſit & cognitum ſine ulla dubitatione defendere. Quamquam id tantum ab-

Digitized by Google

eſt, ut ſcepticiſmi vires dilatet, ut nihil potius ſit, quod ſcepticiſmum funditus evertat, quam accurate diſtinguere inter ea quae homines plane norunt, & ea quae ignorant. Nam qui etiam ea, quae ignorantur, de ridiculis argumentis hominibus perſuadere ſtudent, etiam ea, quae ſciuntur, in ſuſpicionem adducunt hominum, qui nec trunci ſunt, nec ſatis docti, quorum eſt magna Reip. literarum pars. Itaque ego ita ſum animo conſtitutus, ut quae certe ſcio, quae ego eſſe arbitror omnia, quae ad pietatem & vitam pertinent, nullo modo, nec voce, nec ſcriptione prodere valeam; quae ignoro, nequeam non pro ignotis profiteri, atque in iis ſapientum hominum ſententiam, & doctrinam expectare, paratus rationi, a quibuſcumque ea tandem proficiſcatur, parere, idque adeo laeto animo, ut nihil mihi unquam praeclarius eſſe duxerim, quam ab erroribus (quos ego haud dubium erro plurimos) & ignorantia mentem in ſapientiam & libertatem vindicare. Non ego quaeſiverim unquam quomodo ſint alii animo affecti: Ego certe ſic inſtitutus ſum, ut nulla alia bona Mentis perfectioni, & tranquillitati nedum praepoſuerim, ſed ne contulerim quidem. Quocirca quamquam certum mihi eſt, me undique inclementer impeti; praedixiſſe tamen mihi erit ſatis. Emergent proculdubio qui crimini vertant, protuliſſe me argumenta Epicureorum & Socinianorum adverſus animi naturam: Spinozae & Collini adverſus libertatem. Quibus ſi reponam, me communem ſanctiſſimorum quoque Patrum ſcribendi rationem ſectatum: argumenta quidem produxiſſe impiorum hominum, ſed confutaſſe; ii ſtatim regerunt, nec veteres Eccleſiae Doctores Spinozam & Collinum aggreſſuros fuiſſe, quippe quos vel nominare nefas: & fortaſſe me non idem animo ſentire,

quod

quod ſcribo. Egregie prorſus! Quaſi Spinozae & Collini non quovis ſeculo extiterint, poſtquam ſcimus extitiſſe & Ariſtotelem, & Zenonem; & Epicurum, & Diagoram, & horum ſectarios, atque admiratores! nam certe quos B. Thomas in opere adverſus Gentiles confutandos aggreditur, quorumque ad vivum reſecat objectiones, plura quoque & majora commenti ſunt adverſus Religionem. Conflictarunt cum veteribus illi, conflictandum nobis eſt cum recentibus Religionis hoſtibus, non aut umbras impetere, aut in otio, dum illi clamant, tabeſcere. Quod vero ſuſpicantur, id licet non ſit in literaria Republica novum, atrocius tamen eſt, quam ut verbis curari poſſit. Unum addo, praeripere eos, quod Dei proprium eſt, in hominum corda judicium. Meminiſſe poſſunt Apoſtolici verbi, *nolite judicare ante tempus*. Nam ad me quod attinet, ſic animum jamdudum formavi, ut Poteſtatibus, quandoquidem eorum jus mihi ratio eſt, ſine ulla ratione paream; Philoſophis vero quantum eorum meruerint rationes. Quod ſi etiam ſine ulla ratione me dimovere ab iis, quae veriora puto, geſtiunt, eos ſi contemnam, nemo ſapiens erit, qui me jure meo non uti dicere poſſit. Sed ea ſatis; nam copioſius proſequi animi videri poteſt minus, quam ego ſim, pacati.

Sunt quaedam, quorum tibi, philoſophe, & humaniſſime Lector, rationem reddere debeam, quod ſubaudiverim te muſſitantem. Primum, *quae tantae tenuere morae?* Rogas? Deſtinaveram nihil amplius, ſi per amicos licuiſſet, edere: nam quantumvis nihil mihi conſcius eſſem, cur in publicum prodire non poſſem, at haerebat animo grave illud Apoſtoli verbum, *non comedam carnes in aeternum, ſi frater meus offendatur*. Sed propoſitum pervicere amici. Nam &

 Ve-

Venetiis, & Roma viri quidam docti juxta & humaniſſimi ita impulerunt, ut mihi perſuaderem non eſſe admodum paucorum judicia extimeſcenda, eorum maxime, qui aſſuetudine maledicendi inteſtabiles evaſerint: & ſcrupulos omnes heic viri ex omni ordine literatiſſimi exemerunt. Ita ruptae morae. Deinde graviſſimo per hos annos pectoris morbo laboravi, ut vix neceſſariis curis intendere poſſem animum. Nam ego non ita philoſophiam colendam eſſe cenſeo, ut etiam vita periclitetur: ne ſi vellem quidem id juris in me habeo: *vetat ſummus ille imperator Deus, ſe invito e ſtatione diſcedere*. Tum quamquam ſuper his rebus ſcripſeram plurima, at indigeſta ea erat moles, ut mihi fuerit neceſſe ex integro rem omnem repetere: in quam rem quum non quantum voluerim, ſed quantum potuerim incumberem, effluxit tempus. Nec tamen his cauſis quidquam judicio tuo praevertere velim: tu ſi inertiae tribuere ames, non repugnabo.

Jam rogas, quum duas tantum Methaphyſicae partes promiſerim, cur tertiam nunc adjiciam? Nempe, quum ſecundam hanc perlegeris, tute ipſe intelliges, non potuiſſe me uno volumine in 8., ut vocant, tantam rerum molem complecti; niſi omnia corrumperem, aut Herculis cothurnum infanti vellem adaptare. Quae ſuper natura Dei & Religionis commentatus ſum, aut ex veterum recentiorumque philoſophorum lectione ſuppetunt, ea, niſi hallucinor, preſtantiora ſunt, quam quae hucuſque ſunt pertractata. Malui ergo promiſſis, quam quidquam ei rei detrahere, quod

Aeque pauperibus prodeſt, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris, ſenibuſque nocebit.

Prius tibi promiſeram: poſterius conſcientiae debeo & Deo. Te autem faciliorem habeo & humaniorem judicem in priori illa cauſa, quam aut memetipſum,

aut

Digitized by Google

aut vindicem Dei oculum in altera. Quod tu facies profecto, niſi faſtidioſus & delicatulus velis haberi philoſophus, aut inter Ephemeridum (quod nunc hominum genus copioſius eſt) literatos cenſeri.

Sed utcumque in eo te accipiam, inquis, at id non fero, quod nimis oles in *hac parte* e ſchola: Arabes conradis: lutulentos neſcio quos conſectaris rivulos. Saltem dum fuerit tibi id laboris non parvi,

Reſponſura tuo nunquam eſt fama labori,

talis nempe nunc eſt conditio philoſophandi. Nae tu declamator egregius! Macte. Auſculta interea, & tene. Mentium humanarum ab Adamo vigor ſeculis omnibus idem fuit: curarum objecta non eadem. Fuere qui quondam totum eum vigorem individuum Poeſi, aut Oratoriae applicuerunt, in eoque quum eſſent unice intenti, fuere praecellentes. Alii Mathematicis, ceteroſque poſt ſe reliquerunt. In iis ſaeculis, qui barbariei nomine appellantur, cura unica fuere res Metaphyſicae. Concedam ego aliis literarum nitorem & cultum: ſed philoſophorum, quos barbaros vocamus, propria eſt Metaphyſica. Terret, fateor, incomtus vultus & hiſpidus: neque idcirco te monuerim, ut accedas: ſed ſi qui ſunt, qui tibi eos exantlare labores non ſunt gravati, qui & ejus aevi philoſophiam tibi paucis eleganterque exhibeant, & ex ſtercore, ut inquis, aurum colligant, tu ne etiam graveris accipere, nec potius grati animi teſtimonium praebeas? Optandum eſſet potius, ut viri in utraque literatura verſatiſſimi, in hoc Dictionariorum ſeculo, Dictionarium nobis darent eorum omnium, quae in Scholaſticorum libris jacent nunc contemta: nam & ſunt in iis egregia plurima, &, ſi non ſemper docent Scholaſtici, at acuunt; & hiſtorica omnium aetatum philoſophia magna eſt vel cultiſſi-

Digitized by Google

tiſſimae eruditionis pars, niſi ſi velimus adeo eſſe inepti, ut noſtra intereſſe arbitremur, quae vetuſti Scythae, AEgyptii, Perſae, Graeci cogitaverint, maximo animi capitiſque labore exquirere, habereque in numerato; partem vero hanc maximam, & cum rebus noſtris plurimis arctiſſime connexam, negligere. Quod opus, niſi praeſentes docti aggrediantur, apud paſteros magis quoque rerum illarum incurioſos, utpote in tanto bonarum literarum apparatu natos, tam tenuis earum rerum notitia eſt perventura, ut omnis funditus ea philoſophicae hiſtoriae pars intercidat: Nam quae ſunt ab Hiſtoricis Philoſophiae collecta, nimis ſunt illa jejuna, & pauca. Utinam Bernardus Lamy, quam ſuſceperat ad umbilicum duxiſſet Scholaſticae Theologiae hiſtoriam! Fortaſſis plurimorum votis feciſſet ſatis. Quid, quod ego robore, & ſublimitate cogitandi primipilis illis ſcholae philoſophis recentiorem pene neminem antepoſuerim? Sic enim habe, mihi videre illos viros, horum magnam partem feminas. Scilicet quemadmodum veteres homines quanto moribus & veſtibus impoliti atque hiſpidoſi, tanto magis animi corporiſque robore prae cinaedis iſtis Penelopes ſponſis valebant; ita veteres illi philoſophi quanto incultiores, & rudiores aſpectu, tanto fuere meditatione, & cura profundiores. Uno verbo: quo ſine manu, & ſine libris iri a mente humana poteſt, ivere profecto veteres illi Metaphyſici.

Numquid aliud? Indicem, inquis, rerum poſtulo. Scio. Capitum atque propoſitionum indicem tu igitur in verſa pagina quaere: copioſiorem expecta. Bono ſis animo. Interea lege, libereque, ſed amice judica, ut ſoles: nam

Nunc ego te experiar quid ames, quid ſimules. Vale.

IN-

Digitized by Google

INDEX
RERUM PRAECIPUARUM.

Definitiones XVIII.

I. *MEntis* pag. 4.
II. *Intellectus & rationis* 5. 6.
III. *Perceptionis* 9.
IV. *Judicii*)
V. *Ratiocinii*) ibid.
VI. *Ideae* 12.
VII. *Memoriae* 14.
VIII. *Reminiſcentiae* ibid.
IX. *Senſationis* 15.
X. *Imaginationis* ibid.
XI. *Vitae* 16.
XII. *Appetitus, & averſationis* 17.
XIII. *Libertatis* 21.
XIV. *Voluntatis* 24.
XV. *Habitus* ibid.
XVI. *Affectuum* 26.
XVII. *Beatitudinis* 29.
XVIII. *Virtutis* 31.

Sequuntur poſtulata tria.

I. *Philoſophandum ex iis ideis, quas habemus, nec in ſcirpo nodum quaerendum* 37.

II. *Claritatem & evidentiam characterem eſſe veri apud homines* 41.

Variae ſuper ea re obſervationes ſeqq.

III. *Non eſſe a ſtatis demonſtrationibus abſcedendum, quod quibuſdam objectionibus reſpondere nequeamus* 45.

Ac-

Accedunt LXXXIII. Propoſitiones, quae in VII. Capitibus digeſtae ſunt.

C A P. I.

De Natura Mentis humanae 46.

Prop. I. *Si mens ſit qualitas corporea, cogitationes eſſe debent motiones* ibid.

Hobbeſii & Lockii ſententiae perpenduntur 47. & 48.

Prop. II. *Nec judicium eſſe ullum in nobis poteſt, nec ratiocinium, niſi plures eodem tempore Menti ideae obverſentur* 53.

Prop. III. *Si perceptiones ſunt motiones cerebri, oportet ut tot ſint in cerebro diſtinctae motiones, quot diverſae & diſtinctae ideae nobis obſervantur* 54.

Prop. IV. *Motiones corporeae eſſe nequeunt in indiviſibili materiae parte, neque idcirco in ejuſmodi parte gigni ideae Hobbeſianae* 55.

Confutatio rationum Thomae Hobbeſii ibid.

Prop. V. *Conſcientia perceptionis, judicii, ratiocinii, eſt perceptio perceptionis &c.* 56.

Prop. VI. *Collatio idearum res eſt ab ideis, quae conferuntur, diverſa* 57.

Prop. VII. *Conſcientia nequit eſſe motus corporeus* ibid.

Prop. VIII. *Judicium nequit eſſe motus corporeus* ibid.

Veterum in eandem rem argumenta praecipue B. Auguſtini 59.

Prop. IX. *Mens humana nequit eſſe temperatio naturae corporeae, qua vigeamus & ſentiamus, quae fuit Dicaearchi opinio* 62.

Lucretii eandem in rem argumenta 63.

Baelii in Dicaearchum argumenta 64.

Prop. X. *Mobilitas, ſodilitas, diviſibilitas, inertia ſunt corporum omnium proprietates eſſentiales* 65.

Spinozae doctrina de materiae indiviſibilitate 66.

Prop. XI. *Cogitatio & ratiocinatio pugnat cum diviſibilitate, ſoliditate, & inertia materiae* 69.

Prop. XII. *Mens humana eſt ſubſtantia incorporea* 71.

Prop.

Prop. XIII. *Mens humana quoad vivit perenni perceptione praedita eſt* 72.
Argumenta Lockii adverſus ſuperiorem propoſitionem refellitur 74.
Prop. XIV. *Mens humana eſt immortalis* 77.
Superiorum propoſitionum hiſtoria 78.
Argumentum traditionis expenditur 81.
Celebriorum philoſophorum argumenta in eandem rem.
Platonis 85.
B. Thomae 87.
Carteſii 89.
Prop. XV. *Dogmata incorporalitatis & immortalitatis animorum ſunt Chriſtianae Religionis dogmata* 92.
Argumenta Epicureorum adverſus duo illa dogmata 94.
Socinianorum argumenta 96.
Reſponſiones ad ſuperiora argumenta 98.
Prop. XVII. *Mens humana non eſt una eademque in omnibus hominibus* 103.
Oppoſitae doctrinae hiſtoria 104.
Prop. XVIII. *Mens humana ſempiterna non eſt* 105.
Hiſtoria originis animarum 106.
Platonicorum opinio ex Arnobio confutata 108.
Prop. XIX. *Mens humana neque Deus eſt, neque Dei pars, aut idea* 214.
Oppoſitae opinionis hiſtoria ibib.
Confutatus ſuper ea re Spinoza 116.
Et Poiretus 118.

CAP. II.

De unione mentis & corporis.

Prop. XX. *Mens unitur corpori humano quoad vivimus* 119.
Prop. XXI. *Perpenditur Scholaſticorum opinio ſuper unione mentis & corporis* 121.
Praecipue quod Mens ſit forma ſubſtantialis; quo modo

do a veteribus acceptum 125.
Prop. XXII. *Motiones vitae vegetativae & ſenſitivae neceſſariae ſunt, non liberae* 128.
Prop. XXIII. *Quid inde ſequatur, ſi earum actionum Mens ſit principium activum* 129.
Prop. XXIV. *Si Mens eſt immediatum Principium energiae corporis eſt forma corporis ſubſtantialis* 130.
Prop. XXV. *Si Mens ita praeſidet in cerebro, ut non ſit etiam forma ſubſtantialis, ponenda eſt media quaedam ſubſtantia, quae ſit anima hominis vegetativa & ſenſitiva* 132.
Hiſtoria doctrinae animae mediae ibid.
Argumenta Henric. Mori ibid.
Syſtema cauſarum occaſionalium ſuper unione mentis & corporis 126.
Prop. XXVI. *Confutatur* ibid.
Enarratur ſyſtema Leibnitianum harmoniae praeſtabilitae 141.
Prop. XXVII. *Ejus ſyſtematis defectus* 144.

CAP. III.

De idearum natura & origine 151.
Prop. XXVIII. *Mens nequit ipſa ſibi eſſe cauſa creatrix ſimplicium idearum* 152.
Prop. XXX. *Ideae & perceptiones non videntur eſſe poſſe una eademque res* 153.
Argumenta Arnaldi refelluntur 154.
Prop. XXXI. *Nihil poteſt mens intelligere niſi in ſe-ipſa* 156.
Prop. XXXII. *Peripateticorum opinio ſuper origine idearum, & de intellectu agente* 157.
Democriticorum ſuper eadem re ſyſtema 161.
Prop. XXXIII. *Confutatur* 162.
Syſtema in eandem rem Lockianum 164.
Prop. XXXIV. *Expenditur* 165.
Syſtema Malebranchianum, quod omnia in Deo videamus 168.

Qui

Qui apud veteres ejuſdem Patroni 169.
Prop XXXV. *Confutatur* 171.
Syſtema idearum innatarum 176.
Confutatur propp. 36., 37., 38., 39.

CAP. IV.

De humana libertate 181.
Prop. XL. *Mens eſt libera* ibid.
Prop. XLI. *Homines praediti ſunt libertate a coactione* 182.
Prop. XLIII. *Et libertate a neceſſitate* ibid.
Et libertate indifferentiae 183.
Cur oppoſitiones omnes adverſus humanam libertatem ſint mera ſophiſmata ibid.
Appendix *ad ſuperius Caput, in qua de libertatis natura & proprietatibus diſſeritur accuratius & Collini argutationes enervantur* 183.
Refelluntur argumenta adverſus libertatem humanam.
Primum argumentum 197.
Secundum argumentum 199.
Tertium argumentum 200.

CAP. V.

De propenſionibus, & habitibus, tum de memoria.

Prop. XLIV. *Propenſio ad bonum & verum ſunt leges naturae humanae mechanicae* 203.
Prop. XLV. *Duae aliae naturae humanae leges mechanicae* 205.
Prop. XLVII. *Habituum nullus eſt innatus* 208.
Prop. XLVIII. *Omnes habitus ſunt animi ſimul & corporis* ibid.
Prop. XLIX. *Cauſae habituum phyſicae* 209.
Prop. L. *Cauſae, quibus enervantur, aut delentur* ibid.
Prop. LI. *Memoria eſt habitus* 210.

Prop. LII.

Prop. LII. *Omnis habitus conſtat memoria & reminiſcentia* 211.
Prop. LIV. *Tota humana eruditio continetur duobus habitibus generalibus* 212.

CAP. VI.

De cauſis phyſicis voluptatis & doloris, ubi de affectibus generatim ibid.
Prop. LV. *Demonſtrantur cauſae phyſicæ voluptatis & doloris* 213.
Prop. LIX. *Affectus proprietates naturales naturae humanae* 219.
Prop. LX. *Affectus homini neceſſarii* 221.
Praecipuorum affectuum natura & utilitas, quum intra modum ſuum continentur 221.
Prop. LXII. *Omnes affectus ſunt modificationes & reactiones amoris* 233.
Prop. LXIII. *Affectus aucta atque emendata ratione intra terminos ſuos continentur* 244.
Prop. LXIV. , & LXV. *De natura boni & mali ex relatione ad naturam noſtram* ibid.
Prop. LXVIII. *De cauſis miſeriae, quibus in hac vita agitamur* 236.

CAP. VII.

De hominis beatitudine, ubi de virtute 243.
Continet propoſitiones XV.
Appendix de virtute 257.
Diſſertatio de anima brutorum 272.

ELE-

ELEMENTORUM METAPHISICAE

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PARS ALTERA

Qua continentur principia Pſycheſophiae.

PRAEFATIO.

POſtquam de generalibus Ontoſophiae, & Coſmoſophiae principiis in priori Metaphyſicae parte diſſeruimus, ſupereſt, quo integra nobiliſſimae hujus ſcientiae demus Elementa, ut de Spiritibus pertractemus, quae tractatio Pneumatologia Philoſophis appellatur. Sunt autem ſpiritus Animae humanae, Angeli, Deus, quod ſciamus: nam de Brutorum Animabus anceps diſceptatio eſt. *Spiritus* nomine appellantur, non tam quia ſunt ſubſtantiae incorporeae, quam quia activae: quidquid enim activum eſt *ruah* Hebraeis, πνεῦμα Graecis, *Spiritus* Latinis dicitur: Hinc ſubtiliſſima etiam corpora *Spiritus* vocati Phyſicis, & Chemicis. In duas partes tractationem hanc tribuemus. Ac in prima quidem de *Mente humana*, in altera vero de *Deo* dicemus. Et priori breviuſculam Appendicem de *Animabus Brutorum*, poſteriori alteram de *Demonibus* addemus.

Initium autem faciemus ab Animabus humanis. Tractatio de Animabus humanis appellari ſolet graeco vocabulo Pſychologia, quaſi λόγος περὶ τῆς ψυχῆς, *diſſertatio de Anima*, quod graecum vocabulum pro reſpiratione veteres quidem Graeci accipiebant; Ariſtoteles

vero, aliique Metaphyſici pro ipſa Animi ſubſtantia. Eſt autem haec Philoſophiae pars omnium maxime neceſſaria, utilis, & jucunda: quandoquidem nihil mortalibus eſſe poteſt, aut magis neceſſarium, aut magis utile, ut vivant beati, quam illud, quod Deo veteres tribuerunt, *noſce te ipſum*: & rerum Animi agnitio omnium pulcherrima Philoſophis ſemper viſa eſt, omniumque ferme hominum vehementem curioſitatem ſemper ea excivit perquiſitio. Sane qui perſpectam habet animi ſui naturam divinam, & immortalem, non poteſt non praeſentia, & circumjacentia bona contemnere velut Infantium crepundia vana, & fugacia; ſpectare vero ſempiterna, & ſecundum ea vitam longe nobiliſſimam inſtituere. Quanti illud eſt Africani (*a*)? *ſic habeto, non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc: nec enim tu is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cujuſque, is eſt quiſque non ea figura, quae digito demonſtrari poteſt. Deum igitur ſcito eſſe: ſiquidem Deus eſt, qui viget, qui ſentit, meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id Corpus, cui praepoſitus eſt, quam hunc Mundum ille Princeps Deus*. Nempe duo maxime ſunt, quae perpetuo homines miſere miſeros habent, metus Mortis, & circumpoſitorum bonorum nimia admiratio. At utrumque, ſi non omnino demit, maxima ſaltem ex parte extenuat animi noſtri intima contemplatio, efficitque non modo in mortis proſpectu alacriores, verum etiam in adverſa fortuna tranquillos, atque id circo minus ad magna gerenda impeditos.

Jam ad hanc ſcientiam comparandam non tam librorum copia adhibenda eſt, quam penitiſſima naturae noſtrae meditatio: ex hac enim meditatione facilius, uberiuſque, quam ex ulla librorum lectione natura noſtra pateſcit. Quinimo ſi ulla hujus praeclariſſimae ſcientiae amatori lectio praecipienda eſt, ea Hiſtoricorum potius eſt, quam Metaphyſicorum: iſti enim ut

---

(*a*) *Apud Cic. in ſomn. Scip.*

ut plurimum non eum, qui in Adae foece verſetur, ſed in Platonis Republica, hominem exhibent, atque deſcribunt: illi totam, quanta quanta eſt, naturam humanam, collatis moribus, offerunt. Egregie Diodorus Siculus in Proemio ad Bibliothecam: *Nam qui multa experimenta rerum variis cum laboribus periculiſque, ipſi procul ab omni diſcrimine poſiti geſta legimus, nos admonent maxime quid conferat ad degendam vitam. Cognitio igitur ex aliorum tum ſecundis, tum adverſis rebus percepta, doctrinam habet ad omnia valde neceſſariam. Pulchrum eſt enim ex aliorum erratis in melius inſtituere vitam noſtram. & non tam quid alii egerint quaerere, quam quid optime ab iis actum ſit, nobis proponere ad imitandum. Seniorum conſilia, quos aetas prudentiores effecit, laudantur. At hos tanto antecellit hiſtoria, quanto plura rerum exempla complectitur diuturnitas temporis, quam hominis aetas.* Scilicet, quod Soloni ab Aegyptiis dictum repetit Cicero, *nihil earum rerum ſcire, quae antequam naſceris factae ſunt, hoc eſt, ſemper eſſe puerum*, veriſſimum eſt.

Quoniam autem, quae de quacumque re inſtituitur tractatio, ex methodi Analyticae legibus, a definitionibus vocabulorum paulo obſcuriorum, quae in ea re explicanda uſu venire ſolent, ſuſcipienda eſt; omnium primum vocabula, quae paſſim in hac materia uſurpantur, definiemus. Non autem ita ut Geometrae nudas, & exſuccas definitiones ponemus, ſed ita ut velut primam, & ſimplicem epigraphen naturae humanae exhibeamus, quam mox adiectis pauciſſimis axiomatis, nec multo pluribus theorematis, paullo latius diducturi ſimus. Praeterea longe alia eſt ratio definitionum Geometrarum, & ceterorum Philoſophorum: illae notionum ſunt *arbitrariarum*, iſtae *proprietatum realium*, ut idcirco quum poſtremae non longe ab *axiomatum*, & *theorematum* natura diſtent, non eſſe ullo modo *arbitrariae* poſſunt, ſed *reales*.

Digitized by Google

DEFINITIO I.

Mentem voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, vel, ſi quis maveſit, ſubſtantiam intelligentem.

Schol. NOn heic mentem appello vim tantum intelligendi, vel cogitandi, quae Latinis proprie mens dicitur, ſed ipſam rem, quae intelligit, ipſum principium activum intelligendi, quo modo Tacitus lib. 1. Annalium loqnutus eſt; *tua*, inquit, *Dive Auguſte Coelo recepta mens*. Nec eſt cur me reprehendant Philoſophi, qui id definitione complectar, quod non dum perſpicuum fecerim, ſit ne mens humana ſubſtantia, necne. Enim vero cum negari non poſſit, nos cogitare, velle, eligere; & hae ſint qualeſcumque actiones; datis vero actionibus exiſtere debeat, & earum principium aliquod activum, & ejus principii ſubjectum aliquod, ſeu ſubſtantia (ex prop. 65. pr. par.); inter comperta ſtatui debet, exiſtere ſubſtantiam aliquam cogitantem, nec perquiri, niſi quae ſit ejus ſubſtantiae natura.

Carteſius, Sylvanus Regis, & plerique alii hoc ſtatuunt diſcrimen inter notiones vocabulorum *Mentis*, & *Animae*, ut eadem ſubſtantia cogitans ſi quidem in ſe ipſa ſpectetur, *Mens dicatur*; ſi prout corpus animat, *Anima*. Quam ego doctrinam in his Philoſophis, qui nullum *reale commercium* inter mentem, & corpus eſſe opinantur, non poſſum non ridere. Sed & quidam veteres Mentem ab Anima *realiter* diſtinxiſſe videntur, ut non pauci e recentibus Philoſophis. Anima docto Varroni definita eſt, *Aer conceptus in ore, deſerveſactus in pulmone, ferveſactus in corde, diffuſus in corpus* (a). Neque

(a) *Apud Lactant. de Opif. cap. 17.*

Neque vero parva eſt in naturali Philoſophia ea quaeſtio, vita ne corporis a ſubſtantia Mentis pendeat, an aliunde: quippe graviſſimi Philoſophi Gaſſendus, Cudworthus, aliique a *ſubſtantia media* repetunt: Carteſiani a *ſpiritibus animalibus*; Leibnitius, & Wolfius a vi corpori inſita: Veteres a parte animi ſenſitiva per totum corpus diffuſa. Profecto eae actiones, actionumque vires, quibus corporis vita continetur, & conſervatur, imperio Mentis non ſubſunt, velut motus cordis, pulmonum, arteriarum, calor vitalis: praeterea ſenſus ipſe videtur quodammodo praevertere omnem mentis cogitationem, & voluntatem, atque ab eo potius cogitatio omnis ortum ducere. Quae efficiunt ut Philoſophus ſuſpicetur, aut mediam quamdam in homine eſſe ſubſtantiam vitalem, aut fluidam quamdam ſubſtantiam, quae ſit Mentis vehiculum, ut appellat B. Auguſtinus, totum corpus permeare, & Mechanicis corporis legibus eſſe obnoxiam.

II. Intellectum eſt ea mentis facultas, aut vis (A) qua percipit, cogitat, ratiocinatur &c. Intellectus vocari quandoque ſolet *ratio* (B).

Sch. (A) Intellectum definivi *vim Mentis*, non ipſam Mentem, idcirco quod ita ſimus vulgo aſſuefacti, ut *actiones* quaſcumque ex *viribus* manare judicemus, *vires* vero ſubjectorum quorumcumque eſſe. Cum autem functiones, quas intellectui tribuimus, nobis videantur eſſe actiones qualeſcumque, fit ut intellectum vim appellemus: & quum exiſtat ſubſtantia quaedam cogitans, quaecumque ea ſit, ejus ſubſtantiae vim intellectum dicimus. Non ſum ignarus refragari nobis viros doctiſſimos, non e veteribus modo Scholaſticis, ſed e novellis quoque Philoſophis, qui intellectum *paſſivam* faciant *potentiam*, cui notioni explicandae minus eſt vocabulum *vis* accommodatum. Sed nae illi egregie deſipiunt. Nam ſi quidem percipere ideas, verſare eas ex omnibus aſpectibus, conferre, quid antecedat, aut ſequatur perſpicere, reminiſci, conjicere, intellectus ſunt, profecto eae quum ſint actiones, intellectus activa potentia eſt: ſi

vero Mentis id eſſe negant, nulliuſne ſubjecti erunt, an alicujus? Nullius dicere, eſt aliorum patientia abuti. Si alicujus, id mens eſt. Quae quum ſint perſpicua, otioſum cenſeo, pluribus eam quaeſtionem perſequi. At enim, ideas excipit intellectus, non creat. Eſto. At tum non ideae intellectus erunt actiones, ſed aliae quas circa ideas exſerit. Quod ſi qui eſt, qui tribuat quidem homini mentem, ſed nagat activam, is pugnantia pronunciat. Non ego igitur probo Renatum Carteſium, qui cum alibi, tum epiſtola 8 primae partis, quae eſt ad Eliſabetham eruditam illam Principem Palatinam, cribit, *rationes omnes, quae Dei exiſtentiam probant, illumque primam eſſe, & immutabilem cauſam omnium effectuum, qui a libero hominum arbitrio non pendent, mihi videri probare, illum etiam eſſe cauſam actionum omnium, quae a libero arbitrio pendent*, ideſt a Mente cum ratione, nec invita, agente, quum nihil ſit aliud arbitrii libertas; & quidem cauſam non tantum primam, & conſervatricem creatarum virium, earumque directricem, ſed *totalem*: nam paucis interjectis addit, *verum Deus ita eſt rerum cauſa, ut ſit etiam TOTALIS*. Id enim praeter quamquod evidentiſſimis rationibus repugnat, quae demonſtrant ineſſe in rebus mundanis vires ſuas, ſingulis peculiares, quemadmodum ex prima parte patet, grandem quoque viam pandit Spinoziſmo, quod quum ex iis, quae in ſuperiori parte dicta ſunt, tum etiam ex iis, quae inferius ſumus dicturi, eſt evidens.

(B) Philoſophi nempe non aliud videntur *rationis* vocabulo intelligere. Sed aut fallor, aut viri ipſi docti, dum velut ex tripode definiunt, *haec recte rationi eſſe conſentanea*, illa adverſa, nihil minus intelligunt, quam quod *rationem* eſſe poſuere. Ut ergo enucleatior *rationis* ſit Philoſophis noſtris notio, paulo altius repetam.

1. Eſt in hominibus determinatus quidam idearum numerus, quibus res externas ſibi repraeſentant.

2. Hujuſmodi ideae (1) nec immutabiles omnes ſunt, nec ſemper eodem numero continentur: nam praeter quam quod in ſingulis hominibus pleraeque

variant

variant numero, & qualitatibus, pro aetate, converſatione, moribus, ſtudiis, affectibus &c.; in tota quoque quadam humani generis parte veluti in Graecia, Italia, Perſide &c. numero, & qualitatibus variant pro variis temporibus, publicarum rerum fortuna, ſectis Philoſophorum, aliiſque cauſis. Itaque non eodem modo cogitabant Graeci Codri tempore, atque temporibus Xerſis, aut aliis: non eodem modo Romani tempore Numae, ac temporibus Decemvirorum, aut Auguſti: non eodem modo tota Europa Chriſtiana tempore Caroli Magni, ac tempore Caroli V.

3. Quod dico de Rep. Civili, id magis etiam de Literaria dictum volo. Habent enim ſua fata & literae Diſciplinarum, atque Artium quaedam hoc ſaeculo, quaedam alio magis florent: Hae in Gallia magis; aliae in Anglia. Maxime cum diſciplinarum quarumdam fortuna pendeat aut e publica aeſtimatione; aut ab utilitate: *Honos alit Artes, omneſque incenduntur ad ſtudia gloria, jacentque ea ſemper, quae apud quoſque improbantur* (a). Hinc vero fit ut non eodem modo ſemper in Rep. literaria cogitetur.

4. Quum ergo vulgo loquimur, ea plerumque judicia dicimus rectae rationi conformia, quae praeſenti numero, & qualitatibus idearum tum noſtri, tum eorum, inter quos verſamur, conſentanea judicamus; ea vero adverſa rectae rationi, quae ab his ideis abhorrent, quae etiam abſurda, & ſignificantius graece *ἄτοπα*, quaſi non ſit eo tempore iis locus, dicimus.

5. Sed hæc judicia (4) alio tempore, aut apud alios, ob varietatem idearum (2. 3.), converſa natura, non eadem cenſentur. Inde fit, ut vix reperias idem judicium probatum omnibus, & omni tempore, falluntur que qui levi quadam ſimilitudine de veteribus, aut extraneis judicant, conſentire eos nobis.

Sch. Inſtar omnium ſit unum e Rep. Literaria depromptum exemplum. Henricus Morus egregius fuit

 Philo-

(a) *Cic. in prima Tuſc.*

Digitized by Google

Philoſophus, & penetratione mentis, atque uſu rationis inſignis. Is ſua conſulta ratione ad Carteſium ſcribit: *tandem enim clare mihi affulſit Carteſiana lux, id eſt libera, diſtincta, ſibique conſtans RATIO; quae naturam pariter, ac paginas tuas mirifice colluſtravit*: ita ut aut *nullae, aut pauciſſimae ſuperſint latebrae, & loci, quas non patefacit nobilis illa Fax .... omnia profecto tam concinna in tuis Philoſophiae Principiis Dioptricis, & Meteoris, tamque pulchra ſibi ipſis, NATURAEQUE conſona ſunt, ut mens, RATIOQUE humana jucundius vix optaret, laetiuſque ſpectaculum*. Merſennus in epiſtola ab Gisbertum Voetium ..!.. *credidi*, inquit, *lucem aliquam eximiam huic viro* (Carteſio) *Deum infudiſſe .... vix ut credam ulli mortalium majorem rerum naturalium cognitionem a Deo tributam*. *Rectae* ergo *rationi* Carteſiana Philoſophia conſentanea tum videbatur. Nunc contraria omnia. Quae ergo eſt recta iſthaec ratio? nec in Philoſophia tantum naturali obtinet, ſed in morali maxime, in qua idcirco de virtute, & vitio, de bono & malo, de juſtitia, & injuſtitia tot ſententiae, quot capita.

6. Philoſophus noſter duo diſtinguat in *recta ratione*, ideas, & *ratiocinium*, ſeu *materiem*, & *artem*. Tum vero dicito quidpiam eſſe rectae rationi conforme, quum & ideae rerum naturae ſunt conformes adamuſſim, adeoque immutabiles & inde ducta ratiocinatio eſt neceſſaria. Quod ſi quando indicat quaeſtio de *recta* generis humani *ratione*, vim ratiocinandi, non aequalem licet, omnibu eſſe communem pronunciet, principiorum vero ratiocinandi pauca tantum. Ex quo intelliget & eſſe rectam quamdam rationem toti generi humano communem, & plures alias, quae itidem dicantur rectae, temporum, nationumque propriae, ſed quae revera tales non ſunt (*a*). III. Per-

---

(a) 1. *Sed quaeret, hoc in loco quiſpiam, ſint, nec ne, ideae ullae toti hominum generi communes, eaeque immutabiles? Neque enim; ſi nullae ſint hujuſmodi ideae, eſſe*

III. Perceptio Philoſophis eſt unius ideae contemplatio, quin eam cum alia quacumque comparemus.

IV. Cogitatio vero, ſeu judicium eſt plurium idearum, earumque relationum clara atque evidens perceptio.

V. Ratiocinatio eſt plurium judiciorum comparatio inſtituta ad id clare percipiendum, quod intuitione non perſpicitur.

Sch. Sunt hae definitiones ex Malebranchio deſumtae (*a*). *Quum* v. g. inquit, bis *duo*, vel *quatuor per-*

cipimus

---

eſſe ulla poteſt toti hominum generi communis ratio, ſed inter eos tantum erit aliqua, quorum communes quaedam ſunt notiones. Quum haec quaeſtio plurimum interſit, & ad ſpeciei humanae unitatem aſſerendam, & ad illud jus conſtituendum; quod naturale, & omnibus commune dicitur, commentemur hac de re paullo accuratius.

2. *Ac illud in primis quilibet per ſe animadvertere poteſt, rerum Naturam unam eſſe ac uniformem ubique, ſaltem ſubſtantia, legibus, ac ordine generali, ſeu & pulcherrime conſtructam ordinatamque, & eodem ſemper, ac ubique ordine ire, relationeſque earum rerum, quae in Natura ſunt, eaſdem ſemper eſſe, conſtantes, immutabiles. Sunt enim omnia ex rerum ipſarum eſſentiis in Natura ordinata; quae quoniam eaedem ſunt ſemper ac conſtantes, unum, eumdemque ſemper ordinem ſervant, ac ubique ſervant.*

3. *Porro hujuſmodi rerum Natura, quacumque hominum ſenſibus patet, ac quomodocumque patet, eadem, ac eodem modo iis objicitur:* non aliam videre Patres, aliamque Nepotes, *inquit ille. Magnorum globorum ordo, ſitus, motus, phaenomena caetera; eadem ubique Telluris, quae ſunt, naſcuntur, creſcunt, intereunt, ordinem ubique ſervant eundem, relationes eaſdem ubicumque ſunt. Ac quamquam* non omnibus fert omnia Tellus,

Sunt

(a) *Lib.* 1. *de inq. ver. cap.* 2. §. 7.

Digitized by Google

cipimus , tum ſimplex eſt perceptio . Quum vero judicamus bis duo non eſſe quinque , quid in hoc negotio agit intellectus ? id unum certe , percipit nimirum relationem paritatis, quae eſt inter duo, & duo, aut bis duo, & quatuor : & relationem imparitatis , quae eſt inter bis duo & quinque. Judicium igitur intellectus nihil aliud eſt praeter perceptionem relationis , quae inter duas , vel plures deprehenditur res . Sed ratiocinium eſt perceptio relationis , quae inter duas vel plures relationes duarum vel plurium rerum deprehenditur . Haec ille. Quae cum ſint, qui potuit idem Philoſophus ſcribere , judicia pertinere ad voluntatem , non ad intellectum ? id certe eſt notionibus ſuis turpiſſime implicari . Sed eſt in hac Malebranchii doctrina , quod aut minus ſit verum , aut minus clarum . Enim vero non omnis perceptio relationis duarum idearum proprie judicium eſt, & appellari poteſt : clara tantum & evidens judicium & eſt, & dici debet : obſcura vero , aut *opinio*, aut *dubium*; ut perceptio idearum extremarum, ſed non earum convenientiae , aut repugnantiae , ſi quidem convenientia , aut repugnantia ex alterius authoritate ſtatuatur, *fides* (a) . E. G. clare percipio $A = B$, aut $A \angle B$

ſunt tamen ubique communia quaedam , ac plurima magis modificationibus, *quam ſubſtantia differunt . Ita objecta ſenſuum humanorum , ſaltem maxima parte , ubique eadem , & conſtantiſſima .*

4. *Jam humani ſenſus ſunt in omnibus hominibus ſimiliter conſtructi , oculi , aures , tactus . Natura quoque ipſa humana ſimilis in omnibus . Reperies quidem homines magnitudine , colore , victu , vitae moribus inter ſe quandoque differre plurimum , ideſt iis , quae ſunt* naturae humanæ accidentia ; *at non aut corporis* ſtructura eſſentiali

(a) *Vide quae diximus in Arte Logico-Critica lib.* 3. *cap.* 2. §. 6.

Digitized by Google

A∠B, ſeu *intuitione* id efficiam, ſeu *ratiocinio*, judico. Si minime intueor clare; tum aut *opinor*, ſi quidem parva quaedam, non illa tamen clara lux affulgeat: aut dubito, ſi nulla, vel utrinque aequalis:

---

tiali, *aut* propenſionibus *naturae*, *affectibus*, *ejuſque generis aliis*. *Voluptate & dolore capiuntur ubique omnes ac permoventur: irae, odio, amori, miſericordiae, ſpei, metui, ambitioni, avaritiae, aliiſque aut animi perturbationibus, aut vitiis, aut virtutibus, ſubjecti omnes. Ita videre poſſimus, quacumque patet Tellus, Sinenſes, Japonenſes, Tartaros, Samojedas, Lapones, Americanos, Africanos eandem generatim habere naturam, nec differre, niſi iis, quae naturae accidunt, aut quae educatione, aut climatibus inducuntur. Ac id ego obſervavi ſaepe in Viatorum itinerariis, incultas ipſas ac barbaras gentes, quod vocamus, generis miſericordia tangi, amicitia capi, juſtitiae eſſe intelligendos, dudore ac verecundia ſolere ad turpes res ſuffundi, ac eo conſtantius, quo a magnis civitatibus remotiores, in* quibus corrumpere, & corrumpi ſaeculum vocatur.

5. *Praeterea vis judicandi & ratiocinandi, utut non in omnibus aeque expedita & prompta, eſt tamen in omnibus. Itaque hominum ſocietatem invenies nullam, quae & vitae conſulere neſciat, & non ſit numerorum ſuapte natura intelligens, & regimen politicum omnino ignoret, ſaltem oeconomicum, & Religionis ſit inſcia, & artes qualeſcumque non excolat. Sunt populi qui haec omnia perſectius, plenius, promptius efficiant; ſed nemo, qui penitus ignoret. Cultura igitur, & educatione, nonnihil etiam temperamento differunt magis, quam natura.*

6. Ex *quibus ego conficio eſſe communem quandam toti hominum generi rationem. Nam & ſimilis in omnibus natura, ac ſenſus* (4), *& una ac uniformis ubique Natura rerum* (2), *eademque oculis omnium objecta* (3); *& ratiocinandi facultas omnium* (5). *Ergo habent ho-*

mines

lis: aut tandem credo, ſi ex alterius authoritate id mihi perſuadeam.

VI. Idea eſt forma quaedam rei cujuſvis, aut exiſtentis, aut poſſibilis.

Sch. Non heic perſequar idearum genera, quod in arte Logico Critica feci. Unum tantum moneo, diſtinguere Philoſophos ſolere inter ideas *intelligibiles*, & *phantaſticas*, ſeu *materiales*: illas enim vocant formas pure intellectuales, omnis concretionis corporeæ expertes; has impreſſiones in cerebro factas, ſeu ab objectis externis in ſenſus incurrentibus, ſeu ab actionibus ipſius mentis in cerebro. Quae diviſio, quod ſuboluit Carteſio in examine programmatis Belgici, nullo modo eſſe accurata, & vera poteſt. Nam idea eſt forma exhibens rem quamdam, ſeu *ideatum*, ſed exhibens menti perſpicienti: dicitur ergo *idea* hujuſmodi forma ex relatione ad mentem intelligentem. Jam nunc aut mens incorporea eſt, aut corporea. Si primum nequit ſuſcipere, & intueri niſi formas pure intelligibiles, atque idcirco materiales formae in cerebro deſcriptae, quaecumque

---

mines omnes ut eandem ſemper ac conſtantem rerum naturam ſenſibus ſubjectam, ita communes quaſdam ac conſtantes notiones. Iiſdem praeterea affectibus ac propenſionibus ſubjecti, ac communi ratiocinandi facultate praediti, non poſſunt non in communibus quibuſdam veritatibus perpetuo conſentire. Ex quibus illud efficitur, eſſe rectam quamdam rationem hominum omnium communem. Quod niſi eſſet, qui fieri unquam potuiſſet, ut aliae cum aliis locis ac climatibus diſtantiſſimis nationibus ſocietatem inirent, ac commercia agitarent? Id enim non nugis fieri potuiſſet, quam inter ſanos, & inſanos, homines & pecudes, quibus nulla eſt communis ratio. Me Elementorum anguſtiae vetant hac in re eſſe longiorem. Lectores, qui philoſophari amant, ipſi per ſe haec copioſius diducere poſſunt, potiſſimum ſi in humana hiſtoria fuerint verſati.

Digitized by Google

cumque eae ſint, cum nequeant immediate eſſe Menti praeſentes, dici ideae non poſſunt. Quod ſi corporea ſit, tum nullo modo obverſari ei poſſunt formae intelligibiles, neque id circo ullae ſunt intelligibiles ideae. Praeter quam quod definiri prius oportet, ideae, & perceptiones idem ſint necne, ut poſſit diviſio illa intelligi. Nunc vero cum id non conſtet, videri poteſt, eam diviſionem vocabulis conſtare nihili.

Caeterum quidquid ſit de hujuſmodi diviſione, id certum eſt, non poſſe alio modo concipi a nobis ideas, niſi formarum, aut imaginum inſtar, quae cum objiciuntur menti, res referunt, aut exiſtentes, aut poſſibiles. Scilicet rerum aut exiſtentium, aut poſſibilium perceptio non fit extra nos, ſed in nobis. Quum vero fieri nequeat, niſi intima conjunctione principii intelligentis, aut cum rebus ipſis quas percipit, aut cum earum rerum imaginibus; niſi *ideae* ſint *imagines* & *formae* rerum, oportet mentem noſtram cum rebus ipſis uniri; quod explicari non poteſt, niſi aut ope intellectus agentis Arabum, qui ſit toti naturae creatae infuſus; aut ope Pythagorici, & Spinoziſti ſyſtematis, ut non ſit alius intellectus noſter, niſi pars quaedam Dei aut Deus ipſe *per univerſam rerum naturam diffuſus, & commeans*. Spinoza enim ſic cenſet (*a*): *quod ad mentem humanam attinet eam etiam partem naturae eſſe cenſeo; nempe quia ſtatuo dari etiam in natura potentiam infinitam* (intenſive, & extenſive reali extenſione) *cogitandi, quae, quatenus infinita, in ſe continet totam naturam objective, & cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac natura, & ejus nimirum idearum. Deinde mentem humanam hanc eamdem potentiam ſtatuo, non quatenus infinitam, & totam Naturam percipientem; ſed finitam nempe, quatenus tantum humanum Corpus percipit, & hac ratione mentem humanam partem cujuſdam infiniti intellectus ſtatuo*. Quae cum ſint non minus abſurda

ſurda

(a) *Epiſt.* 5.

Digitized by Google

ſurda quam impia, nihil immutandum eſt de vulgari illa definitione.

VII. Memoriam vocamus facultatem ea iterum percipiendi, quae alias ſunt a nobis percepta, ſed cum intimo ſenſu, & *animadvertentia*, fuiſſe ea alias percepta. Quo circa ſi ſenſus praeteritae perceptionis deſit, ea actio reminiſcentia dici nequit.

VIII. Reminiſcentia eſt actio ipſa, qua rem alias perceptam iterum percipimus cum ſenſu & *animadvertentia* fuiſſe alias perceptam. Differunt igitur Memoria, & Reminiſcentia veluti *habitus*, *&* *actus*, ut nempe quod *habitu* eſt memoria, id *actu* ſit reminiſcentia.

Schol. Ineſſe in ſingulis *reminiſcentiis* ſenſum veterum perceptionum, id clara intima conſcientia perſentiſcimus. Id explicatu difficilius videtur Philoſophis, unde is ſenſus proficiſcatur: neque enim eam rem ullo modo expedire poſſe opinantur. Et certe ſeu e cerebri veſtigiis exſiſtere dicas, ſeu e veſtigiis ſui generis, quae poſt ſenſationes, & perceptiones fortaſſis ſuperſunt in animo, inextricabilibus implicaris quaeſtionibus. Nam cerebri veſtigia perceptionem gignere poſſe ut demus, non video qui poſſint reminiſcentiam. Reggeres, agnoſcere mentem non recentia eſſe veſtigia illa, ſed vetera: rogo quibus tandem ſignis? vide ut clara reſpondeas. Confugere vero ad veſtigia in animo ipſo fortaſſis inſculpta, magis etiam mihi obſcurum videtur, quam ſuperius: enim vero nec quid ſint hujuſmodi veſtigia, nec qualia, *actuoſa* ne an immobilia & inertia, explicari poteſt. Non deſunt qui eum ſenſum, non minus quam ſenſum doloris, aut voluptatis a Deo repetunt. Argumentum rei inextricabilis perſpicuum [*a*]. Quae omnia idcirco monui ut habeant Tirones Philo-

ſophi

(a) *Dubitari non poteſt, quin ſenſus iſte naſcatur ex idearum concatenatione. Nulla enim idearum noſtrarum*

eſt,

Digitized by Google

ſophi exercendae mentis argumenta. Ceterum de memoriae natura in loco commodius.

IX. Vocamus facultatem ſentiendi eam, qua motus in organis ſenſoriis aut ab externis objectis factos, aut a cauſis in ipſo noſtro corpore exiſtentibus excitatos, percipere poſſumus.

Schol. Duo diſtinguere oportet in ſenſionibus, *perceptionem*, & *ſenſum voluptatis aut doloris*, qui ſingulas ſenſationes comitatur: nam qui intendunt animum; intelligunt conjuncta quidem illa duo eſſe, ſed diſtincta. Qui mentis humanae eſſentiam in ſola poſuere cogitatione, ii ſenſum illum *aequalibus* maxime *voluptatis*, qui ſequitur neceſſario ſenſationes omnes, unum faciunt *ex modis cogitandi*. At niſi nobis ipſi illudere, & imponere velimus, negare non poſſumus, *ſenſum* illum longe diverſae naturae eſſe a modis cogitandi. Interim Philoſophi iſti, niſi dicere velint, ſenſum illum eſſe agitationem mediae cujuſdam Animae, quum ſtatuant, mentem eſſe ſubſtantiam omnino inextenſam, nihil ſupereſt ut dicant, niſi eſſe *neſcio quid*. Sed ea de re accuratius infra.

X. Facultas imaginandi dicitur ea, qua ideas corporeas abſentium corporum nobis repraeſentamus, varieque copulamus, augemus, minuimus, & qua res ipſas incorporeas ſub corporeis imaginibus nobis depingimus. Vocari etiam ſolet *phantaſia*.

Schol. Non eſt ea *vocabuli* definitio, ſed *rei*. Nam quod ea facultas nobis inſit intima conſcientia ſcimus. Ut autem imaginationis naturam accuratius explicemus, paullo altius exordiemur. Senſationes omnes quaedam ſui veſtigia, quaecunque ea ſint, in nobis relinquunt, quorum veſtigiorum ope poſſimus habere eaſdem per-

---

eſt, quae cum pluribus aliis περιστάσεων *diverſarum loci, temporis, perſonae non ſit conjuncta. Itaque ubi ad animum redit aliqua iis ſtipata* circumſtantiis, *reminiſcor: reminiſcor vero fere numquam, ſi illae obliteratae ſint. Hoc cogitandi non poteſt non eſſe perſpicuum.*

Digitized by Google

perceptiones luminis, colorum, figurarum, diſtantiarum, sonorum, odorum, ſimilium, etiam quum res illae praeſentes ſenſibus nobis non ſunt. Perceptiones hujuſmodi dicuntur imaginationes, & phantaſmata. Non ergo differunt *ſenſatio*, & *imaginatio*, niſi diuturnitate, & vivacitate: diuturnior, & vivacior natura ſua eſt *ſenſatio*; minus diuturna, minusque vivax *imaginatio*. Ex quo id intelligitur facillime, quod alibi animadvertimus (*a*), tum *imaginationes* pertinaciſſime pro *ſenſationibus* haberi, quum diuturnitate, & vivacitate ſenſationes ipſas adaequant. Sed eadem vi, qua praeteritas ſenſationes mens ſibi repraeſentat, poteſt ſibi conficere phantaſmata ſimilia, quae ſcilicet nunquam ſenſibus percepimus. Poteſt haec phantaſmata aſſociare, augere, minuere, atque ita novas rerum formas ſibi exhibere, quod faciunt Poetae. Poteſt res ipſas incorporeas corporeis phantaſmatibus exprimere, quemadmodum Pictores exprimunt. Sed in omnibus his ut fingere infinita, ita infinita peccare poteſt. (*b*)

XI. Vita poſita eſt in actione aliqua perenni, quae ex principio activo rei, quae vivit, intrinſeco manat, quaeque cum ſui ſenſu conjuncta eſt.

Schol.

(a) *In Arte Logico-Critica*.

(b) *Angelus a S. Joſeph Carmelita in Gazophylacio linguae Perſicae teſtatur ſe vidiſſe hominem, qui quum Oppium Perſicum deglutiiſſet, plures horas riſerit invitus, ineptaque plurima ac obſcaena effutierit. Coram ſe phantaſmata adſpiciebat quaſi deambulantia, eaque monſtroſa aut perridicula* (*pag.* 260.). *Chardinus teſtificatur id huic ipſi Carmelitae contigiſſe* (*in Itinerario tom.*4. *pag.* 202.). *Ac ſimilia efficiunt apud nos ſpiritoſiſsimi liquores, ut apud ceteras nationes. Mirabilia ſunt Catalepticorum phantaſmata. Sed & videre poſsimus, quid in hominibus poſsit phantaſia in iis, in quibus deturbata eſt, quorum ubique magna eſt copia. Plurimum in his errandis oblectamenti videtur cepiſſe Henricus Morus lib.* 1. *de immortalitate animorum*.

Digitized by Google

Schol. Non aliam vitae notionem habent homines; nec in ſcientiis, quae in hominum ſcholis traduntur, definitiones, niſi ex communi hominum notionibus, accipi poſſunt. Unum ut obſervemus oportet, *vitae* plura genera, quae gradibus diſtinguantur, ſtatui poſſe: nam & Plantas, & Brutas animantes, & Homines, & Daemones (quo nomine bonos maloſque ſpiritus ex Graecorum Philoſophorum uſu intelligo) & Deum, vivere dicimus. Plantae quidem vivae appellantur, quouſque vis plaſtica, quaecumque ſit, eas permeat, & perenniter animat: brutae vero animantes, quouſque, & vi eadem plaſtica & ſenſu praeterea, atque motu ſpontaneo ſunt praeditae. Hominum vita in eo Brutorum vitae praeſtat uno, quod ratione quoque utantur homines. At longe diverſa Daemonum vita ſi quidem illi nullo ne tenui quidem corpore utuntur-eſſe debet, ut penitus diverſa, ac generis eminentiſſimi vita Dei. Sed in eo vitae harum rerum omnium conveniunt, quod eſſe non poſſint ſine *energia*, ideſt actione, & quidem intrinſeca, & perenni, ut ſi ea actio interrumpatur, vivere continuo deſinant. Quocirca, ſi quae ſunt, quae vivunt quin ullius actionis perennis indicium praeſeferant, quemadmodum, ſemina, & ova, dubitari non poteſt quin intrinſecus actione vitali agitentur; cujus nulla ſint ſenſibilia veſtigia.

XII. Appetitus, ſeu deſiderium eſt propenſio animi erga bonum perceptum, & ut praeclare Chryſippus, *ratio actionem imperans* (*a*): Averſatio eſt quum animus refugit a malo aliquo percepto.

Schol Vis qua appetimus, aut averſamur, *bruta* eſt, ideſt, omnem uſum rationis, & conſulationis praevertit; ſed non praevertit tamen omnem perceptionem; nam ut ignoti nulla cupido, ita nullus ex ignoto metus. Veteres Philophi appetitum diviſerunt in *rationalem*, & *concupiſcibilem*, quem Chriſtiani philoſophi

(a) *Apud. Plutarchum de Stoic. contrarietatibus.*

Digitized by Google

carnalem vocarunt. Nec tantum objectis, ſed ſubjectis quoque illos diſtinxerunt: nam *rationalem* in ſuperiori Animi parte, ideſt *intellectiva* locarunt; concupiſcibilem in inferiori, ideſt *ſenſitiva* poſuerunt. Hinc vero explicuere, ut iis videbatur, faciilime, eam pugnam, quae inter utrumque intercedit quaque fit illud, quod Medea opud Ovidium pronunciat, *video bona proboque, deteriora ſequor*, quodque Paulus Apoſtolus in epiſtola ad Romanos paullo pluribus dicit, *video ālia legem in membris meis repugnantem legi mentis meae: non quod volo bonum hoc ago, ſed quod nolo, malum illud operor*. Opinabantur nimirum inferiorem animi partem cum ſuperiore pugnare, & ut Plato eleganter dicit, Equuum cum Equite. Inde eſt Horatii illud, *Animum rege* (animum appetitum hunc concupiſcibilem, qui affectuum ſedes habetur, intelligit), *qui niſi paret, imperat*. Quæ ſpecioſa magis ſunt quam vera: nam quum anima ſit incorporea & ſimplex ſubſtantia, vocabula partium inferioris, & ſuperioris, *vocabula* ſunt nihili. Ego qui in ea ſum ſententia Mentem humanam ſuam habere extenſionem, utut incorporem, ſic explico. Ex ſingulis Mentis perceptionibus totidem naſcuntur in tota anima humana, qua continetur vita, commotiones, eaeque commotiones in ratione ſunt *intenſitatum perceptionum* bonorum, vel malorum, quas perceptiones bona, aut mala *repraeſentata* voco. Jam quum bonorum aut malorum *repraeſentatorum* intenſitas non ſit aequalis ob eas res, quas loco ſuo explicaturi ſumus, fit ut ne commotiones quidem illae ſint aequales. Jam in ratione commotionum illarum excitantur in nobis ſenſus voluptatis, aut doloris: qui & ipſi inaequales plerumque ſunt. At ſenſu doloris, vel voluptatis intenſiore fere ſemper determinamur; ergo determinamur in ratione *bonorum* aut *malorum repraeſentatorum*, ideſt in ratione intenſitatum commotionum, atque idcirco *perceptionum*. Itaque ſi contingat ut eodem tempore duo objecta bona A, B, A quidem animi, B vero corporis, hoc intenſitatis 6, illud 4 percipiantur; con

ſeque-

Digitized by Google

ſequetur, determinari nos erga A propenſione = 4, erga B = 6; quod eſt *videre bona*, *deteriora ſequi*, & *legem ſenſuum* adverſus *legem mentis* praevalere.

Malebranchius (*a*) duo alia inclinationum genera ponit, *congenitas*, & *acquiſitas*, atque primas *naturales* appellat. Operae praetium eſt integrum ejus locum tranſcribere: *Si Deus*, inquit ille, *quum hunc Mundum creavit, materiam undequaque immenſam creaviſſet, nec ullam ei vim matricem indidiſſet, nulla corporum varietas proveniſſet. Totus potius adſpectabilis hic Mundus nihil etiamnum eſſet niſi pondus iners, vaſtaque moles, quae demonſtraret quidem ſummam Dei potentiam, & magnitudinem, ſed nulla formarum diſtinctus varietate, nulla rerum ſucceſſione, qua univerſitatis rerum pulchritudo continetur, procedens, nulla etiam divinae ſapientiae indicia praeberet. Sunt autem in Spiritibus propenſiones & inclinationes in hoc Intelligentiarum Mundo, quod motus in Mundo corporeo. Itaque niſi Spiritus hujuſmodi praediti eſſent inclinationibus, nihil quidem illi unquam appeterent, vellentque, nullaque eſſet in Spirituum Mundo actionum ea varietas, quae mentes rapit in admirationem quum divinae ſapientiae, tum quoque ejus miſericordiae, juſtitiae, bonitatis, atque ceterorum Dei attributorum. Diſcrimen itaque inclinationum efficit haud dubium in Spiritibus, quod motionum varietas in corporibus, atque unica hac re tota creaturarum pulchritudo efficitur, & continetur.*

Pergit porro, atque ut quae tandem hujuſmodi ſint inclinationes detegat, hunc in modum ratiocinatur. *Inclinationes naturales Spirituum non poſſunt aliud eſſe, praeter quam continuatae impreſſiones voluntatis Dei, a quo illi creati ſunt & conſervantur: quo circa oportet ut ſint eae ſimiles finibus Creatoris: Ergo ſpectant & Dei gloriam, & Spirituum ipſorum conſervationem. Velle enim non poteſt Deus, ut quae creatae ſunt voluntates in alia*

(a) *Lib.* 4. *de inquirenda veritate cap.* 1.

bona vehementius rapiantur, quam in Deum ipſum . . . . Nihil igitur imprimit in mentibus Deus, quam amorem erga Deum, quo & ipſum & cetera propter ipſum amamus. Eſt autem is amor, quod principium eſt ceterorum peculiarium amorum noſtrorum amor ipſius boni, ſeu boni generatim ſumti, ſummi boni. Haec autem eſt prima naturalis inclinatio ceterarum fons ſecundum Malebranchium. Altera vero eſt inclinatio, qua ſtudemus nos conſervare, ſeu noſtri ipſorum amor. At ita quidem his de rebus diſſerit vir doctus, ut eas inclinationes velut naturae rationalis quaſdam *leges Mechanicas* videatur habere: nam *Mechanica lex* ea philoſophis dicitur, cujus nulla eſt in natura cauſa anterior, ſed quae ſola Dei voluntate & exiſtit & conſervatur (*a*). Nec is primus eſt, qui exemplis e legibus corporum mechanicis deductis, animi humani propenſiones explicare ſtuduerit: Nam B. Auguſtinus, cujus hic principiis totum ſyſtema ſuum inaedificavit, in *Confeſſionibus* eodem prorſus exemplo utitur, *ponderibus*, inquit, *ſuis aguntur omnia. Amor meus pondus meum illo feror, quocumque feror*. Ut, ſi Newtoniana calluiſſet, potuiſſet dicere, eſſe in mentibus amorem, & odium, ſeu inclinationem, & averſationem; quae ſunt in corporibus vires centripetae, & centrifugae.

Interim non ſine ratione, ut opinor, graviſſimi Philoſophi ab hac doctrina diſſentiunt. Putant enim omnes hominum inclinationes *ex uſu vitae* naſci conſentaneas tamen naturae. Nempe quum ita ſit natura humana comparata, ut voluptate conſervetur, dolore deſtruatur; adeoque dolore, & voluptate impellatur ad objecta vitae conſentanea, retrahatur a noxiis; his efficitur ut commercio, & uſu rerum inclinationes, aut averſationes naſcantur erga eas res, quae vitae ſunt conſentaneae. Nempe Naturae ipſius ſenſu

---

(a) *Vide Wolfium in Coſmologia*.

ſenſu quiſque amat eſſe, agere, vivere, ideſt exiſtere, nec exiſtere modo, ſed cum commoditate, ac beate quoque exiſtere: totus hic naturae conatus, ſenſus, & amor quo nullus in natura noſtra prior concipi poteſt, in nobis terminatur, ulterius non ſpectat: ſed inde fit, ut quum uſu vitae externa didicit bona, in ea feratur, incipiatque amare beatitudinem, & ipſum bonum. Quod ſi, inquiunt, ingenitae ſunt naturae noſtrae propenſiones quaedam, *brutae* ne eae ſunt, ideſt tales, quae praevertant perceptionis, & rationis uſum, an *rationales*, quae ſcilicet ex ideis boni, vel mali oriuntur? primae quidem naturae potius corporeae ſunt ac animamalis, quam rationalis: alterae innatas ſupponunt notiones; quas quum iſti diſterminaverint, conſequitur nec illas eſſe ullas. Ego non dubito, quin prior illa opinio ſimilior ſit vero: ſed puto hanc rem non praejudicio ullo majorum Philoſophorum, ſed accurata naturae noſtrae contemplatione expendendam (*a*).

XIII. Libertas eſt illa mentis facultas, qua poſſumus

(a) *Non multa meditatione indigemus, qua intelligamus, natura ipſa fieri, ut* 1. eſſe velimus, 2. & bene eſſe, 3. & beate. *Itaque nihil natura noſtra vehementius abhorret, quam* non eſſe: *ſecundum haec*, non bene eſſe: *tandem* non eſſe beata. *Ariſtoteles mortem* terribilium omnium extremum *vocat, ac vere & eleganter vocat. Hinc nullum eſt malum, aut periculum, quod homines non invadant audentiſſime, quum de morte evitanda agitur. Plenae ſunt horum exemplorum hiſtoriae, praeſertim navigantium. Jam quantopere* non bene eſſe *reformidet humana natura, inde intelligi poteſt, quod nihil ferme agamus, aut omittamus, niſi animi ac naturae inquietitudine commoti. Nulla eſt moleſta perceptio, quam non ſtatim ex animo ejicere velimus. Ac ſumus adeo delicati, ut minus etiam jucundas perceptiones, ſi jucundiores nobis ſuppetant, continuo faſtidiamus, & niſi*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

quidpiam eligere, aut ſugere, prout nobis ex ratione boni, vel mali propria libitum fuerit. Eum igitur nos liberum dicimus, qui ex ſua boni vel mali ratione quidpiam operatur; eum vero minime liberum, cujus agendi cauſa eſt aut motio vel *paſſio* ſine ratione, aut non ſua ratio, quique idcirco non ipſe, nec cum voluptate, ſed invitus agit.

Schol. Nulla res eſt, cujus tam diverſas notiones homines alioquin perſpicaces, & docti ſibi confecerunt. Sunt enim qui libertatem locant *in facultate agendi, aut ceſſandi ex voluntate* (*a*). Alii vero in facultate agendi, aut ceſſandi ſecundum determinationes cogitationum noſtrarum. Nempe ut cogitationum noſtrarum aliae aliis intenſitate praeſtant, ita hae potius inde actiones, quam aliae manant (*b*). Alii in facultate eligendi ex conſultatione (*c*). Alii in facultate eligendi ſuper bonis minime infinitis (*d*). Spinoza libertatem generatim definivit his verbis: *ea res libera dicetur, quae ex ſola ſuae naturae neceſſitate exſiſtit, & a ſe*

---

niſi ejecerimus, triſtemur. Tandem eodem naturae impetu fit, ut omnes beati eſſe velimus. *Itaque & in jucundis perceptionibus haeremus lubenter, & iis privari timemus, & ſi ſubducantur, aegritudine ſtatim corripimur moleſtiſſima. Tum ingentes quoque labores ſubire parati ſumus, ſi ii ad hanc qualemcumque beatitudinem quidquam conferre arbitremur; & ab omni etiam leviſſima cura refugimus, ſi id in animum induximus, turbari illa animi quietem & pacem. Quocirca tria illa*, eſſe, bene eſſe, eſſe beate, *naturalia omnibus ſunt hominibus, e naturae ipſius humanae ſtructura quaſi emergentia, ingenita ſunt.*

(a) *La Placette Eclairciſſement ſur la liberté p. 2. Jaquelot de l' eſiſtence de Dieu pag.* 381.

(b) *Locke Eſſai de l' Entend. lib.* II. *cap.* XXI. §. 8.

(c) *Alexander Aphrodis de Fato.*

(d) *B. Th. p. part. q.* 82. *art.* 2. *in corp.*

Digitized by Google

ſe ſola ad agendum determinatur: neceſſaria autem, vel potius coacta, quae ab alio determinatur ad exiſtendum, & operandum certa ac determinata ratione (a). *At alibi* dum hominem liberum memorat, eum eſſe dicit, *qui ex ſolo rationis dictamine vivit* (*b*). Ex quo conſequi videtur ei humanam libertatem acceptam fuiſſe pro *facultate agendi ex dictamine rationis*.

Ego in omnibus his non parvam ineſſe obſcuritatem video. Libertatem iſti non ex eadem facie omnes contemplati ſunt: inde notiones variae, & concertationes aeternae. Rem paucis comprehendam. In primis duo ſunt in homine diſtinguenda, *vis quaedam activa*, & *motiva*, quibus ea vis determinatur ad hoc potius, quam aliud objectum. Ineſſe homini vim quamdam activam, inter comperta habeo. Quum autem vis nulla activa determinata ſimul eſſe poſſit in omnes partes, ſi talis vis in homine ineſt, quae nunc in hanc partem, nunc in aliam inclinatur, ideſt, quae non ſit unum in modum determinata, neceſſe eſt, motiva quaedam adeſſe, quibus illa determinetur. Jam duum generum ea *motiva* eſſe poſſunt, *ratio*, & *paſſio*. Quum vis hominis activa paſſione determinatur, ideſt actione aliarum rerum externarum, aut ipſius corporis, neceſſaria eſt, & mechanica: ſi ratione, libera. Quaeſtio ergo, utrum ulla ſit in homine libertas, huc redit, determinetur ne ſemper homo a *paſſionibus*, an aliquando etiam a propria ratione. Si primum conſtiterit, actum erit de humana libertate: ſi poſterius liberi erimus. Praeterea niſi quoque diſtinguatur inter libertatem ipſam, & ejus uſum, in multis nos implicari quaeſtionibus minime neceſſariis oportet. Ex. gr. B. Thomas, qui in prima part. Summae Theologicae Quaeſtionibus LXXXII. & LXXXIII. acutiſſime his de rebus diſputat, atque, me ſaltem auctore, cete-

 ris

(a) *Eth. part. 1. def. 7.*
(b) *Eth. part. 4. in demonſt. prop. 67.*

Digitized by Google

ris accuratius, & ſolidius, duas in primis quaeſtiones ponit, una, *ſit ne libertas potentia cum habitu conjuncta? altera libertas & voluntas ſint ne duae potentiae?* Utrumque negat. Scilicet ei & libertas & voluntas una eademque ſunt potentia; & haec potentia nec habitus eſt, nec cum habitu conjuncta. At diſtinguere debebat. Libertas enim ab uſu velut abſtracta & ſeparata, nec voluntas eſt, nec habitus: uſus autem libertatis, & cum voluntate, & cum habitu eſt conjunctus. Ex quibus & id intelligitur facillime, ad libertatem generatim ſumptam pertinere quidem il*l*a libertatis genera, quae *a coactione*, & a *neceſſitate* naturae dicuntur: ut ſcilicet vis hominis activa nec ab externis cauſis neceſſario, nec ulla naturae ſine neceſſitate determinetur: reliqua vero genera, quae dicuntur *indifferentiae*, *contradictionis*, *contrarietatis* ſolum ſpectare uſum libertatis: Quae ſi probe obſervaſſent Theologi noſtri, magnam partem quaeſtionum vocabulorum reſecare ex ſcriptionibus ſuis potuiſſent.

XIV. Voluntas eſt ultima mentis determinatio, qua ſe ad bonum *repraeſentatum* complectendum, malum *repraeſentatum* fugiendum ex ſua ratione, & rationis conſcientia determinat.

Sch. Hoc voluntatem a libertate diſtinguo, ut ſi haec *potentia*, illa ejus potentiae *actus*. Quod ut intelligatur apertius; ex noſtri ipſorum conſcientia, quinque, quorum alterum ex altero naſcatur, in hoc negotio ſunt diſtinguenda. I. Intellectus ſeu vis percipiendi, & cogitandi: II. Perceptiones boni vel mali, quae potentiae intelligendi ſunt actiones. III. Inclinationes, aut averſationes neceſſariae ex iis perceptionibus natae: IV. Potentia eligendi, vel fugiendi ex ratione: V. Electio ipſa, aut fuga. Eorum quartum mihi *libertas* eſt, quintum voluntates. Non *potentiae* ergo, ſed actionis vocabulum eſt apud nos *voluntas*: in quo diſcedimus quidem a Philoſophis noſtris, ſed non ab uſu purioris Latinae linguae, & rerum.

XV. Habitus ſunt facultates animi, quibus actus

ali-

aliquos quum internos cogitationum & voluntatum, tum etiam externos linguae, manuum &c. expeditius edere poteſt.

Sch. Hujuſmodi facultatum eſſe naturam humanam capacem, nemo eſt, qui poſſit inficiari, niſi fortaſſis, qui nondum aut ſui, aut aliorum ullam habuit notitiam. Sed illud non omnes animadvertunt, hominem, quantus quantus eſt, nihil aliud eſſe praeterquam habituum congeriem: hominem autem quum dico, non hoc tantum animal intelligo *mente divina*, & corpore praeditum, quem *naturalem hominem* appellare poſſis: ſed *hominem civilem*, cujus velut rudis quaedam materies homo ille eſt *naturalis*. Atqui ego id pono inter *naturalem* illum, & hunc *civilem* diſcrimen, quod inter rude metallum & inde confectam ſtatuam. Porro e naturali civilem hominem ſoli efficiunt habitus, quum qui intellectum & voluntatem, tum etiam qui corpus ſpectant. Jam habitus *continuatione actuum* acquiri vetus eſt Philoſophorum effatum & verum: nempe ut tenellae plantae inflexione continuata eum acquirunt ſitum, quo dirigit Agricultor: ita humana natura quum quidpiam ſaepe efficit, eo inclinatur, ut velut pondere qnodam prntrahatur, & lubentius, ac facilius repetit. Natura certe noſtra, quum eſſe incipit, nulla inſita vi ullibi flectitur, niſi ad ſe conſervandum, ut ſuperius dictum? propenſiones commercio mundi acquirit. Si quam in partem ſaepius aut ab objectis externis, aut ab internis animi cogitationibus impellitur, in eam fit propenſior; ea propenſio continuatis actibus confirmata *habitus eſt*, & quidem, ut inquiunt, altera natura,

Quam licet expellas furca, tamen uſque recurrit.

Quocirca inde petenda ratio, I. Cur habitus non niſi diuturna actuum continuatione acquirantur. II. Cur ii facilius, quorum exercitatio cum voluptate eſt. III. Cur ii expeditius, qui phantaſia, aut corpore magis, quam mente conſtant; contra hi difficilius. IV. Cur *habitus intellectuales* & difficillime acquirantur, & facillime deleantur. V. Cur infantes & pueri aptiores ſint excipiendis habitibus, quam aetate maturi. Prae-

terea

terea quum quantitas virium naturae humanae finita ſit; inde etiam patet & hoc aliud phaenomenon, cur natura noſtra quum tota unum in habitum incumbit, inepta brevi tempore aliis evadit: quemadmodum ſi quis vim habeat motricem = 4, dum 4 viribus dextero brachio aliquid urget, nihil conari altero poteſt. Nec difficilius erit Ariſtotelicum illud Theorema intelligere, quod pluribus ille in ſecundo Nicomachiorum explicat, *nullum eſſe poſſe ingenitum habitum*. Quod ſi quis roget, qui haec doctrina ſtare poſſit, cum *infuſis theologicarum virtutum habitibus*, is ſciat naturam omnem ita Deo rerum opifici & moderatori ſubeſſe, ut quod tu inflectere nonniſi paulatim & lente queas, ſola ille voluntate flectat.

XVI. Affectus voco eas naturae humanae commotiones, quae ex perceptione boni vel mali naſcuntur, quales ſunt amor, metus, ira, ſimiles (*a*).

Sch. Renatus Carteſius *affectus*, quos paſſiones vocant recentes Philoſophi, ita definivit, *perceptiones, aut ſenſus, aut commotiones animae, quae ad eam ſpeciatim referuntur, quaeque producuntur, conſervantur, & corroborantur per aliquem motum ſpirituum* (*b*), ſeu fluidi corporei, quae velut anima quaedam media ſpectari

---

(a) *Naturam humanam, quo in loco eſt, indigere affectibus, ut conſervetur id poſtea demonſtraturi ſumus. Sed quoniam ſunt exceſſus quidem affectuum ſeu* intenſitate, *ſeu* extenſione, *qui tantum abeſt ut ullam nobis vitae commoditatem praeſtent, ut potius ad nos infelicitandos videantur aptiores; quo diſtinctius his de rebus diſſeramus, motus illos naturae noſtrae neceſſarios, quibus aut in bonum fertur, aut averſatur malum,* affectus *vocare poſſumus, ut hoc vocabulum in meliorem ſemper partem accipiatur: exceſſus vero ſeu* intenſitate, *ſeu* extenſione *dicemus* perturbationes, *quod vocabulum in pejorem partem uſurpabitur.*

(b) *De Paſſ. Animae part.* 1. *art.* 27.

Digitized by Google

ri poteſt. Sed mihi naturae ordinem acutus alioquin Philoſophus pervertere videtur: nam quam ille facit cauſam affectuum, ille potius eſt effectus, & viciſſim: non enim eae perceptiones & ſenſus, quas ille *paſſiones* appellat, e motu ſpirituum producunt, & conſervantur; ſed contra, motus ille animae, ſeu partis naturae humanae, quam ſenſitivam vocant, & ut hic amat loqui, ſpirituum; perceptionum effectus eſt, cogitatione conſervatur & corroboratur. Ii tantum ignotare poſſunt, perceptionibus boni vel mali primum excitari affectus, deinde, perdurantibus illis, intenſiores effici, & vehementiores, qui ſunt omnino ſibi ignoti. Nam unde illud —— *Eſt mollis flamma medullas, Tacitumque vivit ſub pectore vulnus?* nempe quia *abſens abſentem, auditque videtque*. Injurato igitur Carteſio credo, quod ille ad Elizabetham ſcribit de hoc *paſſionum* opuſculo, *nequaquam miror, quod vitia in illo deprehendas, quibus certe eum vacare minime putavi, quum ejus modi habeat argumentum, cui nunquam antea ſtudueram* (*a*). Interim haec non ſatis ſunt conſentanea cum iis, quae praefatione in eum librum paullo confidentior dixit, *ea, quae de affectibus docuere veteres, tam parvi momenti eſſe, & maxime ex parte tam parum probabilia, ut ſperare non debeam, me ad veritatem rei perventurum, niſi plane ab iis, quas inſtiterunt, viis receſſero*. Nec nego, ſi Phyſicam hujus tractationis partem ſpectes, vere ab eo id dictum: de Morali, quae reponam habeo.

Operae pretium erit, & Cimmerium illum tenebrionem audire, qui ſibi ut ſolet, & Muſis canit, heic ne Muſis quidem, opinor. *Affectus qui animi pathema dicitur, eſt confuſa idea, qua mens majorem, vel minorem ſui corporis, vel alicujus ejus partis exiſtendi vim, quam antea, affirmat, & qua data, ipſa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur*

(a) *Epiſtolarum part.* 1. *Ep.* xi.

tur (*a*). Peream ſi γρύ intellexi: id profecto Delio eget natatore. Audiamus definitionis definitionem. *Explicatio* (pergit): *Dico primo affectum, ſeu paſſionem animi eſſe confuſam ideam: nam mentem eatenus tantum pati oſtendimus (prop. 3. hujus) quatenus ideas inadaequatas ſeu confuſas habet*. Quum nemo ſit: qui non miretur, pronunciari a Philoſopho confidentiſſime, Mentem in ideis inadaequatis *pati*, jucundum erit paucis ſubdere ejus hominis demonſtrationem. Poſtquam in citata prop. 3. demonſtrare adniſus eſt, *Mentem, quatenus adaequatas habet ideas, eatenus quaedam neceſſario agere, ſeu potius Deum, quatenus Mentis eſſentiam conſtituit*: tranſit ad hoc noſtrum. *Deinde*, inquit, *quidquid neceſſario ſequitur ex idea, quae in Deo eſt, adaequate, non quatenus mentem unius hominis tantum, ſed quatenus aliarum rerum mentes ſimul cum ejuſdem hominis mente in ſe habet, ejus illius hominis mens non eſt cauſa adaequata, ſed partialis, ac proinde (per def. 2. hujus) Mens quatenus ideas inadaequatas habet, quaedam neceſſario patitur*. Tum vero literis cubitalibus ſubnectit, Q. E. D. Atqui niſi id eſt data opera crucem hominibus Philoſophis figere, vix hunc hominem humanum habuiſſe ſenſum mihi perſuaſerim. Ad rem: perſequamur explicationem prioris enigmatis, *Dico deinde*, qua mens majorem, vel minorem ſui corporis, vel alicujus ejus partis exiſtendi vim, quam antea, affirmat: *omnes enim corporum ideae, quas habemus, magis noſtri corporis actualem conſtitutionem, quam corporis externi naturam indicant: at haec idea, quae affectus formam conſtituit, corporis, vel alicujus ejus partis conſtitutionem indicare, vel exprimere debet; quam ipſum corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo quod ipſius agendi potentia, ſive exiſtendi vis augetur, vel minuitur, juvatur, vel coercetur*. Et eſt praeterea, qui Heraclitum cognomento σκοτεινὸν obſcure loquutum dicat? eſt qui Ariſtoteleas

---

(a) *Spinoza Ethic. part. 3. pag. 159.*

Digitized by Google

teleas definitiones obſcuritatis arguat? Quibus de rebus quotieſcumque cogito, vehementer dubito, voluerit ne hominibus recutitus hic homo ſcribere, an illudere. Scio paſſim illum clamare in epiſtolis, ceteros omnes mortales ideis phantaſiae, ideſt falſis, de rebus judicare, non *intellectualibus*, quae verae ſunt; phantaſiam vero non poſſe nobis rerum veras naturas exhibere. Queritur non intelligi ſua principia, idcirco, quod ad ſua pura noëmata nemo intendat animum: Intellectum humanum omnia fingere ex analogia ſuae naturae, non ex analogia univerſi, adeo ut ſit inſtar ſpeculi inaequalis ad radios rerum, *qui ſuam naturam naturae rerum immiſcat* (a). Non ego inficior, id ſic ſe habere in hominum vulgo: at de graviſſimis quoque Philoſophis id affirmare, & quidem hominem de hominibus, id vero eſt intolerabile. Quid? Spinoza homines erudire contendit ope communionis idearum, quarum natura capax eſt humana, an earum, quas numquam homines habere poſſunt? Primum negat opere ipſo: poſterius qui promittit, omnem is humanam naturam exuiſſe prius oportuit. Quam bellum erat fateri, ſe non intelligere clare, quod nullo modo clare alios docere potuit? Imago enim animi eſt ſcriptura.

XVII. Beatitudo eſt ſtatus fruitionis ſine ulla triſtitia, dolore, metu, ſeu ſtatus perfectae voluptatis.

Schol. Boëtius, quem deinceps ducem ceteri ſectati ſunt, beatitudinem definit *eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus*. Quae non eſt definitio rei, ſed cauſae rei: Neque enim nunc quaeritur, unde beatitudo manet, ſed in quo ſit poſita. Quinimo, quod accurate prorſus pertractatur a Carteſio (*b*) & a Wolphio (*c*), non aggregatio bonorum aut voluptatem in nobis

---

(a) *Ep.* 2. *& alibi ex Verulam*.
(b) *In Epiſt. ad Elizabeth. parte* 1. *Epiſtolarum*.
(c) *In Pſycologia Empirica*.

bis gignit, aut facit nos beatos; ſed *conſcientia perfectionis noſtrae*, quae e bonis illis derivatur; qua de re poſtea. Jam idem peccatum peccant illi omnes, qui rogati in quo ſit poſita beatitudo, varia bonorum genera percenſent, atque in eorum aliquo locatam docent: nempe beatitudo eſſe non poteſt niſi in aequabili & perfecta voluptate: unde vero ea derivetur voluptas, alia quaeſtio eſt. Quum autem dico in *perfecta voluptate* poſitam eſſe noſtri beatitudinem, *hominis*, ſeu *naturae humanae* voluptatem intelligo, nec neceſſe eſt diſtinguere inter voluptatem *animi* & *corporis*: voluptas enim non poteſt eſſe niſi animae, ſeu potius naturae *viventis*, & *ſenſitivae*. Excitentur vero voluptates ex perceptionibus bonorum animi, an ex conſcientia bonorum corporis, id eſt, ut dixi inquirere in cauſas voluptatis & beatitudinis, non ipſam beatitudinis eſſentiam explicare. Quare injuria in Epicurum debacchatur Cicero (*a*), quod ille beatitudinem in voluptate poſuerit, quaſi in abdomine & in iis, quae infra ventrem ſunt. Nec enim hanc tantum voluptatem vocabulum ἡδονὴ ſignificat, ut Romanus hic cenſet Philoſophus; & non agebatur Epicuro, quae beatitudinis cauſae, ſed quae natura, in quo ille perſpectius philoſophabatur, quam alii, qui turpiſſime ſtatum quaeſtionis miſcebant.

Age verò, audiamus & hic humanae ſapientiae, ſi diis placet, inſtauratorem. *Noſtra ſalus*, *ſeu beatitudo*, *ſeu libertas* (nempe haec Synonyma habet) *conſiſtit in conſtanti & aeterno erga Deum amore*, *ſive* (& haec Synonyma) *in amore Dei erga homines* (*b*). Paulum audire jures, niſi poſteriora impietatem eandem, quam cetera, ſaperent. Ne vero quiſquam roget, qui ſecunda illa verba cum primis conveniant, audiat quid ille, *Hinc ſequitur*, inquit, *quod Deus*, *quatenus ſeipſum amat*,

(a) *De finib. lib.* 1.
(b) *Spinoza Eth. part.* 5. *in Schol. prop.* 36. *Coroll.*

Digitized by Google

amat, homine amat (recte haec quidem) *& conſequenter quod amor Dei erga homines, & Mentis erga Deum amor intellectualis unum & idem ſit*. Nempe, *quia Mentis erga Deum amor intellectualis pars eſt infiniti amoris, quo ſe Deum amat, non quatenus infinitus eſt, ſed quatenus per eſſentiam humanae mentis, ſub ſpecie aeternitatis conſideratam explicari poteſt* (*a*). Quae nova argumentationis ſpecies? Quae cum impietate commixtae tenebrae? Dogmata naturae & rationi contraria. Sed ut mendacis argumentum dictorum eſt inconſtantia, ita errore turbati animi ſententiarum pugna. *In vita*, inquit alibi, *apprime utile eſt intellectum, ſeu rationem, quantum poſſumus, perficere, & in hoc uno ſumma hominis FELICITAS, ſeu BEATITUDO conſiſtit . . . intellectum vero perficere nihil etiam aliud eſt, quam Deum, Deique attributa, & actiones, quae ex ipſius naturae neceſſitate conſequuntur, intelligere* (*b*). (*)

XVIII. Virtus eſt habitus *facultates* hominis *rationales* perficiens. Vitium habitus deteriores efficiens. Ita-

(a) *Ibidem prop.* 36.

(b) *Appendice ad part.* IV. *cap.* 4.

(*) *Eſt editus ſuperiori anno Lugduni Batavorum libellus, quo philoſophia Moralis Mathematicum in morem comprehenſa exhibetur, Auctore Maupertuſio viro in primis clariſſimo. Auctor doctus humanam felicitatem hunc ferme in modum explicat*. Voluptatem, *inquit*, appello omnem perceptionem, quam habere potius, quam non, velimus, ac quam nolimus a nobis ſubduci, & cum qua libenter ſimus. Omnis vero perceptio, quam minus libenter ferimus, quamque commutare geſtimus, dolor eſt. *Jam duratio* voluptatis, *ſeu* perceptionis amabilis, tempus eſt beatum, eoque beatius, quo voluptas illa intenſior & diuturnio: contra duratio perceptionis moleſtae, ſeu minus amabilis, tempus eſt miſerum, ac miſerius, pro ejus intenſitate, aut diuturnitate majori. Demum perceptionum amabilium ſum-

Digitized by Google

Itaque moralis eſt quae perficit facultates rationales ad beatitudinem: virium, quod impeditiores ad illam efficit.

Schol Nihil immuto de doctrina B. Thomae, ceteris eam praſero: nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obſcurae aut mancae, aut falſae, aut non *eſſentiae rei*, ſed vel cauſarum, vel qualitatum, haec & clara, & perfecta, & vera, & ſecundum eſſentiam. *Virtus*, inquit ille (*a*), *nominat quandam potentiae perfectionem: uniuſcujuſque* autem *perfectio praecipue conſideratur in ordine ad ſuum finem: finis autem potentiae actus eſt: unde potentia dicitur eſſe perfecta ſecundum quod determinatur ad ſuos actus . . . . potentiae autem rationales, quae ſunt propriae hominis, non ſunt determinatae ad unum* (ut naturales nempe vires) *ſed ſe habent indeterminate ad multa, determinantur autem ad actus per habitus*. Egregius eſt ea de re Ciceronis locus (*b*), *ut*, inquit, *in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis: ſunt enim in corpore praecipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas* (quae ſcilicet ſunt affectiones corporis membra & vires perficientes): *ſunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter ſe, e quibus conſtamus; ſanitas ſic animi dicitur, quum ejus judicia, opinioneſque concordant, eaque eſt animi VIRTUS . . . . & ut corporis eſt quaedam apta figura membrorum, cum coloris*

ſumma beatitudo eſt: moleſtarum ſumma miſeria. *Quumque Auctor doctus ſibi perſuaſiſſet ex accuratiſſimo, ut inquit, calculo, in vita humana, perceptionum amabilium ſummam longe excedi a ſumma moleſtarum perceptionum, inde concluſit, longe eſſe in vita humana majorem miſeriam, quam felicitatem* (*Biblioth. Raiſonnée an. 50. part. 2. art. 3.*). *Quam hominis docti concluſionem nec Auctores hujus bibliothecae probant, nec ego veram puto; qua de re dicetur loco ſuo*.

(a) *Secunda part. quaeſt.* 55. *art.* 1.

(b) *Tuſcul.* IV.

Digitized by Google

coloris quadam ſuavitate, eaque dicitur pulchritudo: ſic in animo, opinionum judiciorumque aequalitas & conſtantia cum firmitate quadam & ſtabilitate virtutem ſubſequens, aut virtutis vim ipſam conſequens, pulchritudo vocatur. Neque vero ab ea definitione niſi verbo tenus, diſtat Auguſtini virtutis definitio, ut ſit *bonus uſus liberi arbitrii*. Sic is differit, ut tria bonorum faciat genera, *magna*, *media*, & *minima*, hinc addit (*a*) *quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium; quia & male illo uti poſſumus, & tamen tale eſt, ut ſine illo recte vivere nequeamus: Bonus autem uſus ejus jam virtus eſt, quae in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus poteſt.*

Renatus Carteſius (*b*) ſic eam in rem ſcripſit. *Secunda eſt* (regula bene vivendi & beate) *ut ſit ſemper in firmo & conſtanti propoſito ea omnia faciendi, quae SUA RATIO ipſi ſuadebit, nec paſſionibus ſuis aut appetitionibus ab hoc abduci ſe permittat. Atque hujus propoſiti firmitudinem pro virtute habendam eſſe exiſtimo; quanquam haud ſcio, virtutem fuiſſe ab ullo unquam ita explicatam*. Ego vero tantum abeſt ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum don breviſſima tantum ea ſit, ſed in pleriſque falſa, ſemper inconſtans & leſtis. Graviſſime potius praecipit Salomo, *ne ſapientiae tuae innitaris*. Scio veteres pleroſque Peripateticos & Stoicos, virtutem habuiſſe *conſtanter ex recta ratione vivere*, plenius certe ii, qui non ex *propria ratione*, ſed *recta* definivere virtutem; ſed oportuit ut prius in eo convenirent, quid ſit *recta haec ratio*. Nam Zeno vera dicebat *viſa impreſſa effictaque ex eo quod eſt, qualia eſſe non poſſunt ex eo quod non eſt* (*c*) ea diſpeſcebat in *naturalia*, & *arte acquiſita*, illaque appellabat quae infantes ſine Doctoribus didicimus;

(a) *Lib. 1. Retract. cap. 9.*
(b) *Epiſt. part. 1. Ep. 4.*
(c) *Cicero in Lucullo.*

rationem ex naturalibus illis praenotionibus atque notitiis in animo collectis cofici atque conſummari & conſtare dicebat (*a*). At Academici haec fluxa, atque idcirco falſa habebant, qui ſcientiam, adeoque rectam rationem non niſi aeternarum & immutabilium formarum intellectionem appellabant. ARISTOTELES in Magnis Moralibus interroganti, quid & ubi ſit haec recta ratio, quum nihil haberet in promptu reſpondit, *niſi apud temetipſum habes hujuſmodi rerum ſenſum nihil efficitur* (*b*) *Alibi vivere ſecundum decreta Summi Imperatoris Dei*, ex recta ratione vitam inſtituere pronunciat. (*c*) Sed cur ea decreta non protulit? ut ſciremus, unde recta ratio exordiatur (*d*). Henricus Morus virtutem hunc in modum diffiniv[illegible], *intellectualis vis animae, qua impreſſionibus animali*[illegible], *ſive paſſionibus corporeis ita dominatur, ut in ſingulis actionibus illud facile proſequatur, quod abſolute & ſimpliciter optimum eſt*, (*e*) Duo ſunt in ea definitione, quorum alterum controverſum eſt, alterum obſcurum. Primum, quum dicit *vim animae*, ſi quidem *ingenitam* intelligit, quod ille propendit, rem maxime controverſam definitione ſua complectitur: nam *acquiratur ne virtus, an nobiſcum naſcatur* quaeſtio fuit inter Graecos Philoſophos diu vexata, nec unquam definita. Si autem *acquiſitam*, quum naturales virtutes definiat, non Theologicas, eaeque non poſſint niſi *habitus* eſſe; non erat cur diſerte negaret virtutes eſſe habitus. Alterum, definire ante oportuit, quid illud ſit *optimum*, quod virtus perſe-

(a) *Plutarch. lib.* 4. *de Placit. cap.* 11. *vide & Petrum Valentiam in erudito libello* Academica *inſcripto*.

(b) *Lib.* 2. *cap.* 10.

(c) *Moral. Eudem. lib.* VII. *cap.* 15.

(d) *Videri poſſunt, quae de veritate* hac reali, *qua informata ratio recta eſt, & vitæ regula diſſerit Aſhey Sykes, quem in prima parte laudavimus*.

(e) *Enchiridio Ethico lib.* 1. *cap.* 3.

Digitized by Google

perſequitur : nam & id valde incertum inter Philoſophos extitit.

Joannes Franciſcus Buddeus (*a*) acerrime in vulgatam hanc virtutis definitionem invehitur, *in Scholis*, inquit, *Theologorum, imo nec Philoſophorum quidem, locum non invenit recepta illa, & multorum errorum genitrix definitio . . . enim vero bonarum actionum exercitio quod virtus proprie & accurate ſic dicta acquiri poſſit, experientiae repugnat, multo autem magis rationibus Theologicis*. Itaque ille virtutem definit, *conſtans & ſerium ſtudium ſe in omnibus ad voluntatem numinis componendi*: eam vero donum Dei eſſe pronunciat. Sed ſi penitius humanam naturam conſuluiſſet, nec nimium indulſiſſet ſectae genio, haud confidenter dixiſſet, priorem illam definitionem experientiae repugnare, & Theologiae. Scilicet & experientia diſcimus ex ſola Naturae lege ad morales virtutes ſe plurimos compoſuiſſe, ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Chriſtianis fuerint habiti; & id non taceant Scriptores Sacri utriuſque inſtrumenti. Non ignoro, veteres quoſdam Chriſtianos Theologos negaſſe videri ullam veram fuiſſe virtutem moralem in Gentilibus, in primis Auguſtinum; tamen quum & univerſa hiſtoria refragetur; & quoſdam virtuoſos memoret veteris teſtamenti hiſtoria, ut Abimelechum, Cyrum, alios; & ipſe agnoſcat Auguſtinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilataſſe fines; & Paulus in Epiſtola ad Romanos, ſcribat *Gentes dum ea quae legis ſunt faciunt natura, ipſos ſibi eſſe legem, quippe qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*: qui dicit eam doctrinam experientiae & Theologiae repugnare, imperitiam & humanae naturae, & Theologiae patefacit.

Perpendenda nunc paucis eſt Spinoziſtica virtutis definitio; *per virtutem*, inquit, *& potentiam idem intelligo*,

C 2

(a) *In Theolog. Morali cap. 1. Sect. 4. ad §. 126.*

Digitized by Google

telligo , hoc eſt virtus , quatenus ad hominem refertur , eſt ipſa hominis eſſentia , ſeu natura , quatenus poteſtatem habet quaedam efficiendi , quae per ſolas ipſius naturae leges poſſunt intelligi (*a*) . Quum definitiones , quae explicant res ipſas , debeant eſſe verae , & *a propoſitione vel axiomate non differre*, ut idem homo agnoſcit (*b*), videamus utrum haec ſit vera . Quoniam Huic virtus eſt ipſa potentia naturalis, ea congenita eſt , & immutabilis : virtutes ergo nullae exercitatione acquiruntur , nullae amittuntur contrariis habitibus ; adeoque tota hominum falſa eſt hiſtoria & vita ; egregie prorſus ! nempe qui a ſenſu hominum communi diſcedit, non poteſt niſi perridicula effutire, inquit accurate Ariſtoteles .

Tandem extitere ii , qui *virtutis* nomen omne inane eſſe dicerent vocabulum , aut virtutem non eſſe niſi quod ſit utile . Vulgatum illud Epicureorum eſt,

Sola eſt utilitas juſti prope mater & aequi .

Memorabile eſt Bruti illud morientis , *oh infelix virtus ! Ita ne quum nihil quam nomen eſſes , ego te tanquam rem aliquam exercui ?* (*c*) Cujus Epicurei vocem adprobat Florus : *ſed quanto efficacior eſt Fortuna* , inquit , *quum Virtus ! Et quam verum eſt , quod moriens efflavit , non in re , ſed in verbo tantum eſſe virtutem !* (*d*) Quae peſtifera opinio maſcule loco ſuo confutabitur (*e*) .

POSTU-

(a) *Eth. part.* IV. *def.* 8.

(b) *Ep.* 27.

(c) *Plut. in Bruto* .

(d) *Flor. lib.* 4. *cap.* 7.

(e) *Dicamus hic pauca in anteceſſum , oſtendamuſque virtutem & eſſe , & ad vitam ſapienter tranſigendam eſſe neceſſariam , nec nomen iſtud inane eſſe .*

I. Ac omnium primum , ita natura comparati ſumus , ut 1. *& beati eſſe velimus .* 2. *& ut ſimus beati ipſi nobis*

POSTULATA.

I. PHiloſophari oportere ex ideis, qua habent homines: tota enim noſtri cognitio ambitu idearum noſtrarum continetur: adeoque contentos eſſe debere ea ſcientia, quae ex hujuſmodi ideis naſcitur. Si quis igi-

---

his ſufficere nequeamus. 3. ac propterea ab externarum rerum uſu plurimum noſtra felicitas, vel miſeria pendeat.

II. Jam externae res nobis utiles aut noxiae eſſe poſſunt, ſeu nos conſervare, vel deſtruere; inde rerum diſtinctio facta, ut aliae ſint bonae, *aliae* malae, *& quidem* bonae, *vel* malae, *magis vel minus, prout magis, vel minus cum natura noſtra conſentiunt, vel pugnant.*

III. Haec realia *ſunt, ſeu natura ipſa rerum continentur. Nihil eſt in aliis purae imaginationis. Sed & hoc* reale *eſt, haec externa bona, vel mala* uſu *magis, quam re nobis eſſe quod ſunt. Nam quamquam externae, ut dixi, res ita natura conſtitutae ſunt, ut aliae nobis prodeſſe, aliae nocere poſſint, uſu tamen fit, ut reapſe aliae proſint, aliae noceant.*

IV. Tota igitur natura noſtra ſic inſtituenda eſt ac conformanda, ut aut in recto harum rerum uſu non peccet, aut peccet ſaltem quam minimum. Nam quando iis utendum neceſſario eſt (I. II. III.) ut ſimus felices, id quod naturę ipſius neceſſitate cupimus (I. 1.) & nec vero obtinere poſſumus, niſi recto uſu quippe quod uſu fiat, ut earum aliae reapſe bonae ſint, aliae malae (III.); niſi miſeriam nobis conſciſcere velimus, aſſueſcendum eſt hujuſmodi rebus bene uti.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, niſi eas probe cognoverit, ac non modo bonas a malis accurate diſcreverit, ſed earum praeterea, quoad fieri poteſt, intenſitates perpenderit. Neque enim ad rectum, exter-

Digitized by Google

tur in philoſophia ea nobis proponat, quae omnem noſtrarum idearum ambitum, omnemque perſpicientiam fugiunt, is impoſtor habeatur.

Sch. Ad coërcenda ingenia laſcivientia, & nimium Fanatiſmi amantia id poſtulatum eſt neceſſarium. Quis enarret quot monſtra errorum in Reip. literaria produxit am-

---

narum rerum uſum ſatis fuerit, ſcire, quae utiles & bonae, quae ſint noxiae: intelligendum illud etiam eſt, quatenus utiles aut noxiae ſint. Scilicet uſu plerumque venit, ut operae ſit pretium minus bonas repudiare, quo obtinere poſſimus meliores; aut minoribus malis ſubeſſe, quo majora caveamus. Sunt haec perſpicua.

VI. Qua ex re fit, ut qui habitus mentis ad haec nos conformant, ii virtutes intellectuales *non modo nominentur, (def. 17.) ſed ſint. Eſt enim* reale quoddam *res eas, ex quibus beatitudo, aut miſeria noſtra proficiſcatur ita internoſcere, ut recte & praeclare uti poſſimus. Virtutes igitur intellectuales* inane vocabulum *non ſunt, niſi iis hominibus, quorum non interſit, beati ne, an miſeri vivant, quos ego, ſi qui ſunt, a tota hominis natura alienos eſſe puto.*

VII. Jam perpetuis experimentis diſcere poſſumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quae ſeſe attrahunt, aut repellunt. Nam & quum ſe attrahunt, in ratione diſtantiarum attractio minor eſt, aut major, maxima in contactu: & quum ſe repellunt, eo vehementior repulſio, quo viciniora. Enimvero & in bona naturae quodam impetu ferimur, eſtque hic naturae impetus in bonorum complexu maximus, pro diſtantia major aut minor: & mala impetu item naturae refugimus, ac praeſentia maxime, diſtantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem hujuſmodi impetus naturae noſtrae finitae, ſibique & ut ſit, & ut beata ſit ipſa per ſe minime ſufficienti, conſervandae neceſſarii. Nam niſi ab externis rebus tangi illa poſſet, ut in alias attra-

Digitized by Google

ambitio novae & mortalibus omnibus ignotae atque incomprehenſibilis ſapientiae ? oportet in ea Republica eſſe omnino hoſpitem, qui neſciat. Nempe dum homines ſupra mortalitatem conantur, dum nova ſe & pulcherri-

---

tractione quadam, ferretur, ab aliis naturali repulſione, fugeret, ne uteremur quidem illis, ideſt in nos conſervandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri poteſt eas ob cauſas, quas ego in Appendice ad caput quartum recenſebo, ut hujuſmodi impetus, quos affectus *diximus, modum excedant, ideſt, ut minime bonorum, vel malorum intenſitati ſint proportionati; id quod quum evenit, neceſſe eſt ut perturbemur, ac inquieti & miſeri ſimus. Itaque fit, ut quum* affectus *ſint naturae conſervandae neceſſarii,* perturbationes *contra, ſeu* affectuum exceſſus *cum noſtra conſervatione ac felicitate pugnent. Amare, quae odiſſe debueramus, eſt recte mala petere, ideſt infelicitatem nobis conſciſcere: Odiſſe quae ſunt amanda; eſt ea repellere, quae naturae ſunt aut neceſſaria, aut conſentanea, adeoque iis nos privare, quae nos conſervare ac beare poſſunt. Tum ea magis amare, quae minus ſunt bona, minus, quae majora; odiſſe vero maxime, quae minime ſunt mala, minime, quae ſunt maxima, non poteſt non totum aequabilis ac beatae vitae ordinem conturbare. Id quod nemo eſt, qui non in ſe poſſit continenter experiri, ubi parum attente vivit.*

IX. Ac intelligo ego, difficillimum eſſe, ita naturam noſtram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus ſuos ad res externas accurate componat. Sed eſt profecto quodam prodire tenus, ſi non datur ultra, *quod ille dixit. Poteſt ita diuturna doctrina, & aſſuefactione conformari, ut ſi non ex regula mathematice, at modificetur tamen utcumque, ac aequalitati illi geometricae accedat quam fieri poteſt proximius. Sed nec inficiari poſſumus id efficere plures. Hujuſmodi habitus,*

quibus

ma invexiſſe putarent, ea in medium protulere, quae nec ipſi unquam, tantum abeſt ut alii, intellexere: nec animadverterunt, ſe pro ſapientibus deridiculos feciſſe. Nam ſi quae eſt Reſpublica, in qua minus occultae imponendi artes, &, ut vulgo dicunt, *myſteria ſcientiarum*, tolerantur, ea profecto eſt literaria. Poſſunt hi quidem ſub initium rei novitate, & incomprehenſibilitate

---

quibus effectus intra ſuos cancellos continere didicimus, virtutes morales appellavimus (def. 17.). Virtutes ergo morales & poſſibiles ſunt, & ſunt in plurimis; adeoque inane non ſunt vocabulum. Quinimmo quum nemo quiete ac tranquille vivere poſſit, ubi affectus turbent (VIII.); turbas autem affectuum hujuſmodi compeſcant morales virtutes (IX.): qui ſapienter felicitati ſuae ſtudet, is ſedulam dare debet operam, ut hujuſmodi inſtruatur virtutibus.

X. Neque vero haec ita ratiocinatione conſtant, ut non vita etiam hominum egregie confirmentur. Ceteris enim paribus, qui & ratione ſunt ſana ac ampla praediti, quique ex rerum natura ac relationibus vivere aſſueverunt, vitam agunt multo tranquilliorem, quam aut ſtupidi & bruti, aut animo impotentes, quique ſibi perpetuo turbas creant. Nam ut demus homines eſſe plures malos & ſceleſtos, ut velint ex libidine ſua imbecillos ac bonos infelicitare; habent hoc viri docti, perſpicaces, boni, proprium ut nec ſibi ipſi mala comparent, nec aliis cauſas maleſaciendi praebeant, & oblatas docte evitare ſciant. Quod quantopere humanae vitae beatitudini conferat, ii demum novere, qui ſua inſcitia, imprudentia, temeritate eo devenere, ut perpetuo miſeri ſint.

XI. Quibus rebus omnibus ſi addamus pietatem adverſus Deum, quae virtutum omnium eſt maxima ac praecipua, quaque fit, ut mala etiam ingentia fortiter toleremus, intelligemus proculdubio, quam jucunde ſit ex virtute vivere. Ac addenda omnino eſt, invocanduſque Deus ſedulo, ſi pacate vivere velimus. Eſt enim natura noſtra talis, quam

tate ſuſcipi; at *quum commenta delcat dies*, Syſtemata hujuſmodi *nihili* regnare non poſſunt. Inde ſunt illa, Pythagorae *numeri* & *Metempſychoſis* (A); *ideae* Platonis *aeternae* ante res omnes; Ariſtotelis *materia unica immenſa & ſimplex*, & *formae* Scholarum *ſubſtantiales*, *intellectus* Arabum *univerſalis*; *Anima mundana* & rerum omnium *ſenſus* & *perceptio* Campanellae noſtri, Fluddi, Cudworthi; Syſtema *Cauſarum occaſionalium*, & *cognitionis omnium in Deo* Malebranchii; *harmonia* Leibnitii *praeſtabilita*, & *Monades*, quarum quaelibet integrum referat univerſum; & trecenta alia, quae, niſi fortaſſis Saturni homines, intelligit nemo. Et potuiſſent obſervare Philoſophi iſti, pleroſque, qui maxime nova crediderunt detexiſſe, aut maxime vetera reciniſſe, aut inintelligibilia; adeoque terminos ſuos habere mentes humanas, ut quos qui praetergredi volunt, aut in antiqua ruant, aut in omnibus ignota intermundia.

II. Ea inter nos habere certa, quae aut clara intuitione & conſcientia; aut clara demonſtratione ab omnibus intelliguntur: huic veri charaćteri, qui diffidit, is prima Reipublicae literariae fundamenta ſubvertit.

Sch.

---

quam difficillimum ſit, ut dictum eſt, ad regulam geometrice componere. Epictetus quum de compeſcendis animi commotionibus diſſereret, nec in nobis ſatis opis ad eam rem ineſſe intelligeret, certamen, *inquit graviſſime*, magnum eſt opuſque plane divinum. Dei igitur memineris: eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautae Dioſcuros, quum in tempeſtate navigant. Quae enim major tempeſtas, quam quae oritur ex imaginationibus violentibus ipſamque rationem elidentibus? *Arrian. lib.* 2. *cap.* 1. *in Epict.*

(A) *Is ut opinionem eam ſuis altius imprimeret, in ſubterranea domo diu latuit, creditusque eſt mortuus: dehinc ſqualidus, ac mortuis concolor quum inde evaſiſſet, magnam ſui admirationem fecit ut redivivi. Laert. in vita Pythagorae.*

Digitized by Google

Sch. De veri *criterio* nemo ignorat quanta animorum contentione diſputatum ſit. Veterum ea de re concertationes omnes, & ſententias docte enarrat ornatque, quem ſuperius laudavimus, Petrus Valentia in *Academicis*, docto opuſculo (*a*). Eae ad tria genera referri poſſunt: nam Epicurei & Stoici ad claritatem *phantaſiarum* & *perceptorum* confugiebant: Platonici, qui corporum ut non *entium*, ideſt nec aeternorum, nec immutabilium, nullam eſſe Scientiam, ſed opinionem tantum, docebant, ad claram intellectionem idearum aeternarum, quas Summus rerum opifex Deus ceteris mentibus participat: Sceptici nullum eſſe definiverunt. Omiſſis nunc Scepticis, adverſus quos in priori parte diſputavimus; Recentiores omnes philoſophi claritatem & evidentiam teſſeram eſſe veri uno ore fatentur, ſed in eo diſtant, quod quidem Platonicam doctrinam, alii Stoicam reſtituere conati ſunt. Nempe alii claras aeternarum formarum & cauſarum intellectiones tantum veras dicunt, ut ii, quibus mens eſt incorporea; alii quaecumque clara percepta & viſa, ut recentes Epicurei. Carteſius claram & diſtinctam intellectionem eſſe criterium veri ſic probat (*b*): *quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo, ut ad ea tantum ſe extendat, quae illi CLARE & DISTINCTE ab intellectu exhibentur, fieri plane non poteſt ut errem, quia omnis clara & diſtincta perceptio proculdubio eſt aliquid, ac proinde a nihilo eſſe non poteſt, ſed neceſſario Deum authorem habet, Deum, inquam, illum ſumme perfectum, quem fallacem eſſe repugnat; ideoque proculdubio eſt vera. Nec hodie tantum didici quid mihi ſit cavendum, ut nunquam fallar, ſed ſimul etiam quid agendum, ut aſſequar veritatem: aſſequar enim illam profecto, ſi tantum ad omnia, quae perfecte intelligo, ſatis attendam, atque illa a reliquis, quae confuſius & obſcurius apprehendo, ſecernam.*

Sed

(a) *Excuſum eſt Antuerpiae anno* 1596. *Author eruditus & perſpicax Zafrenſis in extrema Baetica.* Copioſius Villemandy in *Scepticiſmo debell.*

(b) *Medit.* 4. *prope finem.*

Sed quum haec doctrina videatur etiam complecti *imaginationes & ſenſationes* claras, monuere deinde Carteſiani, ſolam purarum intellectionum claritatem veritatis eſſe inſigne; nam multiplici experientia didiciſſe arbitrantur, ab imaginationibus & ſenſationibus alioquin claris pluries nos fuiſſe deceptos. Ita Malebranchius.

Author Tractatus de *Emendatione intellectus* (*a*) quum omnes cognoſcendi modos ad quatuor retuliſſet, *authoritatem, experientiam, analogiam, & cognitionem rei per ſuam eſſentiam, vel per proximam ſuam cauſam*, addit, *ſolum quartum modum comprehendere eſſentiam rei adaequatam, & abſque erroris periculo*. Sed pergit quaerere, qui ſit character veritatis hoc modo perquiſitae? atque concludit, *patere, quod ad certitudinem veritatis nullo alio ſigno ſit opus, quam VERAM habere IDEAM: Ex quibus*, addit, *rurſum patet, neminem poſſe ſcire quid ſit ſumma certitudo, niſi qui habet adaequatam ideam, aut eſſentiam objectivam alicujus rei; nimirum quia idem eſt certitudo, & eſſentia objectiva*, ideſt idea. *Quum itaque veritas nullo egeat ſigno, ſed ſufficiat habere eſſentias rerum objectivas, aut, quod idem eſt, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc ſequitur, quod vera non eſt methodus ſignum veritatis quaerere poſt acquiſitionem idearum*. Haec explicat clarius paulo inferius hunc in modum: nam quum videret ad hoc ſtatuendum, oportere reperire characterem verarum idearum, quibus diſtingui poſſint a falſis, ſubdit; *nec dicendum hanc differentiam* (verae & falſae ideae) *ex eo oriri, quod cogitatio vera eſt res cognoſcere per primas ſuas cauſas, in quo quidem a falſa valde differret .... cognitio enim vera etiam dicitur, quae eſſentiam alicujus principii objective involvit, quod cauſam non habet, & per ſe, & in ſe cognoſcitur. Quare forma verae cogitationis ſine relatione ad alias debet eſſe ſita ..... quare id, quod formam verae cogitationis*

(a) *B. D. S. in oper. poſth. pag.* 362.

nis conſtituit , in ipſa eadem cogitatione eſt quaerendum &c. Ex hujus igitur authoris ſententia , vera ſcientia eſt cognoſcere res quidem aeternas in ſe , & ſua eſſentia ; creatas in ſuis cauſis immediatis ; forma autem , ſeu character verae ſcientiae ſunt ipſae verae ideae , quae ſui veritatem evidentia & perſpicuitate patefaciant. Eadem doctrina & veterum Platonicorum fuit , & Auguſtini , & B. Thomae , & Malebranchii : nempe veram ſcientiam eſſe , aeterna in ſeipſis , facta in ſuis cauſis cognoſcere ; criterium perſpicuitatem hujus cognitionis. Neque quidquam dici poteſt verius , ſi ab ea doctrina removeantur quaedam , quae Fanatici quidam addidere.

Vir mihi amiciſſimus (a) dum hanc doctrinam illuſtrat , non ſatis expedito , ut videtur , quaeſtionis ſtatu , duo miſcet , & *veram ſcientiam* , & *verae hujus ſcientiae characterem apud homines* . Duo illa in primis ſunt diſtinguenda , ut nimirum ſciamus , & *quae ſit methodus verae ſcientiae acquirendae* , & *quae teſſera hujus verae ſcientiae*. Nihil dici poteſt verius , neque ea unquam de re dubitatum eſt , tum eſſe ſcientiam perfectam , atque veram , quum res & in ſua eſſentia , & in ſuis cauſis immediatis , & in aeternis atque immutabilibus ſui rationibus perſpiciuntur : ſed duo homines exquirunt ; 1. quae ſit methodus ad eam ſcientiam perveniendi : 2. quae teſſera nos perveniſſe , neque dum perveniſſe credimus , nos decipi . Ea potius praeſtare debuit Author noſter , quam Platonicorum illam coctam crambem recoquere. At is generatim pronunciat , *Criterium veritatis conſiſtere in eo , ut res in aeternis ſuis cauſis & principiis aeternis , & quidem aeternas cauſas & aeterna principia in Deo cognoſcamus* . At non erat haec quaeſtio , ſed haec alia ; *verſetur ne inter homines inſigne aliquod , teſſera , character , quo eſſe poſſint certi , ſe veram hanc ſcientiam acquiſiviſſe ?* Ex. g. Scio omnes rectas a circuli centro ad circumferentiam eſſe aequales : aequales in

---

(a) *Magli trattato del Criterio della Verità* .

in circulo rectas aequaliter a centro diſtare: ſi in circulo duae rectae ſe ſecuerint, rectangulum ſub ſegmentis unius, aequale eſſe rectangulo ſub ſegmentis alterius comprehenſo, & trecenta alia ex natura circuli manantia. Rogo nunc, unde ſcio eſſe vera? quia, inquit, in ſua cauſa immediata, ideſt in eſſentia circuli, ex qua illa proficiſcuntur, vides. Rurſum rogo; cur *ſcio* me illa in eſſentia circuli *videre*? nempe, quod hic reſpondendum eſt, id demum eſt criterium veri. Quid? non vides; nihil poſſe homines reſpondere, niſi ſe *clare* & *diſtincte* id intelligere? Non igitur apud homines eſſe alia teſſera verae ſcientiae poteſt, niſi *claritas*, & *perſpicuitas* cognitionis rei aut in ſua eſſentia, aut in ſuis cauſis. Addendum igitur illud erat tractationi illi alioquin accuratiſſimae, &, ſi humano generi eſſe Author utilis voluiſſet, methodus demonſtranda, qua ad illam ſapientiam itur: nam dicere criterium veri eſſe omnia in Deo videre, ideſt in aeternis ſuis rationibus, & agnoſcere interim, naturam Dei omnibus eſſe imperviam, neſcio utrum ſit homines in Trophonii antrum dejicere. (*a*)

III. Si principia demonſtrationum ſint *evidentia*, & conſequentia *neceſſaria*, non eſſe de demonſtratione dubitandum, idcirco quod non ita afficiamur concluſione, ut omnis abſcedat ſcrupulus: id enim fieri poteſt ob inveterata infantiae, vel phantaſiae praejudicia.

Sch. Carteſius (*b*) hoc ejus poſtulati protulit exemplum: clarae demonſtrationes oſtendunt Solem multo eſſe Tellure noſtra majorem: interim concluſio nullo modo demit ſenſuum praejudicium. Addo, demonſtratur evidentiſſime, nos cuncta corpora, corporumque colores, figuras, diſtantias, motum, intra nos cernere, non extra nos: interea ne philoſophi quidem ipſi vim praejudicii & ſenſuum hac in re ſuperare poſſunt. Recte igi-

(a) *Vide quae diximus in Proleg. p. part.* §. 7. & 8.
(b) *Reſponſ. ad objectiones ſextas.*

Digitized by Google

igitur monebat Plato, atque inde Auguſtinus, ut in veritate perquirenda phantaſiam & ſenſus caveamus: plurimum enim ſerenitati mentis officere poſſunt, atque nos a veritate deturbare in falſa praejudicia. Ex quo intelligi poteſt nec veteres Epicureos, & Stoicos, nec novellos *materialiſtas*, qui omnia ad ſenſum & phantaſiam referunt, veram inſiſtere ſolidae ſcientiae viam.

PROPOSITIONES

CAP. I.

De natura mentis humanae.

Prop. I. SI mens aut corpus eſt, aut corporis proprietas, qualitas, affectio, non vero ſubſtantia a corpore diſtincta, idearum repraeſentatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri poſſunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum ſenſuum, & cerebri, aut cujuſcumque alterius fluidi actione.

Schol. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non ſumus, ſi ex iis Philoſophamur ideis, quas omnes habent homines (ex poſt. 1.) Plura congeſſit Henricus Morus, ut hanc propoſitionem confirmaret (*a*). In praefatione ad libros de immortalitate animae ſic ſcribit. *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem ſupradicti axiomatis*, quod ſenſus nempe & perceptio in materia, ſuppoſito nihil praeter materiam in mundo exiſtere, idem eſt realiter quod corporeus motus & reactio. *Manifeſtum enim eſt in ſenſatione, quum ſem-*

(a) *Lib. 2. de Immortalitate Animae cap. 1. & praefat. ad hos libros* §. 5.

ſemper externus motus ſit ab objectis, quando ſenſus noſtri afficiuntur. Quodque interna cogitatio ſic perficitur, ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in ſeipſis excitant. Quam ob rem omnem cogitationem univerſim aliquis motus corporeus comitatur. Et ſi nihil praeter materiam ſit in univerſo; ipſa cogitatio realiter idem eſt, quod motus corporeus. Praeterea quemadmodum in ſenſatione motus corporeus prior eſt, & perceptio ſequitur; ita neceſſarium eſt, ut univerſim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidam motus corporei immediate praecedant iſtas perceptiones, quamquam admitteremus materiam a ſeipſa moveri; nullus enim ſenſus inde orietur, ſine reſiſtentia alterius alicujus, in quod alterum quaſi impingat. Adeo ut vel ſubtiliſſima materia, niſi in ea reſiſtentia ſit, in eamque impreſſio, non magis capax eſſet cogitationis, quam Rhombus plumbeus, Ligulave aurea. Ac proinde modo fateri velimus (quod nemo niſi mente captus eſt negaturus) quod Rhombus plumbeus, Ligulave aurea nullam omnino habet cogitationem, aut perceptionem ſine aliquo ictu, aut alliſione pro illorum magnitudine & ſoliditate; ſubtiliſſima materia ſimiliter neceſſario nullam habet ſine aliqua proportionali impreſſione, aut reſiſtentia. Unde manifeſtum eſt quod corporea reactio, ſive colliſio praecedit perceptionem, quodque omnis perceptio, quaſi tactus quidam eſt, ſeu palpatio, quae tamdiu durat, quamdiu durat reſiſtentia haec, motuſve impreſſio; illa vero ceſſante extinguitur, materia evadente aeque ſtupida, atque Rhombus plumbeus. Quodque proinde quemadmodum in genere ſemper motus corporeus eſt, ubi eſt cogitatio, ita diverſificatio motus hujus, & colliſionis, cogitationum diverſificationem parit, atque ſic, quaſi junctis manibus, una perpetuo incedunt, altero nunquam introducto ſine ductu alterius, nec durante diutius, quam alterum durat. Verum prout calor deperditur (qui haud mediocrem ſupponit alicujus admodum ſubtilis materiae motum ſive agitationem), ita intellectus noſter & imaginatio langueſcunt, ipſique ſenſus deficiunt, ut qui moveri nequeant ab impreſſione externorum objectorum, aut in debito

bito

bito liquiditatis & agilitis gradu non conſtituantur, *ac proinde corpora in morte aeque inſenſilia evadunt*, *atque maſſa lutea*. *Omnis igitur ſenſatio & perceptio revera idem eſt*, *quod motus*, *& reactio materiae*, *ſi nihil ſit praeter materiam in univerſo*.

Scio ad eſſe, qui opponant, eſſe haec *argumenta philoſophica negativa*, quae nos ipſi alibi, velut nullius ponderis, rejecerimus. Falſo. *Argumentum negativum philoſophicum* eſt, in quo principium eſt *id*, *quod non intelligimus*; contra vero hoc in loco ex iis, quae cuncti homines intelligimus, actiones ſcilicet corporis omnes eſſe *motiones*, ſeu mutationes loci, ſitus, figurae &c., concludimus, cogitationem, ſi qualitas eſt corporis, eſſe motionem.

Reponunt, quum ignota nobis ſit intima corporis eſſentia, concludi, niſi quam imperitiſſe, non poſſe, nullas eſſe in corpore alias actiones quam, quae *motiones* dicuntur, ideſt mutationes loci, ſitus, figurae.

Praeterquam quod *magnetiſmus*, & univerſalis partium materiae *attractio*, quam tanta conſenſione Newtoniani ſtatuunt, actiones ſunt longe diverſae ab iis *motionibus*, quas ita vulgo appellamus.

Tum pleraeque ſunt actiones, quae conſiſtunt in *conatu* ad mutandum locum, ſitum, figuram &c., ſed ex quibus nulla naſcitur hujuſmodi mutatio, velut gravitationes pendulorum immobiliter conſiſtentium, aliique conatus virium, quas *mortuas* vocant Philoſophi.

Ad haec, omnes vires activae, quaecumque in corporibus reperiuntur, haberi ſtebent ut incorporeae (prima part. prop. 96.); quod ſi hoc non adverſatur naturae corporeae, ne *cogitare* quidem: poteſt igitur eſſe *vis cogitandi*, ut *vis motrix*, ejuſdem ſubſtantiae corporeae qualitas (*a*): maxime quum ſubſtantia corporea, nihil aliud

(a) *Haec objectio propoſita eſt* Carteſio *ab Auctore objectionum quintarum viro in primis docto & perſpicaci*.

Digitized by Google

aliud ſit, uti Leibnitio placet (*a*), praeterquam ſubjectum quoddam, cujus nota eſſentia in *actione* eſt poſita. Enimvero nos externarum rerum tantum percipimus quantum in nos agit: nihil externum, quod in ſenſus noſtros, ſeu *mediate*, ſeu *immediate*, non agat, ullo modo cognoſcimus. Ex. g. percipimus tactu & oculis extenſionem, idcirco quod ex pluribus ſpatii partibus, oculus, aut tactus concutitur actione quacunque: gravitationem, diviſionem eodem modo, illam actione in tactu, hanc inaequali actione ex aequali ſpatio. Figuram, dum major actio minore terminatur, aut contra minor majore; nec enim percipimus globum ligneum, niſi quia actio ex dato ligno undequaque terminatur aequaliter ab actione aeris, aut alterius extenſi. Quod ſi tota ſubſtantiarum natura actio eſt, quid vetat poſſe eam actionem eſſe multiplicem, aut alia vis motrix, alia cogitans. Non neceſſario ergo concluditur, nullam eſſe aliam ſubſtantiae corporeae *actionem* praeter *motionem &c.*

Tandem, quid vetat, quin eadem ſubſtantia ut *vi motrice*, ita etiam *vi cogitandi* a Deo ſit ornata? plurimis, inquiunt, demonſtrat Lokius, non id eſſe *ἀδύνατον* (*b*). At enim, intelligi non poteſt, qui poſſit corpus cogitare? oppoſuit Stillingflectus (*c*). Fateor, inquit alter: at velle inde concludere, non poſſe id Deum efficere, eſt eam divinae potentiae tribuere extenſionem, quae aequalis ſit capacitati mentis humanae. Quod ſi ea, inquit, ratiocinandi regula vim ullam habet, concludas etiam oportet, corpora a corporibus non attrahi, bruta nec ſentire, nec hominem, quantus quantus eſt, exprimere actionibus ſuis, & ſimilia, quod ea non intelligas. Sed, pergit, intelligis tu expedi-

---

(a) *Legatur Examen des Principes du R.P. Mallebranche in Miſcellaneis Leibnitii, Nevvtoni &c. tom.2.*

(b) *Vide notam Acoſtae Galli Lokii interpretis, de intellect. hum. lib.* IV. *cap.* 3. *ad* §.6.

(c) *Ibidem.*

tius, qui mens, aut ulla alia ſubſtantia cogitet? *Sed*, reggerit Stillingflectus, *quum noſtra cognitio ideis noſtris contineatur; idea vero apud nos materiae ſit ſubſtantiae extenſae & ſolidae; qui dicit materiam cogitationis eſſe capacem, Materiae, & Mentis ideas miſcet.* Reponit alter, genericam materiae notionem eſſe rei extenſae & ſolidae: at nihil prohibere poſſe, quo minus materiae partibus aliquibus, ſeu corporibus quibuſdam alias qualitates Deus addat. Nec enim deſtruit notionem materiae, qui rei extenſae & ſolidae motum addit, vegetationem, attractionem. Quod ſi haec genericae materiae naturae addi poſſunt, quin materiae eſſentia deſtruatur, poterit eodem modo addi *& vis perceptrix & ratiocinatrix*. Quae quum ſint, vera eſſe non poteſt ea propoſitio, *cogitationem, ſi ſit ſubſtantiæ corporeæ qualitas, continuo eſſe motionem.*

Sed haec omnia talia ſunt, quae tantum abeſt, ut noſtrum illud axioma obſcurent, aut infirment, ut expediant potius, & confirment. Tota enim ſuperior oratio huc ſpectat, poſſe fortaſſis eſſe in corpore vim aliam a motrice diſtinctam, quae ſit vis cogitandi. Rogo hic, vis illa exſerit actiones ſuas motionibus corporis, an aliis alterius generis? Si primum, non eſt cur adverſus propoſitionem illam declament. Si poſterius, quum actiones generum ſint diverſorum *motus*, & *cogitatio*, ut aliae intrinſecus ab aliis non pendeant, & vires ipſae diverſorum erunt generum, nec a ſe mutuo pendebunt: & quum tales ſint actiones hujuſmodi, ut in eodem ſimplici ſubjecto illae has deſtruant, quippe quae *totis eſſentiis* differunt; vires quoque ipſae *totis eſſentiis* diſtabunt, ut idcirco altera alteram deſtruat: ex viribus autem *diverſarum eſſentiarum* conflari *ſubſtantiae*, ideſt rei ſimpliciſſimae (p. p. prop.22.) eſſentia nequit; ſubſtantiae ergo coporeae *primae* nequeunt duplici illa vi conſtare. Quocirca aut cogitationes nihil ſunt praeter motiones cerebri, ſi quidem ſunt affectiones ſubſtantiae corporeae; aut, ſi motiones non ſunt, actiones ſunt ſubſtantiae, quae ſit diverſa a ſub-

ſtan-

Digitized by Google

ſtantiis corporeis. Nec reponant, Deum id efficere poſſe, ut nimirum eadem ſubſtantia viribus diverſorum generum ſit compoſita; reſpondemus enim, non poſſe Deum efficere, ut eadem eſſentia velut A conſletur proprietatibus, quarum altera alteram deſtruat; quandoquidem id eſt impoſſibile intrinſecum (def. 9. p. p.) ad quod Dei potentia non pertingit. Quum autem earum duarum virium altera alteram deſtruat, quod inferius demonſtrabitur aperte; fieri nequit ut eadem ſubſtantia ambabus ſit praedita. Quod ſi fingere velint, creatam a Deo *fluidam quandam ſubſtantiam* naturae diverſae ab iis corporibus, quae cognoſcimus, eique ſubſtantiae per totum corpus noſtrum diffuſae eam vim, qua cogitamus, tributam: iſti aut hanc fluidam ſubſtantiam facient reliquis corporum viribus praeditam, *ſoliditate*, *gravitate*, *diviſibilitate* &c.; aut non: ſi poſterius, ea incorporea erit: ſi prius itidem conflabitur ex iis quae ſe mutuo deſtruunt: nempe, ut diximus, & inferius ſumus demonſtraturi, cogitationem ſtare non poſſe in eadem ſubſtantia cum corporis notis proprietatibus.

Minus igitur abſurde veteres Epicurei, quam recentiores iſti, res ſuas compoſuere: nam illi, pernegata omni ſubſtantia incorporea, non videbant negari poſſe eas actiones, quas animo attribuimus, motiones eſſe corporeas. Idcirco Lucretius animarum conſtare ait particulis *perquam ſubtilibus perquamque minutis*, *atque agitatiſſimis*. In primis vero Hobbeſius dum operationes mentis explicat, ſenſiones, & cogitationes, ſola *actione*, & *reactione* partium cerebri id efficit, ut, quum adverſus iſtos praecipue philoſophos diſſeramus, poteramus ea propoſitione uti ſine ulla demonſtratione, tanquam ea, quæ conſtet inter partes. *Senſio igitur*, inquit (*a*), *in ſentiente nihil aliud eſſe poteſt, praeter motum partium aliquarum intus in ſentiente exiſtentium*,

(a) *In Elem. Phil. cap.* 25. *art.* 2. §. 5.

Digitized by Google

quae partes motae, organorum, quibus ſentimus, partes ſunt: nam partes corporis, per quas perficitur ſenſio, eae ipſae ſunt, quas vulgo organa ſenſoria appellamus . . . . Ex quo intelligitur, ſenſionis immediatam cauſam eſſe in eo, quod ſenſionis organum primum & tangit, & premit. Si enim organi pars extima prematur, illa cedente premetur quoque pars, quae verſus interiora illi proxima eſt, & ita propagabitur preſſio, ſive motus ille per partes organi omnes usque ad intimam. Quemadmodum & preſſio extima procedit ab aliqua preſſione corporis remotioris, & ſic perpetuo, donec veniatur ad id, a quo phantaſma ipſum, quod a ſenſione fit, tanquam a primo ſonte derivari judicamus . . . . Quoniam autem motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato fit aliqua totius organi reſiſtentia, ſive reactio per motum ipſius organi internum naturalem; fit propterea conatui ab objecto conatus ab organo contrarius; ut quum conatus ille ad intima ultimus actus ſit eorum, qui fiunt in actu ſenſionis; tum demum ex reactione aliquandiu durante ipſum exiſtit phantaſma, quod propter conatum verſus externa ſemper videtur tanquam aliquid ſitum extra organum. A ſenſatione ad ratiocinium explicandum ſic porro pergit (*a*). *Ortus perpetuus tum ſentientibus, tum cogitantibus phantaſmatum idipſum eſt, quod appellari ſolet animi diſcurſus; & communis eſt hominibus cum brutis; nam is qui cogitat tranſeuntia phantaſmata comparat, ideſt ſimilitudinem vel diſſimilitudinem inter ea animadvertit.* Diſtinctius hac de re eadem in Leviathane diſſerit (*b*), *Ut nullam*, inquit, *habemus imaginationem, quae non ante fuit in ſenſione, vel tota, vel per partes, ita nulla eſt tranſitio ab una cogitatione ad aliam, cujus ſimilis non extiterit ante in ſenſione. Cujus rei cauſa haec eſt. Phantaſmata omnia motus ſunt interni, nempe motuum in ſen-*

(a) *Ibid.* §. 8.

(b) *Leviath. cap.* 3. *ſed & in libro de homine eadem epetit.*

Digitized by Google

ſenſione factorum reliquias: motus autem qui alii aliis ſuccedunt in ſenſione immediate, remanent etiam ſimul, etiam poſt ſenſionem; adeout quoties redit cogitatio prior, praedominaturque, ſequatur poſterior, propter cohaeſionem materiae motae, quemadmodum aqua ſuper tabulam planam & laevem trahitur per viam, qua ducit digitus &c.

Apparet hinc abunde, qua ratione Epicurei, ſubmota omni ſubſtantia incorporea, conentur ea expedire, quae mentis ſunt propria. Paullo autem pluribus id theorema explicuimus, quod fundamentum futurum eſt totius confutationis doctrinae Epicureae: oſtendemus enim operationes humanae mentis eſſe nullo modo poſſe actiones, & reactiones cerebri: ex quo conſequitur actiones eſſe alterius ſubjecti, quod corpus non ſit. Quam conſequentiam, ſi primum illud demonſtraverimus, inficiari, ut ex ſuperioribus patet, nequeunt Hobbeſiani.

Prop. II. Nec judicium eſſe ullum in nobis poteſt, nec ratiocinium, niſi plures eodem tempore *Menti*, quaecumque haec ſit, ſeu *vi percipienti*, obverſentur ideae.

D. Judicium eſt perceptio relationis, quae inter duas, aut plures ideas intercedit; ratiocinium vero perceptio relationis plurium judiciorum (ex def. 4. & 5.): conferri autem nequeunt, niſi quae eodem tempore percipiuntur, uti patet (A); ergo nec judicium eſſe ullum in nobis poteſt, nec ratiocinium, niſi ideae, quae conferunt, ei tempori, quo judicium, aut ratiocinium fit, coëxiſtant.

Sch. (A) ſint duo tempora A, B, percipiatque Mens tempore A parallelogrammum, tempore vero B quadratum, evidens eſt, eam non poſſe percipere relationem aequalitatis, aut inaequalitatis, quae inter duas illas figuras intercedit. Enim vero relationem illam noni videt tempore A, quippe in quo ſola parallelogrammidea menti obverſatur, non etium quadrati: nec tempore B. in quo non ei praeſens eſt parallelogrammum ſed ſolum quadratum: minus etiam tempore C, in quo

neutrum videt. Perſpicuum ergo eſt, in judiciis & ratiociniis ideas omnes, quae comparantur, ſi quidem comparantur, neceſſario coëxiſtere debere.

Coroll. Et quidem coëxiſtere debent toti illi temporis ſpatio, in quo judicium, aut ratiocinium vividum perdurat.

Prop. III. Si perceptiones ſunt motiones cerebri, oportet ut tot ſint in cerebro diſtinctae motiones, quot diverſae & diſtinctae ideae nobis obverſantur.

D. Nempe in ea hypotheſi, ratio ſufficiens repraeſentationis cujuslibet ideae, aut phantaſmatis, eſt & in actione objectorum externorum introrſum, & in reactione cerebri extrorſum (ex prop. 1.): utraque autem, externa actio, & reactio interna ſunt *entia ſingularia*, ut patet; *ſingularium* vero ea natura eſt, ut unum alterum non contineat; ergo una integra motio reactione & actione conſtans non poteſt niſi unius ideae ſingularis rationem ſufficientem continere: jam ſingulae ideae ſingula objecta repraeſentant, nulla plura (prop. 58. p. p.); ergo ſi ideae ſunt motiones cerebri, oportet &c.

Sch. Si quis, cauſa exempli, dicat, *tonos* chordae non eſſe, niſi vibrationes, vel oſcillationes chordae, is ut explicet diverſos *tonos* A, B, C, D, ſtatuere debet diſtinctas, atque diverſas oſcillationes P, O, R, S. Ineptiſſime enim contenderet & perridicule eadem oſcillatione P, produci diſtinctos diverſoſque tonos A, B, C, D. Eodem modo ſi ideae ſunt, quae *reſultant ex conflictu actionis & reactionis*, ut opinatur Hobbius, proculdubio, quot ſunt in nobis diverſae diſtinctaeque ideae, tot eſſe oportet diſtinctos, diverſoſque *conflictus actionis & reactionis* partium Cerebri. Quod ſi idea ſit aut ſola actio introrſum, ſeu impreſſio ab objecto in Cerebro facta, aut ſola reactio extrorſum, eodem modo, tot actiones, aut reactiones eſſe debent, quot inſunt cuilibet ideae.

Coroll. Et quidem motiones hujuſmodi tamdiu durare in Cerebro debent, quamiu ei vivide ideae obverſantur.

Digitized by Google

P. IV. Motiones corporeae eſſe nequeunt in Indiviſibili materiae parte: neque idcirco in ea parte gigni ideae Hobbeſianae.

D. Motus eſt actio, qua ens de loco extrinſeco in locum extrinſecum transfertur (p. p. def. 70.): fieri ergo in indiviſibili ſpatii, aut materiae parte nequit.

Deinde ideae Hobbeſianae ſunt, quae ex actionis & reactionis conflictu exſiſtunt (prop. 1.) adeoque aut motiones corporeae, aut vivida inde exiſtentia veſtigia; quum autem motiones fieri nequeant in indiviſibili materiae parte (ex hujus parte priori); ne inde quidem reſultantia phantaſmata; (A) potiſſimum quum in tali puncto tam diu durare diſtincti & diverſi motus nequeant, quamdiu ideae clarae & vividae perdurant, quod neceſſarium factu eſt Coroll. prop. 3.

Sch. (A) Pluribus hanc propoſitionem confirmat Henricus Morus (*a*). *Haec*, inquit, *parvitudo, quae tam exigua eſt, ut partes integrales realiter diſtinguendas proprie non habeat, qui poteſt eſſe ſubjectum diſtinctè receptivum adſpectus puta dimidiati horizontis ſimul? Quae viſio afficitur reali diſtinctoque motu a realibus diſtinctiſque partibus objecti viſi prodeunte . . . Praeterea ſi haec tam imperfecta parvitas diſtincte percipere poteſt objecta variegata, mira omnia ſunt, ni itidem aëris, & atmoſphaerae particulas, luminis globulos, & ſubtiliſſimam quamque texturam partium corporum opacorum percipere poſſit. Ad haec, objectum illud, de quo loquimur, iis coloribus variari poteſt; ut repugnet plane, ut una eademque particula . . . . illos omnes ſimul recipiat: quoniam ſpecies eorum oppoſitae non aliter communicari poſſunt iſti particulae, quam per contrarios motus, vel quae aeque eodem tempore ſunt contraria, per quietem & motum.*

Duo opponi poſſunt. I. Varias illas objectorum repraeſentationes non variis motionibus fieri, ſed variis di-

(a) *De immortalit. Animæ lib.* II. *cap.* I. *axiomate* 24.

diverſiſque conatibus. II. Eos conatus non eſſe ſimultaneos, ſed ſucceſſivos, tanta tamen cum celeritate factos, ut videantur ſimultanei, quod iis, qui velocitatem ignis, luminis, materiae electricae non ignorant, videri non debet incredibile. Utrumque prorſus ineptum. I. Conatus ad motum eſt reactio: at quaecumque reactio corporea, etſi in exiguo, at fit tamen in ſpatio. Demonſtrant Phyſici ex ictu pulicis Tellurem ſubſilire, ſubſultu quidem infinite parvo, ſed qui tamen ſit ſubſultus. II. Motus quantumvis acceleretur nequit tamen fieri in inſtante indiviſibili (ex prop. 102. primae part.): ergo ſucceſſivi motus exiſtunt in diſtinctis & diviſibilibus temporis partibus, nec idcirco coëxiſtunt: coëxiſtunt autem imagines, ſeu ideae: non ergo ideae motus ſunt in indiviſibili, ſed, ſi motiones ſunt, in extenſo omnes fieri oportet.

Prop. V. Conſcientia perceptionis, judicii, ratiocinii, & perceptio perceptionis, judicii, ratiocinii (ex intima conſcientia); adeoque ſi perceptiones, judicia, ratiocinia non ſunt niſi motiones, motio eſſe debet ab iis diſtincta. Ex. g. percipere lumen, eſſeque ſibi conſcium ejus perceptionis, quae dicitur *animadvertentia* perceptionis; percipere aequalitatem quantitatum P. Q. atque ejus perceptionis eſſe conſcium, omnino ſunt diverſa. Ergo nequit utrumque eadem motione, eodemque conflictu effici, ut ſcilicet eadem motio A & rationem *ideae* contineat, & *conſcientiae* ideae.

Prop. VI. Collatio idearum, qua judicia, & ratiocinia exſiſtunt, res eſt ab ideis, quae conferuntur, diverſa. Nempe aliud eſt percipere C, aut D, aliud duo illa inter ſe conferre. Si ex feneſtrae foramine radius in obſcurum cubile penetret, ibique in alba tabula varias rerum extrinſecus objectarum depingat imagines, nemo eſt tam plumbei cerebri, qui non intelligat, eadem ipſa actione, qua imagines illae depinguntur, conferri inter ſe non poſſe, ut altera alteram ſecum metiatur. Exigitur ergo actio ab iis diſtincta & diverſa, quibus imagines depinguntur.

Prop.

Digitized by Google

Prop. VIII. Conſcientia nequit eſſe motus corporeus.

D. Si eſt, aut *impreſſio* eſt, aut *reactio*, aut quod inde *reſultat*, aut *conflictus* hujus *reflectio*. Non priora: iis enim continetur ſenſatio & perceptio (Schol. prop. 1.) a quibus conſcientia res eſt diverſa (prop. 5.): nec poſtremum: nam *reflectioconflictus primi* fit & ipſa conflictu altero, ut patet: jam alter hic conflictus aut motio eſt realiter diſtincta a priore, ei interim ſimillima; aut non: ſi primum erunt duae diſtinctae perceptiones ejuſdem objecti, non perceptio perceptionis; quippe ſecunda primae quidem ſimillima eſt, non eam continet, quum nullum ſingularium alterum contineat: quomodo reflectio ſoni eſt ſonus alter a priore diſtinctus, ei ſimillimus, ſed non animadvertentia prioris: & reflectio alicujus imaginis earum, de quibus in prop. 6. loquuti ſumus, eſt altera imago, ſed non continet animadvertentiam prioris: ſi alterum, minus quoque ſecundo eo conflictu animadvertentia illa explicari poteſt.

Praeterea ſi ſecundus conflictus eſt conſcientia, aut fit ille eodem tempore quo primus, aut altero. Non hoc: quum conſcientia & perceptio coëxiſtant; primum ergo. Jam aut fit in eadem parte, in qua prior, aut in altera. Eodem tempore in eadem materiae parte diſtincti & ſimiles conflictus fieri nequeunt, ut patet: in diverſa vero ſi fiant duo phantaſmata producent, non unum, uti ex Hobbeſiana doctrina apparet: non igitur alter erit ideae prioris animadvertentia, ſed phantaſma priori quidem ſimile, ſed ab illo diſtinctum, nec illud exhibens.

Prop. VIII. Judicium nequit eſſe motio corporea.

D. Judicium eſt plurium idearum, earumque relationum perceptio (def. 4.) quae perceptio, & comparatio res eſt ab ideis, quae conferuntur, diverſa (prop. 6.): quum autem ſingulae perceptiones ex ſingulis conflictibus exiſtant, ſi quidem ſunt illae motiones (prop. 3.); haec comparatio debet eſſe motio, & inde natus conflictus realiter diſtinctus ab omnibus ideis, quae conferuntur, ſeu a con-

flicti-

flictibus aliis, ex quibus ideae, quae comparantur, exſiſtunt. Sint duae ideae, quae conferuntur, B, C; comparatio erit A; eruntque tres conflictus B, C, A, realiter diſtincti, adeoque tria ſingularia ſeu individua. Si motiones ſunt, eae in eadem Cerebri parte indiviſibili non certe fient (prop. 4.); nec in diviſibili diverſis temporibus (prop. 2.) etiam breviſſimis & velociſſime decurrentibus (Schol. prop. 4.); nam B, C, A coëxiſtere debent eidem loco & tempori. Quum autem eidem extenſo & tempori coëxiſtunt, aut compenetrantur omnimoda compenetratione, aut non. Si primum, erunt unus, idemque conflictus, qui non poteſt continere rationem ſufficientem plurium idearum (prop. 3.). Si alterum, non coëxiſtent eidem; quandoquidem onus exiſtit extra alium: Neceſſe ergo eſt, ut coëxiſtant eidem tempori, ſed non eidem cerebri parti: at ita unus alium non continet, ſed ſemetipſum, ut patet; ergo ne unus quidem alium refert; erunt ergo tria potius phantaſmata, quam duorum collatio: non igitur judicium. Quocirca judicium nullo modo eſſe poteſt motio corporea. Q. E. D.

Sch. Demonſtratio huc redit, dato, motionibus exprimi poſſe phantaſmata (quamquam nemo unquam demonſtraverit, ſic expreſſa ex conflictu phantaſmata eſſe quoque *perceptiones*, & *conſcientias*, ſeu *animadvertentias*); quum haec phantaſmata ſint ſingularia, ſingularium vero natura ſit, ut nequeat unum alterum continere; efficitur ut nec phantaſma A contineat B, nec B A. Quod ſi ſe mutuo non continent, ne mutuo quidem ſe referunt. Si addatur collatio velut tertius conflictus, hic, ut ambo illa exhibeat, utrumque debet continere: at id non magis poteſt, quam duo illi priores ſeſe mutuo. Jam niſi id fiat, collatio idearum nulla eſſe poteſt; nulla ergo idearum collatio fieri poteſt, ſi perceptio, & judicium ſunt motiones. Quum autem fiat ea comparatio (ex intima experientia); operationes, quae tribuuntur menti, motiones eſſe nequeunt.

Coroll. Meditatio, perquiſitio, conjectura, ratiocinatio

tio nequeunt eſſe purae cerebri motiones, aut *conſlictus* ex actione & reactione in cerebro nati. Nempe in omnibus his judicium ineſt, ſeu comparatio, quae pura cerebri motione conſtare nequit (ex prop. 8.)

Sch. Egregie in eam rem diſſeruit Ariſtoteles *in primo de Anima*, qui locus Veritatis amatoribus omnino conſulendus eſt. Nemo enim accuratius & doctius unquam demonſtravit Animam motu corporeo interno agitari non poſſe, nec operationes ejus motus eſſe corporeos, etſi agnoſcat nullam eſſe in Anima cogitationem, quae cum agitatione atiqua, & motione corporea non ſit conjuncta. Quid? quod Hobbius ipſe, ſui immemor ſyſtematis, rei perſpicuitate, ut par eſt credere, impulſus, rotundis, id verbis fatetur? *Quis igitur*, inquit, *ſibi perſuadeat, motione externorum objectorum, non tantum motum, ſed & perceptiones produci* (*a*)? Scilicet hoc diſtant *Veritas*, & *Confictae hypotheſes*; ut hae tum demum videantur verae, quum earum amore incaluit animus: ubi deferbuit, evaneſcant: illa vera aequabilis ſemper eſt & eadem. Similia ſunt, illa quidem Solis lumini; haec lumini, quod ſomniamus.

Jam praeclara ſunt quae ea ſuper re B. Auguſtinus in iis libris ſcripſit, qui in media verſantur Metaphyſica. I. Senſus & phantaſia falluntur, dum rectum baculum, cujus dimidia pars aqua merſa eſt, curvum exhibent: interea ratio perſpicue errorem detegit & perpetuo contradicit, etiam perdurante ſenſus, & phantaſiae errore. Quod ſi nihil eſſet aliud ratio, niſi hic cerebri conflictus, aut quoniam perdurat idem, dum idem refert phantaſma, errorem ſuum non agnoſceret; aut ſi is idem ſe corrigeret, non idem referret phantaſma, nec idem eſſet conflictus (*b*). Te nunc appello, Senex Malmesburienſis, ecquid ad haec? Se phantaſma erroris reprehendit, perduratque idem, an ab alio dedocetur?

(a) *Hobb. in Leviath. pag.* 3.
(b) *Lib.* 2. *Soliloq. cap.* 3.

tur? Ab alio autem phantaſmate? unde & hoc aliud? Qui alterum alterum percipit? Qui cum objecto confert? Ad rem. Inde vero graviſſimis verbis concludit Auguſtinus, *quare conficitur, ut aliud ſimus NOS, aliud SENSUS: ſiquidem quum IPSE fallitur, poſſumus NOS non falli.*

II. Ad haec, judicia & ratiocinia rerum abſtractarum, & ipſa *conflictus* erunt corporei? Probabile efficere potes, conflictu quocumque naſci in cerebro phantaſmata Trianguli, Rectanguli, Quadrati, Lineae, velut in tabula luminis jactu imagines: at an etiam eodem conflictu perceptiones aequalitatis trium Trianguli angulorum cum duobus rectis; aequalitatis Rectangulorum, aut Quadratorum cum quibuſvis Rectilineis; differentiam harum quantitatum; proprietates Numerorum, & quidem in longiſſima judiciorum ſerie expedieris? Tu ne Geometra Geometris perſuaſeris exactiſſimas & longiſſimas demonſtrationes eſſe ſeriem conflictuum cerebri? Vah! . . . (*a*) *Itaque* & hinc perſpecte concludit. *Si corporea corporeis oculis mira quadam rerum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum, corpuſve non eſſe.*

III. Quum aliquod nomen, velut Patris Alexandri Macedonis, memoria excidit, ecce quidam revocare conantur, memorantque mihi Perdiceam, Liſimacum, Seleucum, Antiochum: non dum agnoſco, niſi Philippum nominaverint: ecquis ea confert nomina? Ecquis illa reprobat, hoc probat? ille veri ſenſus unde naſcitur? inter ſe blande colloquuntur conflictus illi, atque ſeſe agnoſcere geſtiunt (*b*)? Qui velint philoſophari attente, facile intelligent, memoriae & reminiſcentiae phaenomena ſolo mechaniſmo corporis explicari non poſſe (*c*).

IV.

(a) *Ex eodem Aug. lib. 2. Solil. cap. 19. & de Quantitat. Animae a cap. 4. ad 13.*

(b) *Ibid. cap. 20.*

(c) *Adiſis Henricum Morum de Immort. An. cap. 2. lib. 2.*

Digitized by Google

IV. Jam ſtatuamus Paſſerculum meum vocari Biltri: quum id pronunciari audio vocabulum, ſtatim cogito, mihi quidem Paſſerculum eſſe, ceteris nihil. Ecquis ea diſtinguit? Quis vocabulum nihil, a vocabulo rei cujuſvis diſcernit, quum ſonus idem, idemque idcirco inde natus conflictus (*a*)

Sed inde vir acutiſſimus luculenter quoque cauſas explicat, quibus fit, ut de Mente Mens ipſa tanquam de re corporea in pleriſque cogitet. *Tanta*, inquit, *vis eſt amoris, ut ea, quae cum amore diu cogitaverit* (*Mens*), *eiſque curae glutino inhaeſerit, attrahat ſecum etiam, quum ad ſe cogitandum quodammodo redit. Et quia illa corpora ſunt, quae foris per ſenſus carnis adamavit, eorumque diuturna quadam familiaritate implicata eſt, nec ſecum poteſt introrſum, tanquam in regionem incorporeae naturae ipſa corpora inferre, imagines eorum contrahit, & rapit, factas in ſemetipſa de ſemetipſa* (*b*).

Atqui haec talia ſunt, ut Lucretius, vir non omnino ſtupidus, intellexerit, motione partium vulgarium Elementorum, eorum nimirum corporum, quae noſcimus, ſenſum & cogitationem creari non poſſe. Quumque nihil aliud, quod diceret, reperiiſſet, quartam quandam invexit ſubſtantiam corpoream, &, ne dolus apertius intelligeretur, innominatam eſſe voluit.

Nec tamen haec ſat ſunt ad ſenſum cuncta creandum;
Nihil horum quoniam recipit mens poſſe creare
Senſiferos motus, quaedam qui mente volutent.
QUARTA quoque his igitur quaedam natura neceſſe eſt
Attribuatur (ea eſt omnino nominis expers):
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius exſtat.

Nec

(a) *De quantit. animae cap.* 32.

(b) *De Trinit. lib.* 2. *cap.* 5. *Vide* 6. & 7. *caput ejuſdem libri*.

Nec magis e parvis, aut laevibus ex elementis,
Senſiferos motus, quae didit prima per artus (*a*).

Sed ſi ſenſiferos hos motus, ſenſus, cogitationis, & ratiocinii, quibus *nil fieri celerius poteſt* (*b*), quibuſve fit ut nulla res *animo ocyus ſe perciat* (*c*), ſi motus, inquam iſtos, perquam minutis illis feminibus *vaporis*, *aeris*, *atque ignis* gigni non poſſe ultro, o Tite, agnoſcis, videſis an ullis aliis cujuſcumque corporis particulis fieri poſſint. Scilicet ſi cogitationes fiunt atomorum motu, nulla alia praeterea re, atomis minus tenuibus atque minutis, certe non aeque veloces, at fient tamen. Quod ſi non his, ne ullis quidem aliis. Meminerimus igitur hoc in loco, *ex ideis humanis philoſophari oportere* (poſt. 1.), *teſſeramque*, *eandemque & Ducem Philoſophiae humanae eſſe claritatem & perſpicuitatem* (poſt.2.) (*d*)

Prop. IX. Mens humana nequit eſſe *temperatio naturae corporeae*, *qua vigeamus*, *& ſentiamus*, quae fuit Dicaearchi opinio, Ita enim, aut operationes Mentis rationales nihil ſunt aliud, niſi motiones partium corporis, & quum id eſſe nequeat (ex prop. 7. & 8.), ne illud quidem conſiſtere poteſt: aut ſunt actiones alterius generis; & tota ipſa harmonia res eſt a corpore diſtincta, & in ſe & per ſe ſubſiſtens; adeoque vera ſubſtantia a corpore diſtincta, quod ejus opinionis fautores nolunt.

Schol. Dicaearchus Ariſtotelis diſcipulus vir fuit doctus & facundus, ita ut Cicero delitias ſuas non dubitaverit appellare: *Delitiae meae*, inquit *Dicaerchus* (*a*). Is

(a) *Lib. 3. de rerum verſ. 239. Vide & Plutarch. in 4. de plac.*
(b) *Jbidem v.* 183.
(c) *Ibid. v.* 385.
(d) *Vide ut ea de re profuſe admodum & docte diſſerit Henricus Morus de Immortal Animae lib.* 11. *cap.* 3.

Digitized by Google

(*a*). *Is in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendam Phtiotam Senem . . . diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane . . . neque in homine ineſſe animum vel animam, nec in beſtia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel ſentiamus in omnibus corporibus vivis aequaliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe, quippe quae nulla ſit nec quidquam, niſi corpus unum & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturae vigeat & ſentiat* (*b*). Dicaearchi doctrina Lokianae perſimillima eſt; ut idcirco, iiſdem, quo illam refellimus, argumentis confutari poſſit (*c*). Fallitur profecto Plutarchus, in 4. de Placit. dum Dicaearchum cenſet inter eos, qui animam fecere incorpoream.

Lucretius Carus aliquot non omnino ſpernendis argumentis in hanc ſententiam ſcripſit (*d*). Poſtquam enim dixiſſet, quoſdam ſapientum putaſſe.

Senſum animi certa non eſſe in parte locatum,
Verum habitum quemdam vitalem corporis eſſe,
Harmoniam Graji quam dicunt . . . .
Addit
Magnopere in quo mi diverſi errare videntur.
Tum argumenta profert.
Saepe utique in promptu corpus, quod cernitur, aegrit,
Quum tamen ex alia laetamur parte latenti;
Et retro fit, uti contra ſit ſaepe viciſſim,
Quum miſer ex animo, laetatur corpore toto.
. . . .
Praeterea molli cum ſomno dedita membra
Effuſumque jacet ſine ſenſu corpus oneſtum;

Eſt

(a) *Cicero lib. 1. Tuſcul.*
(b) *Ibidem.*
(c) *Vide Schol. prop. 1.*
(d) *Lib. 3. de nat. rer. 107. & ſeqq.*

Digitized by Google

Eſt illud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omneis accipit in ſe
Laetitiae motus, & curas cordis inaneis.

Mediocria omnia. Quis ab Epicureo meliora expectet? Sed ecce Baelius (*a*) ex inſtituto Dicaearchum refellere aggreditur. Peream, ſi quid boni a Sceptico? *Dicaearchi*, inquit, *opinio indigna eſt Philoſopho? qui ſic enim, ut ille, ratiocinatur, vagatur ſine ullis ſcientiae principiis, nec quid ſit ſyſtematica harmonia intelligit. Quicumque ponit, animum atque animam non eſſe a corpore diſtinctam, vimque eſſe in omnibus corporibus vivis aequaliter fuſam, unamque efficere rem & naturam cum corporibus viventibus, aut ipſe ſe non intelligit, aut is defendat etiam oportet, eam virtutem nullo umquam tempore a corpore ſeparari. Nempe quod a corpore diſtinctum non eſt, eſſentiale eſt corpori, pugnatque vero cum manifeſta ratione, quae ſunt Enti eſſentialia ſeparari ab eo poſſe. Quod ſi verum eſt, & cadavera ipſa vivent, & partes corporis ſingulae, quae ab illo decidunt quotidie, partem quoque animae humanae ſecum trahere... Praeterquam quod ſi corpus doloris capax eſt, aut voluptatis, quin ulla alia ſubſtantia animetur, ubicumque eadem eſt corporis natura, in lapidibus, in metallis, tum etiam in diffluentibus corporibus aqua, & aere, eundem ineſſe ſenſum neceſſe eſt.* Sentiebat Baelius argumentorum ſuorum imbecillitatem, non enim tam obtuſi erat pectoris, ut non animadverteret, eſſe, qui reponerent, vitam & ſenſum non eſſe corpori *eſſentialia*, ſed ejus potius modificationes, quae dilapſa machina humana, abeſſe poſſint, quin naturae corporis quidquam detrahatur. Eam igitur exceptionem occupatum it. *Timeo Danaos, & dona ferenteis*. *Ea*, inquit, *doctrina abſurda eſt: nam omnes modificationes ſunt ita natura comparatae, ut earum nulla deſtruatur umquam, niſi alterius ſimilis intruſione: ita nunquam deletur in corpore figura niſi*

(a) *Dict. Hiſt.* Crit. *Art. Dicearque Remarque.* C

niſi altera figura, non color niſi colore altero . . . Qui igitur his principiis conſentanee ratiocinari velit, is dicere debet, non ceſſare in homine ſenſum & vitam, niſi alterius ſenſus & vitae intruſione : id ſi ita eſt, nae homines beati, qui velint nolint, ſemper victuri ſunt . . . . Reggerent, eſſe in corpore modos, qui deſtruuntur, quin alii ejuſdem generis eorum locum occupent : proferetur exemplum motus, qui quiete, re nempe minime poſitiva, ceſſat. Repono falſum eſſe, differre motum & quietem, velut poſitivum, & ejus privationem : ſunt potius ambo entia poſitiva, nec differunt, niſi externis relationibus. Nam quies eſt conſervatio praeſentiae in loco eodem : motus ejus praeſentiae commutatio &c. Nempe adeo perturbabatur exemplo motus Baelius, ut homo alioquin Scepticus, quod mirum, ne a coepto deſiſteret, ineptum protulit, & quod Phyſici omnes rideant : Quis enim concoquat novam hanc motus & quietis theoriam? Nihil eſſe poteſt clarius, quam motum eſſe actionem realem, quae ex corpore in corpus tranſeat, quaeque ſeparabilis a corpore ſit (*a*).

Prop. X. Mobilitas ſingularum partium conjuncta cum diviſibilitate, ſoliditas, & inertia, ſunt corporis proprietates eſſentiales.

D. Primum. Omne corpus natura ſua diviſibile eſt uſque in indiviſibilia elementa, ideſt quatenus eſt extenſum : at intelligi nequit diviſibilitas ſine mobilitate, ut patet; ergo mobilitas ſingularum partium conjuncta cum diviſibilitate ita eſt corpori eſſentialis, ut intelligi nullum corpus ſine ea poſſit. Ea de re igitur dubitandum non eſt inter homines (ex poſt. 1. & 2.)

Alterum. Soliditas philoſophis eſt ea extenſi qualitas, qua fit ut una ejus pars alteri, ne eumdem locum occupet, reſiſtat (def. 37. p. p.) : jam ſingulis quorumcumque corporum partibus eam vim ineſſe experimenta de-

(a) *Vide Muſſchembroek Elemen. Phyſ.* §. 107. & 210. & *ſeqq.*

Digitized by Google

monſtrant, & ita quidem ut intelligi nequeat ſine ea qualitate corpus: corpori igitur eſſentialis eſt ſoliditas. Enimvero ni ita eſſet, ne motus quidem ullus eſſe in corporibus poſſet, quin omnia continuo in punctum geometricum compenetratione abirent, uti perſpicuum eſt.

Tertium. Inertiam appellamus cum Newtono (a) *vim inſitam materiae, qua corpus unumquodque, quantum in ſe eſt perſeverat in ſtatu ſuo quieſcendi; vel movendi; ut per eam fiat, ut omne corpus de ſtatu ſuo vel quieſcendi, vel movendi difficulter deturbetur*. Eam autem ſingulis corporibus ineſſe, & continuis experimentis diſcimus, & plurimis demonſtratum eſt a Philoſophis recentioribus (b); & haec igitur vis corporeae naturae eſſentialis eſt.

Schol. Non ſum neſcius, plerïſque Philoſophis in dubium vocari *diviſibilitatem cum mobilitate conjunctam*; & *inertiam* materiae. Ariſtotelem materiam mundanam feciſse unam, undequaque immenſam, immobilem atque indiviſibilem, nemo eſt qui ignorat. Eadem fuit Arabum doctrina. Inde omnem ſubſtantiam Spinoza indiviſibilem poſtquam conatus eſset demonſtrare (c), in Corollario propoſitionis XIII. rotunde ſcribit. *Ex his ſequitur nullam ſubſtantiam, & conſequenter nullam ſubſtantiam corpoream, eſſe diviſibilem*. Cujus opinionis rationem paucis comprehendit in Scholio: *Quod ſubſtantia*, inquit, *ſit indiviſibilis, ſimplicius ex hoc ſolo intelligitur, quod natura ſubſtantiae non poteſt concipi, niſi infinita, & quod per partem ſubſtantiae nihil aliud intelligi poteſt, quam ſubſtantia finita, quod manifeſtam contradictionem implicat*. Quid autem? nonne experimenta perſpicue demonſtrant, materiam dividi? *Ei*, in-

(a) *Nevvtonus Princip. Math. Phil. Natural. def.* 3.
(b) *Muſſchembroek Elem. Phyſ. a* §. 53. *ad* 65. *Vide ibi adnotata ab illuſtri Philoſopho Joſepho Orlando*.
(c) *P. part. Prop.* XII.

Digitized by Google

inquit, (a), *reſpondebo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur; abſtracte ſcilicet, ſive ſuperficialiter, prout nempe ipſam imaginamus; vel ut ſubſtantia, quod a ſolo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione eſt, quod ſaepe & facilius a nobis fit, reperietur finita, diviſibilis, & ex partibus conflata: ſi autem ad ipſam, prout in intellectu eſt, attendimus, & eam, quatenus ſubſtantia eſt, concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam ſatis demonſtravimus, infinita, unica, & indiviſibilis reperietur, quod omnibus, qui inter imaginationem, & intellectum diſtinguere ſciverint, ſatis manifeſtum erit. Praecipue ſi ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem eſt, nec partes in eadem diſtinguuntur, niſi quatenus materiam diverſimode affectam eſſe concipimus, unde ejus partes modaliter tantum diſtinguuntur, non realiter. Ex. g. aquam quatenus aqua eſt, dividi concipimus, ejuſque partes ab invicem ſeparari; at non quatenus ſubſtantia eſt corporea: eatenus enim neque ſeparatur, neque dividitur.*

Quum hic homo corpora dividi quidem non inficiatur, prout *imaginationis* ſunt objectum, neget prout objectum ſunt *intellectus*; affirmet aquam dividi quatenus aquam, neget quatenus ſubſtantiam; perſpicuum eſt eum, (quod illi familiare) abſtracta illa ſubſtantiae, quam commentus eſt, idea deludi. Scilicet tantundem eſt, quod ait, atque abſtractam quidem ſubſtantiae notionem non dividi, in quo ei non adverſamur; dividi autem corpora ipſa. Nos, qui philoſophamur *ex ideis, quas habent homines* (poſt. 1.) quique praecipere ſolemus, *caveto ab ideis abſtractis & univerſalibus; ex iis de rebus ipſis ne judicato* (b) contenti ſumus hujuſmodi deridiculi erroris fontem indigitaſse; nec putamus operae pretium in re evidente argumenta non neceſsaria congerere. Atque ne quis inertiae id

(a) *Schol. prop. XV. primae partis.*
(b) *Art. Logico-Crit. lib. 2. cap. 3. can. 4.*

Digitized by Google

noſtrae tribuat, is ſciat, duo eſſe rerum genera, quae demonſtratione comprehendi nequeant, *ſumme evidentia*, & *ſumme obſcura*. Bene autem habet, quod ii Philoſophi, adverſus quos diſſerimus, Epicurei nempe, priori illi theorematis noſtri parti non adverſantur.

Quod ſpectat ad inertiam, ei videntur & veteres plurimi, & non pauci e recentioribus Philoſophis contraire. Nam & Democritici omnes, atque Epicurei actuoſa corpora fecerunt: & fecit Ariſtoteles cum ſuis formis ſubſtantialibus, quamquam eas minime corporeas habuerint Peripatetici omnes: nec repugnant Scholaſtici (*a*) & omnes nunc Leibnitiani ſuum addunt calculum. Nec Platonici eam negarunt activitatem, etſi a formis aeternis repetierunt (*b*): At Arabes quidam, praecipue Avicebron, quem B. Thomas memorat (*c*), *omnes actiones, quae videntur eſſe corporum, eſſe actiones cujuſdam virtutis ſpiritualis, quae penetret per omnia corpora, putarunt*. Quid, quod ipſe Newtonus ab hoc naturae ſpiritu plaſtico non abhorruit (*d*)? Eandem nos corporum omnium activitatem in priori parte (prop. 96.) ſtatuimus.

Si quis eſt, qui ita adverſus inertiam corporum diſſerat, is quaeſtionis vim non dum intellexit: ea enim activitas, de qua loquuntur, non pugnat cum *inertia* hac recentium philoſophorum. Nam haec eſt vis illa, *qua corpus reluctatur vi extrinſecus impreſsae, quae e ſtatu ſuo deturbatur, ut in ſuo ſtatu ſe conſervet & qua re agit in cauſam impellentem* (*e*). Eſt autem perſpicuum, & eam vim omnibus ineſſe corporibus, & non pugnare cum activitate illa, quam iſti opponunt.

Prop.

(a) *Vide B. Th. in Summ. Theol. p. 1. q. 115. art. 4.*
(b) *Idem ibidem.*
(c) *Ibidem.*
(d) *Vide a nobis dicta in diſſert. de origine & conſtitut. rerum corporearum quam iterum edidimus ad calcem primae part.*
(e) *Vide Newtonum loco ſuperius citato.*

Digitized by Google

Prop. XI. Cogitatio & ratiocinatio pugnant cum ſoliditate, diviſibilitate, & inertia corporis.

D. Primum: Cogitatio & ratiocinatio eſt actio, qua plures idae comparantur (def. 4. & 5.) Vocetur haec actio A, ideae quae conferuntur B, C, D, E. Sint hujuſmodi ideae motiones extenſi ſolidi G. Eae conferri non poſſunt, niſi in unam A confluant, ut ſe mutuo in ea repraeſentent, quemadmodum eſt manifeſtum: id vero aut fit, quia totidem particulae ſolidi G, quae ſint ſubjecta quatuor illarum motionum B, C, D, E, in unum compenetrantur; aut quia actiones tantum A, B, C, D, ſine ſuis ſubjectis in unum confluunt. Poſterius eſſe nequit, quum modificationes nequeant exiſtere ſine ſuis ſubjectis (*a*) (prop. 27. primae part.): ſupereſt prius; at id evertit ſoliditatem (def. 62. pr. part.): omni modo cogitatio & ratiocinatio pugnant cum ſoliditate.

Alterum. Pone ſubjectum cogitans G dividi in partes B, C, D, E: cogitatio A aut coextendetur iiſdem, aut non: ſi poſterius, evertetur cogitatio, quippe diffluent ab ea ideae B, C, D, E. Prius ergo: dividetur autem ea in partes, an indiviſibilis erit in toto illo diviſo B, C, D, E? Poſterius inintelligibile eſt, neque ex eo philoſophari fas eſt (poſt. 1.) Si prius, ſingulae ne partes, puta P, Q, R, S complectentur integram comparationem phantaſmatum B, C, D, E; an

---

(a) *Reponet quiſpiam, motiones omnes fibrarum cerebri, quae ſint totidem perceptiones, confluere in unum cerebri punctum, quod* ſenſus *ſit* communis, *ibique inter ſe conferri. Sed principio, confluent in indiviſibile, an in diviſibile cerebri punctum? non primum: id enim motum nullum excipere poteſt. Si alterum, idem diverſis ne motionibus agitabitur, an una motione compoſita ex diverſis? Primum me intelligere non poſſe fateor: poſterius ſi eſt, unam haec motio ac novam ideam repraeſentabit non plures, quas inter ſe conferet.*

an ſingulae ſingula ? Prius eſt contra hypotheſin : neque enim eo caſu diviſa erit cogitatio : alterum totam naturam cogitationis evertet. Cogitatio ergo & ratiocinatio cum ſunt comprehenſiones plurium idearum in uno impartibili pugnant cum diviſibilitate.

Tertium. Libertas, ſeu facultas agendi aut ceſſandi ex ratione (def. 12.) cuicumque ineſt, uti inferius ſumus demonſtraturi : ea & a ratione pendet & cum ea eſt conjuncta : nec ratio quidpiam eſt, niſi vis cogitandi (def. 2.). Quum autem ea libertas evertat inertiam, ut patet; ſequitur & vim cogitandi cum libertate pugnare.

Praeterea, quoniam corpora ſunt inertia, perſpicuum eſt Newtoni illud axioma, *Mutationem motus proportionalem eſſe vi motrici impreſſae, & fieri ſecundum lineam rectam, qua vis illa imprimitur* (a) : at cogitatione & ratiocinatione totum hoc axioma evertitur : nam de infinitis rebus cogitamus, quin ulla actione externa agitemur : & libertatem habemus ſeriem demonſtrationis unius interrumpere, alteramque omnino diverſam aggredi, idque centies repetere, & intermittere. Praeterea, minorem intendere, aut remittere : ab imaginatione ad intellectionem, & viciſſim, quoties libeat tranſire. Quae omnia cum corporis illa proprietate, atque cum iis, quae ex illa ſequuntur, manifeſtò pugnant.

Schol. Pugnare corporis diviſibilitatem cum cogitatione obſervatum Carteſio perſpecte. Is enim ſic eam in rem ſcribit (a) : *Nempe in primis hic adverto magnam eſſe differentiam inter Mentem, & Corpus, in eo quod corpus ex natura ſua ſit ſemper diviſibile, Mens autem plane indiviſibilis. Nam ſane quum hanc conſidero, ſive meipſum quatenus ſum tantum res cogitans, nullas in me partes poſſum diſtinguere, ſed rem plane unam &*

inte-

(a) *Princip. Math. lemmate* 2.
(b) *Medit. 6. de prima Phil.*

Digitized by Google

integram me eſſe intelligo. Et quamvis toti corpori tota mens unita eſſe videatur, abſciſſo tamen pede, vel brachio, vel quavis alia corporis parte, nihil ideo de mente ſubductum eſſe cognoſco. Neque etiam facultates volendi, ſentiendi, intelligendi &c. ejus partes dici poſſunt, quia una & eadem mens eſt, quae vult, quae ſentit, quae intelligit. Contra vero nulla res corporea ſive extenſa poteſt a me cogitari, quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipſo illam diviſibilem eſſe intelligam. Quod unum ſufficeret ad me docendum, mentem a corpore omnino eſſe diverſam, ſi non dum illud aliunde ſatis ſcirem. Operae tamen feciſſet pretium ſi paulo accuratius ex legibus Mechanices rem explicuiſſet: nimis enim vage id dicit.

Prop. XII. Mens humana eſt ſubſtantia incorporea.

D. I. Quum cogitationes ſint actiones (ex def. 2. Sch.) eſſe debet earum vis aliqua, ſeu potentia (p. part. prop. *66.*), ejuſque vis aut potentiae ſubjectum ſive ſubſtantia (ibid. prop. *65.*) Jam ſi id ſubjectum corpus eſt, idearum rapraeſentatio & perceptio, tum judicium & ratiocinatio non aliter fieri poſſunt quam conflictu partium corporis (prop. 1.): quod quum eſſe nequeat (prop. 8. & ejus Coroll.); cogitationes erunt ſubjecti alicujus incorporei: ſubjectum vero cogitationum noſtrarum Mens eſt humana (def. 1.); Mens ergo humana incorporea eſt.

II. Præterea ſi non eſt incorporea, erit aut habitus & temperatio corporis; aut ejus attributum aliquod ſubſtantiale. Primum eſſe nequit (prop. *9.*): nec ſecundum: nam quum mens pugnet cum præcipuis corporis attributis eſſentialibus, diviſibilitate; mobilitate partium, ſoliditate, inertia (prop. 11.) eadem ſubſtantia corporea conſtaret ex iis, quae ſe mutuo deſtruunt, quod fieri nequit (prim. part. prop. 1. & 2.). Nec regeratur, ignorare nos eſſentiam corporis, ac propterea non poſſe affirmare, cogitationem non eſſe illius attributum eſſentiale: nam ut demonſtrem pugnare, Ex. g., ut triangulum ſit quaevis alia figura, non eſt neceſſe, ut

Digitized by Google

utriuſque omnes proprietates noſcam: ſat eſt ſcire, eſſe in illa figura, V. g. X, proprietatem Z, quae deſtruat hanc Trianguli, tres ejus angulos aequales eſſe duobus rectis.

Coroll. Attributa eſſentialia Mentis omnino ſunt diverſa ab eſſentialibus Corporis attributis. Nempe ſubſtantiae diverſae iiſdem attributis conſtare nequeunt.

Prop. XIII. Mens humana, quoad vivit perenni perceptione praedita ſit neceſſe eſt, ſi ex poſtulato primo philoſophemur.

D. Principio, Mens humana eſt ſubſtantia a corpore diſtincta & diverſa (prop. 12.), ejuſque attributa eſſentialia ab attributis corporis eſſentialibus diſtincta ſunt & diverſa (Corol. prop. 12.): ergo & vita Mentis quoad ea vivit, diverſa eſſe debet ab ea, quae corpori vulgo tribuitur, aut quae corporis eſſe propria poſſit, nempe agitatione, aut energia corporearum partium. Jam poſita eſt omnis vita in actione quacumque, quae ſit perennis quoad vita durat; quemadmodum per ſe eſt perſpicuum: (def. 10.) ita plantam, ignem, atque alia, tamdiu vivere dicimus, quoad actione aliqua vitali agitantur: actio ergo, qua Mens vivit, perennis eſſe debet, quoad vivit. Ea vero actio aut *corporea motio* eſt, aut *cogitatio*; neque enim ullius alterius actionis ideam habemus: motio eſſe non poteſt (ex ſuperioribus); cogitatio ergo eſt: perenni ergo cogitatione Mens praedita eſt, quoad vivit, ideſt ex natura Mentis ſequitur neceſſario, ut ſemper cogitet.

Praeterea. Ponatur Mens non ſemper cogitare: per intervalla cogitabit, & non cogitabit. Cogitet tempore A, non cogitet tempore B; perpetuo a ſtatu cogitationis ad ſtatum incogitantiae tranſibit: fieri autem id poteſt aut ipſa Mentis natura; aut objectu externae alterius cauſae. Primum eſſe nequit; nam principio quemadmodum nullum corpus ſuapte natura a motu ad quietem tranſire poteſt: ita nulla ſubſtantia ſuapte natura ab *actione* quacumque ad *inactionem*; cujus rei ratio eſt, quod quaelibet res natura ſua & eſſe

& con-

& conſervari exigit, nec ipſa ſibi eſſe poteſt contraria: quumque nulla res iis conſtare poſſit, quae ſe mutuo deſtruunt: omnia cujuslibet rei attributa ex quorum indiviſibili unione ejus rei eſſentia exiſtit, natura comparata ſunt ad *eſſe* & *conſervari*; ut idcirco nullum ens *actione ſui*, ſed *paſſione* perire poſſit. Deinde quemadmodum nullum corpus a quiete ad motum tranſire poteſt ſuapte natura, ita nulla ſubſtantia ab inactione ad actionem; ſcilicet ex nihilo nihil fit (prop. 1. part. p.) Suapte ergo natura Mens humana, ſi perenni cogitatione deſtituitur, neque ab A ad B, neque a B ad A tranſire per intervalla temporis poteſt. Alterum ſi eſt, vel corporis objectu id fit, vel Dei, aut alterius; Non corporis. Quum enim Mens ſit incorporea (prop. XII.) intelligi nequit conatus corporis in mentem; ut quum nulla ſit alia actio in corpore, niſi motio, ideſt mutatio *figurae*, *ſitus*, *loci*; nec ea fieri in mente poſſit (ex ſuper.) Mens a corpore ad cogitandum excitari nequit. Quoniam ergo nullus eſſe poteſt Phyſicus influxus corporis in Mentem, corporis actione nec ceſſare poteſt Mens a cogitatione, nec ad cogitationem excitari. Idipſum conficitur de quacumque alia corporea cauſa: Dei vero voluntate id fieri poſſe, non negamus: ſed neutri ad id confugere poſſumus: ut enim nos nulla habemus argumenta, quibus id non fieri evincamus: ita, qui huic theorematì adverſantur, nulla, quibus probent id fieri.

Schol. Magna inter Philoſophos hujus aetatis de perenni Mentis cogitatione controverſia exorta eſt. Nam Carteſius quum Mentis humanae eſſentiam in actuali cogitatione poſuiſſet, non potuit non aſſerere Mentem perenni cogitatione praeditam eſſe, quippe qua ſublata Mentis eſſentia aufertur ex Carteſii doctrina. Scio reſpondere recentiores Philoſophos Carteſio, temere illud ſumi, Mentis eſſentiam in cogitatione poſitam; ex quo conſequitur concidere totum illud Renati argumentum. Sed quum iſti non inficiantur, cogitationem & vim cogitandi eſſentiale eſſe Mentis attributum; idem omnino con-

Digitized by Google

conficitur. Nempe ut eſſe nequit ens ſine ſua eſſentia, ita eſſe nequit ſine ſuo attributo eſſentiali; praecipue quum in entibus ſimplicibus *agere & eſſe* idem ſit, quod Peripatetici non ignorarunt. Quae res adeo eſt manifeſta, ut non intelligam, qui haec duo ſtare poſſint, Mentem incorpoream eſſe ſubſtantiam & intelligentem, deſtitui vero perenni cogitatione. Sic habeo, doctrinam hanc Peripateticorum & Lockianorum e diametro pugnare cum animi incorporalitate, nec locum habere poſſe niſi in Lucretiano & Hobbeſiano ſyſtemate. Qui ſecus ſentiunt, rem non ſatis ad incudem exegere. B. Thomas omnium mortalium in his rebus exercitatiſſimus negat quidem *intellectum humanum eſſe ſemper in actu*, idque intellectus divini proprium eſſe dicit (*a*); ſed quum is non dubitaret, *nihil deduci de potentia in actum, niſi per aliquod ens actu* (*b*), ad *intellectum agentem* confugiit: at niſi hic intellectus ſit ſemper *in actu*, neceſſe erit alterum adhibere, idque in infinitum. Quod Ariſtoteles vidit, qui eo loco, quem B. Th. laudat corruptum, ut Joan. Nicolaus obſervat (*c*), negat intellectum agentem eſſe poſſe *aliquando in actu, aliquando non in actu*, quinimmo alibi diſerte ſcribit (*d*) *intellectum agentem eſſe ſubſtantiam actu ens*. Jam ex Thomae ſententia intellectus agens non eſt ab anima diſtinctus: ergo ſi conſentanee principiis ſuis ratiocinari voluiſſet; negare non potuiſſet, Mentem in perenni eſſe cogitatione.

Jam Carteſium ſecuti ſunt primum Carteſiani omnes, in primis viri acutiſſimi Claubergius, Malebr., Silvan. Regis, aliique, denique ſaeculo noſtro Leibnitius & Wolfius. At iis ſe oppoſuerunt omnes Peripatetici, & Joh. Lok. in lib. 2. De intellectu humano cap. 2., quo in

(a) *Sum. Theol. p. p. q. 79. art. 2.*
(b) *Ibid. art. 3.*
(c) *Nota ad art. 4. ibidem.*
(d) *In 3. de anima text. 14.*

in loco conatur demonſtrare fanaticum eſſe dogma de perenni Mentis cogitatione. Lokii argumenta ad duo ſumma capita referri poſſunt. Primum: quod nemo unquam eorum, de quibus in profundiſſimo ſomno cogitat, recordetur: itaque haec doctrina internis Animi experimentis adverſatur. Alterum; quod ſtatus cogitationis ſit ſtatus vigiliae: experimur enim nos dormire non poſſe, dum perennis quaedam cogitatio Animum vexat. Quod ſi ſemper cogitaremus, ſemper vigilaremus, quod eſt falſum. Accedit eodem, quod Mens noſtra duas referret perſonas, altera dum dormimus, altera dum vigilamus. Perſonae enim identitas ex Lokii doctrina poſita eſt in identitate conſcientiae cogitationum: at quoniam vigilantibus mens noſtra non habet conſcientiam earumdem cogitationum, quas habuit nobis dormientibus; ſequitur duas referre perſonas, alteram nobis dormientibus, alteram vigilantibus, quod ille intolerabile putat abſurdum.

Sed ſunt rationes iſtae ſuapte natura infirmae. Ad primum quod attinet, reſpondet Malebr. ideo nos cogitationum illarum non reminiſci, quod eae, torpentibus ſpiritibus animalibus, & cerebri fibris, nulla in cerebro veſtigia relinquant. Wolfius autem reſpondet id evenire, quod eae cogitationes ut plurimum ſunt confuſae & obſcurae, non vero clarae & diſtinctae. Nam quum mens a clarioribus ſemper ideis rapiatur; dum a ſtatu idearum confuſarum ad claras tranſit, nullam illis attentionem praebet; quo circa eorum recordari nequit (*a*). Ceterum falſum eſt, nos nunquam reminiſci eorum, quae in ſomno cogitavimus: nam quid eſt aliud ſomniorum recordari, quam recordari earum perceptionum, quas paullo diſtinctiores habuimus, quaeque majorem impreſſionem in cerebro fecerunt? Quod ſpectat ad vigiliam & ſomnum, itidem fal-

(a) *Vide quae ſuper ea re diſſerit in utraque Pſychologia.*

falſum eſt, quod proſ● Lockius, nos non poſſe cogitare & dormire: quippe intima experientia ſcimus, nos dum dormimus, longiſſimas plerumque habere ratiocinationes. Nec raro Geometra ſomniabit longiſſimas demonſtrationes, ſuaque abſtracta Syſtemata Metaphyſicus; quod Lock., ſi ingenuus eſſe voluiſſet, non potuiſſet negare. Sane nos dormimus non quando nihil cogitamus, ſed quando quaſi torpentibus cerebri fibris, & ſanguine, motus fit tardior. Quod ſi cogitationes quaedam ſomnum rumpunt, id fit, dum eae cerebrum paullo vehementius agitant. Tandem poſtremum Lockii argumentum, ſi nihil aliud eſt perſona niſi identitas *conſcientiae*, recte concludit, duas Animam referre perſonas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus. Sed id non magis abſurdum eſt, quam eundem hominem in ſcena Mercurium agere & Soſiam. Quod ſi perſona ſtatuatur eſſe individuum rationale, quemadmodum ceteri omnes Philoſophi docent, Anima, dum vigilamus & dormimus, ſemper eadem erit perſona, quippe ſemper idem individuum rationale. Nullis igitur evidentibus argumentis perennis Animi cogitatio everti poteſt.

Sed rogant quibus tandem de rebus, quum primum Mens corpori unitur, cogitat? Unde ei ideae ſuppetunt? Eſt enim illa id temporis nuda quaedam tabula: materiem ergo cogitationum non habet. Quaſi vero, qui perennem cogitationem mentis ex ejus natura ſequi demonſtravit, cogatur etiam ſcire, unde illi materies ſuppetat cogitandi; aut haec ſi ignoret, illud quoque ignoret. Sylvanus quidem Regis (*a*) ex unione cum corpore ſtatim illi materiem cogitandi praeſto eſſe affirmat. Nec id inveriſimile eſt. Me ea ignorare lubens fateor. Scio adeſſe, qui refrictam hanc Carteſii crambem exhibilaturi ſunt, quique admiraturi, me Lockii alias praedicatorem egregium, nunc velut palinodiam recinere.

(a) *Regis uſage de la raiſon, & de la foi.*

Digitized by Google

nere. Sed nec eos moror, qui de re nulla, niſi ex cortice judicant, quibuſque philoſophandi principium eſt phantaſia, quique laborem refugiunt ex immutabilibus ratiocinandi principiis; & his parco, qui ex vulgi fama potius, quam ſcriptionibus cenſent. Nempe ſi quis eſt, qui minus Philoſophorum jugum admittat, parcus eorum nominis cultor, rationis dumtaxat tenax, eum me eſſe pluries ſum teſtificatus. Lockium vero ut virum doctum laudo, ſed tantum abeſt ut admirer, ut nemo potius ſit, qui magis agnoſcat, quod veteri Philoſopho Phocion dixit (*a*), totum ejus de Intellectu humano librum *Cupreſſo eſſe plane ſimilem*.

Prop. XIV. Mens nec ſuapte natura, nec actione corporum circumpoſitorum perire poteſt.

D. Mens humana eſt ſubſtantia incorporea (prop. 12.), ut idcirco ejus attributa eſſentialia omnino ſint diverſa ab attributis eſſentialibus corporis (ibid. Coroll.): dividi ergo & diſcerpi in partes nequit nec ſuapte natura, nec paſſione circumpoſitorum corporum: nam & natura cujuſque entis ad ſe conſervandum comparata eſt; & ſubſtantia incorporea paſſioni corporum obnoxia eſſe non poteſt. Quae autem talia ſunt, ſi quidem natura ſint viventia, immortalia ſunt; Mens ergo humana, quae & incorporea eſt, & natura ſua vivens, nec corrumpi poteſt, & immortalis eſt.

Sch. 1. Hominem duabus rebus, *mente*, ſcilicet, & corporea machina, quae ſeparatim intelligi & eſſe poſſint, conſtare, communis eſt, & vetuſtiſſima omnium nationum, ſaltem cultiorum, opinio. Quod inde vel maxime patet, quod apud cultiores omnes nationes & ſepulchrorum curam, & apotheoſin, adeoque alterius vitae beatae vel miſerae, perſuaſionem reperimus. Ea vero publica perſuaſione graviſſimi Philoſophi ad hujus doctrinae adverſarios refellendos confidenter utebantur, rati *conſenſionem omnium vocem quamdam naturae eſſe*.

Quum

(a) *Plutarch. in Phocione*.

Digitized by Google

Quum de animarum aeternitate diſſeritur, inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum aut timentium inferos, aut colentium* (*a*). Vide ut ea ſuper re diſſerunt Gerardus Voſſius, & Huetius (*b*). Macrobius certe vetuſtioris ſapientiae diligens inveſtigator, audacter ſcribit, *obtinuiſſe jam non minus de incorporalitate, quam de immortalitate animae ſententiam* (*c*).

2. Opponunt habuiſſe eam ſententiam, hodieque habere, aut qui ignorant, aut qui adverſantur. Scilicet & Saducaei, famigeratiſſima Judaeorum Secta, utrumque negarunt (*d*); & Epicurei apud Graecos Latinoſque magnis argumentis id dogma conati ſunt ſubvertere: & in eadem fuere ſententia Stoici, qui & tenuiſſimum aethera fecere animas, & longaevas quidem, ſed mortales. Nobiliſſimorum quorumdam aliorum Philoſophorum conſimiles opiniones deſcribit Cic. in p. Tuſc. & Plutarchus in 4. de Placitis Philoſophorum. Homerus animas quidem poſt corpora ſupereſſe docet, ſed velut tenuiſſima corpora, quae non omnem modo effigiem retineant humanam, ſed αἷμα κελαινὸν (*nigrum ſanguinem*) bibant. Anima Anticlae dicitur σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ *inſtar umbrae & ſomnii* avolare (*e*): quem locum Virgilius, ut ſolet, tranſtulit; ei enim Anchiſae anima deſcribitur

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

3. Accedit, inquiunt, quod tota illa inferorum doctrina, ex qua altera haec de animorum incorporalitate & immortalitate profluit, Poetarum ſit commentum,

quem-

(a) *Seneca Ep.* 117. *Vide & Tull. in prima Tuſc.*
(b) *Voſſius in Theol. Gentil. lib.* 1. *cap.* 10. *Huet. in Alnet. lib.* 2. *cap.* 8.
(c) *In Somn. Scip. lib.* 1. *cap.* 14.
(d) *Vide Joſeph. lib.* 2. *Antiq. Judaic. cap.* 18.
(e) *Homer. Odys* Λ.

Digitized by Google

quemadmodum teſtificatur Diodorus Siculus (*a*). *Orpheum*, inquit, *hymnos Deorum plurimos, & Orgya, & Inferorum fictionem ex* AEgypto *attuliſſe tradunt . . . . . ; impiorum poenas & campos Elyſios . . . . . . ab AEgyptiorum ſepulchris deſumpta introduxit . Mercurium quoque ſecundum antiquos deſtinantem finxit mortuorum animas . . . . Oceanum igitur Nilum vocant* (Heſiodus, & Homerus), *quoniam apud AEgyptios Nilus proprio nomine Oceanus appellatur . . . . . Acheruſia palus prope Memphim, circumque prata amoena, paludeſque calamis plenae*. Proſequitur deinde, mortuos haec incolere loca, quod AEgyptiorum ſepulchra magna ex parte in iis locis aedificata ſunt; *corpora vero*, pergit, *per fluvium & Acheruſiam paludem ad ſepulchra delata, ibique condita, aliaque plura, quae nunc etiam ſervant AEgyptii, dant locum fabulis, quas Graeci de inferis finxerunt*. In eadem opinione fuiſſe videtur Cicero, alias Platonicus: nam poſtquam adunco naſo, quae de inferis narrantur, deſcripſiſſet, rogat diſcipulum, *haec fortaſſe metuis, & idcirco mortem eſſe cenſes ſempiternum malum? A. Adeo ne me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? M. An tu haec non credis? A. Minime vero. M. Male hercule narras. A. Cur quaeſo? M. Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. A. Quis enim non, in ejuſmodi cauſa? aut quid negocii eſt haec poëtarum & pictorum portenta convincere . . . . M. Si ergo apud inferos miſeri non ſunt, ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorſus exiſtimo*.

4. Sed & Chriſtiani quidam Theologi quum veteres, tum etiam recentiores incorporalitatem animi humani rejecerunt. Tertullianus apertiſſime animam corpoream facit, idque & bonae Philoſophiae, & Scripturis Sacris eſſe conforme contendit (*b*). Jam Hobbes, Covvardus, Sociniani omnes eamdem fovent opinionem.

(a) *Lib. 2. Biblioth. prope finem*.
(b) *In lib. de Anima cap. 7.*

Digitized by Google

nem. In Italia noſtra quanta animorum contentione ſuper ea re ſcriptum eſt a Cardano, Pompanatio, Ficino, Portio, aliiſque? Sed & recentes nationes Siamenſes, Sinenſes, Americani, atque Africanorum, qui noſcuntur, nullius rei incorporeae notionem habent, eaſque, ubi praedicari audiunt, rident. Huttentotti alteram vitam ignorant (*a*). Nec veteres *entia* haec Carteſianorum incorporea ullo modo cognoviſſe, plurimis oſtendit Huetius, vir in primis eruditus, in Origenianis. Lucas Brugenſis doctus Lovanienſis Theologus non dubitavit ſcribere, opinionem hanc de incorporalitate & immortalitate animorum ignotam fuiſſe veteribus Hebraeis, nec apud illos uſurpatam, niſi poſt commercium cum Graecis (*b*). Veteres ipſi plerique Patres tantum abeſt ut Mentibus, & Daemonibus tenuia negaverint corpora, ut Deo etiam id dederint, rati, *quod corpus non ſit, nihil eſſe*; in qua re enarranda plurimus eſt Petavius in dogmatibus Theologicis tom. 1. & 2.

5. To-

(a) *Vide Andream Kolbi in deſcriptione Capitis bonae ſpei.*

(b) Comment. *in Matth. cap.* 3. *v.* 7. *Quum*, inquit, *tempore Macchabaeorum plures florerent Scribae, quorum collegium ab Eſdra exordium ſumſerat, qui ſapientiae ſtuderent, & , ut jugo Graecorum ſubjacebant, nonnumquam audirent Graecorum de his rebus (animae humanae immortalitate, corporis reſurrectione, aeternis bonorum praemiis, & malorum ſuppliciis) fabulas, factum eſt ut coeperint quaeſtiones de his rebus in medium afferre, & inter ſe ventilare, atque a ſe mutuo diſſidere, aliis iſta adſtruentibus, qui vocati ſunt Phariſaei, aliis negantibus, qui Saducaei. Ante haec tempora non videtur populus Iſrael quidquam de his rebus doctus fuiſſe, aut quidquam de his publice praedicatum, eo quod lex harum rerum diſertam mentionem non faceret, terrenas dumtaxat ſpes minaſque*

bonis

Digitized by Google

5. Tota haec argumentatio recentium Epicureorum tribus conſtat partibus. 1. Quidam negant, aut immortalitatem animi, aut incorporalitatem, aut utrumque. 2. Quidam non negant diſerte, ſed ea animo attribuunt, unde duo illa dogmata deſtrui videntur. 3. Quidam tandem ignorant. Ut a poſtremis exordiamur, ignoratio veritatis alicujus praejudicium adverſus illam facere nullum poteſt: nam quae res ignoratur, aut ex traditione majorum derivata eſt, aut ex ratione. Si poſterius, cauſa ignorationis eſt neglecta ea ſuper re animi exercitatio. Ita veritates Geometricas, Aſtronomicas, Phyſicas neceſſe eſt eos omnes ignorare, qui iis nunquam intelligendis incubuerunt. Quod ſi eorum apud majorem hominum partem ignoratio argumentum eſt falſitatis, nae ſolemniter inſaniunt Philoſophi omnes, qui praedicant Iſoſcelium triangulorum angulos ad baſim eſſe aequales, angulum in ſemicirculo eſſe rectum, &c. Si vero prius, cauſa eſt ferina & barbara educatio majorum, ex qua progenies ſemper ſtupidior ſit nata. Nam in ipſa culta Europa, ejuſque literatiſſimis civitatibus reperies facile agreſtes homines, aut plebejos, qui maxima etiam Religionis Chriſtianae capita ignorent. Si iſti delati in vacuas terras gentem integram condant, quacum nullum ſit aliarum cultiorum commercium, ignorabit ea intra duo ſaecula totam Chriſtianam ſapientiam. Erit autem qui ex ea ignoratione praejudicium colligat adverſus Chriſtianam doctrinam? Quod de Hebraeis dicunt, id du-

---

bonis, maliſque ob oculos ponens. Fuit quidem Patriarcharum & Prophetarum non dubia hic fides, quod vel undecimum caput Epiſtolae ad Hebraeos teſtatum facit. Sed multa a Patriarchis & Prophetis credita praedictaque fuere, quae ut non propoſita atque enarrata, ita nec credenda neceſſario populo fuerunt, ut Virginitas Matris Meſſiae, paupertas, paſſio, mors, reſurrectio Meſſiae. Videtur clara publicaque hujuſmodi rerum aeternarum doctrina Meſſiae reſervata fuiſſe.

Digitized by Google

plex eſt. Extitiſſe apud Hebraeos opinionem alterius vitae adeoque immortalitatis animorum ſaltem apud primores plura probant manifeſte. I. Notata ſecta Sadducaeorum, quae ei doctrinae ſe opponeret. II. Lex a Moſe lata contra eos, qui defunctorum animas conſulerent, &c. De incorporalitate animorum loca diſerta, fateor, non habemus. Interim colligi id poteſt ex creatione animae Adae, aliiſque locis, de quibus conſulendi ſunt Theologi. Haec quum ſint, duo illa dogmata (prop. 12. & 14.) talia ſunt, ut ſeu e ratione nata dicamus, ſeu ex traditione propagata, quorumdam ignoratione in dubium vocari non poſſunt (*a*).

6. Quod ſpectat ad ſecundum, principio hallucinatur manifeſte eo loco Huetius, ubi ignotas incorporeas ſubſtantias veteribus fuiſſe ſcribit. Nam Thales, Pythagoras, Plato, Cicero ita eas ſubſtantias deſcripſerunt, ut non poſſint clarius recentes Philoſophi. Plutarcus (*b*) quum retuliſſet Thaletem animam vocaſſe φύσιν ἀεικίνητον ἢ αὐτοκίνητον *naturam quae ſemper & a ſe moveatur*; Pythagoram vero numerum ἑαυτὸν κινοῦντα *ſe moventem*; Platonem οὐσίαν νοητὴν ſubſtantiam *mente praeditam a ſe ipſa mobilem ſecundum numerum harmonicum*; addit (*c*) iis poſitam *incorpoream*. Ne vero quis putet tenue corpus illi habitum incorporeum, audiat quam egregie & Dei & Mentis incorporalitatem ex eorum mente explicat Cicero (*d*). *Nec vero*, inquit, *Deus ipſe, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quaedam & libera, SEGREGATA AB OMNI CONCRETIONE MORTALI, omnia ſentiens & movens, ipſaque praedita motu ſempiterno. Hoc e genere &*

(a) *Vide ut copioſiſſime, veterum productis locis, eandem rem adſtruat Cudvvorthus in ſyſt. intell. cap.* 1. §. 19. *ad* 27. *ibique adnotata Moſſhemii*.

(b) *Lib.* 4. *de Placitis cap.* 2.

(c) *Ibid. cap.* 2.

(d) *Lib.* 1. *Quaeſt. Tuſc.*

Digitized by Google

& eadem e natura eſt humana mens . . . In animi igitur cognitione dubitare non poſſumus , niſi in phyſicis PLANE PLUMBEI ſimus , quin nihil ſit animis ADMIXTUM , nihil CONCRETUM , nihil COPULATUM , nihil COAGMENTATUM , nihil DUPLEX . Eodem modo loquuntur nobiliſſimi Platonici Philoſophi Alcinous , Ammonius , Numenius , Proclus , Jamblicus, Plotinus ; quorum verba brevitatis amore lubens omitto. Deinde tota doctrina idearum aeternarum Philoſophiae Platonicae , formarum ſubſtantialium Ariſtotelicae, ſpatii etiam vacui Epicureae, oſtendit incorporea veteribus ignota non fuiſſe . Quod ſi ne id quidem eſt clare loqui de ſubſtantiis incorporeis , opera e pretium feciſſet Anabrigenſis Epiſcopus , ſi conceptas ea de re formulas docuiſſet Philoſophos , is , qui tam cernit acute , ut in ipſis *Bacco* & *Priapo* Moſem videat expreſſum. Jam veterum Theologorum , quorum iſti authoritate abutuntur , perſpicaces , ſi Diis placet , Critici , turpe eſt doctrinam non eſſe aſſequutos. Veteres nempe illi Patres duo in anima diſtinguebant humana *Animam* & *Spiritum* , quod & Graeci quidam fecere Philoſophi (*a*) Priorem corpoream & mortalem , poſteriorem incorpoream & immortalem habebant (*b*) Auguſtinus , aliique priorem partem *Spiritus vehiculum* appellant . Eodem modo de Angelis loquebantur . At exiſtimare ſubſtantiam ipſam ſpiritus incorpoream tenui corpore circumdari , velut vehiculo & ſenſorio , non idem eſt , atque ipſam Mentis ſubſtantiam facere corpoream , quum recentiſſimi Philoſophi incorporalitatis animorum alioquin defenſores , eandem docuerint opinionem . Oportebat id obſervaret *Conſarcinator Philoſophiae paganae* , praeſertim quum doctus Gentis ſuae

 Au-

(a) *Vide Plut. in 4. de placitis .*
(b) *Vide Tatianum orat. ad Graecos , Ireneum lib. v. cap. 6. & 7.*

Digitized by Google

Auctor aperte id explicuiſſet (*a*). Qua vero ratione Tertullianus, Hilarius, & quidam alii Deo corpus tribuerint, loco ſuo.

8. Tandem, qui negant incorporalitatem animi, ratione ne illi utuntur, an auctoritate? Rationes quam ſint pueriles inferius dicetur. Auctoritas vero eſſe non poteſt, niſi plebejorum, quos non negamus, Mentes ſibi velut ſubtilia corpora repraeſentare: errorum tantum captui Homerus aliique Poetae ſeſe adaptarunt, qui idcirco graviſſime vapulant Platoni Philolophorum facile principi (*b*), quod Religionem auctoritate ſua foediſſime conſpurcarint. At ſuaves ſunt *magnanimi iſti ſpiritus*, ut vocari volunt, qui nos, dum revocare conantur a popularibus erroribus, ad hominum faecem appellant. Non pudet Hobbium, & Lockium eos patronos appellare? Nam quod ad immortalitatem attinet ne populum quidem appellare poſſunt; quum perpetua ea de re Gentium omnium conſenſione aperte refellantur. Jam Diodorus & Cicero fabulas tantum verae doctrinae adſutas a Poetis confictas ſcribunt, non rem ipſam. *Dic quaeſo*, inquit Cicero eodem in loco, *num te illa terreant, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſvectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens, ſiti enectus Tantalus? num illud quod Siſyphus verſat,*

Saxum ſudans nitendo, neque proficit hilum?

Fortaſſe etiam inexorabiles judices Minos, & Rhadamanthus, apud quos nec te Lucius Craſſus defendet, nec Marcus Antonius, nec, quoniam apud Graecos judices res agetur, poteris adhibere Demoſthenem? Haec Poetarum & pictorum portenta vocat, non id, ſupereſſe poſt mortem corporis immortales animos, in qua re demonſtranda potiſſimum eo in libro adlaborat.

9. Conſtat ergo de Traditione duorum illorum dogma-

(a) *Joan. Cleric. in Hiſt. duor. prior. Eccleſ. Saecul.*
(b) *In 3. de Rep.*

Digitized by Google

gmatum. Percenſeamus nunc breviter praecipue in eam rem Philoſophorum argumenta. Plato quum in Phaedone, tum etiam in Phaedro plura profert incorporalitatis, & immortalitatis animorum argumenta. I. Quod imperat, & id, cui imperatur; quod utitur, & id quo utitur diſtincta ac diverſa inter ſe ſint oportet: eſt autem in nobis quod paret quidem corpus; idemque inſtrumentum, quo altera noſtri pars utitur: imperat vero ratio, eaque corpore utitur, idque moderatur; ergo ratio, adeoque animus, in quo ineſt ratio, res eſt a corpore diſtincta & diverſa: nec vero corpus natura ſua ſe & vi atque temperatione regit, ſibique imperat; nam clarus ineſt in nobis ſenſus, machinam hanc humani corporis rei alteri ſubjici, eique parere.

10. II. Jam praecipuum immortalitatis argumentum ex ipſa animi natura activa & irrequieta deſumebat Plato. Nempe ex veteri philoſophorum conſenſione, omne motum corpus eſt, incorporeum quod movet, quod probatum Ariſtoteli, hinc gravioribus omnibus philoſophis: animus ergo qui principium eſt & ſui & corporis vitae atque actionis corpus non eſt, neque idcirco mortalis. Libeat Ciceronis verbis id argumentum deſcribere. *Nam*, inquit, (a), *quod ſemper movetur, aeternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodque ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeſe movet, quia numquam deſerit a ſe, numquam ne moveri quidem deſinit, quin etiam caeteris, quae moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi: principio autem nulla eſt origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim id eſſet principium, quod gigneretur aliunde. Quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam: nam principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt a principio oriri omnia.*

(a) *In Somnio Scipionis*.

Digitized by Google

Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum a ſe movetur: id autem nec naſci poteſt, nec mori .... Quum pateat igitur aeternum id eſſe, quod a ſe ipſo moveatur, quis eſt, qui hanc naturam animi eſſe tributam neget? inanime eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo: quod autem animal eſt, id motu cietur interiore & ſuo: nam haec eſt natura propria animae atque vis. Quae ſi eſt una ex omnibus, quae ſeſe moveat; neque nata eſt certe, & aeterna eſt. Quae Platonica ratiocinatio aequalis eſſet Geometrarum demonſtrationibus, ſi animi humani ſempiterni eſſent: nunc quando conſtat Platoni ipſi, creatos eſſe animos a Supremo Deo (*a*); argumentum illud quod obſervatum Voſſio, ſubleſtum eſt. Quamquam ne is ipſe quidem id probaſſe videtur, quippe qui in Timeo voluntate ſupremi Opificis Mentes facit immortales, ſed natura ſua mortales, in quam opinionem plures ex veteri Eccleſia Patres pertraxit, qui *gratia*, non *natura*, quum Angelos, tum Mentes immortales habuere. Interim ne haec quidem diſtinctio digna eſt aut tanto philoſopho, aut tantis ſectatoribus. Nam ſi quidem Natura rerum nihil eſt, quam Dei conſtans & immutabilis voluntas rerum creatrix & conſervatrix; quae Dei voluntate ſunt immortalia, natura ſunt talia: ſi vero natura ſint vires rerum factarum, quam naturam naturatam dixere Scholaſtici; partiri iterum quaeſtionem oportet: nam vi ipſarum mentium neceſſe eſt eſſe eas immortales, quippe nulla res ſua vi & natura perire poteſt: at utrum perire poſſint *paſſione*, ſeu actione extrinſecarum rerum, id tantum in quaeſtione eſſe poteſt. Haec ne ſunt Pherecidis illa, quibus immortalitatem animorum ſibi perſuaſit Plato?

11. Veteres quidam Theologi ex providentia divina luculentum deſumebant argumentum, cur animi ſint immortales. Nam quum conſtet pleroſque viros bonos in praeſenti vita perpetuo adverſis conflictari; malos con-

(a) *Vide Timeum.*

Digitized by Google

contra proſperari, & in deliciis eſſe: niſi altera ſit vita, qua contraria omnia, bonis bona, malis mala retribuantur, videri poſſet, res humanas a Deo negligi, quod eſſe nequit (*a*).

12. B. Thomas in utroque opere, *Summa* nempe *Theologica*, & altera *adverſus Gentes* accurate prorſus & ſubtiliſſime de incorporalitate & immortalitate animorum diſputavit. In poſteriore hoc opere (*b*) plurimis demonſtrat, operationes intellectuales eſſe non poſſe corporeas: inde vero incorporalitatem, & immortalitatem omnium ſubſtantiarum intellectivarum derivat. *Oſtenſum eſt*, inquit, *quod intelligere non poteſt eſſe actio alicujus corporis: eſt autem actus animae; anima igitur ad minus intellectiva, non eſt corpus* (*c*). Jam adhibet argumentum ex principio actionis & motus: nempe quum naturae corporeae ſit aliunde moveri & agitari; quod principium eſt motionum corporis corpus corporeumve non eſt; eſt autem anima vitae, adeoque motionum corporearum principium, & fons; corpus ergo anima non eſt. Quo argumento ſaepe utitur & Plato, & Ariſtoteles, & plerique alii veterum, ut dictum eſt.

13. Sed illud in primis egregium ſi quid video. *Omne corpus diviſibile eſt: omne autem diviſibile indiget aliquo continente & uniente partes ejus*: (itaque Nevvtoniani vim attractricem, aut naturae quemdam ſpiritum commenti ſunt, qui certe corporeus eſſe non poteſt, niſi & is alio coire dicatur, & ſic porro in infinitum, Campanella vero ſpatio univerſali eam vim conglutinandi, & attrahendi tribuit): *Si igitur anima ſit corpus, habebit aliquid aliud continens, & aliud magis erit anima: videmus enim, anima recedente, corpus diſſolvi; ut ſi hoc iterum ſit diviſibile, oportebit vel devenire ad aliquod indiviſibile & incorporeum, quod erit anima*:

 vel

(a) *Vide Chryſoſtomum orat. 4. de Providentia.*
(b) *Lib. 2. cap. 50. & 51.*
(c) *Contra Gentes lib. 2. cap. 65.*

Digitized by Google

vel erit in infinitum procedere, *quod eſt impoſſibile*; *non eſt igitur anima corpus* (a).

14. Quod ſpectat ad immortalitatem Subſtantiarum intellectivarum, pluribus ille eam rem perſequitur in eodem libro (*b*). I. Nihil corrumpitur, niſi quatenus compoſitum eſt ex diſſolubilibus partibus: intellectivae vero ſubſtantiae ſimplices ſunt; corruptioni ergo non ſunt obnoxiae: II. In entibus ſimplicibus *vita*, *eſsentia*, *exiſtentia* unum ſunt: at quae ſunt talia, ſola annihilatione, non etiam corruptione perire poſſunt. Pereant enim corruptione; ſupereſſe aliquid debet; quum ſint ſimplicia, nihil, niſi ipſum eſſe ſupereſſe poteſt. Annihilatio autem nullius rei viribus naturae fieri poteſt; viribus ergo naturae perire nequeunt ſubſtantiae intellectivae. Eo argumento mirifice delectatus eſt Wolfius. III. Nihil Natura corrumpitur, ſed *paſſione*, ideſt actione eorum, quae excipit: nihil autem ſubſtantia intellectiva ſuſcipere poteſt ex corpore, quod ejus naturae ſit contrarium, quum nihil ex corpore corporeum tranſire in corporeum poſſit: ergo ne *paſſione* quidem perire Mens poteſt. IV. Quae deſideria ſunt naturalia Entibus inania eſſe non poſſunt, quum *nihil fruſtra Deus naturae Auctor operetur*; eſt autem deſiderium beatitudinis Mentibus innatum: & id complectitur *ſemper eſse*, uti patet; inane ergo eſſe nequit. Semper ergo ſunt, quae hujuſmodi ſunt. Atque haec ſunt praecipua. Cetera Arabicae Philoſophiae principiis innituntur, nec vim habent ullam, niſi adverſus eos, qui eodem modo philoſophantur.

15. Operis eſſet infiniti ea enarrare, quae eandem in rem egregia alia Italiae noſtrae ingenia, Marſilius Ficinus in *Theologia Platonica*, Hieronymus Cardanus in libris *de immortalitate*, Thomas Campanella, Pomponatius, Pici Mirandulae Comites, aliique excogitarunt. Venio ad Carteſium, qui nova quadam ratione & via

(a) *Ibidem l.* 3.
(b) *Cap.* 55.

& via haec dogmata conatus eſt demonſtrare (*a*). *Quoniam ſcio*, inquit, *omnia quae clare & diſtincte intelligo, talia a Deo fieri poſſe, qualia illa intelligo; ſatis eſt, quod poſſum unam rem abſque altera clare & diſtincte intelligere, ut certus ſim, unam ab altera eſſe diverſam*. Poſſum autem intelligere cogitationem, ideſt mentem, ſine ulla extenſione, ſeu corpore: nam. 1. Si ſupponam me nullum habere corpus, adhuc cogito, cogitationiſque ſum conſcius. 2. Nullam extenſionem in cogitatione ineſſe video, nec poſſum dimidiam, aut tertiam partem cogitationis intelligere: conficitur cogitationem, ſeu mentem rem eſſe diſtinctam & diverſam ab extenſione, ſeu corpore.

16. Plura adverſus illud Carteſii argumentum objecta ſunt. Autor *ſecundarum* objectionum Merſennus vir in primis doctus & acutus repoſuit, *memineris te non actu quidem & revera, ſed tantum animi fictione corporum omnium phantaſmata pro viribus rejeciſſe, ut te ſolam rem cogitantem eſſe concluderes, ne poſtea forte concludi poſſe credas, te revera nihil eſſe praeter Mentem, aut cogitationem vel rem cogitantem . . . . Hactenus cognoſcit te eſſe rem cogitantem, ſed quid ſit res illa cogitans neſcis. Quid enim ſi fuerit corpus, quod variis motibus & occurſibus illud faciat, quod vocamus cogitationem? licet enim exiſtimes te corpus omne repuliſſe, in eo decipi potuiſti, quum te ipſum minime rejeceris, qui ſis corpus. Quomodo enim demonſtras, corpus non poſſe cogitare? vel motus corporeos non eſſe cogitationem?* Cui Carteſius reſpondet item generatim & vage, *ſufficere quod unam rem abſque altera clare intelligamus, ut agnoſcamus illas realiter diſtingui*. Si id non ſufficit, date, inquit, *certius aliquod ſignum diſtinctionis realis: nam confido nullum dari poſſe . . . . Si qui autem negent ſe habere diſtinctas ideas Mentis & corporis, nihil poſſum amplius, quam illos rogare, ut ad ea, quae in hac ſecunda* medi-

(a) *Medit 6. de pr. phil.*

meditatione continentur, *ſatis attendant*. Nec fallitur Carteſius profecto dum *cogitationem* & *extenſionem* realiter diſtincta eſſe ſcribit. Quis id non intelligat? Sed id oportuit demonſtrare, diſtingui ea ut duas ſubſtantias, ſeu res per ſe ſubſiſtentes, nec intrinſecus alteram ab altera pendentem: non ut duos ejuſdem ſubſtantiae modos, vel duo attributa.

17. Antonius Arnaldus auctor objectionum quartarum minutatim prorſus argumentum illud cribravit, ut Carteſius ipſe ingenue confiteatur, *ſe non potuiſſe optare magis perſpicacem ſcripti ſui examinatorem*. *Ac primum*, inquit ille; ut vera *ſit illius ſyllogiſmi propoſitio* (quae clare & diſtincte percipiuntur eſſe ſubſtantias) *non de quacumque etiam clara & diſtincta*, *ſed tantummodo de adaequata rei cognitione intelligi debet* . . . *contendat igitur aliquis*, *inadaequatam tantum eſſe tui conceptionem*, *dum te concipis tamquam rem cogitantem*, *non extenſam*; *ſimiliterque quum te concipis tanquam rem extenſam*, *non cogitantem*. Itaque ut poſſum concipere figuram, ſine aliis proprietatibus circuli, nec inde ſequitur eam eſſe realiter a circulo diſtinctam; ita cogitationem ſine extenſione, quin concludi poſſit, eſſe illas duas diſtinctas ſubſtantias. Repoſuit Carteſius, ſi, ut duo diſtingui realiter intelligatur, neceſſarium ſit, adaequatas eorum habere ideas, rerum diſtinctionem realem ſolus Deus noſcet: quippe qui ſolus ideas rerum adaequatas habere poteſt. Ad rem vero quod attinet, *Etſi*, inquit, *multa forte in me ſint*, *quae nondum adverto*; *quia tamen id quod adverto mihi ſufficit*, *ut cum hoc ſolo ſubſiſtam*; *certus ſum me a Deo potuiſſe creari abſque aliis*, *quae non adverto*; *atque ideo iſta alia ad mentis eſſentiam non pertinere*. *Nihil enim eorum ſine quibus res aliqua eſſe poteſt*, *mihi videtur in ejus eſſentia comprehendi*: *& quamvis mens ſit de eſſentia hominis*, *non tamen eſt proprie de eſſentia Mentis*, *quod humano corpori ſit unica*.

18. Plures interea fuiſſe reperio e Scholae Theologis, qui, quod animi immortalitatem ſpectat, in ea fuere opinione, credere eam divina revelatione oportere ve-

lut

lut rem ſupra captum humanum poſitam, & quam nullis naturae rationibus demonſtrare poſſimus. Nam naturae rationes, quas B. Thomas protulit *Henricus & Scotus probabiliter ſuadere, non neceſſario demonſtrare cenſuerunt, ut* Canus agnoſcit (*a*); *& Cajetanus*, addit idem, *ſui valde diſſimilis ſcripſerit, ſe credere quidem animam rationalem incorruptibilem eſſe, at neſcire tamen.* In eandem ſententiam ingreſſi ſunt & alii, in primis Nicolaus Perrottus (*b*), & Joannes Lockius (*c*). Nempe, inquiunt, tamdiu res creatae vivunt, quoad eas eſſe & vivere Animas vult Deus: at quouſque eſſe & vivere animas velit Deus id ſcire nequimus niſi divina revelatione, ſeu manifeſtatione divinae voluntatis. Atque plutibus hoc refellit eodem in loco Canus: ego tribus verbis. Nempe divina voluntas, non omnis quidem, & adaequate, ſed ex parte, ab hominibus intelligitur non *revelatione* tantum, ſed ipſa quoque naturali ratione, quum & revelatio, & ratio naturalis duo quaſi radii ejuſdem Dei luminis aeterni ſint. Itaque vulgatum eſt apud Philoſophos omnes, & *naturae via*, & *via prophetiae Deum nos alloqui:* & Auguſtinus elegantiſſime Philoſophos appellat *vates naturae* (*d*). Nihil impedit igitur, quo minus inter alia, quae de divina voluntate cognoſcimus naturae via, & hoc ſit, animos eſſe immortales (*e*).

Prop.

(a) *De locis lib.* 12. *cap.* 1.
(b) *Apud Baelium in Diction. Art. Perrot. Remarq. L.*
(c) *Locke* 3. *Replique a Mr. Stilling.*
(d) *Lib.* 2. *de ordine*.
(e) *Quum divina voluntas aeternae Dei ſapientiae eſſe contraria nequeat; poſſintq; ex rerum natura plures divinae ſapientiae rationes a nobis intelligi; & voluntates, quae ad eas rationes pertinent, intelligi a nobis poſſe, equidem nemini ambiguum eſſe puto. Ut ecce, Deum velle mundum exiſtere, quem conſervat tanto ordine ac providentia; item vel-*

le

Digitized by Google

Prop. XIV. Dogmata incorporalitatis & immortalitatis animorum ſunt Chriſtianae Religionis dogmata.

D. Chriſtianae Religionis dogmata ſunt, quae a Deo ſunt

---

le omnia ex aeterno ordine in eo fieri; tum homines & ſe conſervare, ac mutuo ſe fovere & amare, ac plura ejuſdem generis, perſpicua ego eſſe ajo ex naturae ipſius contemplatione. Itaque quamquam divinam homines ſapientiam & voluntatem plene & adaequate nullo pacto comprehendere poſſunt, ſunt tamen plurima, qnae Naturae res ſpectant, in quibus liquido rationes ac voluntatem Dei intelligimus. Ad id nos genus referre hoc poſſumus, de quo diſputamus, mentem humanam eſſe quum ex natura ſua, tum etiam ex divina voluntate non indeſtructibilem *modo, ſed immortalem quoque. Quid enim attinuiſſet & ſimplicem illam creare, &* eſſentialiter *intelligentem ac viventem, & aeterni cupidam atq; ſempiternum ſpectantem, ubi tota ejus exiſtentia non brevi ſolum unius ſaeculi ambitu, ſed plerumque unius menſis, ac nonnunquam etiam unius diei, contineatur? Artifices inter homines machinarum naturam, quas conſtruunt, ei tempori aptare ſolent, cui deſtinant. Ita ex iis intelligere facile, perpetuo ne ut eſſent, voluerint auctores ſui, an meſtruae, annuae, ſeculares. Nemo ignorat, aeternitati AEgyptios Pyramides ſuas aedificare voluiſſe, qui tantas moles molibus aggerrarunt. Cur non idem ego ex Dei operibus conjiciam? Praeſertim cui nec efficiendi ſcientia, nec potentia deſit, cuique res ſubjectae, non, ut homini, reſiſtunt, ſed parent, ut ſit in iis, quod ſcholae more ſuo dicunt,* potentia obedientialis *Dei activae potentiae ejuſque imperio aequalis. Accedit, quod quaedam humanae mentis aut facultates, aut propenſiones ſunt, quae ſuapte natura in infinitum tempus feruntur, qualis intelligentia, voluntas, providentia, quae in iis animantibus, quorum tota vita heic abſolvitur, nullum eſt veſtigium. Hinc futuri providentia in homine, quae nulla in brutis,*

Serit

ſunt revelata: quae vero a Deo ſunt revelata Divinis ſcripturis, & traditionibus demonſtrantur: demonſtrantur autem divinis ſcripturis & traditionibus incorporalitas & immortalitas animorum: dogmata ergo ſunt Chriſtiane Religionis. Propoſitionem hujus argumenti majorem apud Chriſtianos, inter quos hoc theorema diſceptatur, conſtat. Aſſumptionem ſequentibus probamus.

1. Plurima veteris Teſtamenti loca pro incorporalitate, & immortalitate animorum proferri ſolent, locus in primis ſub initium Geneſ., quo in loco animae creatio deſcribitur. Cum Deus corpus humanum ex argilla molliori conformaſſet, inſpiravit in faciem ejus *ſpiraculum vitae, & factus eſt homo in animam viventem*, ideſt factus eſt vivens, cum antea non eſſet niſi pura machina. Patet hinc origo Animae Divina. Scio locum non eſſe adeo manifeſtum, ut ſit ab omni exceptione immunis: nihil enim in eo loco aliud dici videtur, niſi Deum dediſſe machinae illi vim vitalem, quae ſtare etiam poteſt in Dicaearchi ſententia. Itaque Grotius, & Calmetus agnoſcunt infirmum eſſe ex hoc loco adverſus Socinianos petitum argumentum. Sed fatendum non parvam habere inde deſumptum argumentum probabilitatem, maxime quum perſpicaciſſimi veterum interpretum agnoſcant eo in loco animi divinam naturam. Addi ſolet argumentum deſumtum ex Moſaica lege, quae extat in Levitico, contra eos, qui animas mortuorum conſulunt. Ex qua lege patet perſuaſum fuiſſe Hebraeis ejus temporis, animas corporibus ſuperſtites eſſe. Non eſt hoc quidem argumentum liquidum, quippe non explicat Moyſes, vera ne fuerit illa populi perſuaſio, an falſa, nec licet ex populari per-

---

Serit arbores, quae alteri ſeculo proſint
Quid autem cauſae eſſe dicemus, quod ex omnibus animantibus ſolus homo curam ac providentiam ſuam ultra vitam porrigat longiſſime? Haec me monere videntur, me ad aeternitatem generari, cui ego vel imprudens ſtudeo, & ad quam natura ipſa rapior.

Digitized by Google

perſuaſione ſolide argumentari: ſed ſua probabilitate non caret. Argumentum deſumtum ex facto Pythoniſſae Endoreae, quae Samuelis animam revocavit minus etiam probat: nam non conſentiunt Interpetres, nec perſpicuum eſt animamne Samuelis, an ſpectrum aliquod exciverit Pythoniſſa illa. Quocirca ex vetuſtis libris veteris Teſtamenti probabiliter certe, ſed non admodum perſpicue adverſus Socinianos argumentari poſſumus. In recentioribus veteris Teſtamenti libris, ut in libro Sapientiae, in libris Machabaeorum, clariora ſunt hujus rei exempla. Sed hos libros non admittunt Sociniani.

2. Praeſtet igitur novi Teſtamenti loca, quae ſunt apertiora, urgere. Primum Matth. 10. v. 28. Servator noſter aperte dicit, *nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam enim occidere non poſſunt: ſed timete eum qui poſtquam occiderit corpus, poteſtatem habet mittendi animam in gehennam ignis*. In hoc loco animus a corpore, illius vita a vita corporis manifeſtiſſime diſtinguitur. Non ſolum ergo hinc probatur animos eſſe incorporeos, verum etiam corporibus extinctis ſupereſſe. Accedit quod Matth. 18. apparuerint cum Chriſto Moyſes, & Elias; ſupererant igitur animae Moyſis, & Eliae, poſtquam ii mortui fuerant. Tum Paulus in epiſt. ad Philipp. inquit, *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Ex Pauli igitur ſententia animus diſſolvi poteſt a corpore, & ſupereſſe, quod argumento eſt incorpoream eſſe, & immortalem. His omnibus adde, conſenſum omnium Chriſtianorum ab Apoſtolis uſque ad nos continuatum, qui locus eſt Theologicus, ex quo certiſſima petunt argumenta.

3. Supereſt ut Epicureos & Socinianos audiamus, neque enim licet quemque inaudita cauſa damnare. Quaecunque adverſus incorporalitatem, & immortalitatem animorum depravata ſuppeditat ratio, unus complexus eſt Lucretius in tertio de natura rerum. Hic Philoſophus primum animum eſſe corporeum ſic probare conatur. Cum videamus magnam eſſe corpus inter, & animum harmoniam, ira ut quaecunque animo accidunt,

cidunt, corpus etiam efficiant, & quae corpori, animum; ſequitur eadem natura praeditos eſſe animum, & corpus, alioquin iiſdem cauſis non efficerentur. Deinde animus movet corpus, corpus animum afficit, ita ut nihil animus percipere, aut ſentire poſſit, niſi per excitatas in cerebro commotiones: id autem eſſe nequiret, niſi animus, & corpus ſimili conſtarent natura, eo vel maxime quod tangere & tangi nulla res niſi corpus poſſit: fatendum igitur eſt, concludit Epicureus iſte,

Corporea natura animum conſtare, animamque.

3. Accedit inde ad animi mortalitatem. A verſu igitur 418. ad ver. 842. animos naſci, & interire cum corporibus viginti octo argumentis demonſtrare conatur. Praecipua ſunt hujuſmodi.

Principio, quoniam tenuem conſtare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus eſſe
Principiis factam, quam liquidus humor aquai eſt,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Praeſtat, & a tenui cauſa magis icta movetur;
Nunc igitur quoniam quaſſatis undique vaſis
Diffluere humorem, & laticem diſcedere cernis,
Et nebula aut fumus quoniam diſcedit in auras,
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocyus, & citius diſſolvi corpora prima
Cum ſemel omnibus è membris ablata receſſit.
5. *Praeterea gigni pariter cum corpore, & una*
Creſcere ſentimus, pariterque ſeneſcere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore, ſic animi ſequitur ſententia tenuis.
Inde ubi robuſtis adolevit viribus aetas
Conſilium quoque majus, & auctior eſt animi vis.
Poſt ubi jam validis quaſſatum eſt viribus aevi
Corpus, & obtuſis ceciderunt viribus artus
Claudicat ingenium, delirat linguaque, menſque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore deſunt.
Ergo diſſolvi quoque convenit omnem animai

Na-

Digitized by Google

Naturam, ceu ſumus in altas aeris auras.
5. *Huc accedit uti videamus corpus ut ipſum*
Suſcipere immaneis morbos, durumque dolorem
Sic animum curas acreis, luctumque, metumque
Quare participem lethi quoque convenit eſſe.

7. Huic argumento aliud adjungit ab animi dementia, quae medicinis corporeis ſanatur:

Et quoniam mentem ſanari corpus ut aegrum
Cernimus, & flecti medicina poſſe videmus,
Id quoque praeſagit mortalem vivere mentem.

8. Ad haec ſi animus eſſet immortalis, quid doleret cum è corpore diſſolutum it? laetari enim potius deberet. Sane rogant ii, qui huic argumento coronidem addunt, animae lubentes ne in corpus intrarunt, an coactae? Si primum, poſtquam infinita corporis mala ſunt expertae, & lubentes exire deberent. Si coactae, quid tantum mali commeruere? Vide ſis hoc argumentum magna verborum pompa, & ſententiarum pondere tractatum ab Arnobio lib. 2. adverſus Gentes.

9. Et haec quidem Epicureorum Nepotes. At Sociniani negant ullo modo doctrinam de incorporalitate, & immortalitate animorum in Scripturis Sacris haberi; imo illarum dogmatibus adverſari pronunciant; ajuntque cum Pythagorica, atque Platonica Philoſophia in Chriſtianam Religionem manaſſe. Nam, inquiunt, in toto Moſis Pentateucho neque veſtigium eſt hujus dogmatis, neque vola. Quin oppoſitum, inquiunt, reperitur. Cum Deus facit hominem ex argilla, ei inſpirat vitam, quam *nepheſch hhajach*, & *niſchmat hhajim* paſſim Hebraei vocant, quae vocabula halitum, flatum, reſpirationem ſignificant, ut Interpretes Hebraicarum rerum conſentiunt. Quod autem nullam animam a corpore diſtinctam explicent vocabula iſta, patet, inquiunt, ex eo quod promiſcue etiam adhibentur ad animas brutorum ſignificandas, quas ipſa ſcriptura docet eſſe corporeas. Praeterea ex ipſis verbis, quibus Moyſes deſcribit hominis creationem, patet, inquiunt, hominem purum eſſe corpus animatum. *Formavit Deus hominem pulverem ex terra.*

Sic

Digitized by Google

Sic enim, inquiunt, legendum eſt, non *ex pulvere terrae*, ut vulgo legunt. Nam Hebraica praepoſitio *Min* non praeponitur pulveri, ſed terrae. Jam poſt peccatum nulla animi facta mentione, Deus ſic Adae minatur, *pulvis es, & in pulverem reverteris*. Ad haec Scriptura de anima hominis non alia ratione loquitur, quam de Animabus beſtiarum: Geneſ. 7. v. 22. eodem illo vocabulo *niſchmath hhajim* vocatur hominum, & brutorum anima, ut obſervat Scherzerus in ſyſtemate Theologiae loco 5. Geneſ. 9. pactum Deus paſcitur nedum cum homine, ſed cum omni anima vivente, quae eſt nobiſcum tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terrae. Requirit etiam rationem vitae hominis, & de manu hominum, & de manu beſtiarum. In his ita ſe Deus gerit cum homine, tanquam qui nihil majus habet ipſis brutis. Praeterea Salomon in Eccleſiaſte cap. 3. rem omnem definit clariſſimis verbis. „*Dixi in*
„ *corde* meo de filiis hominum ut probaret eos Deus,
„ & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis, idcirco unus interi-
„ tus eſt hominum, & jumentorum, & aequa utriuſque
„ conditio. Sic moritur homo, ſic & illa moriuntur:
„ Similiter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumen-
„ to amplius; cuncta ſubjacent vanitati, & omnia per-
„ gunt ad unum locum: de terra facta ſunt, & in ter-
„ ram pariter revertuntur. Quis novit ſi ſpiritus filio-
„ rum Adam adſcendat ſurſum, & ſpiritus jumentorum
„ *deſcendat deorſum* „. Haec Salomon.

10. Tandem urgent locum Pauli in prima ad Cor. cap. 15. Eo in loco Paulus oſtendit Chriſtum reſurrexiſſe, idque teſtimoniis eorum, qui illum reſuſcitatum viderant. Probat ſecundo & nos olim reſurrecturos, tum quia reſurrectio mortuorum poſſibilis eſt, ut patet ex Chriſto, qui reſurrexit; tum etiam quia vanae eſſent omnes noſtrae afflictiones, & labores, niſi reſurgere deberemus. *Si enim*, inquit, *in hac tantum vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus: ſi non eſt reſurrectio, edamus, & bibamus cras moriemur*. Qui hunc in modum loquitur perſuaſum ſibi ha-

Digitized by Google

bere debet, animas corporibus ſuperſtites non eſſe: nam ſi animae ſuperſunt, etiamſi non reſurgant corpora, virtutum praemia obtinere poſſunt. Itaque dogma immortalitatis animorum, pergunt Sociniani, evertit neceſſitatem reſurrectionis corporum. Si enim animae immortales ſunt, eſſeque poſſunt beatae ſine corporibus, quid attinet eas iterum in corpora, velut in tetros carceres, detrudere? Certe animae horrere debent conjunctionem cum corporibus, in quibus tot mala ſunt perpeſſae. Haec Sociniani.

11. Nunc his paucis reſpondebimus. Et primum quidem Lucretii argumentum, quo probare nititur animum eſſe corporeum ex corporis, & animi conſenſu, ineptum eſt. Scilicet cum Deus hominem ex animo, & corpore conſtare voluiſſet, efficere debuit, ut inter utrumque harmonia eſſet perpetua, alioquin monſtrum biceps feciſſet. Sed qua ratione, inquiunt, incorporeum afficit corporeum, & hoc illud? Corporeum ab incorporeo affici & moveri clare percipio, cum omnes vires motrices ſint incorporeae: rationem, & viam ignoro. At id non efficit quominus primum cognoſcam*. Interim quoniam ex hoc capite omnia alia Lucretiana argumenta pendent, explicemus in anteceſſum paulo fuſius mentis, & corporis unionem.

12. Silvanus Regis in aureo opere de uſu Rationis, & Fidei lib. 1. parte 1. cap. 3. decem ponit leges unionis mentis, & corporis, quas perpetua experientia veras eſſe diſcimus. Prima eſt, ut quouſque Mens unitur corpori habeat ideam extenſionis corporeae occaſione motionum ab externis corporibus in ſenſus noſtros excitatarum. Hinc fit, ut omnes mentis perceptiones cum phantaſmatibus corporeis conjunctae ſint, nec poſſibilis ſit in anima conjuncta corpori pura intellectio. II. Ut omnis motio cerebri excitet ſimilem in animo ſenſationem, quae tamdiu duret, quamdiu haec cerebri motio. III. Ut quouſque anima corpori conjuncta eſt, habeat notionem alicujus corporis peculiaris in ſenſus agentis. IV. Ut anima, excitata motione in cere-

bro

bro ab aliquo peculiari objecto externo, ſtatim convertatur ad id objectum, & eam motionem referat ad objectum ſuum cum circumſtantiis temporis, & loci. V. ut ſi iterum excitetur motio aliqua in cerebro, quae alias fuerit ab objecto externo facta, naſcatur in anima ejuſdem objecti reminiſcentia. VI. ut excitata motione qualibet in corpore, qua corporis harmonia conſervatur, aut deſtruitur, naſcatur in anima voluptas, vel dolor. VII. ut quae ideae cum voluptate conjunctae ſunt determinent animam ad objecta harum idearum perſequenda, quae cum dolore, ad fugienda. VIII. ut omnes ideae animae, ſeu notiones, quae pertinent, aut ad corpus noſtrum, aut ad animum, aut ad bona utriuſque, vel mala, conjunctae ſint cum motionibus excitatis in cerebro. Hinc fit, ut ad notionem rei terribilis contremiſcat corpus, ad notionem vero rei amabilis oculi, & vultus rideant. IX. ut quamdiu anima cum corpore unita eſt, nulla de re cogitare poſſit, niſi ex alicujus motionis occaſione in cerebro, vel ſenſibus excitatae, X. ut perceptiones animi ſint magis, aut minus expeditae prout magis vel minus expediti fuerint motus cerebri, & ſenſuum. Hanc decimam legem ſubſtituimus Silvano Regio.

13. Ceterum non conſentiunt Philoſophi circa modum unionis animae, & corporis, ex quo hujuſmodi ſequuntur leges, quas perpetuo experimento diſcimus. Sunt quibus placet animam phyſice in corpus influere, corpus in animam, quemadmodum Scholaſtici ferme omnes. Quod ſyſtema vix defendi poteſt ſalva animi incorporalitate. Alii adſciverunt ſubſtantiam quamdam mediam inter mentem, & corpus, qualem induxerat poſt veteres quoſdam Philoſophos Athenagoras, de quo ſupra: Ita Gaſſendus, Cudwortus, & Clericus. Carteſiani Deum faciunt auctorem immediatum hujuſmodi legum, qui nempe immediate producat cogitationes in anima, ex occaſione motionum corporearum, & motiones in corpore, ex occaſione cogitationum animi. Leibnitiani ex natura animi, & corporis per harmoniam praeſtabilitam haec explicant. Quae omnia inferius

rius ediſſerentur. Ex poſterioribus ſyſtematibus poſſunt facillime argumenta Lucretiana refelli. Sed ſi mavis modum unionis mentis, & corporis inter ignota referre, non idcirco Lucretii argumenta illa minus erunt ſolubilia.

14. Poſtremis Lucretii argumentis facillime reſpondetur, ſi recoluerimus leges illas unionis mentis, & corporis. Juxta illas leges mens cogitat ſecundum motiones cerebri, & ſenſuum, & ſecundum eaſdem afficitur. At inde non ſequitur eam eſſe corpoream, & mortalem, ſed tantum ita eſſe a Deo factam, ut non poſſit, quamdiu in corpore eſt, alio modo operari. Objectiones igitur omnes Lucretianae ſunt phaenomena hominis, quae ex legibus unionis mentis, & corporis naſcuntur. Quod vero anima timeat a corpore ſeparari, & doleat, id fit, aut cogitatione futurae vitae, quae vita anceps eſt, ut reſpondet Lipſius; aut quia cum per diuturnum uſum mancipata ſit bonis hujus vitae, dolet, quod illa ſit relictura. Alioquin ſcimus eos homines, qui praeſentia bona prae aeternis contemnunt, cupere etiam diſſolvi, ut de ſe loquebatur Paulus. Sed quaerunt, lubentes, ne, an invitae animae corpus ſubeunt? Neutrum fortaſſis: nam ſi animae in corpore creantur, neque unquam corpus praeceſſerunt, ridiculum eſt quaerere, lubentes ne, an invitae corpus intrent.

15. Reſtant nunc Sociniani. Primum eorum argumentum ex ſilentio veteris Scripturae deſumtum eſt. Sed hoc argumentum non magis probat animos eſſe corporeos, & mortales, quam ſilentium incorporalitatis Dei in ipſis vetuſtis Scripturis probet Deum eſſe corporeum. Quod autem veteres illi Scriptores de homine ſemper ita locuti ſint, ut de prorſus corporeo, & mortali, mirum non eſt, cum & de Deo tanquam de natura corporea perpetuo verba faciant. Indulgendum igitur eſt hoc ruſticitati Hebraeorum, qui niſi corpora, nihil praeterea intelligere poterant. Quemadmodum igitur Thomas Hobbeſius ex hujuſmodi veteris Teſtamenti phraſibus non recte deduceret Deum eſſe

cor-

Digitized by Google

corporeum, ita ex ſimilibus non recte Sociniani concludunt animorum corporalitatem. Quod porro Moſes non ita aperte de altera vita monuerit in ſuis legibus Hebraeos, factum eſt ex arcanis Providentiae Divinae, quae magnum hoc dogma clare explicandum Chriſto reſervaverat, ut ratiocinatur B. Auguſtinus. Sane Deus non omnia ſimul homines docuit, ſed praefinitis quaedam temporibus explicanda diſtulit, ut ex perenni Scripturarum oeconomia patet.

16. Quod ſpectat ad Salomonis locum, primum non is ſenſus eſt, in nulla prorſus re hominem a beſtiis differre, ſeu ſimillimum illis eſſe in omnibus, quum Salomo alibi praeſtantiam animi ſuper bruta aperte doceat: verum ortu, vita animali, & interitu nos beſtiis eſſe ſimillimos, & quod ad corpus pertinet, ex eadem tellure cum brutis genitos, in eamdem redire. Quod addit, *quis novit utrum ſpiritus filiorum Adam adſcendat ſurſum, ſpiritus jumentorum deſcendat deorſum*, rationem ſpectat naturalem, cujus ope nequeunt homines clare, & diſtincte cognoſcere diſcrimen mortalitatis animarum brutorum, & hominum. Hanc mentis brevitatem, imbecillitatem, obſcuritatem, paſſim notare ſolent Scriptores Sacri, in primis auctor libri Jobi, Salomo ipſe in hoc eodem libro, & ut ceteros mittam, Paulus in epiſt. ad Rom. Sunt quibus placet Salomonem in hoc loco ex perſona impiorum loqui. Ita Gregorius Magnus, & B. Thomas. Sed Scripturae contextus ei opinioni refragatur. Alii cenſent haec narrare Salomonem, velut a se cogitata, dum juvenis eſſet: quod item rerum ſeries non patitur.

17. Ad Pauli auctoritatem poſt B. Chryſoſtomum ita reſpondent Theologi, quod quoniam Paulus ſciebat plenam beatitudinem nemini contingere ante corporum reſurrectionem, idcirco ſcripſerit inanes eſſe labores noſtros, niſi corporum futura eſſet reſurrectio. Primi tamen aliquot Chriſtiani ita haec intelligebant, ut animae ſeparatae uſque ad corporum reſurrectionem cenſerentur eſſe in ſtatu quodam dormitionis, a quo tandem

Prop. XVII. Mens humana non eſt una eademque numero in omnibus hominibus.

D. Mens humana eſt ſubſtantia incorporea (prop. 13.); cui cogitationes immanentes ſunt & eſſentiales (prop. 16.); ſi eſt una eademque in omnibus hominibus ejus vis intellectiva & una ipſa eademque eſt in omnibus; adeoque eaedem in omnibus cogitationes, idemque cogitationum ordo & numerus, eademque claritas, aut obſcuritas, velocitas, aut tarditas: at neque eaedem numero cogitationes in omnibus, neque eadem cogitationum ſeries & numerus, minus etiam eaedem aliae cogitationum affectiones, claritas, obſcuritas, velocitas, ne ſuper iiſdem quidem rebus; non igitur mens humana una eademque numero in omnibus eſt.

Praeterea, quod Ariſtoteles prodidit, comprobatumque eſt a ſequioribus, *intellectum fieri quodammodo omnia, quae intelligit*, ideſt *ideas intellectuales & intellectum unum eſſe idemque*, adeo verum eſt, ut nihil verius ſcribere potuit Joannes Picus, *qui dubitat ex intelligibili & intellectu magis vere & ſubſtantialiter fieri unum, quam ex materia & forma ſubſtantiali non eſt philoſophus* (a): fit autem non ſimul omnia intelligibilia, neque plurima; capacitatis enim non modo infinitae non eſt ſed ne magnae quidem, ut idcirco experiamur, vix eum ſufficere parvo numero idearum ſimul contemplando: at ſi unus eſſet in omnibus, fieret eodem tempore tot diſtincta atque diverſa intelligibilia, quot ſimul, qui ſunt homines, intelligunt: non unus igitur in omnibus. Scholaſticorum quidem pulvere adſperſum eſt id argumentum, ſed minime tamen contemnendum.

Sch. Sunt qui ſuperioribus argumentis reſpondent, vim intellectivam unam quidem in omnibus hominibus eſſe, ſed eam diverſe modificari in ſingulis, pro phantaſmatum ſenſuum & cerebri diverſitate, indeque eſſe ut in diverſis hominibus diverſa appareat. Quemadmo-

 dum

(a) *Joan. Picus in theſibus ex mente ſua theſi 71. tom. 1. pag. 59.*

dum idem ſuccus nutritius pro varia herbarum, plantarumque ſtructura, in frondes, fructuſque diverſos erumpit: idem flatus pro inſtrumentorum varietate varios edit ſonos. Quibus B. Th. perſpecte reſpondet, quod quoniam intelligere actio eſt immanens, fieri non poteſt, ut ſola phantaſmatum varietate & multiplicitate variet (*a*).

Arabum praecipue Peripateticorum ea fuit opinio, *unam eſſe animam intellectivam in omnibus hominibus*, quae Averrois theſis eſt apud Joannem Picum (*b*) & B. Th. (*c*). Nempe *Anima* & *Intellectus paſſivus*, ut vocat Ariſtoteles, vel *poſſibilis*, ut Arabes & Scholaſtici, pro hominum multiplicitate multiplex eſt, & varius: Agens vero, qui ex Arabum Philoſophia eſt ſubſtantia ab Intellectu paſſivo diſtincta, unus tantum eſt. Sed non ſibi convenit Arabibus. Sunt enim qui creatum intellectum hunc mundanum opinentur: ſunt qui ipſum Deum arbitrentur. Nam Albumaron, *Intellectum agentem eſſe Deum* ſcribit (*d*); & Themiſtii doctrina fuit, *Intellectus poſſibiles, qui illuminantur tantum, plures eſſe: agentes participatos illuminantes, & illuminatos plures quoque eſſe: agentem illuminantem tantum unum*, ſcilicet Deum (*e*), quod Ariſtotelis doctrinae eſt conforme, quippe qui Deum fecit *Mentem mundum informantem*, quemadmodum demonſtratum eſt a Walchio (*f*). Plura ſuper ea re congeſſit Baelius (*g*). Nos inferius copioſius eam hiſtoriam enarrabimus Sed quod ſpectat ad priorem opinionem, neſcio utrum Campanellae, & Cudworthi *anima mundana & genitrix* affinitatem cum illo Arabum intellectu habeat: at certe flecti in ean-

(a) *Lib. 2. contra Gent. cap. 73.*
(b) *In Apologia pag. 45.*
(c) *Loco ſuperius citato.*
(d) *Apud Joan. Picum pag. 45.*
(e) *Apud eundem pag. 49.*
(f) *De Atheiſmo Ariſtotelis in Parergis Academicis.*
(g) *In dict. Art. Ariſtotel. & Averr.*

Digitized by Google

tandem doctrinam haud difficulter poteſt. Ego etſi non negem, me valde eſſe proclivem in eam opinionem, eſſe in natura corporea *vim quandam omnia permanentem atque continentem*, quam & *genitricem* appellare poſſis, ſeu igneae ea ſit naturae, ſeu cujusvis alterius; atque ex ea non parum, ut aliorum viventium, ita hominum vitam pendere, quod experimentis perpetuis probari poſſet, ſi eſſet opus; at eam ſubſtantiam, qua intelligimus, ſubjectum idem & principium cogitationum noſtrarum commune eſſe aut toti corporeae naturae, aut ſaltem hominibus omnibus, adeo ſtôlidum puto, ut ne confutatione quidem dignum cenſeam.

Prop. XVIII. Mens humana ſempiterna non eſt.

D. Nam nulla habet ſempiternitatis attributa. Principio, ſempiternum neceſſariam habet exiſtentiam, adeoque eſſentiam (prim. part. prop. 15.); hinc infinite perfectum (ibid. prop. 16.); quod nunc Mens humana non eſt. Deinde ſempiternum neceſſariam habet exiſtentiam: nulli ergo ſubditur, nec quidquam invitum ab alio pati poteſt; plura autem invita patitur mens, ut patet; ſempiterna ergo non eſt. Tandem Mens humana mutationi obnoxia eſt: quae ſunt talia ſunt contingentia (prim. part. prop. 17.); nec contingentia ſempiterna; Mens ergo humana contingentem habet exiſtentiam, nec idcirco ſempiternam.

Schol. 1. Super Animarum humanarum origine & veterum philoſophorum memoria diſputatum eſt acerrime, & nunc diſputatur: neque inter Profanos modo, ſed inter ipſos maxime Theologos. B. Hieronymus (*a*) ſic paucis hiſtoriam ferme omnem complectitur. *Super animae ſtatu memini veſtrae quaeſtiunculae, immo MAXIMAE ECCLESIASTICQE QUAESTIONIS, utrum lapſa de coelo ſit, ut Pythagoras Philoſophus, omnes Platonici, & Origenes putant? an ex propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichaeus, & Hiſpana Priſcilliani haereſis ſuſpi-*

(a) *Tom. 4. oper. pag. 642, edit. Martian.*

ſuſpicatur? an in Theſauro habeantur Dei olim conditae, ut quidam Eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidunt? an quotidie a Deo fiant & immittantur in corpora? an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium cenſent? Ad quinque igitur claſſes, quaecunque ferebantur opiniones, retulit Hieronymus: quarum tamen non erat cur primam a tertia diſtingueret. Et graviſſimos quidem Philoſophos, atque Theologos earum opinionum ſingulae patronos habuere: nunc vero quarta tantum vulgata eſt & publice ſuſcepta: quinta a paucis, in primis a Wolfio (*a*), reſtituta eſt. B. Auguſtinus *de origine animae* (*b*) quatuor libris diſſeruit: & quamquam in eam fuerit opinionem proclivior, ex traduce ad poſteros animos derivari; ita tamen diſſervit, ut plurimis demonſtraverit nihil certi ſuper ea re nec revelatione divina, nec naturae ratione ſciri. Quod paucis oſtendit inde Clericus in Pneumatologia: Scilicet nulla nobis ſuppetunt principia, neque ſenſu, neque conſcientia, neque conjectura ulla, quibus quidpiam certi pronunciare poſſimus; & in Scripturis altum ea de re ſilentium: Hebraei vero veteres, & Chriſtiani Theologi in partes varias iverunt (*c*).

2. In primis vero inter veteres vulgatiſſima eſt prima illa opinio, Mentes humanas longe ante corpora praeextitiſſe, quae cum altera erat conjuncta, tranſire eas de corporibus in corpora. Metempſychoſin enim hanc non Græci tantum Philoſophi, ſed & AEgyptii, & Chaldaei, & Perſae, & Indi magna conſenſione tradiderunt, hodieque Orientales ferme omnes populi credunt (*d*). Sed & Menaſſeh ben Iſrael opinionem hanc communem omnium Hebraeorum vocat, & ab his ad Gentiles manaſſe autumat (*e*); quae gloriatio Rabbinica eſt; nem-

(a) *In Pſychologia Rationali*.
(b) *Vide & lib. 3. de libero arbit. cap. 21.*
(c) *Vide Calmet. Diction. Biblico art. Ame.*
(d) *Vide eund. ibid. art. Metempſycoſis*.
(e) *Lib. 1. de creat. problemate 15.*

Digitized by Google

nempe poſteriores tantum Kabbaliſtae id ſibi perſuaſere. In tractatu de revolutionibus animarum (*a*) legitur: *Res ipſa autem ita ſe habet, quod nempe omnes MENTES, & SPIRITUS, & PSYCHAE, nulla excepta, comprehenſae fuerint in Adamo protoplaſto cum conderetur.* Ad ejuſdem capitis §. V. Auctor *Kabbalae denudatae* haec obſervat, *ſciendum, antiquo dogmate Hebraeorum, per Adamum protoplaſten non intelligi perſonam unam individuam, ſed totum animarum genus ſuis ordinibus atque gradibus varie diſtinctum, & ſub forma exercitus cujuſdam ab Adamo ſeu Duce ſub Imperatore Meſſia, per ſigna membris humanis aſſimulata gubernatum, quod corpus intelligitur Apoſtolo Eph.* IV. 13. *& alibi, ubicumque Chriſtus ab ipſo caput nominatur* (*b*).

3. Jam Platonicorum illam animorum praeexiſtentiam in aliis orbibus, dehinc deſcenſum in corpora non inſcito illo argumento deridet Lucretius (*c*).

Praeterea ſi immortalis natura animi.
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur,
Cur ſuper anteactam aetatem meminiſſe nequimus?
Nec veſtigia geſtarum rerum ulla tenemus?
Nam ſi tantopere eſt animi mutata poteſtas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,
Non, ut opinor, id ab leto jam longiter errat.

4. Arnobius acerrime in eamdem opinionem dum invehitur, praeclara quaedam dicit adverſus Platonicos, ſed quaedam addit, quae demere poſſis. Rogat primum, quum in Coelo eſſent Mentes humanae beatae, quae cauſa extitit, cur in corpora demitterentur? *Habitari*, inquiunt, *oportuit, has partes, & idcirco huc animas tanquam in Colonias aliquas Deus omnipotens miſit*. Tum ſumito

(a) *Part.* 1. *cap.* 1. §. 11.
(b) *Vide Henricum Morum tom.* 1. *operum in expoſit. viſionis Ezechielis, & Buddeum Introduct. ad hiſt. phil. Heb. pag.* 431.
(c) *De nat. rer. lib.* 3. *V.* 670.

ſumto cothurno in eam opinionem, velut Dei providentiae injuriam, debacchatur. Locus paulo longior eſt; ſed rerum utilitas longitudinem compenſabit (*a*).

Et quid homines proſunt mundo, aut ob rei cujus ſunt neceſſarii cauſam, ut non fruſtra debuiſſe credantur parte in hac agere, & terreni eſſe corporis inquilini? Ad conſumandam molis hujus integritatem, partem aliquam conferunt: & niſi fuerint additi, imperfecta & clauda eſt univerſitatis haec ſumma. Quid ergo? ſi homines non ſint, ab officiis ſuis ceſſabit mundus? Viciſſitudines ſuas non peragent ſydera? aeſtates, atque hyemes non erunt? ventorum flamina conticeſcent? nec ex coactis, & pendentibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus temperamenta laturi? Atqui neceſſe eſt, cuncta ſuos ire per curſus, nec ab ordinis nati continuatione diſcedere, etiam ſi nomen in mundo nullum hominis audiatur, orbiſque iſte terrarum ſolitudinis vacuae ſilentio conticeſcat. Quemadmodum ergo jactatur habitatorem debuiſſe regionibus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem redire, omniaque ejus ſtudia commoditatem ſemper ſpectare privatam, nec a finibus propriae utilitatis abſcedere? Quid enim prodeſt mundo (ut ab rebus incipiam ſeriis) maximos reges hic eſſe? Quid tyrannos, quid dominos, quid innumeras alias atque ampliſſimas poteſtates? Quid rei militaris experientiſſimos duces capiendarum urbium peritos, in equeſtribus proeliis, aut in pedeſtri pugna immobiles atque invictiſſimos milites? Quid oratores, grammaticos, poetas? quid ſcriptores, dialecticos, muſicos? quid pantomimos, quid mimulos, hiſtriones, cantores, tuba, tibia, calamoque flatantes? Quid curſores, quid pugiles, quadrigarios, deſultores, grallatores, funiambulos, praeſtigatores? Quid bigarios, ſalinatores, volones, unguentarios, aurifices, aucupes, vannorum ſirpiarumque vinctores? Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchryſtarios, muliones, lenones, lanios, meretri-

(a) *Arbob. in 2. adverſ. Gentes.*

retrices? Quid inſtitorum alia genera? Quid profeſſorum, & artium, quibus enumerandis omnis aetas anguſta eſt? Rationibus conſerre, & conſtitutionibus mundi, ut ſine hominibus condi non potuiſſe credatur, nec obtenturus integritatem ſui, niſi ei contentio animalis miſeri, & ſupervacui jungeretur. Niſi forte rex mundi (quem temeritatis eſt maximae humano ex ore depromere) idcirco ex ſe genitas huc animas miſit, ut quae fuerant apud ſe deae, corporei tactus, & temerariae circumſcriptionis expertes, humana immergerentur in ſemina: foeminarum ex genitalibus proſilirent, ineptiſſimos ederent continuarentque vagitus: exurgerent felicitantes mammas, proluvio linerent & madidarent ſe ſuo? & ut ad ſilentium pavidi nutricis motibus, & crepitaculis adducerentur auditis. Idcirco animas miſit, ut quae fuerant ſimplices, & bonitatis nuper innoxiae: ſimulare in hominibus diſcerent, diſſimulare, mentiri, circumſcribere, fallere, adulatoria humilitate captare, mento aliud volvere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atque inſidiis neſcios, per innumeras artes malitiarum venena conquirere, & ad uſum tempori pellacie mobilitate formare. Idcirco animas miſit, ut in pacata & placida tranquillitate degentes, aſſumerent ex corporibus cauſas, quibus ferae fierent, & immanes ſimultates, atque inimicitias gererent, conſererent inter ſe bella, expugnarent atque everterent civitates: ſervitutis opprimerent & manciparent ſe jugo: & ad ultimum fierent alterius altera poteſtatis natalium conditione mutata? Idcirco animas miſit, ut immemores veritatis effectae, & quidnam eſſet Deus oblitae, ſimulacris inertibus ſupplicarent, ligna, aera, & lapides, divina alloquerentur ut numina, auxilia poſcerent caeſorum animantium cruore, nullam ſui facerent mentionem: quinimmo ex his aliae ut dubitarent ſe eſſe, aut ullum eſſe penitus abnegarent? Idcirco animas miſit, ut quae in ſedibus propriis mente fuerant una, intellectu & ſcientia paribus, poſtquam formas induere mortales, opinionum diſcriminibus diſſiderent, aliud aliis juſtum, aliud utile videretur, & rectum, de appetendis rebus, fugiendiſque certarent, malorum ac bonorum

Digitized by Google

alios aliae conſtituerent fines: veritatem cupientibus noſcere rerum opponeretur obſcuritas, & velut oculorum luminibus viduae, nihil certum viderent, & per ancipites ſemitas ſuſpicionum inducerentur errore? Idcirco animas miſit, ut cum animantia caetera ſponte natis alerentur, & nulla ſatione prolatis, neque domorum, aut veſtium tutamina ſibi, aut velamenta conquirerent, miſerabilis iſtis neceſſitas adderetur: ut cum impendiis maximis, perpetuiſque ſudoribus domos ſibi conſtruerent, membrorum conficerent tegmina, ſupellectilem variam diurnorum contraherent egeſtate, imbecillitatis auxilia animalibus mutuarentur a mutis, vim facerent terris, ut non ſua ſufficerent gramina, ſed imperatas extollerent fruges, & cum ſanguinem totum in ſubigenda tellure fudiſſent, rubigine, grandine, ſiccitate, ſpem laboris amitterent: & ad ultimum vi famis humanis cadaveribus incumbarent: & ab hominum formis tabifica macie diſſociarentur abjunctae? Idcirco animas miſit, ut quae ſecum commorantes poſſeſſionis alicujus nullum unquam habuiſſent amorem: avariſſimae hic fierent, & in habendi ſtudium inexaturabili pectoris ardeſcerent appetitu: effoderent alios montes, & viſcera ignota terrarum in materias verterent alieni nominis, atque uſus: penetrarent abditas diſcrimine cum capitis nationes, & translatis mercibus caritatem ſemper, vilitatemque captarent: exercerent avidum atque injuſtiſſimum foenus, & miſerorum è ſanguine ſuppotandi ſe angerent inſania: millibus poſſeſſionum ſemper producerent fines: & quamvis provincias totas rus facerent unum, pro arbore una, pro ſulco, forum litibus tererent: cum amicis, & fratribus inexpiabiles ſuſciperent ſimultates? Idcirco animas miſit, ut quae dudum fuerant mites & feritatis affectibus neſciae commoveri, macella ſibi, & amphiteatra conſtituerent, loca ſanguinis & publicae impietatis: ex quibus in altero mandi homines cernerent, & beſtiarum laniatibus diſſipari: interficere ſe alios nullius ob meriti cauſam, ſed ingratam voluptatem confeſſorum, ipſoſque illos dies, quibus tantum committeretur nefas, in gaudiis communibus ducerent, & feſta

ſta

Digitized by Google

ſta hilaritate ſacrarent : in altero vero animalium miſerorum diſcerperent viſcera, alias aliae raperent (ut canibus mos eſt & vulturibus) portiones, ſubigerent dentibus, & crudeliſſimo ventri darent, & in tam ſaevis atque horridis oribus ſortem ſuam flerent, quas ab talibus menſis paupertatis anguſtiae vindicarent : pro beatis ac felicibus viverent, quarum ora & faciem tam crudeles polluerent apparatus ? Idcirco animas miſit, ut divini ponderis & gravitatis oblitae, gemmas, lapillos, margaritas, caſtitati diſpendio compararent, conſpiciendis quaererent corporibus fucos, inneclerent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubeſcerent maſculorum calamiſtris vibrare caeſariem, cutem corporis levigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis, & exponere, & in habitum foeminarum, delitiaſque mollire ? Idcirco animas miſit, ut viarum aliae infeſtarent meatus, aliae circumſcriberent neſcios, teſtamenta ſupponerent falſa, venenatas conficerent potiones, domos ut effringerent; noctibus ſollicitarent, abigerent, praevaricarentur, & proderent, ſaporum faſtidia ut excuterent palato, ut in coquendis alitibus pinguitudinem noſſent retinere labentem, ut ſpirulas, & botulos facerent, iſica, caſtellamenta lucanica, ſuminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta ? Idcirco animas miſit, ut res ſancti atque auguſtiſſimi nominis ſymphonicas agerent & fiſtulatorias hic artes, ut inflandis bucculas diſtenderent tibiis, cantionibus ut praeirent obſcoenis numeroſiter, & ſcabillorum concrepationibus ſonoris, quibus animarum alia laſciviens multitudo incompoſitos corporum diſſolveretur in motus, ſaltitaret, & cantaret, & orbes ſaltatorios verteret, & ad ultimum clunibus & coxendicibus ſublevatis lumborum criſpitudine fluctuaret ? Idcirco animas miſit, ut in maribus exoleti, in foeminis fierent meretrices, ſambuciſtriae, pſaltriae, venalia ut proſternerent corpora, virilitatem ſui populo publicarent, in lupanaribus promptae, in fornicibus obvinctae, nihil pati renuentes, ad oris ſtuprum paratae ? Quid dicitis, o ſoboles,

ac

ae primi progenies numinis? Ergòne ſapientes illae, atque ex cauſis principalibus proditae genera haec animae turpitudinum, criminum, malitiarumque noverunt, atque ut exercerent, ut gererent, ut percelebrarent haec mala, habitare juſſae ſunt has partes, & humani corporis circumjectione veſtiri? Et mortalium quiſquam eſt rationis alicujus accipiens ſenſum, qui ordinatum exiſtimet mundum per has eſſe, ac non potius ſedem ac domicilium conſtitutum, in quo omne quotidie perpatraretur nefas, maleficia cuncta conficerent, inſidiae, fraudes, doli, avaritia, rapinae, vis, ſcelus, audacia, ob coenitas, turpitudo, flagitium, mala omnia caetera, quae in orbe homines toto mente noxia pariunt, & labem machinantur in mutuam? Sed ſua (inquitis) voluntate, non regis juſſione venerunt. At ubi pater omnipotens fuit, ubi regiae ſublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abſcedere, nec in praecipites labi permitteret voluptates? Si enim degeneres futuras locorum immutationibus ſciebat (ſcire autem debuerat cauſarum ut omnium conſtitutor) ant extrinſecus aliquid acceſſurum his eſſe, quod eas faceret oblivi∫ci ſuae dignitatis & decoris: millies, ut ignoſcat oraverim: univerſorum non alius quam ipſe eſt cauſa: ſiquidem perpeſſus eſt evagandi eas habere jus liberum, quas retenturas non eſſe integritatis ſuae habitum praevidebat: atque ita perficitur, ut nihil interſit omnino voluntarie venerint, an illius obtemperaverint juſſioni: cum non prohibendo quod oportuerat prohiberi, ceſſatione crimen fecerit proprium, & retentionis diſſimulatione permiſerit prius. Sed procul haec abeat ſceleratae opinionis immanitas, ut Deus credatur omnipotens, magnarum, & inviſibilium rerum ſator, & conditor, procreator, tam mobiles animas genuiſſe gravitatis ac ponderis conſtantiaeque nullius: in vitia labiles, in peccatorum genera univerſa declives: cemque eas tales, atque hujuſmodi ſciret, in corpora ire juſſiſſe, quorum indutae carceribus ſub procellis agerent tempeſtatibuſque quotidie fortuna, & modo turpia facerent, modo paterentur obſcoena: naufragiis, ruinis, incendiorum conflagrationibus ut perirent: Pauperies alias, alias ut mendicitas premeret,
inſer-

infernarum paterentur aliae laniatus muſculorum, aliae ut interirent veneno, claudae ut incederent aliae, ut aliae lumen amitterent: ut articulis ſederent aliae colligatis, morbis denique objectarentur ut cunctis, quos infelix & miſeranda mortalitas diverſarum ſuſtinet dilaceratione poenarum: tum deinde oblitae unius eſſe ſe fontis, unius genitoris, & capitis, germanitatis convellerent, atque abrumperent jura: urbes ſuas everterent, popularentur hoſtiliter terras, ſervos de liberis facerent, inſultarent virginibus, & matrimonis alienis, odiſſent invicem ſeſe, aliorum gaudiis & felicitatibus inviderent: tum deinde ſe omnes maledicerent, carperent, & ſaevorum dentium mordacitate laniarent. Sed procul haec abeat (ut eadem rurſus frequentiuſque dicamus) tam immanis, & ſcelerata perſuaſio, ut illis ſalus rerum Deus omnium, virtutum caput, benignitatis & columen, atque (ne eum laudibus extollamus humanis) ſapientiſſimus, juſtus, perfecta omnia faciens, & integritatis ſuae conſervans menſiones; aut aliquid fecerit claudum, & quod eminus eſſet a recto, aut ulli rei fuerit miſeriarum aut diſcriminum cauſa, aut ipſos actus quibus vita tranſigitur & celebratur humana, ordinaverit, juſſerit, & a ſua fluere conſtitutione praeceperit. Minora haec illo ſunt, & magnitudinis ejus deſtruentia poteſtatem: tantumque eſt longe ut iſtarum auctor rerum eſſe credatur, ut in ſacrilegae crimen impietatis incurrat quiſquis ab eo conceperit hominem eſse prognatum, rem infelicem & miſeram, qui eſse ſe doleat: qui conditionem ſuam deteſtetur & lugeat: qui nulla alia de cauſa ſeſe intelligat procreatum, quam ne materiam non haberent per quam diffunderent ſe mala, & eſsent miſeri ſemper, quorum cruciatibus paſceretur neſcio quae latens & humanitati adverſa crudelitas. Et graviter quidem Arnobius platonicam opinionem refellit. Sed noluiſſem tot nimis ad vivum reſecata: nam nihil vehementius in rem ſuam Manichaei dicere potuere, Quocirca inferius in Theologia naturali copioſe haec eadem argumenta expediemus. Quod hoc in loco monere ſatis fuit.

Prop. XIX. Mens humana neque Deus eſt, neque Dei pars, aut idea.

D. 1. Mens humana nec una in omnibus hominibus eſt (prop. 17.) nec aeterna (prop. 18.); Deus autem ſubſtantia eſt aeterna, & unica, quod heic aſſumo ex eorum maxime conſenſione, adverſus quos praeſens theorema poſitum eſt; mens ergo humana non eſt Deus.

2. & 3. Mens humana exiſtentiam habet contingentem (prop. 18.); quae autem ſunt talia neque partes eſſe poſſunt, neque attributa, neque affectiones ſubſtantiae aeternae (prim. part. prop. 21.); neque pars ergo eſt, neque idea entis aeterni, ſeu Dei.

Schol. Inter opiniones olim apud philoſophos magna omnium conſenſione vulgatas, haec haud dubium referenda eſt, mentem humanam aut Deum eſſe *per omnem rerum naturam commeantem & intentum*, *aut Dei partem, aut vim & flatum*. Quod Gentilis philoſphiae principiis conſentaneum eſt. Nempe quum nihil apud illos verius putaretur, quam hoc,

Ex nihilo nihil, & in nihilum nil poſſe reverti, duoque tantum ſtatuerentur aeterna, *materia*, *& mens*; corpora omnia non poterant non haberi *modificationes materiae illius aeternae*, Mentes vero *modificationes mentis aeternae in materia*. Itaque quod de Ægyptiis retulit Herodotus (*a*), eos primum animas humanas immortales dixiſſe, ita interpretantur docti, animas poſt abſolutum per varia corpora circuitum, in *Deum*, ſeu *Animam mundi* reverti. Id quod confirmat diſertis verbis Jamblicus (*b*), *a primo*, inquit, *deſcenſu propterea dimiſit Deus animas, ut rurſus in ipſum revertantur* (εἰς αὐτὸν ἐπανέλθωσιν). Eadem & Chaldaeorum doctrina fuit, ut alibi demonſtravi (*c*). Hinc invectus *fons* ille *ani-*

ma-

(a) *Lib. 2. cap. 123.*
(b) *Lib. 8. de myſter. c. 8.*
(c) *In diſſert. de orig. & conſt. rer. corp.*

Digitized by Google

marum Graecis Auctoribus tam ſaepe memoratus, & *crater* Platonis, de quo is diſſerit in Timeo (*a*). Aperte idipſum docuit Pythagoras, qui dixit *eſſe Deum per naturam rerum intentum & commeantem, ex quo noſtri animi caperentur* (*b*). Tribuit idem Platoni Theodoretus (*c*). Diſerte Clemens Alexandrinus pronunciat, ex Platonicorum doctrina, *mentem humanam & divinae ſortis eſſe & effluxionem ſeu emanationem naturae divinae* (*d*) quamquam ei videtur adverſari Plutarchus, qui in 4. de Placitis ſcribit, Platonis doctrinam eſſe, *mentem eſſe Dei opus*, quo maxime loco ab ea opinione eum vindicare ſtudet Buddeus. Omnia quae ad hanc Platonis doctrinam pertinent conraſit Hanſchius in *Diatriba de Enthuſiaſmo Platonico* edita Lipſiae an. 1716. Non eſt cur plura etiam de Stoicis dicamus; conſtat ipſis animas habitas *partes* Dei, earumque mortem regreſſum in Dei naturam (*e*), uti paſſim loquitur Seneca. Placuit jam id Marcionitis & Priſcillianiſtis veteris Eccleſiae haereticis: Placuit Arabibus plurimis in eo impietatis Ariſtotelicae ſectatoribus, qui *intellectum Agentem Deum habuere*. Hinc nata apud Muhammedanos pleroſque portentoſa illa opinio, *omnia eſſe Deum* (*f*). De Almarico haec retulit Gerſon: *omnia ſunt Deus: Deus eſt omnia: Creator, & creatura idem. Idem creat, & creatur. Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reverſura ſunt in ipſum, ut in Deo immutabiliter conquieſcant, & unum individuum atque incommutabile per-*

(a) *Legatur docta ea ſuper re Jacobi Thomaſii diſſertatio addita ejuſdem Exercit. de exuſt. mund. Stoica pag.* 249.

(b) *Cic. de natura Deor. lib.* 1. *Vide citatam noſtram diſſert.*

(c) *De curandis Graecorum Affect. ſerm.* 5. *tom.* 4. *oper.*

(d) *Lib.* 5. *Stromat.*

(e) *Vide Wilelmum Suiterum in* Idea Philoſophiae Stoicae.

(f) *Pietro della Valle tom.* 3. *Beſpier ſur Ricout.*

manebunt (a). Jam Siamenſes plurimi, & Sinenſes, & Japonenſes, animas cenſent tenuem aetherem mundanum, eumdemque & Deum.

Atque haec idcirco retuli, ut nemo ignoret, quo ex coeno Spinoziſticum ſyſtema manaverit. Hic igitur homo rotunde pronunciat, *mentem humanam partem eſſe infiniti intellectus Dei*, additque, *ac proinde quum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus eſt, ſed quatenus per naturam humanae mentis explicatur, ſive quatenus humanae mentis eſſentiam conſtituit, hanc vel illam habet ideam* (b). Propoſitio vero ipſa XI. apertius explicat quid illam conſtituat mentem, *primum*, inquit, *quod actuale mentis humanae eſſe conſtituit, nihil aliud eſt, quam idea rei alicujus actu exiſtentis*. Propoſitione autem XIII. ſcribit, *objectum ideae humanam mentem conſtituentis eſt corpus, ſive certus extenſionis modus actu exſiſtens, & nihil aliud*.

Ea autem errorum portenta ipſis hominis theorematis adverſamur, quod paucis demonſtrabo. Prima parte Ethicae prop. XXI. ſcribit. *Omnia, quae ex abſoluta natura alicujus attributi Dei ſequuntur, ſemper & infinita exſiſtere debuerunt, pve ſier idem attributum aeterna & infinita ſunt: Eſsentia autem non mentis tantum, verum totius hominis conſtituitur a certis Dei attributorum modificationibus* (idem part. 2, coroll. prop. X.). Non ergo tantum mens humana, ſed tota eſſentia cujuſque hominis aeterna eſt & infinita: non eſt autem nec aeterna, nec infinita, non ergo &c. Deinde *Idea Dei ex qua infinita infinitis modis ſequuntur unica tantum eſſe poteſt* (idem prop. 4. part. 2.); quum autem mens huma-

(a) *Gerſon tract. de cord. Metaph. cum Logica part.* 4. *operi*.

(b) *Part.* 2. *prop.* XI. *coroll.*

Digitized by Google

mana ſit idea corporis humani in intellectu Dei, ea nequit eſſe aliud niſi haec unica idea; quicquid autem in Deo eſt Deus eſt; & mens ergo humana Deus eſt. Jam ea unica idea repraeſentat tam Dei eſſentiam, quam omnia, quae ex ipſius eſſentia neceſſario ſequuntur (idem p. 2. prop. 3.); & ſequuntur infinita infinitis modis (ibid. prop. 4.), ergo repraeſentat infinita infinitis modis: nihil ergo ignorat mens humana, nec ullas confuſas, & inadaequatas habet ideas; habet autem inadaequatam cognitionem ſui corporis (prop. 24. ibidem) & rerum externarum (ibidem prop. 25.) & de duratione ſui corporis (ibidem prop. 30.) & infinitarum aliarum rerum, ut paſſim deinde ſcribit; non igitur *unica illa idea*.

Praeterea, ſi id ita ſe habet, mens humana non minus late patebit quam Dei; atque ut Deus adaequatam habet ſui ideam, omniumque quae ex ipſius eſſentia neceſſario ſequuntur (idem 2. part. prop. 3.), ita & illa; quam ille concluſionem tantum abeſt ut diſſimulet, ut potius diſerte doceat, coneturque demonſtrare; *mens*, inquit, *humana adaequatam habet cognitionem aeternae & infinitae eſſentiae Dei* (prop. 47. part. 2.) intelligit autem Dei nomine *ens abſolute infinitum*, *hoc eſt ſubſtantiam conſtantem infinitis attributis*, *quorum unumquodque aeternam*, *& infinitam eſſentiam exprimit* (prima part. def. 6.); mens ergo humana adaequatam habet cognitionem entis abſolute infiniti, ideſt ſubſtantiae conſtantis infinitis attributis &c. eorumque omnium, quae inde neceſſario ſequuntur: qui autem talem habet cognitionem & nihil ignorat, & in nullo labitur, erratque: at ignorat mens humana infinita, & in plurimis errat, quod is agnoſcit, nec negare niſi eſſe velit deridiculus, poteſt; non ergo id eſt, quod is eſſe vult. Quae quum ſint, oportuit hunc hominem perpetuo cum ratione ſua colluctari, ut ea ſcriberet. Nempe quos ſemel fanatiſmus arripuit ad inſaniam uſque adigit,

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat

Digitized by Google

Os rabidum, ſera corda domans, fingitque premendo (*a*).

Sed ecce, quum hic, tum Sectatores ejus Tolandus, Poiretus, aliique, Scripturas quoque divinas in partem ſuam, quo auctor erroris honeſtior ſit, trahere adnituntur. Scriptura, inquiunt, animam pro perenni Dei flatu habet. Primum in Geneſi vocatur *Spiraculum vitae*, quod Deus inſpiravit in faciem Adae (*b*): tum deinde, ut deſcriberet Moſes, qua ratione Deus eſſet homines deleturus de facie terrae, ait, *non permanebit ſpiritus meus in homine* (*c*), quod ſcilicet illum ad ſe traheret; quod aperte explicat Auctor libri Jobi, *ſi ſpiritum illius & flatum ad ſe trahat deficiet omnis caro ſimul* (*d*): eodem ſtilo loquitur Auctor Pſalmi 113. ℣. 29. Accedit Salomon, qui in Eccleſiaſte eamdem phraſin repetit, *redeat Spiritus ad Deum qui dedit illum, & corpus in terram unde ſumptum eſt* (*e*): redit autem corpus in terram velut pars in totum ſuum; ergo & ſpiritus in Deum uti in fontem ſcaturiginis ſuae. Tandem Paulus, quo loco maxime abutitur Spinoza, *in Deo nos vivere, moveri, & eſſe*, pronunciat (*f*). Atqui haec talia ſunt, ut niſi mens laeva fuiſſet, homines ſtyli Hebraicae linguae non ignari, pudere potuit in confirmationem erroris ſui producere. Stylus enim eſt perpetuus Scripturarum Sanctarum actiones cauſarum ſecundarum ἀμέσως Deo tribuere, quod ille earum cauſa & primaria eſt & perpetuo conſervatrix (*g*). At inde non magis deducere potes, partes Dei eſſe quaecumque ſunt in Natura rerum, quam ex eo quod ventus, tempeſtas, ce-

(a) *Virg. lib. 6. Æneid.*
(b) *Gen. 2.* ℣. 7.
(c) *Ibid. cap. 9.*
(d) *Cap. 34.* ℣. 14.
(e) *Eccl. cap.* XII. ℣. 7.
(f) *Actor.* 17. ℣. 25.
(g) *Vide Calmet in Dict. Bibl. art. Ame.*

Digitized by Google

cedri, montes dicantur Dei, concludere, ea omnia ex Scripturarum doctrina Dei eſſe membra. Eam autem ſcribendi rationem Spinoza idem in tractatu Theologico-politico diſerte adnotaverat, ut non neceſſe ei fuerit ex aliis diſcere. Et vero, qui animadvertit, nihil aut clarius, aut ſaepius in Scripturis divinis praedicari, quam Deum rerum omnium, quibus univerſum hoc continetur, creatorem eſſe, eaſque non ex aeterno, ſed nudius tertius creaſſe, iis imperitare ex libertate, & ſimilia, non poteſt non inter putida mendacia cenſere & imperitiſſima, Divinis Scripturae auctoribus Deum eſſe quodcumque vides, quocumque moveris. Jam in eorum claſſem, qui mentem humanam emanationem eſſe, ſeu effluxionem ex Deo, cenſuerunt, retulit Johannes Franciſcus Buddeus (a) Petrum Poiretum: is enim ex inſtituto eam rem egit in primo eorum, quos de Oeconomia divina inſcripſit, libro (b). Interim nemo melius explicavit, Auctores omnes hujus ſententiae ipſoſmet ignorare quid dicant, tantum abeſt ut ab aliis poſſint intelligi. Nam quum quaereret, quid tandem eſſet haec *emanatio Animae ex Deo*, ingenue ignorantiam ſuam fatetur. *At ſi quis*, inquit, *inquirat penitus*, *quae fuerit haec emanatio animae ex Deo ſuo egredientis & naſcentis? id mihi peculiarius intelligere non licet*, *neque video*, *an ab ulla creatura in hac certe vita intelligi poſſit*, ſed bene, quod haec portenta in prima parte pluribus ac ſaepe refellimus.

CAP. II.

De unione Mentis & corporis.

Prop.XX. MEns unitur corpori humano quoad homo vivit.

D. Mentem & corpus uniri dicimus, quouſque harmo-

(a) *Theol. dog. lib.2. cap. 2. ad.* §. 16.
(b) *Cap.* x. §.2., §.20., §.24 *&c.*

Digitized by Google

monice inter ſeſe utriuſque operationes & naſcuntur & procedunt, iis quidem legibus, quas ſuperius ex Sylvano Regis recitavimus: at quoad homo vivit Mentis & corporis operationes harmonice ſecundum eas leges & naſcuntur, & procedunt, ita, ut quilibet ejus rei eſſe poſſit teſtis locupletiſſimus: Mens ergo & corpus, quoad homo vivit, uniuntur.

Schol. Neminem eſſe qui ei theorematì adverſetur non dubito. In eo potius aeterna inter philoſophos quaeſtio erit, qua ratione modoque mens utitur corpori. Super ea re haec ſunt excogitata. 1. Peripatetici eſſe animam putant *formam ſubſtantialem corporis*, quae totum permeet corpus, totam in toto corpore, totam in qualibet corporis parte, principium ut *vitale*, ita *eſſentiale* corporis, adeoque reciprocum eſſe inter utriuſque ſubſtantiae operationes influxum, tranſmutarique cogitationes in corpore, motiones in animo (*a*). 2. Plato (*b*) Mentem quidem corpori praeeſſe, ut Nautam Navi, eoque uti velut inſtrumento, cenſuit; energiam vero, ſeu vitam, & ſenſum corporis ab alia eſſe ſubſtantia quadam mediae naturae. Cui opinioni & faviſſe videtur Auguſtinus (*c*); & recente memoria Gaſſendus, Cudworthus, Clericus patrocinati ſunt (*d*). Renatus Carteſius in eo quidem Platoni aſſentitur, non eſſe mentem formam corporis ſubſtantialem, ſed ſoli cerebro praeeſſe, indeque ope ſpirituum animalium motus in corpore ciere: at nullum niſi in mente ſenſum agnoſcit, nullamque idcirco ſubſtantiam mediam. 4. At Malebranchius, & Sylvanus Regis longius quoque praetergreſſi ſunt: nam quod non negabat Plato, nec aperte Carteſius inficiatus erat, iſti diſerte dixerunt, nullo

modo

(a) *Vide B. Thom. in utraque Summa.*
(b) *Plato in Alcibiade, & Phedone.*
(c) *Aug. de quant. animae cap. 31. & 32.*
(d) *Vide Cleric. Biblioth. Chois. tom. 2. pag. 213.*

Digitized by Google

modo Mentem in corpus agere, ſed ex occaſione cogitationum animi Deum agitare corpus; ut ex occaſione motionum corporis modificare animum; quo omnino reale commercium inter mentem & corpus ruperunt. 5. Leibnitius, & Wolfius in eo Malebranchianis aſſentiunt, nullum eſſe reale inter mentem & corpus commercium, ſed tantum apparens; ſed ut hoc apparens commercium explicent, non, ut illi, ad Deum confugerunt, ſed ex ipſa animi & corporis natura ſecundum praeſtabilitam harmoniam explicare conati ſunt. Quarum omnium opinionum quae verior ſit, Deus ſciverit. Sed earum prior placet Pantheiſtis, & Lockianis: Malebranchiana Enthuſiaſtis: Leibnitiana Idealiſtis: Platonica generoſis philoſophis & nobilibus: Carteſiana mechanicis. Sed incertae omnes, quod ſequentibus theorematiis demonſtrabimus.

Prop. XXI. Scholaſticorum opinio ceteris, quae feruntur, hominis naturae accomodatior eſt; nec repugnat phaenomenis; ſed nec certa eſt; & cum natura animi non ſatis convenit.

D. Prima pars. Mens, quoad homo vivit, unitur corpori (prop. 20.); & quidem reali commercio, niſi conſcientiam prodere velimus: ex reali enim illo commercio natura exiſtit humana, & inter Mentis ac corporis actiones omnes perfecta harmonia: at totum hoc falſum eſt, niſi concipiatur anima velut entelechia prima corporis humani, ex qua hominis manet energia & vita: Quum ceteri philoſophi & reale illud commercium abrumpant, & negent Mentem eſſe corporis humani Entelechiam; ea docent quae naturae humanae, & intimae cujuſque conſcientiae minus ſunt conſentanea; conſentanee ergo naturae humanae & intimae cujuſque conſcientiae Scholae philoſophi ratiocinantur.

Secunda pars. In homine actiones ſunt quae ad duo ſumma genera referre poſſis, *motiones*, & *cogitationes*. Tum motiones, quae in tota ſunt corporis machina, item in duas claſſes partiri poſſumus; & quaedam *ingenitae* ſunt ac *naturales*, qualis aequabilis illa motio,

qua

qua conſtat *vita* hominis *plaſtica* & *ſenſitiva*, quae intelligi alio modo non poteſt, niſi velut continuata & aequabiliter toto corpore energia, qua agitantur harmonice corporis fluida, tum etiam cor, & vaſa arteriarum, aliaeque partes: quaedam vero *ſuperadventitiae* ſunt, velut motiones quae aequabili illi *energiae* & *vitae* accedunt in morbis, in affectionibus, in voluptatibus, & doloribus geſtientibus. Praeterea ipſae cogitationes cum commotionibus totius *energiae* corporeae plerumque ſunt conjunctae, velut in iis ex quibus affectus permanant; v. g. ex perceptione objecti pulchri calor amoris, nempe illud

eſt mollis flamma medullas; &

Vulnus alit venis, & coeco carpitur igni.

Ex perceptione injuriae repente exiſtit ira, quae, non ut amor ſenſim, ſed ſtatim ſanguinem rarefacit, atque diffundit, unde *ardere* dicuntur irati. In proſpectu periculi *gelidus excurrit per oſſa tremor*. Tum livida invidia

Invidus alterius macreſcit rebus opimis.

Accedit quod *cogitatione* ipſa *abſtracta*, ut vocant, conſumitur quodammodo, & paulatim tabeſcit corpus. Et haec quidem omnia ita fiunt in corpore, ut niſi a principio quodam activo provenire nequeant. Proveniunt autem non ex principii hujus activi libertate, ſed ex ejus natura neceſſario. Nec quiſquam eſt, qui non expertus ſit omnes has, quas deſcripſi, ſeu naturales, ſeu advenientes motiones, ſui imperio & libertati non ſubjici, aut non naſci eas ex naturae ipſius humanae neceſſitate non ſentiat. Naſcuntur autem aut a Mente, ſubſtantia nempe illa incorporea, aut ab alia quavis. Si a Mente, id fieri non poſſe videtur, niſi ejus vis per totum corpus diffundatur, praeſenſque ſit intime iis omnibus partibus, quas agitat. Nam quum actiones, de quibus loquimur, non ſint voluntariae, ſed ex neceſſitate naturae ipſius principii activi manent, ut ſuperius

perius docuimus, id intelligi nullo alio modo poteſt, niſi diffuſione ejus principii per partes omnes corporis, in quibus *vita* ineſt & *energia naturalis*. Nam qui aut ſpirituum animalium ope id fieri arbitrantur, aut ope nervulorum & fibrillarum, quibus, velut tela, contextum eſt corpus humanum, nec certa proferunt opinionis ſuae argumenta; & ſi attendant, verbo tantum a Scholaſticis differunt, ſi quidem eos motus immediate a Mente repetunt: Enim vero quam parum veriſimilis ſit hypotheſis ſpirituum animalium eo ſenſu, quo a Carteſio invecta eſt, a plurimis eſt commonſtratum: & recentes Mechanici ſuis conjecturis nihil aliud demonſtrarunt, niſi ope nervulorum, & fibrillarum communicari motus a cerebro ad extimas corporis partes, aut ab his ad cerebrum: at id nihil prohibet, quominus ſit verum, vim vitalem eſſe toto corpore fuſam; atque ab ea actiones humanae naturae neceſſarias eſſe; quinimo diſerte videntur hoc eorum plerique dicere, in primis Boerhave, quem ego hominem in his rebus impenſe doctum habeo. Sed quibuſcumque tandem mediis vis haec vitalis per corpus diffundatur, & undecumque diffundi incipiat, ſeu e cerebro, ſeu e corde, ſeu e quocumque alio loco, ſiquidem ea a Mente eſt immediate, non poteſt concipi niſi tamquam vis Mentis *vitalis* & *eſſentialis* toto corpore fuſa. Quumque mens diſcerpi in partes & dividi nequeat; erit ea vis Menti immanens; adeoque erit tota Mens velut *Entelechia prima* intime toti corpori praeſens. Nec reponatur ſi id ſit, oportere etiam mentem diffundi in ea corpora, in quae motum transfundit. Primo ignoratur qua ratione motus transfundatur (a); nec ex re ignota argumentari licet adverſus notiorem. Deinde ſunt qui putant, vim activam motricem totam permeare materiam mundanam. nec moveri corpora peculiaria virium ex aliis transfuſione, ſed aliorum reſiſtentia cedente. Quam ego quidem opinionem veram qui-

(a) *Vide Muſſchembroeck Element. Phyſ.* §.111., *&* 112.

Digitized by Google

quidem non habeo, ſed nec manifeſto falſam comperio: & in re obſcura infinita opinari facile eſſe video; quorum quouſque quod ſit verum ſciatur, nihil decerni affirmate poteſt. Accedit quod ea vis, quae ab homine in alia corpora transfunditur longe ſit diverſa a vi illa vitali, quae in toto eſt corpore. Tandem hoc ſyſtema accommodatum eſt non iis tantum phaenomenis facilius explicandis, quae *vitam* & *ſenſum* ſpectant, ſed iis maxime, quae ad voluptatem & dolorem pertinent, quae praeterquam in toto ſentiuntur corpore, intenſionem ſuam habent & remiſſionem, in ratione ejus intenſitatis & remiſſionis, quae eſt in motione corporis, qua *vita & ſenſus* continetur; & congeminantur haec plerumque, ut plures diverſi generis dolores, & voluptas & dolor, idque in diverſis hominis partibus vivide & diſtincte ſentiantur. Quae quum ſint, qui Scholaſticorum ſyſtema nimis praepropere damnant, ii ſeculo magis indulgent, quam rationi conſulunt. Nec Carteſius, qui adverſus praecipitantiam philoſophandi tam ſaepe invehitur, rem attente ad incudem revocaverat. Qui ſequuti ſunt, novitatibus dum toti intendunt, vetera negligunt, dixere magis quod placeret, quam quod repererant. Nempe vetera faſtidioſum hominis ingenium contemnit,

Transvolat in medio poſita, & fugientia captat.

Tertia pars. Quum plures eſſe poſſint phaenomeni alicujus cauſae, & ex earum nulla evidenti intuitione, vel demonſtratione pendere id intelligatur; aut nulla perſpicua demonſtratione ceterae poſſibiles excludantur; qui ex una potius, quam altera pendere illud contendit, incertum pronunciat. Jam unionis mentis & corporis modi eſſe poſſunt plures, non ii tantum quos alii a Peripateticis edidere philoſophi, ſed & qui mentis noſtrae aciem fugiunt; quorum nec ſuum perſpicue demonſtratione comprobarunt Scholaſtici, ſed probabilibus tantum probationibus; nec reliquos evidenter rejecerunt, quemadmodum patet, incerta ergo eorum eſt doctrina, & non niſi opinatio. Tum quaedam ſunt in hac ſcholarum

ce-

Digitized by Google

veterum doctrina, quae nec ipſos intellexiſſe Scholaſticos, ſi ingenui eſſe velint, nepotes concedent; nec philoſophorum recentium ullus: veluti qui transfundi ex corpore in animum quidpiam, & in eo *ſpiritualizari*, qui ex Animo in corpus, atque in hoc *corporalizari*, queat, quae recte vocabula nihil appellat Wolfius: qui corpus ab incorporea ſubſtantia agitari poſſit; nam reactione id fiat aliqua, an nulla, fieri intelligi nequit, quum naturae corporeae proprium ſit reagere in agentia & impellentia: reagere vero in animum corpus minus etiam intelligi poteſt. Quod ſi Scholaſtici regerant, eam objectionem ſpectare omnes corporum vires activas, ipſum quoque Deum, ſi ad illum velut omnis motionis fontem confugiatur; annuemus. Sed fatebimur eſſe, ut haec, ita illud ignotum. Non dubito quin (ſi in re tam obſcura minus obſcuram ſpeciem veri ementiri poſſit) intelligatur facilius *a vi informante* agitari corpus aliquod, quam *ab aſſiſtente*: ſed in re etiam minus obſcura tantum ſupereſt tenebrarum, ut qui id negare velit ſit conſcientiam diſſimulaturus; utque non injuria Wolfius inter qualitates occultas eam doctrinam retulerit, & quod facetum, geometrica demonſtratione confirmaverit (*a*).

Quarta pars. Mens humana eſt ſubſtantia a corpore diſtincta & diverſa (prop. 12.); ea autem ſi corpori unitur, quemadmodum Scholaſtici contendunt, efficiet cum corpore unam eandemque ſubſtantiam, cujus corpus ſit materia, Mens materiae energia, & actus, quod illi deſerte docent, uti ex adjecto Scholio patet (A); quod neſcio utrum ſit ei Mentis naturae, quam demonſtravimus, ſatis conſentaneum.

Sch. (A) Peripatetici illi majorum Gentium (nam poſteriores rem penitus non inſpexere) dum ea de re diſputant, ſit ne anima humana *forma* corporis, necne, talia dicunt, quae,

(a) *In Pſychol. Ration. ſect. 3. cap. 2. §. 528.*

quae, niſi ſtabile illud Dicaearchi ſpiritus & corporis conjugium in unam eamdemque ſubſtantiam ſtatuatur, & ſuperiora omnia theoremata evertantur, vix, opinor, intelligi poſſunt. B. Thomas (*a*) quum percenſuiſſet veterum philoſophorum opiniones ſuper unione mentis corporis, eaſque, accuratae necne, rejeciſſet, iis verbis Mentis velut *formae*, & corporis unionem adſtruit (*b*), quae perſpicuum faciunt, quod dico. Scilicet nec probat Mentem uniri corpori velut *motorem motae machinae*, quod & Plato, & Auguſtinus cenſuere: nec ope *phantaſmatum*, quae ex corpore excipit, quod opinabatur Averroes; ſed contendit eam eſſe debere *formam ſubſtantialem* corporis. *Ad hoc autem*, pergit ille, *quod aliquid ſit forma ſubſtantialis alterius, duo requiruntur: quorum unum eſt, ut FORMA SIT PRINCIPIUM ESSENDI SUBSTANTIALITER ei cujus eſt forma: principium autem dico, non effectivum, ſed formale, quo aliquid eſt, & denominatur ens. Unde ſequitur aliud, ſcilicet quod FORMA ET MATERIA CONVENIANT IN UNO ESSE .... & hoc ESSE, eſt in quo ſubſiſtit SUBSTANTIA COMPOSITA, QUAE EST UNA SECUNDUM ESSE EX MATERIA & FORMA CONSTANS*. Et ne quid deſit, addit paulo poſt, *Non tamen minus eſt aliquid unum ex ſubſtantia intellectuali & materia corporis, quam ex forma ignis & ejus materia: ſed forte MAGIS; quia quanto forma magis vincit materiam, tanto ex ea & materia magis efficitur unum*. Et emollit haec quidem paulo inferius, dum negat ſubſtantiam intellectivam eſſe *totaliter materiae immerſam, ut aliae formae materiales*, quae videri poſſunt ſuperioribus contraria: ſed ſtatim, objecta diluens, addit (*c*) ..... *non enim corpus & anima ſunt duae ſubſtantiae actu exſiſtentes, ſed ex iis dua-*

(a) *Lib. 2. contra Gent.*
(b) *Ibid. cap. 68.*
(c) *Ibid. cap. 69. ſub initium.*

Digitized by Google

duabus fit UNA SUBSTANTIA *actu exſiſtens*, ideſt unum per ſe ſubſiſtens, quod illi eſt ſubſtantia. Erant qui opponebant, intelligi non poſſe, ſi ſic ſe res haberet, mentem rem eſſe a corpore ſeparatam. Reponit, etſi non per *eſſentiam*, at per *potentiam* intelligendi, quae ſine corpore fit, id eſſe verum: Quum tamen idem paſſim ſcribat *potentiam cujuſque rei ejus eſſentia contineri*, quod verum ceteri Philoſophi habuere. Franciſcus Ferrarienſis, qui B. Thomae interpres perhibetur acutiſſimus, ut clarius etiam doceat, qui ex corpore embrionis, quod etiam ante unionem cum anima, ſubſtantia eſt, & ex ſubſtantia ipſa intellectiva una fieri poſſit ſubſtantia, quum id ex Peripateticae philoſophiae dogmatis ſit ἀδύνατον; addit, *corpus adventu animae corrumpi ſecundum ſubſtantiam*. Quae proculdubio miranda eſt Philoſophia! Accedit, quod *forma & materia habent ſe ut potentia & actus* (*a*): adeoque quum anima ſit forma corporis eſt ejus *actus primus potentia vitam habens*. Quod ſi, ut nunc loquuntur philoſophi, proferre velis, anima eſt vis corporis activa, tota diffuſa corpore, &, ut Dicearchus dicebat, una corporis temperatio, qua illud vigeat & ſentiat. Scio non hoc dicere ſcholae Philoſophos voluiſſe, quod illi aperte oppugnabant: at nemo non videt ea inde conſequi. Et bene habet, quod non proſpexerunt, quo ea doctrina abire poſſet: alioquin quibus illi piaculis expiari poſſent? Atque hinc intelligitur, graviſſimas proferre potuiſſe recentiores Philoſophos cauſas, ſi id animadvertiſſent, cur veterem potius Platonicam, & Auguſtinianam doctrinam ſuper unione mentis & corporis, quam hacc Peripateticorum, tenuerint. Nempe eſt haec quidem Philoſophia Ariſtotelis aeconomiae inſerta, qui Deum fecit *animam informantem materiae*, ut alias obſervatum eſt; ſenſus & phantaſiae phaenomenis adulatur, ita ut ſyſtemati ſuo accomodatiorem *Senſiſtae* & *Materialiſtae* philoſophi reperiant nullam: at

(a) *B. Th. ibid. cap. 71. & paſſim alibi.*

Digitized by Google

at eſt interim talis quae rationi adverſatur, & quam Chriſtiani philoſophi vix ſine nefandis conſectariis tueri poſſint. Haec obſervari ab iis velim, qui tanta cum protervitate in recentes philoſophos invehuntur, quaſi qui Machanica philoſophandi ratione ſubſtantias incorporeas e dignitate ſua deturbarint, quum illi potius ſedi & dignitati ſuae reſtituerint. Nam, quaeſo qui dicit mentem humanam eſſe *vim*, *virtutem*, *actum*, *principium eſſendi ſubſtantialiter* corporis, quocum corpus *unum ſimpliciter*, *unam SUBSTANTIAM* efficiat, is ne melius Mentis naturae & dignitati proſpicit, an qui praeſidere eam corpori, eoque velut inſtrumento uti, nec ullo modo cum eo miſceri pronunciat? Quae quum obſervo, miror Hobbeſianos, & Lockianos philoſophos, dum de natura animi loquerentur, & quidem tanta cum invidia, ad hos patronos non appellaſſe: nam ego certe non video quid interſit inter Ariſtotelis, ejuſque diſcipuli Dicaearchi, & Lockii de natura animae ſententias: illi enim eſt *actus corporis*, & *forma ſubſtantialis*, energia ſcilicet, entelechia, & *uſia* corporis: iſti corporis totius temperatio: huic tandem vis qua corpus vivit & cogitat. Rogoque viros doctos, ut me ejus diſcriminis admoneant.

Prop. XXII. Motiones vitae vegetativae, & ſenſitivae neceſſariae ſunt, non liberae, omnemque uſum rationis praevertunt.

D. Primum ex intimo cujuſque ſenſu & conſcientia: nam creſcere, nutriri, vetegare corpus; tum motus pulmonum, cordis, ſanguinis, in nobis fiunt velimus, nolimus: manifeſtiſſime eas motiones diſtinguimus a voluntariis, geſticulationibus artuum; motu oculorum, linguae; agitatione totius corporis; translatione de loco in locum, quae ex conſultatione fiunt, ſaltem quum ex ratione & deliberatione fiunt, quod eſt ex libertate fieri (def. 12.) Atque hinc naſcuntur hominis temperamenta, ac temperamentorum affectiones & propenſiones & ipſae neceſſariae. Inde quoque ſenſus doloris & voluptatis neceſſarius, ex iis motionibus paulo vehe-

hementioribus, quae ſeu ab extrinſecis, ſeu ab intrinſecis excitantur cauſſis. Neque quiſquam eſt adeo aut ſibi ignotus, aut impudens, ut haec omnia ex imperio & libertate noſtra proficiſci affirmare poſſit. Nihil enim eſt quod de natura noſtra clarius intelligamus, atque certius pronunciare poſſimus.

Altera autem pars ex ſuperiori patet. Nam quae neceſſario in nobis fiunt, ea profecto uſum libertatis antevertunt; adeoque uſum conſultationis atque deliberationis, ideſt rationis.

Nec regerant Malebranchiani, poſitis earum motionum neceſſariis perceptionibus, a Deo eas produci, neque idcirco omnem rationem antevertere. Nam hos rogo, quum perceptiones ſint *cauſae occaſionales* motionum corporis, nullaeque in corpore a Deo excitentur motiones, niſi quae perceptionibus & voluntatibus mentis reſpondeant, ut ſarctae tectae leges unionis mentis & corporis ſerventur; percipit ne Mens, aut vult omnes eas motiones, quae ad conſervandam vitam corporis ſunt neceſſariae? Si percipit, percipiet quoque totam partium omnium corporis compagem, & ſtructuram; neque enim alias, quae motiones vitae conſervandae inſervire poſſint, intelligere poteſt. Vix, opinor, eo confidentiae evadent, ut haec affirment ſerio: nam ſi exercere ingenium, & ludere velint, non repugno. Moneo tantum, quod haec,

Si quem delectent barbatum, amentia verſat.

Prop. XXIII. Si earum actionum & corporis ενεργειας (prop. 22.) Mens eſt immediatum principium, eae provenient in corpore neceſſaria naturae Mentis in corpus emanatione ſeu effluxione.

D. Nempe quae ex re aliqua fluunt non ex libertate, ſed neceſſario, emanationes eſſe debent, ſeu effluxiones neceſſariae naturae ejus rei: quum autem hujuſmodi actiones, ἐνέργειας & vitae hominis (prop.22.) antevertant rationis & libertatis uſum (ibidem); nequeunt eſſe niſi effluxiones neceſſariae Mentis, ſi

Digitized by Google

quidem ab illa ſunt immediate.

Prop. XXIV. Si Mens immediatum principium energiae corporis, eſt *forma* corporis *ſubſtantialis*.

D. Si id ita eſt, energia corporis eſt neceſſaria effluxio mentis totum permeans corpus (prop. 23.); effluxiones autem, quae ex re aliqua fluunt neceſſitate naturae, eſſentiales ei rei ſunt; energia ergo illa erit Menti eſſentialis, ideſt ipſa mens actuoſa; adeoque mens erit energia haec, actus & entelechia corporis, ideſt forma ſubſtantialis.

Coroll. Si Carteſiani & Platonici ita mentem locant in Cerebro, ut ea ſit principium immediatum totius Energiae corporis, ii negare nequeunt mentem eſſe *formam* corporis *ſubſtantialem* (ex prop. 24.).

Opponunt, nihil prohibere, quo minus Mens praeſideat quidem in cerebro, ex eoque moderetur totam humanam machinam ope motus, quin influat phyſice in corpus. Enimvero ſeu in corpore ingens *ſpirituum animalium* copia inſit, & ad energiam illam corporis producendam ii apti erunt adminiſtri, ſeu ope nervulorum, eorumque fluidi nervei, & fibrillarum id dicatur fieri, & intellectu facillimum eſt, quum tota humanae machinae tela a cerebro ordiatur, inde etiam exordiri vitam. Sat eſt igitur moveri a mente glandulam pinealem, aut eam cerebri partem, unde procedunt nervi, ut tota corporis harmania & vita conſiſtat. Sed Carteſianos rogo, voluntate ne Mens glandulam pinealem agitat quaquaverſus, an ipſa naturae uae neceſſitate? Poſterius ſine phyſico influxu fieri nequit; & prius nec intelligitur, & adverſatur vivido naturae noſtrae ſenſui. Sed, inquiunt, cur membra paralyſi affecta, quae excipiendo a cerebro motui apta non ſint, ſenſu & vita deſtituuntur? Quia nempe ne cannae quidem Muſicae, ſi orificia, unde perfluit flatus, cauſa ſint, ſonum reddunt. Nec interim, quum ſonant, inflari ſpiritu minus verum eſt. Ne plantae quidem rami vireſcunt, ſi vaſa, quae ſuccum deferunt, obſtruantur. Sed an idcirco quum virent

non

Digitized by Google

non eos permeat ſuccus ? Nempe vis illa ſenſifera & vegetatrix quaecumque ea ſit, quae ex Animo in corpus perfluit, ſiquidem perfluit (ejus ſcilicet opinionis auctorum heic perſonam gero) meatus, vaſa, organa energiae illi apta habeat oportet, ut & tranſeat, & agat. Pergunt, quum ex capite tota vitae humanae ſtructura ordiatur, non ſine ratione id factum ſit oportet: nec eſſe alia ea ratio poteſt, niſi ut ibi praeſidens Anima movendo & regendo corpori ſit expeditior. Quae ſi ratio quidquam valet, probabit etiam brutorum totam animam in cerebro reſidere, quorum ſimilis eſt machinae ſtructura: tum plantarum vim vegetatricem & plaſticam in uno ſemine, aut ſolis radicibus contineri, nec ullo modo corpus plantae pervadere, niſi ſola fibrillarum oſcillatione. Addunt porro, ita fieri ut in toto corpore, atque in ſingulis ejus partibus inſint cogitationes, ſi quidem Mens in tota ſit humana machina: quod quum non ſit, in cerebro Mens praeſidere poteſt, quin per totum corpus diffundatur. Cui argumento reponunt Scholaſtici, Mentem ita corporis partibus eſſe aptam, ut eas exſerat actiones, quae ſint parti cuilibet accommodatae. Atque ita videt quidem in oculo, non in aure; nec aure, ſed naribus odoratur. Non alia ratione ac idem plantarum ſuccus candere poteſt in flore, vireſcere in fronde, flaveſcere in pomo: idem in cannis Muſicis flatus altius, gravius ſonare: idem calor liquefacere, aut indurare. Quod, inquiunt, intellectu facilius eſt, quam inextenſam ſubſtantiam & ab omni corporis commercio abſtractam eodem tempore odorem, ſonum, ſaporem, colorem, calorem, frigus, dolorem, & voluptatem, quod evenit plerumque, ſentire. Ut ecce Palaemon *cui renes morbo tentantur acuto*, per amoenum collem ſpatiatur,

Quum omnis ager, omnis parturit arbor:

Paſtores

Formoſam reſonare docent Amaryllida Sylvas.

Is virentia late prata proſpectat, *niveaſque bidentes*: legit *humi naſcentia fraga*, & guſtat; matutino gelu rigent artus, dum, admoto lateri fomento, uritur.

Digitized by Google

Haec ne tu in uno conario compones? Aut in uno geometrico puncto?

Corol. 2. Si Mens non eſt forma corporis ſubſtantialis; ea nullo modo immediate influit in corpus.

Sch. Id intellexit Malebranchius & Leibnitius; qui idcirco reale omne commercium inter Mentem & corpus ſuſtulere, ille ſyſtemate *cauſarum occaſionalium*; hic harmonia praeſtabilita. Scilicet qui cum una parte commercium illud *immediati & phyſici influxus* ponit, is intelligit non repugnare mentem totum corpus permeare & agitare poſſe, nec idcirco eſt cur reprehendat Scholaſticos. Quod ſi de maxima corporis parte negat, is etiam neget de omnibus.

Prop. XXV. Si Mens ita praeſidet in cerebro, ut non ſit etiam *forma ſubſtantialis & eſſentialis* humani corporis, ponenda eſt media quaedam ſubſtantia, quae ſit anima hominis *vegetativa* & *ſenſitiva*, ſeu principium activum earum actionum, ejuſque energiae, quae in corpore ineſt neceſſaria.

D. Nam ſi ita praeſidet, ea non influet in corpus (prop.24. coroll.2.) adeoque eae actiones *vegetativae* & *ſenſitivae* vitae quae ſunt in toto corpore, ut patet, & neceſſariae prop. 22.) a Mente provenire nequeunt; ergo alterius activi principii erunt (prop. 67. p. part.) quod appellabitur *anima media*, ſeu *vegetativa* & *ſenſitiva*.

Sch. 1. Sit ne in homine reapſae *anima* haec *media* magna contentione inter philoſophos diſputatur. Nam (*a*) & veteres Philoſophi *ſubtiliſſimo fluido*, quae ſit ani-

(a) *Extat apud Homerum in Odiſſea* Λ *locus omnino aureus, ex quo apparet perſpicue, veteres Mentem ab Anima diſtinxiſſe, atque Animae tantum, velut mediae cuidam ſubſtantiae, effigiem, aliaſque qualitates corporeas tribuiſſe. Narrat eo in loco Ulyſſes inter veteres apud inferos Heroas & Herculem vidiſſe, diuque cum eo*

anima media, Mentes circumveſtiri crediderunt, & in eandem ſententiam magna pars antiquorum Chriſtianorum Theologorum ivit, & recentes plurimi, ut ſuperius adnotatum eſt, ſuum calculum addidere. Nec ſcholaſticorum pleriſque ea diſplicuit, inprimis Zabarellae (*a*) & Henrico Gandavenſi (*b*), qui tres Animas velut tres ſubſtantias realiter diſtinctas, *Vegetativam*, quae ſit materies *Senſitivae*; Senſitivam quae ſit materies *Intellectivae*; Et Intellectivam, quae *actus* ſit, in homine poſuerunt. Acceſſere Chimici quidam & Fanatici, Theophraſtus Paracelſus (*c*), Joannes Baptiſta Helmontius (*d*), & Joannes Comenius (*e*), qui Moſaicam eſſe & Cabbaliſticam doctrinam contendit. Hic poſt Cabbaliſtas quoſdam Νοῦν *Mentem* a Deo eſſe, animam mediam ex praeexiſtente ſpiritu mundi, quod & Fluddus opinatus eſt (*f*), & Campanella (*g*): & Henricus Morus, etſi doceat animam vegetativam & ſenſitivam eſſe ipſam

---

eo colloquutum, ſed agnoſcit fuiſſe id Εἴδωλον *Herculis; Hercules enim ipſe apud Deos immortales convivabatur, qui Homero aliud eſſe non potuit, niſi Herculis Mens,* ut Mens cujuſque id ſit quiſque. *ſed ponam Homeri locum.*

Τὸν δέ μέτ' εἰσένοησα βίην Ἡρακληείην,
Εἴδωλον αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
Τέρπεται ἐν θαλίῃς . . .
Poſt haec vidi *vim vitalem*, *animam* Herculis,
Formam, *animam effigiatam*: nam ipſe apud immortales Deos
Oblectatur in conviviis . . . .

(a) *In libro de facultatibus animae cap.* 8.
(b) *In* VII. *phyſicorum quaeſt.* 8.
(c) *De Creat. hominis pag.* 757.
(d) *De Sede Animae num.* 17.
(e) *In phyſica cap.* XI. *pag.* 194.
(f) *Apud Gaſſendum Exercit. in Fludd. philoſoph. c.*19.
(g) *De ſenſu rerum.*

Mentis vim toto corpore fuſam, ab eo non admodum abhorret, & ſpiritum mundi archeon plurimum in vitam humanam influere (a). Referemus in pauca quae in eam rem excogitata ſunt. Nec nunc moror Comenii argumenta e Scriptura Sacra depromta, ne contortis interpretationibus hominum Fanaticorum quid concedere videar.

2. Vitam ſenſitivam, qua voluptatem & dolorem ſentiamus, qua externarum rerum impreſſiones, & imagines excipiamus, toto corpore eſſe fuſam pluribus demonſtravit Morus (*b*): 1. Nulla eſt corporis pars in qua voluptas aliqua aut dolor non ſentiatur, & quidem vivide & diſtincte. Dicere id fieri ope motionum ad ſedem uſque animi communicatarum, adeoque ad ipſam animam, eſt ſine conſilio rationis loqui. Nam ſi id ſit, nihil erit in extremo pedis digito, dum uritur, aut ſcinditur, niſi motus, ſenſus vero nullus: eſt enim ſenſus in ſola mente. Cur ergo dolor perſentitur in digito? inde ſcilicet oritur doloris cauſa. Sed quoniam is motus perpetuatur ad cerebrum uſque; eoque totus nervus, quo is communicatur, concutitur; ita ut cauſa phyſica ejus doloris ſit is motus, quatenus ad partem concuſſam refertur a mente, oportet in toto nervo, quo defertur motus ille, dolorem perſentiri, quum in toto nervo ſit eadem cauſa doloris phyſica: quod ſi non in toto; ne in extremitate quidem, ex qua exorditur motio.

3. Praeterea aperte diſtinguimus dolores qui ex ſola perceptione naſcuntur, ab iis qui naſcuntur ex violenta corporis contuſione, aut ſciſſione, ut ſit inter eos id diſcriminis, quod eſt inter dolorem, quem Nauta ſentit ex fractura navis; & quem percipit ex cruris, aut brachii fractura. Id autem diſcrimen eſſet nullum, ſi eodem modo ex perceptione mali, quod contingit rei, quam caram habemus, & corporis contuſione afficeretur Mens.

4. Tum

(a) *De Immortalit. Animae.*
(b) *De Immortal. Animae libro* 2. *cap.* X.

Digitized by Google

4. Tum qui dolores animi dicuntur intenſi magis aut minus ſunt in ratione intenſitatis motionis energiae corporeae, quae agitatio neceſſario perceptionem mali ſequitur. Ex. gr. ex acerba amici morte perſtringitur ſpiritus, & cor, atque in ratione hujus excitatae in corpore perturbationis conſequitur dolor. Quod argumento eſt dolorem eſſe in anima per corpus diffuſa.

5. Quod pertinet ad ſenſationes id potiſſimum argumentum ex Moro adornant. Niſi animae aut *ſenſitivae*, aut *rationalis* eſſentia a communi ſenſorio ad oculos pertingat, difficillimum erit intellectu, qui diſtincta repreſentatio fieret objecti cujuſvis viſibilis. Nam qui non confunduntur colores? praecipue quum colores qui in ipſis ſunt radiis luminis, non poſſunt eo pertingere diſtincti, quo radii ipſi non pertingunt, ideſt ad remotiorem cerebri partem. Qui porro imago objecti non diſperditur per confragoſas ad cerebrum uſque nervorum contexturas? Cur ſaltem non miris modis confrangitur? Nam experimenta Catoptrica aperte docent, diſſipatis radiis ob inaequalem in ſpeculis inaequalium angulorum reflexionem, aut contortas & monſtroſas imagines rerum objectarum apparere, aut etiam conciſas in partes.

6. Eſt ergo anima in toto corpore; nec tamen *Intellectiva*; nam quod proprium Intellectivae eſt, percipere, judicare, ratiocinari, id in ſolo cerebro perſentiſcimus diſtincte, ut argumento ſit in eo mentem praeſidere, ſeu in conario Carteſii, ſed in aliquo cerebri ventriculo, quod probabilius putarunt alii, ſeu in toto cerebro; quod parum refert. Praeterea quae eſt in corpore anima vegetatrix & ſentiens, nec imperio mentis paret, & a pluribus externis cauſis pendet, & veluti nutritur, in primis aere, igne, & ſpiritu mundano plaſtico. Id etiam oſtendit hanc animam eſſe a Mente diſtinctam. Tum contrahitur haec, & dilatatur pro ratione corporis, quod *Intellectivae* eſſe nequit. Tandem dolor & voluptas, & ſunt animae, nec eſſe poſſunt *Intellectivae*. Nam & ſunt mutationes quaedam ſubſtantiae, quae dolore aut

Digitized by Google

voluptate afficitur; & gradus intenſitatis dolorum & voluptatum, qui intenduntur & remittuntur, ſine intenſione & remiſſione ſubjecti, quod dolet, aut laetatur, intelligi nequeunt: Anima autem intellectiva nec internae mutationi obnoxia eſt, nec ullo modo intendi & remitti poteſt. Atque haec ſunt argumenta eorum,qui animam ſenſitivam a Mente diſtinguunt, non ea certe perſpicua, nec certa, ſed probabilia tamen, quae juvenem olim Gaſſendum in ſententiam pertraxere, ut ipſe adverſus Fluddum fatetur, quaeque plerumque veri ſpecie mihi adblandiuntur. Sed nolo opinari.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM,

Seu cauſarum occaſionalium.

PErgamus nunc ad ſyſtema Malebranchianum. In hoc ſyſtemate commercium inter mentem & corpus explicatur ope modeficationum harmonicarum Mentis & corporis, quae immediate a Deo producuntur ex ſua generali voluntate, & ſecundum aeternas & immutabiles leges. Scilicet Deus in gratiam corporis perceptiones quasdam & voluntates in Mente producit, quae impreſſionibus in corpore factis, corporiſque modificationibus reſpondeant: & in gratiam Animae quoſdam motus in corpore excitat, quia Anima hos, & non alios vult. Quamobrem nec Anima influit ullo modo in corpus, nec corpus in Animam: nullum reale ſed apparens tantum inter duas haſce ſubſtantias intercedit commercium. Tantum cogitationes & voluntates Animae *cauſae ſunt occaſionales* motionum corporis: ut motiones corporis: *cauſae occaſionales* cogitationum & voluntatum animi. Praeterea nulla eſt in corpore anima aut *ſenſitiva*, aut *vegetativa*: ejus omnia phaenomena aut motus ſunt, aut corpori nou recte tribuuntur.

Prop. XXVI. Syſtema *cauſarum occaſionalium*, 1. incertum eſt, 2. intimae conſcientiae repugnat, 3. gra-

viſ-

Digitized by Google

viſſimis argumentis oppugnatur, 4. & cum Theologia Chriſtiana non ſatis conſentit.

D. Prima pars. Quum plures eſſe poſſunt dati alicujus phaenomeni cauſae, earum nulla pro certa habenda, niſi quum omnes aliae aut falſae demonſtratae ſunt, aut impoſſibiles: jam nec certi ſumus nullas ſupereſſe alias vias explicandae unionis mentis & corporis, quam quae hucuſque ſunt a Philoſophis traditae, nec, quae ſuo tempore ferebantur, demonſtratae ſunt a Malebranchio falſae, vel impoſſibiles; & poſtquam is occidit, reperta eſt etiam *harmonia praeſtabilita*; incerta eſt ergo hypotheſis illa cauſarum occaſionalium. At enim, nulla res creata poteſt ſibi quidquam *realitatis* dare, quum *ex nihilo nihil eſſe poſſit*, & *nulla res dare ſibi aut alteri poſſit, quod non habet*. Quum autem & cogitationes novae ſint novae etiam realitates Mentis, & novae ſint realitates novae corporis motiones; nec corpus ſibi novos motus, nec Mens novas cogitationes creare poteſt. Utrumque ergo efficit Deus (*a*). Ego unum rogaverim, qui ſciunt id Deum poſſe? Quia, inquiunt, & omniſcius eſt, & omnipotens. Sed iterum rogaverim, qui omniſcius eſt & omnipotens, poteſt ne tales naturas creare, quae & cogitent ipſae ſuapte vi, & moveant? nam & homines, qui nec omniſcii ſunt, nec omnipotentes, tales machinas fabricare didicerunt, quae ſua partium temperatione moveantur. Quod ſi Deus poteſt (nec enim adeo veſania agitari putaverim, ut negent), unde ſciunt non id effeciſſe? Incertum ergo quodcumque pronunciant. Sed illa ſola via (inquit Malebranchius) & facilior eſt & brevior, & breviori ſemper & faciliori via operatur Deus. Nae ego ſtultus, qui puto, & omnes agendi vias eſſe Deo aeque faciles, atque breves; & eam dicere nos debere faciliorem brevioremque qua

(*a*) *Ita ferme rationes ſubducit ſuas Auctor operis. Actions de Dieu ſus les Creatures.*

Digitized by Google

qua ille operatur, non eam quae homuncionibus placeat! Nunc diſco philoſophus alioquin doctiſſimos Virgiliano Tytiro eſſe perſimiles.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee putavi
Stultus ego huic noſtrae ſimilem . . . .
Sic Canibus catulos ſimiles, ſic matribus haedos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.

Ignoſco: natura eſt enim ita comparatum, ut rebus ignotis, quas maxime celebrare volumus, naturam atque affectiones noſtras tribuamus. Hinc illud Ciceronis adverſus Poetas, *humana tranſtulerunt ad Deos: divina mallem ad homines*.

Secunda pars. Clara omnium hominum conſcientia docet corpus hoc noſtrum ab anima agitari, animari, vivum atque vegetum fieri, eſſe inter Animam & corpus commercium reale: at haec omnia abrumpit ſyſtemate ſuo Malebranchius; clarae igitur cujuſque conſcientiae & ſenſui, nec plebejorum modo, ſed ipſorum philoſophorum, Malebranchii ipſius, haec doctrina repugnat. Neque vero argumenta ex claro hominum ſenſu atque conſcientia deſumta nihili eſſe debent apud homines: ſaltem in dubium vocari nequeunt, niſi ex perſpicuis demonſtrationibus, non ex meris hypotheſibus. Ex. gr. Quum Optici a communi ſenſu diſcedunt, docentque viſionem non fieri per *extramiſſionem*, ſed *intromiſſionem*, pronunciati ſui claras demonſtrationes praeſeferunt. Aſtronomi dum motum Telluri contra communem ſenſum perſuadere ſtudent: Phyſici, dum negant qualitates ſenſiferas eſſe in rebus ipſis corporeis. Nunc quum nullas perſpicuas ſyſtematis ſui demonſtrationes Malebranchius protulerit; non video, cur a ſenſu omnium communi & claro ſit diſcedendum. Nam argumenta Auctoris libri *Actionum Dei in Creaturis* fanatiſmo ſunt omnia involuta, &, ſi quid probant, probant etiam, Deum eſſe ſolum mundi *actum*, *animam*, *naturam*, quod eſt Spinoziſtis aſſidere.

Quamquam illud ſcire velim, cur ne Malebranchius ipſe poſt diuturnas meditationes intelligere potuit, unde naſcatur ſenſus hic vividus & clarus, animam imme-

me-

Digitized by Google

mediate corpus movere, quum, ſi illi fides, id ſit falſum? Nempe quum anima ſit conſcia operationum ſuarum, nihil illi debet eſſe facilius, quam internoſcere inter eas actiones, quas ipſa naturâ ſuâ exſerit, & eas, quarum non phyſica, ſed moralis tantum cauſa eſt. Nemo eſt quantumvis ſtultus, qui non advertat, quid interſit inter movere baculum propria manu, & praecipere alteri, aut eum orare, ut moveat. Joſue, ex. gr., intelligebat aperte, quantum eſſet diſcrimen inter ceſſare ſolem a motu ad ſuum nutum, dehinc iterum ad nutum ſuum moveri: atque ad nutum brachium movere, aut cohibere. At nunc fit ut ne perſpicaciſſimus ipſe Malebranchius longa attentione diſtinguere potuit inter eas actiones, quae ſunt Animae propriae, & eas cujus eſt occaſio. Quod ſi nullas Animae actiones tribuere vult, contenditque eſſe omnes paſſiones, negare quoque debet ulla activa vi eſſe Animam praeditam, ac conſequenter eſſe in nobis ullam Animam. Mihi enim tantumdem eſt, nullas eſſe in mundo Animas praeter Deum, & eſſe, ſed magis etiam inertes, quam corpora. Quae quum ſint, non intelligo, qui philoſophandi hic furor ſit, nota & clara hominibus e manibus auferre, obſcura & ignota ſubſtituere. Non tu, Malebranchi,

. . . . *floribus Auſtrum*
Perditus, & liquidis immittis fontibus Apros?

Tertia pars. 1. Non intelligo cui uſui ſit Mens humana in corporibus, atque adverſus Malebranchium argumenta omnia flecto, quae adverſus Platonem Arnobius (*a*). 2. Nec quae eſſe poſſit libertas in corporis actiones, ſi nullum in corpus habet Mens imperium: ſed ne in Mente ipſa quidem eſſe ulla voluntatum libertas poteſt, ſi ex occaſione tantum motionum corporis omnes in illa cogitationes & voluntates producat Deus. 3. Cur non ſit Deus anima mundana: nec enim aliud

(a) *Vide ſuperius pag.* 106.

aliud Animae nomine intelligimus, niſi principium activum, vitae, ſenſus, cogitationum: at ex Malebranchianis omnium harum rerum immediatum activum principium eſt Deus. Quam rem Anonimus ſuperius citatus videtur diſerte dicere. Ei enim anima cujuſque hominis eſt cogitatio; & omnis cogitatio perpetuo creatur a Deo immediate; quod ſi recte accipio, eſt idem atque dicere, Deum perpetuo & perenniter in mundanis machinis cogitare. 3. Lex eſt mechanica, corpus motum nec ceſſare a motu, nec a priori directione, niſi incurſu alterius; quae falſa eſt in corporibus hominum & brutorum. Dicere vero in hominibus & brutis eſſe legis exceptionem, eſt *ludere par impar:* oportuit enim id accurata demonſtratione oſtendi. Mitto alia, quae protulit Wolfius (*a*). Haec talia ſunt, ut Malebrauchium imprudentem coëgerint eſſe in ea ſententia minus conſtantem, ut ſcilicet philoſopharetur ex ſyſtemate & paucis; loqueretur, & pluribus, ex communi ſenſu, ac vulgo, ut ille dicere ſolet.

Quarta pars. Nemini peccato imputari poſsunt actiones adverſus Dei legem. Nam. 1. ſcelera a corpore patrata Menti imputari non poſsunt, quippe eſt illa cauſa moralis (niſi inſtrumentum dicere mavis). Deus tantum phyſica. Quis autem non intelligat actiones phyſicae magis cauſae imputari, quam morali? 2. ne peccata quidem cordis imputari Menti poſsunt, quum producantur in illa neceſsario ex occaſione motionum corporearum, Quae ſi ſunt vera, *Ecce qui tollit peccata mundi?* 2. Inutiles ſunt leges morales: Nam cui tu uſui dices legem *non occides*, ſi ut occidam corpus moveri debet a ſolo Deo, animus nihil poteſt, niſi obtemperare neceſsario ex occaſione motionum corporis? Nempe leges morales tum regulae ſunt rationis & voluntatis, ſi quidem mens & ipſa ſuapte natura cogitat, & libertate ulla utitur. Tu quum utrumque neges animo

(a) *In Psychol. Rationali ſect. 3.*

nimo, inanes efficis & leges, & exhortationes omnes, & conſilia. Vide igitur ne inteſtabilis & ſacer ſis. 3. Doctrina peccati originalis hoc ſyſtemate eſt omnino inintelligibilis, niſi ſtatuatur etiam animorum praeexiſtentia. Enimvero, ſublato omni cum corpore Mentis commercio, quo ex ſurculo conrives labem illam Adamiticam? Scio non deeſſe Malebranchianis ad haec quae regerant: ſed ſcio etiam *nullam eſſe falſitatem ſine patrono*.

SYSTEMATIS LEIBNITIANI

Enarratio.

GOtofredus Guilielmus Leibnitius ſub exitum elapſi ſaeculi, ut veterem, quemadmodum ſcribit, & veram philoſophiam reſtitueret, omnium primum in genuinam ſubſtantiae notionem, quam ille in recentiorum philoſophorum ſcholis depravatam eſſe cenſuit, inquiſivit. Ejus rei ſpecimen exhibuit in commentatione *de primae philoſophiae emendatione, & de notione ſubſtantiae* (a). Ejus ea de re doctrina huc redit, omni ſubſtantiae tam corporeae quam incorporeae ineſſe vim quamdam activam, atque ex ea perenniter actionem ſui generis emanare (*b*), qua ſuper re acerrima illi cum Ruardo Andala fuit concertatio. Ea Leibnitii ſententia viam fecit novo dogmati harmoniae praeſtabilitae. Nam harmoniam actionum duarum ſubſtantiarum triplici tantum via & ratione expediri poſſe vidit. Nempe aut altera in alteram influit, altera alteri eſt cauſa determinans, atque id eſt ſyſtema *influxus phiſici*: aut ab eadem cauſa extrinſeca utraque agitur atque determinatur, *repetita*

(a) *Extat in Act. Erudit. Lipſ. ann.* 1694. *menſe Martio pag.* 110.
(b) *Vide quae dicta ſunt pr. part. Schol. prop.* 97.

tita & immediata ſemper actione, idque Malebranchianum eſt ſyſtema: aut a cauſa quidem extrinſeca ſed mediantibus viribus ipſis utrique ſubſtantiae inſitis, & *harmonia eſt praeſtabilita* (*a*). *Fac*, inquit Bilfingerus, *duo eſſe horologia, quae conſonent; obtineri id poteſt triplici modo. Uno per* influxum, *ſi feceris ut alterum agat in alterum, idque vel mutuo, vel ex alterutro tantum latere. Hanc viam influxus vocabimus. Secundus eſt ſi Opificem operi comitem feceris, qui diſſonantia ceteroquin vel ceſſatura horologia ſingulis momentis ſibi mutuo accommodet, alterum dirigens ex altero: hanc viam vocabimus aſſiſtentiae. Tertius eſt, ſi ſatis accuratas feceris eas machinas, ut ſingulae ſuas leges exacte ſequantur, eaſdemque ab initio ſibi reſpondere curaveris: ita enim quum utraque eaſdem vel ſimiles exſequatur leges, ſemel harmoniacae numquam diſſilient; quam viam praeſtabiliti conſenſus vel harmoniae dicimus* (*b*). Quum autem influxus ſubſtantiae corporeae & incorporeae videretur ſine ulla *ratione ſufficiente* poſitus, quod neque in corpore eſſe ulla poſſit ratio ſufficiens actionum animae, nec in anima motionum corporis, everteretque quantitatem virium perennarum, quam ſtatam & immutabilem is habebat: ſyſtema vero Malebranchianum vires ſubſtantiarum eſſentiales funditus avelleret: una ei harmonia praeſtabilita ſuperfuit, qua mentis & corporis unionem explicaret.

Chriſtianus Wolfius hujus ſyſtematis praecipuus patronus pluribus additamentis illud exornavit (*c*). *Anima*, inquit, *ita eſt a Deo creata, ut vi ſua ſine ope externae cujuſvis cauſae omnes ſuas perceptiones & appetitiones continuata ſerie ſibi producat, ita ut ſemper poſterioris perceptionis aut appetitionis ratio ſufficiens contineа-*

(a) *Bilfingerus in* Harmonia praeſtabilita §.15.17.& 18.

(b) *Eſt Leibnitii comparatio Journal. des ſavans* 19. *Novemb.* 1696. *edit. Batav. pag.* 708. & 709.

(c) *Vide Pſychol. Rat. ſect.* 3.

Digitized by Google

neatur in antecedente perceptione vel appetitione: & corpus ita compactum ac conſtitutum eſt, ut per ſe ſolum ex legibus motus ſine ulla animae ope ſibi producat omnes ſuas motiones, itidem continuata ſerie, ut ſemper poſterioris mutationis ratio ſufficiens ſit in praecedente. Quocirca etiamſi nullum eſſet corpus Animam eadem continuata ſerie omnes eas perceptiones & appetitiones, quas nunc habet, producere ſibi poſſet; & ſublata omni Anima, corpus eadem continuata ſerie omnes motus ſuos ſibi crearet. Sed qui harmonice alteri altera conſociatur? Nempe ea vis animae matrix & primigenia eſt, vis *ſibi repraeſentandi univerſum convenienter ad motus in organis noſtris ſenſoriis productos, ita ſcilicet ut ea univerſi idea eaſdem mutationes ſubeat, quas mundus ſpectabilis per relationem ad ſenſus noſtros.* Ita utriuſque actiones harmonicae procedunt. Quaſi diceres, quum oculis ſuſpicio Lunam, tum illa *univerſi idea* ex Lunae adſpectu repraeſentatur menti: ſi libuerit ſtatim a Luna in ſubjectum mare oculos dejicere, ecce vertigine quadam idea illa exhibet mare: & ſi attentius contueor oculis innatantes piſciculos, tum ipſa etiam Mentis acies acuitur, introſpicitque in immenſa univerſi idea piſciculorum fluctuantes imagines. Tum repente ſi per vaſtiſſima aeris ſpatia in minutiſſimas ſtellas oculos intendo, & circumgiro velocitate incredibili circum ſingulas, atque pro variis diſtantiis in partes varias differo, & nunc defigo, nunc proveho, nunc expando, idea illa rotatur, dilatatur, modo ſe explicans in vaſta intervalla, modo ſe in punctis coarctans. Quod ſi celeritate magna & continuata ſucceſſione percurro oculis innumerabilia diverſi generis individua, herbas, plantas, lapides, animantia, picturas, numeros, veſtes, literas Hebraicas, Arabicas, Sinenſes, Graecas, Latinas, quae omnia nullam habent inter ſe neceſſariam connexionem, repente idea illa ſine ullo cum oculis commercio haec omnia offert. Sed & colores, & ſonos, & ſapores & odores, & figurarum infinitas miriades uno quaſi momento exhibere poteſt. Oh!

Quo

Quo teneas nodo mutantem Protea vultus?
Mirum non eſt, ſi magna animorum contentione ſuper ea re diſputatum ſit. Ex una parte Leibnitio, Wolfio, Bilfingero, eorumque cohortibus; ex altera Baelio, Andala, Lamio, Turnenimio, aliiſque decertantibus. Nam nihil minus involutum excogitari poſſe putarunt Leibnitiani; nihil magis paradoxum adverſarii. Et hi quidem adjutore populo utebantur: nihil enim populus magis eſſe perſpicuum cenſet, quam reale intercedere inter mentem & corpus commercium. At illi, qui limphati vulgo audiunt, nihil multitudinem verebantur: *eſt enim philoſophia paucis contenta judicibus, multitudinem ipſa conſulto fugiens, eique ipſi & ſuſpecta & inviſa, ut vel, ſi quis univerſam velit vituperare, ſecundo id populo facere poſſit, vel ſi in eam, quam ipſi maxime ſequuntur, conetur invadere; magna habere poſſit auxilia ex vulgarium philoſophorum diſciplinis* (a).

Prop. XXVII- Syſtema harmoniae praeſtabilitae & incertum eſt, & graviſſimis oppugnatur argumentis.

D. Prima pars. Principio Wolfius, quo nemo accuratius in ejus ſyſtematis penetralia inquiſivit, non habet niſi loco *hypotheſis* (*b*): & *hypotheticam* commentationem ſuam inſcripſit Bilfingerus, & incertitudinis conſcius monet in praefatione lectorem Plautinum illud, *optio haec tua eſt*; *utram harum vis conditionem*, *accipe*. Neque putandum eſt alio loco a Leibnitio ipſo habitum, qui ut erat acerrimi ingenii, ignorare non potuit, quinam ſunt certitudinis characteres. Auctoribus igitur ipſis harmonia praeſtabilita hypotheſis eſt, non aut perceptum, aut demonſtratum theorema. Nam quae ejuſmodi ſunt characteres alios evidentiae & certitudinis praeſeferunt, quibus literata, omni Rep. judice, Leibnitianum ſyſtema deſtituitur.

Deinde, quum communis omnium hominum ſenſus ſit,

(a) *Cicero in ſecunda Tuſc.*
(b) *Pſych. Rationali ſect.* 3.

Digitized by Google

ſit, Animam imperium in corpus habere, in id influere, vi & voluntate moderari, qui ab ea ſententia velit deſciſcere, perſpicue debet demonſtrare, eſſe eam aut impoſſibilem, aut falſam; alioquin ineptus ſit oportet, qui a tam vivida & clara conſcientia diſſentiat: at id non effecere novi ſyſtematis conditores: nam Wolfius *qualitatem tantum occultam* habet; Bilfingerus *incertam:* probabilibus argumentis eam oppugnant: poſſibiles proferunt cauſas, unde conſcientia illa *influxus* in omnibus hominibus, etiam perſpicacibus & attentis provenire poſſit. Quae omnia incertam efficere ſententiam illam poſſunt, quod in reliquis naturae rebus praeſtare quam facillimum eſt, impoſſibilem, & falſam nondum faciunt. Ex. gr. ſic praecipuas rationes ſubducit Bilfingerus. Nulla intelligi poteſt in Anima ratio ſufficiens earum corporis motionum, quae animo tribuuntur: nec ulla in corpore, qua illud poſſit influere in animam: quum autem ſine ratione ſufficiente nihil eſſe aut fieri poſſit; ne influxus eſſe ullo modo poteſt. At tota ea ratiocinatio tantis philoſophis indigna eſt, aut, ſi quid valet, ſyſtema totum Leibnitianum evertit. 1. Capacitas Mentis humanae aptata non eſt integris rerum naturis, & cauſis, nec ex iis quae intelligis confeceris, nihil ſupereſſe quod ignores. 2. Adaequatam corporis ideam nemo habet, minus etiam Mentis. Nam ex ſyſtemate ipſo Leibnitiano ea corporis ſibi mens repraeſentare poteſt, quae ſunt phaenomena, ſeu motiones & mutationes partium aut ab inſita activa vi, aut ab extrinſecis cauſis manantes, ſeu ſimplicium ſubſtantiarum & monadum, quibus illud coaleſcit, effecta; intimas earumdem ſubſtantiarum eſſentias nullo modo, aut obſcure tantum, confuſe, inadaequate. Et Mentis noſtrae, praeter perceptiones, nihil praeterea aliud noſcimus, ſi attente recoluerimus. Conſcii nempe ſumus variarum idearum, ſeu perceptionum rerum aut ad nos, aut ad reliquas univerſi partes pertinentium; intimam autem animi eſſentiam omnino ignoramus. 3. Sunt plurima, quae ad animum perti-

Digitized by Google

nere Leibnitiani non inficiantur, neque tamen quiſquam eſt, qui eorum in animo rationem ſufficientem intelligere poſſit. Inſtar omnium ſit ſenſus doloris & voluptatis. Is enim ſenſus proculdubio ex mutatione aliqua ſubjecti, quod eo afficitur, naſcitur. Divinent autem nunc Leibnitiani, quo animi, ſeu monadis illius inextenſae intelligentis motu dolor & voluptas fiat: quae ſit doloris, & voluptatis intenſitatis & remiſſionis in animo ratio ſufficiens: quid cauſae ſit cur a dolore ad voluptatem, & viciſſim, ab uno ad alium gradum intenſiorem, aut remiſſiorem, tranſeat. 4. In corpore eaedem ambages: Quae ratio ſufficiens in inextenſis monadibus extenſionis? quae ſoliditatis? actione ſeſe, inquit Wolfius, repellunt: inde fit ut ne ſe penetrent: inde extenſio ſimul & ſoliditas. Sed rogaverim, monadum actio extrinſecus etiam exſeritur, necne? ſi poſterius, non in ſe agent mutuo. Si prius, ecquid ex una in alium monadem pertranſit? nihil? effluvia incorporea, ideſt monades aliae, ut ſint primigeniae illae praegnantes? actio ſine ullo ſubjecto? neſcio quid? viderint iſti, qui haec omnia expediverint. Si ergo ratiocinatio illa, qua Peripateticos perſtringunt, vera eſt, de toto ſyſtemate Leibnitiano actum eſt. Quod ſi eam in id tantum urgent, ut incertitudinem vulgaris doctrinae perſuadeant, non repugnabo: ſed quando illa incerta, non aperte eſt falſa, ne haec quidem praeſtabilita harmonia perſpicua erit & certa.

Praeterea Malebranchianum ſyſtema impoſſibile non eſt, niſi dicere Leibnitiani velint, efficere non poſſe Deum duas ſubſtantias, quarum alteram ex altera moderetur; poſſe artificem quemlibet duo conſtruere horologia, eaque ita regere, ut alterum alteri conſonet. Ne manifeſto quidem falſum; quod Wolfius ipſe intellexit, qui argumentorum omnium, quibus illud impetitur, infirmitatem luculenter demonſtravit. Quum igitur & hoc poſſibile ſit, nec omnino improbabile, certum habere Leibnitianum nequimus, niſi omnes Logicae canones temerare velimus.

Se

Digitized by Google

Secunda pars. 1. In hoc ſyſtemate admittuntur phaenomena ſine ratione ſufficiente, quod paucis oſtendam. Mens eſt in continuo fluxu idearum: earum ſingulae ſingulos Mentis ſtatus efficiunt; adeoque Mens a ſtatu ad ſtatum perpetuo tranſit. Quum, ex Leibnitiana doctrina, Mens ipſa ſuapte natura ſecundum vim illam intelligendi & agendi primigeniam omnes ſibi perceptiones, adeoque ſtatus producat; id fieri nequit niſi in antecedente ſtatu poſterioris ratio ſufficiens contineatur: ſunt autem animi quidam ſtatus quorum in corpore facilius quam in animo reperieris *rationem ſufficientem*, quales ſunt ſtatus cogitationum, inter quas nulla eſt connexio, quod quilibet ipſe per ſe experiri poteſt. Sumat quis in manus Lexicum aliquod Linguae alicujus, Catalogum Plantarum, Animantium, aut aliarum rerum, Dictionaria Artium, Scientiarum, Hiſtoriarum; intra horam percurrere poteſt duo millia verborum idearum inter ſe nullo modo connexarum, plantarum diſſimilium, animantium, artium, factorum, hominum illuſtrium. Quis in omnibus his dixerit rationem poſterioris ideae aut perceptionis contineri in anteriore, & non potius in impreſſionibus in ſenſibus aut cerebro factis? Ex. g. lego haec verba Aaron, Ariſtides, Ariſtippus, Averroes, Buſiris, Bucephalus, Binkerſoek, Bilfingerus, Codrus, Caeſar, Celenates, Centaurus, David, Delphus, Dido, Dantes &c.: totidem obverſantur menti perceptiones: eſt autem quiſquam adeo ineptus, qui dicat rationem ſufficientem notionis Ariſtidis eſſe in perceptione Summi Sacerdotis Aaronis, Ariſtippi notionis in Ariſtide, Averrois in Ariſtippo, Binkerſoeki in Bucephalo? Lego haec, Alpha, Aaron, Acanthus, Anchora, Amens, Elephas, Cedrus, Perſepolis, Pirus, Alexander Macedo, Homerus, Ficus, Ellipſis, Draco, Lepus, Quadratum, Quercus, Luna, Diagonalis &c. Tune in his alterius perceptionis in altera rationem ſufficientem explicaveris? atque niſi haec componant Leibnitiani, ſciant neminem eſſe adeo incogitantem, qui haec ſibi velit perſuadere,

Digitized by Google

Sunt, inquiunt, rationes ſufficientes, quas non pervidemus. Scilicet ita ludere cum pueris potuit renatus Pythagoras, ut iis una eſſet ratio, *ipſe dixit*: at philoſophis, ut nova doctrina perſuadeatur, rationes ſaltem probabiles reddendae ſunt, quas illi intelligant & probent. Nempe laborant

Quum ventum ad verum eſt; ſenſus moreſque repugnant
Atque Unanimitas recti ſola mater & aequi.

2. In eo ſyſtemate neque ſciri poteſt, utrum quidquam praeter mentem exiſtat, neque quae ſint verae aut inter ſe, aut cum vita noſtra corporea rerum relationes; nam quum mentis perceptiones, ſeu ideae ex ipſa Mentis natura profluant, eae non poſſunt haberi niſi formae rerum tantum poſſibilium, exiſtentium nullo modo: quo enim argumento perſuadere ſibi mens poteſt ideis ſuis totidem extra ſe res reſpondere? Non intuitione: non enim res, ſed earum ideas intuetur: non ex cauſis; quandoquidem ideae hujuſmodi non ſunt cauſae exiſtentiae aut eſſentiae rerum: non ex effectibus; quum hujuſmodi perceptiones a rebus ipſis non naſcantur. Ita tota ſcientia Poetica erit & Romanenſis fabula. Quod ſi Leibnitius dicat, Mentem eſſe creatam cum *idea totius Univerſi*, quae paulatim ſe evolvat: quumque certi ſimus, divinas ideas rebus eſſe adamuſſim conformes, dubitare non poſſe & noſtras rebus ipſis reſpondere: tum 1. efficietur rerum *ideas* ſeu *formas* eſſe a perceptionibus diſtinctas, quod non concoquet Wolfius fidus ille Leibnitii Achates & interpres. Deinde expedire clarius oportet quae ſint conditiones *ideae* hujus & *mappae*, ut vocant, *coſmographicae*. Tum componere quae a viris doctiſſimis adverſus innatas hujuſmodi ideas congeſta ſunt. Praeterea explicare & illud, cur in evolvenda ea mappa ſemper ab iis incipiat mens, quae ſenſus tangunt, nec unquam ultra progrediatur? Ex. g. uſu oculorum detegitur in ea mappa idea Saturni: cur ſemel ea patefacta non etiam cetera quae in illa Saturni idea continentur,

par-

Digitized by Google

partes, corpora varia, corporum vires, figurae, relationes, quemadmodum in Telluris idea evenit, ſine Teleſcopio manifeſtantur? cur ſine ſenſuum uſu & experimentis nihil ex ea pateſcat? cur non omnes aeque faciles & habiles in ea explicanda? Jam quum Mappa illa non poſſit continere niſi *ideas reales*, cur tot fictitiae nobis obverſentur ideae?

3. Vis, quae corpus regit, bruta ne eſt, an rationis particeps? ſi poſterius, erit ea Mens; quum ea vis ſit entelechia corporis ſecundum Leibnitium, erit Mens corporis entelechia, quod iſti nolunt. Prius ergo ſit oportet. At

Tempora ſi, faſtoſque velis evolvere mundi,

ſanus non videberis, qui ex ea ſola vi bruta hominum omnium, geſta, Rerumpublicarum & Regnorum facta, quibus mundus civilis continetur, nata & ordinata velis. Nempe corpus Alexandri Macedonis, Annibalis, Julii Caeſaris, nulla Mentis directione, nulla manu directrice, ipſa inſita bruta vi, ejuſque fatalibus modificationibus, non ſecus atque fictiles marmorei, aut argentei Hermae, aut circulatorum pupae, ea omnia efficere debuere, quae in eorum hiſtoriis narrantur. Ea etiam effeciſſent, ſi poſtridie ejus diei, qua geniti ſunt, earum Mentes in nihilum eſſent redactae. Exercuiſſent sese in artibus omnibus, quibus Reſp. bello, domique gubernatur: petiiſſent magiſtratus: delectum militum feciſſent: agmina diſpoſuiſſent; paraſſent commeatus: flumina, maria tranſiſſent: praelia infinita iniiſſent: foedera aut paces conſtituiſſent, Mentibus interim, & Deo otioſe inſpectantibus (*a*). Praeclara ea quidem, & Dei amplitudine digna: ſed vereor ut ulli perſuadeat Leibnitius. Bellum eſt, inquit, ſapere cum paucis? At tu etiam ſolus ſapere poſſis. Nec tamen deſipient alii qui recinant.

(a) *Vide ut haec eleganter diducit Baelius dict. Art. Rorarius Remarque L.*

Muſicam, quae ſit abſcondita, eam eſſe nulli rei. Sed perpendamus haec paulo preſſius accuratiuſque. *In hoc ſyſtemate*, inquit Leibnitius (a), *corpora agunt, ac ſi per impoſſibile nullae darentur animae: animae agunt, ac ſi corpora nulla darentur: & ambo agunt ac ſi unum influeret in alterum.* Nempe ob vim illam a Deo iis ſub exiſtentiae initium inditam, vim primigeniam & ſubſtantialem. Ex ea primigenia vi omnes quum animi, tum corporis actiones per quam ordinatiſſimae atque harmonicae fluunt. Videtur Baelio paradoxum, quod omnem humanum captum ſuperet, corpus Julii Caeſaris ſola illa vi bruta ea omnia efficere potuiſſe, quae in ejus Vita narrantur. Reponit Leibnitius, quum id non ſit ἀδύνατον, in admirationem potius divinae ſapientiae & potentiae nos rapere debet, quam in ſyſtematis irriſionem. Atque heic Leibnitium volo. Rogo, vis illa primigenia creata eſt, atque a vi ipſa Dei diſtincta, an eadem? Creata, inquit. Conſervatur ne perenni Dei *activitate*, nec ne? Quis negaverit? Jam earum virium determinationes manaant ne vi illa Dei conſervante primigenias ſubſtantiarum vires, an a viribus ipſis ſuapte ſe natura determinantibus? Si prius, id ſyſtema Carteſianum eſt: ſi poſterius oportet in viribus ipſis ineſſe rationem ſufficientem omnium determinationum; nihil enim eſt ſine ratione ſufficiente. Agnoſcit. Itaque bene habet: proceſſimus. Unum ſupereſt. Determinationes corporis Julii Caeſaris ſint aequales 2000000.: ratio earum omnium ſufficiens adaequata ab initio exiſtentiae ejus corporis exſtitit, necne? ſi prius, quum axioma ſit non ceterorum modo, ſed Leibnitianorum quoque perſpicuum, *poſita adaequata ratione ſufficiente, poni integrum effectum*, omnes illae 2000000. ſimul exiſtent, quod ſyſtema totum evertit, ut ne quid aliud dicam. Si poſterius, efficitur adaequata ſuapte virium natura, influxu aliarum, an voluntate Dei? poſteriora continent Scholaſticorum & Carteſia-

---

(a) *In princip. phil.* §. 84.

Digitized by Google

ſianorum ſyſtemata: ea Leibnitianis falſa. Prius fit ne ratione alia ſufficiente, an nulla? videant quo ſeſe proreptent novi iſti Philoſophi. Reſpondent, actiones Mentis cauſas eſſe determinantes (*a*), non phyſicas, ſed metaphyſicas. Nova vocabula, novae ambages. Metaphyſicae hujuſmodi cauſae agunt in corpus? an occaſiones ſunt quibus Deus ipſe agat? an neutrum? non difficile eſt videre, pudoris ergo, ne concederent quidpiam, excogitata.

C A P. III.

De idearum natura & origine.

AD rem aggredimur, qua neſcio utrum alia ſit in philoſophia magis implicita, & ſuper qua docti tanta ſunt in varietate ac diſſentione conſtitui, ut eorum vel moleſtum ſit annumerare ſententias. Atque ſi mihi ſaepe contingit, ut non tam facile in mentem venire ſoleat, quare verum ſit aliquid, quam quare falſum; tum in hac re potiſſimum, in qua quid non ſentiam facilius, quam quid ſentiam dicere poſſum. Ei ſubſtiti pluries, & caput ſcalpſi, arrodique ungues, dum me ad ea de re differendum compararem; horrebat animus in avia ingredi. Sed durandum fuit, quia coeperamus; Et veri

. . . . . . *Amor gemmatas aureus alas*
Et mihi propoſitum perfice, dixit, opus.

Quae ad hiſtoriam hujus quaeſtionis pertinent in Arte Logico-critica paucis complexi ſumus (*b*). Quaedam quoque per ſumma capita indigitavimus, quae demonſtrant totius rei incertitudinem. Quod ſuperet, ſyſtemata eadem preſſius; accuratiuſque ad examen revocabimus. Initium faciemus ab eorum philoſophorum doctrina, quos

(a) *Ita Bilfingerus*
(b) *Lib.* 2. *cap.* 1.

Digitized by Google

plebejos Cicero vocat, apud nos *ſonſiſtae* audiunt. Nam quamquam ea pervulgata nunc eſt, nectaque nobiliſſimos & diſertiſſimos patronos, tamen niſi ſuperiora theoremata evertantur, vera eſſe, ſi quid cerno, non poteſt. Sed principio de natura idearum pauca.

Prop. XXVIII. Mens nequit ipſa ſibi eſſe eauſa creatrix ſimplicium idearum.

D. Ideae ſunt formae rerum ſeu exſiſtentium, ſeu poſſibilium (def. 5.), quae idcirco continent realitatem objectivam earum rerum, quarum ſunt exemplaria: ſi eas ſibi Mens creare poteſt, ante omnes ideas continere debet realitatem objectivam omnium earum rerum, quarum ſibi ideas ſimplices producit, alioquin ſtatueretur effectus ſine ratione ſufficiente, quod eſſe nequit (p. part. prop. 7.); at realitates rerum exiſtentium aut poſſibilium ſunt exemplaria, ideſt ideae, ut patet: ergo ante omnes ideas debet ideas eaſdem continere, quae ſunt pugnantia. Neque vero dici poteſt, res illas, quarum ideas ſibi producit *eminenter*, *aut virtualiter* in Mente contineri, niſi etiam dicatur, Mentem humanam eſſe aut Deum, aut Dei partem, quod falſum (prop. 19.)

Schol. 1. Neque alia eſt cauſa, cur, qui ſimplices ideas colorum habere nequeunt, nulla ope colores doceri poſſint. Sane enim, quod alias dixi (*a*), non magis poteſt Mens ideas ſibi ſimplices creare, quam Pictor ignotae rei expreſſam imaginem depingere. Sed demus interim poſſe, quemadmodum (ut idem perſequar exemplum) ſi pictor ignotas in Saturno res dipingeret, nullo modo aſſeverare poſſet, picturas hujuſmodi ad vivum res illas exprimere, aut ullo modo eſſe illi ſimiles, niſi haberi vellet deridiculus; ita ſi Mens ignotarum rerum ipſa ſibi notiones crearet, incerta ſemper eſſet rerum

extra

(a) *Vide Art. logicocrit. lib.* 2. *cap.* 1. *&* *ep. ad Cl, Contium.*

Digitized by Google

extra ſe poſitarum, nec, niſi divinando, de illis diſſerere poſſet. Ut idcirco pateat, eos, qui hanc opinionem tuentur, omnem e manibus hominum rerum certitudinem & ſcientiam praeripere, illis commentitiam tantum & poeticam cognitionem concedere.

Prop. XXIX. Si ideae & perceptiones ſunt una eademque res, duorum alterum ſit neceſſe eſt, aut Mentem eſſe ſubjectum mere paſſivum omnium ſuarum cogitationum, quemadmodum cera figurarum, aut eam omnes ſibi rerum ideas creare.

D. Nam aut ideas excipit; aut non. Si primum, quum illae (ex hypotheſi) ſint una eademque res cum perceptionibus, adeoque cogitationibus omnibus, omnes quoque cogitationes excipiet, ut ſint illae, *quod figurae in cera*, quemadmodum loquitur Carteſius. Si alterum, quum eae nequeant eſſe ſine cauſa, eaque cauſa non alia niſi ipſa Mens, erit ea ſibi idearum ſuarum cauſa creatrix.

Prop. XXX. Ideae & perceptiones non videntur eſſe poſſe una eademque res.

D. Sint: duorum alterum ſequetur, aut mentem eſſe ſubjectum mere paſſivum ſuarum cogitationum; aut eam omnes ſibi ideas creare (prop. ſuper.). At ſi primum dicatur. Mens nec vivens erit (def. 10.), nec magis Mens, quam later crudus, quum ſit non principium activum, ſed iners ſubjectum operationum alterius principii activi; quae ſunt abſurda. Poſterius minus etiam dici poteſt (ex prop. 28.); non ergo perceptiones & ideae videntur eſſe poſſe una eademque res.

Schol. Acerrime ſuper ea re diſceptatum eſt inter viros doctos Malebranchium & Arnaldum. Malebranchius ideas omnes & a perceptionibus diſtinguit, & velut imagines, exemplaria, *entia repraeſentativa* habet, non quidem in Mente ingenita; ſed illi a Deo in ſui idea & lumine participata. Adverſus eam doctrinam librum inſcripſit Arnaldus *de veris & falſis ideis* gallice, Coloniae ann. 1683. 8. Geometrica methodo eam

pro-

propoſitionem, *ideas a perceptionibus nullo alio modo diſtingui*, niſi duobus reſpectibus, ut, quae eſt *perceptio* relata ad Mentem, ſit idea relata ad objecta, demonſtraturum ſe confidenter pronunciat. Rem totam tredecim definitionibus, axiomatibus octo, poſtulatis ſeptem, quinque demonſtrationibus conficit. At ea argumenta mihi ſemper non digna tanto viro viſa ſunt. Primum & ſecundum in eo ſunt poſita, ut oſtendat, Malebranchium *petere*, ut ſcholae inquiunt, *principium*, atque obſcura praeſtituere & incerta, dum ponit velut ſuae doctrinae fundamentum, *neminem poſſe percipere objecta externa in ſeipſis*. At nihil eſt clarius veriuſque. Enim vero quum perceptiones ſint & *immanentes* & *eſſentiales* Menti, quod ne ipſe refragatur Arnaldus, neceſſe eſt in *ſeipſa* percipere quae percipit, nec poteſt *in ſeipſis* objecta alia cognoſcere, niſi ſi aut illa in Mente contineantur *formaliter*, aut Mens ipſa rebus omnibus intime ſit praeſens. Quae ambo quum ne Arnaldus quidem dixerit, conficitur in *ſeipſa* Mentem intelligere cuncta. Qui autem id poſſit niſi expreſſas earum rerum aut ſibi ipſa producit imagines, aut ab altero excipiat? Et ſibi producere ignotarum rerum imagines nemo ſobrius docuerit; quod ſi excipit, nequeunt illae eſſe perceptiones, quin Mens omnis evertatur, ut demonſtratum eſt. Nec obſcura ergo haec eſt Malebranchiana doctrina, neque logo-machia, neque *principii petitio*, quod Arnaldus contendit demonſtratione illa prima & ſecunda.

Sed regerit Arnaldus (*a*): Mentem noſtram plura externa objecta, etiam diſtantiſſima, Lunam, Solem, Stellas fixas, percipere, eſt in compertis; quoniam autem *argumentum ab actu ad potentiam concludit neceſſario*; conſequitur Mentem eſſe praeditam facultate intelligendi etiam externa & diſtantiſſima, quin exemplaribus Malebranchianis indigeat. Nihil pejus concluſum ex cer-

tis

(a) *In libro cit. pag. 66. & ſeqq.*

tis principiis unquam vidi. Rogo, perceptiones hujuſmodi Arnaldinae Lunae, Solis, Fixarum complectuntur *realitatem* eorum corporum *objectivam*? fatetur ultro. Sunt ergo ideae. At eae perceptiones e natura ipſa Mentis, ſeu facultate intelligendi manant; Mens ergo ſuas ſibi omnes ut perceptiones, ita ideas producit. Bene habet. Sed reddenda nunc eſt Arnaldo *ratio ſufficiens realitatis objectivae* perceptionum. Erit ea ne in agitationibus cerebri, quae actione externorum corporum fiunt? at quum Mens iis affici nequeat, ea ratio eſt nihili, ideſt nulla. Erit Deus? Non placet Arnaldo. Erit ipſa intelligendi facultas? At quum ea nulli objecto determinata ſit, poterit etiam ſibi producere ideas earum rerum, quae ſunt in globis circum Solem a nobis diſtantiſſimis, aut circum Fixas, ſi quidem ſunt ulli, quod Aſtronomis recentioribus juxta ac veteribus Philoſophis placuit. Infinitae ſunt hujuſmodi concluſiones, quas adverſus Arnaldum urgere poſſum.

Jam tertia ejus demonſtratio prioribus nihil addit novi. Obſcuritatis tantum & ambiguitatis Malebranchium reprehendit; recte nec ne noſtra non intereſt, qui non Malebranchianum ſyſtema defendendum ſuſcepimus, ſed *quod* nobis videtur *verum*. Quarta autem eſt ejuſmodi. *Iis*, inquit, *qui ratione duce philoſophantur, entitates quaedam philoſophicae, obſcurae eae, & commentitiae, eam in rem invectae, ut ſyſtemati ſuſtinendo insererentur, ſuſpectae eſſe debent, maxime quum nec neceſſariae ſint, & nullius uſus: tales autem ſunt ideae a perceptionibus diſtinctae. Nam*, pergit, *quum Deus Mentem corpori junxerit tot circumdato diverſis rebus vitae ducendae neceſſariis, non eſt ſimile vero, noluiſſe illi dare facultatem eas cognoſcendi, & quidem via ſimpliciori & breviori; ea autem via eſt ut cognoſcat ſine ope idearum hujuſmodi a perceptionibus diſtinctarum*. Quaſi vero ſimplicior via ſit Arnaldina haec, non alia quaecunque, etiam nobis ignota! Interim vim argumenti fruſtra perquiro. Facultatem cognoſcendi datam animae nemo negaverit. Sed ea poſita, oportuit ut id explicaret Arnaldus, qui

ſine

Digitized by Google

ſine ideis externa poſſit Mens percipere, niſi ipſa ſibi vi prorſus creatrice rerum objectivas realitates effigiando. Quum itaque id non videatur alia via perfici poſſe, niſi ope idearum; apparet & neceſſarias eas eſſe, & rejici non poſſe, quin ſimul tota Menti negetur rerum cognitio. Cetera Arnaldi argumenta minus etiam facienda ſunt, quam ſuperiora: quocirca iis expendendis non puto operae eſſe pretium immorari.

Prop. XXXI. Nihil poteſt mens intelligere niſi in ſeipſa.

D. Perceptiones ſunt actiones Mentis immanentes (prop. 16.) adeoque menti inſitae (ibid.); eſſe igitur nequeunt niſi in Mente. Praeterea ſi mens extra percipit, id vel effluxione fit, vel non. Primum naturae animi adverſatur: poſterius verbum eſt *nihili*.

Schol. Miror Iſaacum Newtonum praeſtantiſſimae illum mentis philoſophum, talia ſuper ea re, per tranſennam licet, ſcripſiſſe, ex quibus colligatur, in ea illum fuiſſe opinione, Mentem in cerebro praeſidere, atque in eo, in ſuo ſcilicet ſenſorio, rerum imagines cernere. Quid enim hoc eſt, Mentem in cerebro ut in ſuo penu & ſenſorio rerum imagines cernere? Eſt ex cerebro in ſe attrahere, ut in ſe cernat? an perceptiones ſuas extra ſe, ſuamque eſſentiam exſerere? Ex cerebro nihil niſi corporeum tranſire poteſt: & perceptiones niſi in animo eſſe nullibi poſſunt. Praeterquam quod intolerabile eſt, aſſerere Mentem in cerebro quaſi depictas rerum imagines intueri, cerebrum vero ipſum nullo modo: quaſi quiſquam poſſit pictas in tela figuras videre, nec videre telam ipſam figurarum ſubjectum. Ad haec, qui in cerebro colores poteſt Mens cernere, quo ſolares radii, in quibus colores inſunt, aut quibus depinguntur, non pertingunt? radii enim luminis in retina conſiſtunt, nec ex iis niſi motus cerebro communicatur, qui ſolus colores pingere nequit. An pertingit etiam ad oculos Mens? cur non etiam ad aures, guſtum, odoratum? Quod ſi hoc, ad pedes quoque: ita forma erit corporis informans, quod recentes iſti philoſophi renuunt.

PE-

PERIPATETICORUM OPINIO.

Super origine idearum.

Prop. XXXII. QUod ſpectat ad originem idearum. 1. nec ſibi convenit Peripateticis. 2. & quae fertur vulgaris in ſcholis opinio incerta eſt, atque non levibus objectionibus obnoxia.

D. Prima pars. Nam Arabes quidam & Mauri cenſent *habere mentem apud ſe rerum ſpecies*, quae a rebus extrinſecis excitentur tantum (*a*), non etiam progignantur: & Albertus Magnus non negat *ſpecies* Menti cogenitas, licet iis aut nunquam, aut raro uti, dum in corpore eſt, doceat (*b*): Avicenna vero *poſuit omnium rerum ſenſibilium intelligibiles ſpecies . . . ., praeexſiſtere immaterialiter in Intellectibus ſeparatis; a quorum primo derivantur hujuſmodi ſpecies in ſequentem, & ſic de aliis uſque ad ultimum intellectum ſeparatum, quem nominat intellectum agentem, a quo, ut ipſe dicit, effluunt ſpecies intelligibiles in animas noſtras, & formae ſenſibiles in materiam corporalem* (*c*). At B. Thomas ſuperiora quidem refellit, ſed docet tamen aperte, nos omnia cognoſcere in *rationibus aeternis*, quae ſunt in Deo (*d*). Sed quum cognoſcere quidpiam in aliquo cum duabus notionibus accipi poſſit, una ut A cognoſcatur in B tanquam in objecto cognito, qua ratione, inquit, videntur imagines in ſpeculo; altera ut A cognoſcatur in B tamquam in principio, quemadmodum in lumine Solis colores; priori modo Beatos omnia intelligere docet, quippe qui & Deum & in Deo cetera vident; poſteriori nos, quod ſcilicet lumen intellectus humani ſit

(a) *Picus tom.* 1. *pag.* 50.
(b) *Idem ibid. pag.* 42.
(c) *B. Thomas prima part. quaeſt.* 84. *art.* 4. *in corp.*
(d) *Pr. part. q.* 84. *art.* 5.

Digitized by Google

ſit participatio quaedam aeterni Dei luminis, *in quo continentur rationes iſtae aeternae*. Eam vero doctrinam ex Auguſtino accipit. At quum Auguſtinus *rationes hujuſmodi aeternas* ſubſtituerit ideis Platonicis, quod eodem in loco agnoſcit vir acutus, haberi eae poſſunt pro ideis menti a Deo participatis, ut non alia ſit idearum origo & natura. Interim is ſyſtemati ſuo non fuit conſentaneus, dum deinde docuit, & cogitationem intellectivam haberi a rebus ſenſibilibus ope intellectus agentis (*a*), & *impoſſibile eſſe, Intellectum noſtrum ſecundum praeſentis vitae ſtatum, quo paſſibili corpori conjungitur, aliquid intelligere in actu, niſi convertendo ſe ad phantaſmata* (*b*), & quae ſunt his ſimilia plurima. Jam reliquum ſcholaſticorum vulgus *ſenſum eſſe idearum omnium ſcaturiginem* non dubitant. Nihil illo tritius in ſcholis, *nihil eſſe in intellectu, quod ullo modo non fuerit in ſenſibus*. Nec tamen haec ita dicunt, quaſi ideae ſint *defluxiones* & *idola* rerum, quae per ſenſus, velut per canales Mentem ſubeunt; ſed ita ut motionibus ſenſuum creentur in cerebro *phantaſmata*, quas illi *ſpecies impreſſas* vocant: ex iis vero ope *intellectus agentis* ſpecies emergant *expreſſae* & *intelligibiles*, quae ſint immediatum *intellectus paſſivi* objectum. Nam duos intellectus ſchola omnis peripatetica poſuit *Agentem*, & *Paſſivum*, quem paſſim quoque *poſſibilem* vocant. Et ille quidem eſt, *quo facere omnia intelligibilia*, *hic quo fieri omnia intellecta*: ſic enim illi loqui amant. Sed nec in natura, nec in muneribus intellectus agentis explicandis ſibi convenit Peripateticis. Arabibus pleriſque intellectus Agens eſt ſubſtantia intelligens ab Anima humana diſtincta: unus etiam eſt in omnibus hominibus; quibuſdam Deus ipſe, quod & Zabarellae placuit (*c*) e Scholaſticis, & Cajetano, non Alexandro tantum

(a) *Ibid. art. 6.*
(b) *Ibid. art. 7.*
(c) *De Mente humana cap. 9. & 10.*

Digitized by Google

tum Aphrodiſeo (*a*), & non paucis Arabibus.

Diſſentiunt Arabes alii: hi animam ex duabus partibus conſtare arbitrantur a ſe invicem realiter diſtinctis, velut ex *materia*, & *forma*, & velut materiam eſſe *intellectum paſſivum*, formam *agentem* (*b*); qua de re ſuperius dictum. Noſtris ſcholae Philoſophis vis eſt & facultas, atque virtus Animae unius & ejuſdem, cujus ſit & intellectus paſſivus, nec a paſſivo diſtinguitur tanquam ſubſtantia a ſubſtantia, ſed tanquam ejuſdem ſubſtantiae facultas a facultate, virtus a virtute (*c*), *realiter* quidem, ſi Thômiſtas audias, *formaliter* ſi Scotiſtas, *ratione* ſi alios (*d*).

Praeterea quae intellectus agentis munera, controverſum. Nam ſunt qui opinantur intellectum agentem in ſola phantaſmata vim ſuam exſerere, nec ullo modo in *paſſivum* agere. Scilicet *phantaſmata illuminat*, *facitque intelligibilia actu*. Ea Joannis Bacchoni ſententia eſt (*e*); quumque eodem ferme modo loquatur ſaepe S. Thomas, factum eſt, ut eandem illi opinionem tribuerit Zabarella. Sed adverſantur Thomiſtae ferme omnes, qui ex Thomae ſententia duplicem activitatem intellectui huic agenti tribuunt, ſcilicet & ut illuminet phantaſmata, & ut inde expreſſas intelligibiles ſpecies imprimat *paſſivo* (*f*). At qui Aphrodiſeum Alexandrum nobilem illum & veterem Ariſtotelicae doctrinae interpretem, ſectantur, contendunt Intellectum agentem non illuminare tantum phantaſmata, ſed imprimere illis ſpiritualem quamdam formam & ſpeciem, qua intel-

---

(a) *Libro primo de Anima.*
(b) *Zimara theorem.* 41., *& in* XII. *Metaph. textu* 17.
(c) *B.Th.p.p.q.* 79. *art.* 4. *& Scotus in Quodlibetis q.* 15.
(d) *Piccolomineus lib.*1.*de humana Mente cap.* 12. *aliique qui ea ſuper re ſe mutuo defendunt aut accuſant.*
(e) *In prol. primi ſent. q.* 2. *art.* 2. *&* 3.
(f) *Vide, ſi tantum abs rebus ſeriis tibi otii ●, Javellum in* 3. *de Anima, tract. de intell. agente.*

Digitized by Google

telligi poſſint, quod & probat Zabarella Alexandri alias admirator. Scotus vero loco ſuperius citato acutiſſime ſuper ea re diſputat, & copioſe, docetque, munus intellectus agentis eſſe duplex, *abſtrahere e phantaſmatibus ſpecies intelligibiles*, & *producere active actum intelligendi*. Haec Schola ſuper origine idearum, varia, & obſcura, ut cetera: quaeque idcirco narraſſe refutaſſe eſt.

Secunda: Ea opinio ſupponit influxum phyſicum aut ex utraque parte, aut ex alterutra, at ea doctrina incerta eſt, & difficultatibus implicita graviſſimis (prop. 21.); incerta ergo haec & implicita.

Praeterea intellectus agens Scholaſticorum vulgo Mentis eſt aut pars, aut virtus; paucis Deus (ex priori parte). Quum Mens nihil poſſit intelligere niſi in ſeipſa (prop. 31.) ſi intellectus agens ejus eſt aut pars, aut virtus, ſupereſt ſcholae explicanda ratio & via, qua is, ideſt Mens ipſa, quatenus agit, & intelligit phantaſmata, a ſenſibus & cerebro accipiat, & *intellectui paſſivo*, ideſt ſibi ipſi Mens ipſa quaſi receptrix, offerat: quod quum nec fecerint ſcholae philoſophi, nec fieri poſſe videatur, niſi alter intellectus agens adhibeatur, obſcura & incerta praedicant. Quod ſi Deus eſt (quod meliore conſilio alii opinantur) res eo redibit, Deum phantaſmata corporea illuminare, atque Menti humanae offerre, ut non aliunde naſcantur ideae, niſi a Deo, qui illas in mente producat ad occaſionem motionum corporearum; quae ſententia & a ceteris ſcholae dogmatibus aliena eſt, &, ut inferius ſumus demonſtraturi, incerta ipſa.

Ad haec, quum vulgata ſit ſcholarum doctrina, *nihil reducitur in actum, niſi per ens actu*, & ne intellectus agens quidem ſit ſemper in actu, ut iidem philoſophi arbitrantur; a qua is cauſa *in actum* deducetur? a phantaſmatibus? a Deo? a ſeipſo? Primum fieri nequit niſi per *influxum phyſicum*, qui hucuſque *qualitas eſt occulta*. Poſtremum cum priori illo axiomate pugnat: medium ſyſtema invehit cauſarum occaſionalium;

lium; tam *intellectus agentis* inutilitatem facit: quando enim ad Deum ventum eſt, is munera intellectus agentis praeſtare poteſt, quin haec ignota hominibus qualitas obtrudatur.

DEMOCRITICORUM SYSTEMA.

JAm ſuper origine iddearum Democritus, ſi quidem ejus viri mentem tenemus, haec commentus eſt. A rebus ipſis undequaque leves quaſdam & corporeas facies, quas ille idola vocat, avolare, quaſi ſumma abraſas induſtria, credidit. Haec dum cerebrum ſubeunt, ideae ſunt, cogitationum noſtrarum omnium materies (*a*). Eadem docuit Epicurus, fieri ſcilicet cogitationem, ut viſionem, per *ſimulacra incurrentia*. Nempe quemadmodum Leonem videmus, dum illius imago allabitur Menti, ita reliqua. Quod ſi cogitemus Centauros, Scyllas, ac ejuſmodi alia, quae neque ſunt, neque unquam fuerunt, contingere id poſſe docent, non tam ob formata ſponte ſimulacra, quam ex eo, quod quum hominis & equi, v. g., ſimulacra ſibi obvia fiunt, facile propter tenuitatem junguntur, inque unum exinde conformantur, quale Centauro tribuitur. Sed audiamus haec ex Lucretio, qui egregie ea enarrat & illuſtrat (*b*),

Nunc age, quae moveant animum res, accipe, & unde
Quae veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum ſimulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quae facile inter ſe jungantur in auris,
Obvia quum veniunt, ut aranea, bracteaque auri,
Quippe etenim multo magis haec ſunt tenuja textu,

(a) *Plutarch. de placit. lib.*4. *cap.*8. *&* Cicero *de Finib. lib.* 1 *cap.* 6.

(b) *Lib.*4. *de nat. rer.* V. 726.

Digitized by Google

Quam quae percutiunt oculos, viſumque laceſſunt,
Corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem animi naturam intus, ſenſumque laceſſant:
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus
Cerbereaſque canum facies, ſimulcraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur oſſa:
Omne genus quoniam paſſim ſimulacra feruntur,
Partim ſponte ſua quae fiunt aëre in ipſo
Partim quae variis ab rebus cumque recedunt,
Et quae conſiſtunt ex horum facta figuris.

Pergit deinde, atque horum ſimulacrorum ope praecipua cogitationum phaenomena explicare conatur.

Prop. XXXIII. Democriticorum opinio. 1. pugnat cum rerum corporearum natura. 2. cum certis animi phaenomenis; 3. nec ullo modo originem *idearum intellectualium* expedit.

D. Prima pars. Principio, ſimulacra illa facies ſunt rerum corporeae, an imagines in aëre, vel lumine inſculptae, an *neſcio quid?* Primum ſi eſt, jamdudum oportuit corpora ſolida fuiſſe in nihilum redacta, tot abraſis ſuperficiebus. Alterum is dicere poteſt, cui natura corporum diffluentium, minime imaginum tenax, ignota fuerit. In poſtremum Lucretianum illud ipſum quadrat,

Deinde adopinamur de ſignis maxima parvis,
Ac nos in fraudem induimus, fruſtramur & ipſi.

Deinde an ulli veriſimile erit,

. . . . . . *rerum ſimulacra vagari*
Multa modis multis in cunctas undique parteis

quin alia aliis corrumpantur, aut deformentur? praeſertim in tanta corporum plerumque diſtantia, in qua non poſſunt non cum infinitis aliis perpetuo colluctari.

Secunda pars. Egregium ipſe ſuppeditat argumentum Lucretius, nec, niſi deridiculis rationibus, explicare atque refellere conatur.

Quaeritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipſum.
Anne voluntatem noſtram ſimulacra tuentur?
Et ſimulac volumus nobis occurrit imago?

Si

Si mare, ſi terram cordi eſt, ſi denique coelum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia ſub verbo ne creat natura, paratque?
Quum praeſertim aliis eadem in regione, locoque
Longe diſſimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro in numerum procedere quam ſimulacra
Cernimus in ſomnis, & mollia membra movere,
Mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt?
Scilicet arte madent ſimulacra, & docta vagantur
Nocturno facere ut poſſint in tempore ludos?

Praeterea quae eſſe poſſunt ſimulacra rerum abſtractarum? Ex. gr. demonſtrationes Geometriae purae conſtant omnes ideis abſtractis: eas tu ideas ſimulacra dices circumvolitantia? Qui porro longas ratiocinationum ſeries hujuſmodi ſimulacris explicabit Lucretius? trecenta ſunt alia animi noſtri, ſeu cogitationum phaenomena, quæ nullo modo Democritici idolis ſuis expediverint.

Tertia pars. Animus ſubſtantia eſt incorporea (prop. 12.), nec quidquam intelligit niſi in ſeipſo (prop. 31.): quum vero non intelligat niſi ſimulacra (ex hypoth.) neceſſe eſt haec animum penetrare, adeoque corpus phyſice influere in animum, quod intelligi nullo modo poteſt (Prop. 21.). A.

A. *Sch.* Scio Democriticos animum facere corporeum. atque ex ea doctrina de origine idearum conſentanea principiis ſuis diſputare; ſed quando principia illa falſa eſſe oſtendimus, perſtat integra noſtra adverſus eam idearum naturam & originem ratiocinatio. Quamquam ne ſi animus corporeus eſt, doctrina illa ſimulacrorum conſiſtere poteſt. Enimvero aut animus eſt tenuis quaedam ſubſtantia corporea toto corpore fuſa; aut vis iſta Dicaearchi. Si primum, ut ſimulacra intelligat, debet illa in ſe excipere; quumque illa ſint corporea, penetrari cum illis oportet, quod eſſe nequit. Si alterum ſimulacra ipſa illabentia in ſenſus & cerebrum dum agitantur, & miſcentur, aut intexuntur, erunt perceptiones, judicia, ratiocinia, quod itidem cum vero pu-

Digitized by Google

gnat. Nullo modo igitur haec Democriticorum doctrina probabilis eſſe poteſt.

SYSTEMA LOCKIANUM.

JOannes Lockius nibilis ille Anglus philoſophus inſignem ſibi peperit exiſtimationem ac dignitatem opere edito *de intellectu humano*. In duobus primis ejus operis libris id unum ſibi propoſuit demonſtrandum, *omnes ideas a ſenſibus atque meditatione & conjectura proficiſci, nihil opus eſſe ideis ingenitis, eſſe quinimmo eas ſanaticorum hominum commenta*. Is primum ideam definit *quidquid objectum eſt intellectus, dum cogitat, quodque phantaſma, notionem, ſpeciem vocant* (*a*): & alibi, *quidquid mens in ſeipſa percipit, omnis perceptio, quae in mente eſt, dum cogitat* (*b*). Atque paſſim ita ſcribit, ut non videatur *ideas* a *perceptionibus* diſtinguere, niſi *relatione*, in quo Arnaldo conſentit. Quumque ei, quod alibi dictum eſt, anima ſit corporis *vis* & *entelechia*, & ideae ſunt motiones ſenſuum & cerebri: eaedem, ſi ſibi eſſe velit conſentaneus, erunt & perceptiones. Itaque Mens, quaecumque ea ſit, partim actione ſenſuum, partim & ipſa ſua agitatione, & meditatione omnes ſibi comparat ideas. De natura animi, & idearum non hoc in loco cum Lockio concertabimus: id enim ſuperius praeſtitimus: tantum opinionem hanc hodie in Scholis Europeis vulgarem ſuper origine idearum accuratius perpendemus: idque tanto attentius faciemus, quanto eſt ea hodie provectior, & gratior.

Prop. XXXIV. Vulgaris opinio, primas ideas eſſe a ſenſu, quorum deinde ope Mens conjectura & ratiocinio alias ſibi creat. 1. conſcientiae & phaenomenis naturae humanae conformis eſſe videtur. 2. ſed non vide-

(a) *Avant-propoſ.* §. 8.
(b) *Lib.* 2. *cap.* 8. §. 8.

detur eſſe poſſe vera, niſi aut poſito *influxu phyſico*, aut ea animi natura ſtatuta, quam Dicaearchus, & Hobbes eſſe contendunt: 3. ex quo ſequitur, ut ſit incerta.

D. Prima pars. Principio tam vivide & clare perſentiſcimus res corporeas ope ſenſuum percipere, ut facilius cuiquam perſuaſeris, nihil eſſe omnino incorporeum, quam nihil oculis videre, tactu tangere, auribus audire. Dicere vero hanc ſenſuum evidentiam eſſe omnem fallacem, eſt, inquiunt, homines ad Pyrrhonis furorem adigere. Quod ſi quid valet evidentia ſenſuum, in eo certe eſt maxima, nos primas noſtras ideas eorum ope habere. Eadem quoque evidentia conſcii ſumus, nos ope primarum hujuſmodi idearum alias conformare compoſitas, aut detegere connexas; vel ex iis conficere abſtractas. 2. Nullas earum rerum ideas claras & diſtinctas conficere unquam poſſumus, quae a ſenſibus noſtris omnino ſunt remotae, quum quae res ſenſibus ſubjectae ſunt, clare ut plurimum & diſtincte percipiantur. 3. Majorem ſemper idearum numerum habent, qui magis cum ſenſibus verſantur, minorem qui minus. 4. Qui aliquo ſenſu carent objecta ejus ſenſus propria ignorant, nec ulla arte ea doceri poſſunt. 5. Inſtrumentis quibuſdam, quibus ſenſus acuuntur, novas acquirimus ideas, quibus perpetuo caruiſſemus, illis non adhibitis. 6. Pro perfectione majore, aut minore ſenſuum, res corporeas magis aut minus diſtinctè cognoſcimus, quod non eſſet, ſi nihil ſenſus ad animum deferrent. 7. Prout obtunduntur ſenſus, ita rerum ad eos ſenſus pertinentium imminuitur cognitio, quod in ſenibus contingit, dum oculis, & auribus laborant, quod eſſe nequiret, ſi ab iis earum rerum cognitio nullo modo penderet. 8. Intelligi non poſſet, cui uſui ſenſus homini dati eſſent, ſi externarum rerum nihil illi ad animum deferunt. 9. Ut cetera mittam, ſola Optica abunde demonſtrat, nos non alia via colorum & figurarum ideas habere, praeterquam oculorum: ſtructura enim oculi in id tota conformata eſt, ut vi-

 ſio

Digitized by Google

ſio externorum perficiatur: idem demonſtrat ſtructura aurium quod ad ſonos, aliorumque, quod ad alia ſui objecta. Trecenta hujuſmodi conſarcinari poſſent phaenomena, ex quibus totidem hauriantur argumenta, ad probandum, nos & primas ideas a ſenſibus habere, & externa non niſi ſenſuum ope percipere, & ceteras noſtras ideas inde aut *conſociatione*, aut *abſtractione*, aut antecedentium, connexorum, & conſequentium conjectura, & ratiocinio nobis comparare. Lockiana igitur haec opinio, quae & olim vulgaris fuit in Scholis Peripateticorum & Epicureorum, & nunc eſt tota in Europa, & intima conſcientia nititur, & evidentia ſenſuum confirmatur, & eſt naturae humanae phaenomenis conformis.

Secunda pars. Quum nihil mens niſi in ſe percipiat (prop. 31.) ſi ideae proveniant a ſenſu, percipi nequeunt niſi in mentem ipſam pervadant: id vero fieri nequit, niſi aut poſito *influxu phyſico*, aut ea animi natura ſtatuta, quam Dicaearchus & Hobbes eſſe contendunt, ut patet.

Tertia pars. Si ideae proveniunt a ſenſu percipi nequeunt, niſi aut *influxu phyſico*, aut ea animi natura ſtatuta, qualem Dicaearchus & Hobbes ponunt (ex hujus 2. part.): poſterius eſſe nequit (prop. 9.): prius falſum, ne quid majus dicam (prop. 21.); & hoc igitur ad minus incertum.

Sch. Ea quum ſint, nemo non videt, non poſſe hujuſmodi opinionem teneri, niſi ſimul mentis incorporalitas evertatur, Materialiſtarum igitur propria ea doctrina eſſe poteſt, quippe quae eſt cum ſuis principiis conſentanea. Nec mirum eſt eam tantopere Lokio placuiſſe, niſi ei, qui ignoret Lockium in natura animi Dicaearcho conſentire. At ſcholaſticos remis, ut inquiunt, veliſque eam opinionem promoviſſe, incorporalitatis animorum alioquin tenaces, id certe mirum eſſe poſſet, niſi compertum eſſet, raro ſcholae philoſophos principiis ſuis accommodate philoſophatos eſſe. Quid? inquit, aliquis, & conſcientiae, & ſenſuum evi-

den-

dentiae vale dicemus? Omnino, niſi animi incorporalitati vale dicere velimus. Durum eſt, inquiunt, adverſus evidentiam ſenſus philoſophari. Durum proculdubio, ubi ulla argumenta eam evidentiam in dubium revocent. Nunc vero, quando haec cum manifeſta mentis noſtrae natura non conſentiunt, ſuſpecta ſint oportet. Nec in hac re primum diſcimus, quam parum tuta ſit ſenſus & phantaſiae evidentia, ubi nullis rationis adminiculis fulciatur. Nam certe ea decepit turpiſſime majores noſtros in Optica, in qualitatibus ſenſiferis, aliiſque innumeris. Cui accedit, quod quum ideae eſſe non poſſint niſi formae rerum, quas referunt; qui dicit ideas a ſenſibus provenire, is dicit etiam motiones in ſenſibus & cerebro factas (nihil enim aliud ab objectis externis excipiunt ſenſus) eſſe ejuſmodi formas. At quis ſerio dixerit in his motionibus formas contineri rebus, unde proveniunt, ſimiles? Quod ſi dicatur, non motiones iſtas formas eſſe & ideas, ſed cauſas idearum efficientes, id magis etiam improbabile eſt: cauſa enim efficiens continere debet rationem ſufficientem eſſentiae ſui effectus: quum autem eſſentiae idea ſit poſita in eo, ut ſit forma continens realitatem objectivam rei, cuius eſt idea; motiones illae continere debent rationem ſufficientem ejus objectivae realitatis; quis vero dixerit id in puris motionibus, ideſt mutatione figurae, ſitus, loci, partium ſenſuum & cerebri, contineri? excitatur, inquis, ab iis motionibus Mens, eoque ſibi ipſa ideas conficit. Primum, videtis ne vocabulum hoc *excitari*, ſi nullus eſt inter mentem & corpus influxus phyſicus, vocabulum ſit *nihili*. Deinde rogo, dum excitatur mens, pertranſit ne aliquid ex corpore in illam, necne? ſi primum profecto corporeum: quid enim aliud? niſi iterum in ſcenam *intellectum agentem* producere velis. At qui id fieri poteſt, ſalva animi incorporalitate? ſi nihil, ne excitatur quidem: ipſa ſibi rerum ideas, quas ignorat, divinando procreabit. Qua ex re & illud patet, quam obſcura & pugnantia ii loquuntur, qui dicunt, poſitis motionibus ce-

rebri ab objectis externis, Mentem ipſam ſibi rerum ideas procreare, ſeu eas percipere, in qua opinione eſt Arnaldus. Id enim eſt *effectus* ponere ſine ulla *ratione ſufficiente*.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM.

FRanciſcus Nicolaus Malebranchius in tertio libro eorum, quos de inquirenda veritate praeſcripſit, ad ſex ſumma capita referri poſſe obſervavit quaecumque ſuper origine idearum ſcripta ſunt. 1. Ut Mens in ſeipſa omnes perfectiones rerum, quae cognoſci poſſunt, vel formaliter, vel eminenter contineat. 2. Ut ſimulacra rebus externis ſimilia ab iis manent, atque per ſenſus mentem penetrent. 3. ut Mens polleat virtute ſibi ideas producendi, quae reſpondeant motionibus corporeis. 4. Ut Deus ſub initium exiſtentiae cujuſque animae rerum omnium, aut ſaltem earum, quas perceptura ſit, ideas in eis inſculpſerit. 5. Ut ex occaſione motionum corporearum perenniter illas in nobis Deus creet. 6. Ut tandem uniatur Deo ipſi, in quo omnia videre poſſit. Variis de cauſis priores quinque ſententias refellit. Primam quidem ut manifeſto falſam: alteram, utpote quae nec intelligi poſſit, & maximis difficultatibus ſit implicita; qua de re ſuperius actum a nobis. Tertiam tanquam quae Mentem Deo exaequet virtute illa idearum creatrice. Quartam cum finita animae natura pugnare contendit, ut in eo infinita hujuſmodi *entia repraeſentativa* contineantur. Quintam indignam Deo cenſet, qui non longiori & difficiliori, ſed breviori, & faciliori ſemper operatur. Supereſt ſexta, ut ſcilicet omnia in Deo videamus.

Atque ut haec confirmet animadvertit, eſſe in Deo mundum intelligibilem, in quo rationes omnium & notiones contineantur, &, ut Seneca loquitur, formae, quibus Deus eſt plenus, quaſque ideas appellat Plato. Quocirca, ſi mens *οὐσίως* cum Deo uniatur, fieri nequit, quin

quin in illo videat, quaecumque intelligit. Conjunctam autem eſſe Mentem cum Deo, & quidem arctius, quam cum corpore, non eſt, quod dubitare poſſimus: nam quum Deus ſit infinita *extenſio ſpiritualis*, non poteſt non eſſe ſpirituum locus, quemadmodum ſpatium locus eſt corporum: ita arctius Mentes Deo immenſo, quam corpora ſpatio copulantur. Praeterea unio Mentis & corporis neque Menti *eſſentialis* eſt, neque corpori: ſed *eſſentialis* eſt unio Mentis cum Deo; cujus rei argumentum eſt, quod ſi priorem unionem recidas, nihil Menti detrahes: at non poteſt poſterior abrumpi, quin Mens in nihilum redigatur. Tum vocat in ſubſidium divinos Scriptores. David, *qui docet hominem ſcientiam* (*a*). Paulus praedicat, *Deus non longe eſt ab unoque noſtrum: in ipſo vivimus, movemur, & ſumus* (*b*): Jaçobus *Deus eſt Pater luminum* (*c*); *qui manifeſtat Philoſophis, quae illi ſciunt* (*d*): *qui eſt lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*e*). Paſſim quoque Auguſtini auctoritate opinionem ſuam fulcit. Sane Auguſtinus in toto libro *de Magiſtro* conatur demonſtrare, hominem nihil ſenſibus diſcere poſſe, nec ulla alia via, ſed a Deo, qui intus in corde loquitur, erudiri: adeoque verum illud eſſe Scripturae, *unus eſt magiſter veſter, qui in coelis eſt* (*f*). Quem librum ille quum retractaſſet (*g*), tantum abeſt, ut de ſententia animum dimoverit, ut confirmaverit potius. Sed & in aliis libris idem docet. In primo Soliloquiorum, *Deus intelligibilis lux, QUO, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia*. Repetit idem ſaepe in libris

(a) *Pſalm*. 3. ℣. 10.
(b) *Act*. XVII. ℣. 28.
(c) *Cap*. 1. ℣. 17.
(d) *Ad Rom*. 1. ℣. 19.
(e) *Joan*. 1. ℣. 9.
(f) *Matth*. XXIII. ℣. 10.
(g) *Lib*. 1. *Retract*. *cap*. 12.

Digitized by Google

bris *de Trinitate*, & in *Confeſſionibus* (a).

Si quis autem eam opinionem e Platonis ſchola originem cepiſſe dicat, haud plane erraverit. Enimvero Jamblicus licet mundum *noeticum* & *archethypum* animis humanis participari a Deo aſſerat, in eoque intelligi a nobis cuncta; paſſim tamen ediſſerit lumen quoddam intelligibile, quod ſit Deus, & in quo omnia cognoſcamus. *Etenim*, inquit *ſi unquam aliqua re & modo potentes eſſe videantur ad agendum, hoc ſolo potentes efficimur, quantum participando, & radics hauriendo divinitus, divina actione perfruimur* (b): item, *veritatem ſpectare mundum intelligibilem, eamque mentem tum clare pervidere, cum melioribus ſe copulaverit, naturae ſcilicet divinae*. (c) At in Segm. primo cap. 9. ſic diſerte ſcribit. *Perſtat in ſeſe erectum & ſtabile lumen divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a ſeipſo autem nunquam excurrit. Permeat univerſum, cernitur omnibus locis, omnibus partibus mundi*. Eo lumine non creari ideas, ſed tantum in mundo intelligibili exiſtentes detegi, ſecundum Platonem docet (d): nempe rerum ideae his aeternae ſunt omnes, & ſubſiſtentes.

Jam Plotinus prolixe de unione Mentis cum Deo diſſerit (e). Inter cetera, quae eo in loco dicit, eſt, *Mentem in contemplando ENTE* (*ov*, quo nomine Deum vocabant Platonici) *totam eſſe occupatam*. Etiam illud addit, *Ens eo ipſo, quod intelligitur a Mente, dare illi & INTELLIGERE, & ESSE*. Quae Chaldaicae philoſophiae valde ſunt ſimilia. Noluerim tamen affirmare nihil eſſe in Malebranchii, quod veteres iſti non opinati fuerint; ſimilia tantum dico. Nam ceteroquin ſi in

(a) *De Trinit. lib.* XIV. *cap.* 3. *& alibi Lib.* X. *Confeſ. cap.* 26.

(b) *Segm.* 3. *cap.* 19.

(c) *Ibid. cap.* 3.

(d) *Segm.* 1. *cap.* 2.

(e) *Ennead.* v. *lib.* 1. *cap.* 4.

Digitized by Google

ſi indulgere phantaſiae velimus, Homerum ipſum ſyſtematis Malebranchiani primum conditorem dicere poſſumus, quippe cujus extat inſignis locus in Odyſſea XVIII., in quo docet Deum quotidie ad cogitandum hominum mentes modificare,

Τοῖος γὰρ νόος ἐςὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἡμερα ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶντε θεῶντε.
Talis enim mens eſt terreſtrium hominum
Qualem quotidie ducit pater hominumque Deorumque.

in quo notanda eſt emphaſis verbi ἄγησι: majus enim aliquid eſt, quam quod interpres Latinus verbo *ducit* explicare credidit.

Adverſus ſyſtema illud Malebranchii primum Arnaldus libro illo *de veris & falſis ideis* ſcripſit: cui Malebranchius reſpondit an. 1684. Roterodami. Acceſſit Petrus Poiretus, qui quamquam opinionem foveret non longe a Malebranchiana diſſimilem (*a*); tamen Malebranchium accurate refellit (*b*). Lockius & ipſe egregiam eandem in rem commentationem edidit (*c*); tum Georgius Pritius diſſertationem emiſit *de Enthuſiaſmo Malebranchii*. Neque quiſquam, quod ſciam, alicujus nominis Malebranchii defenſionem in ſe ſuſcepit.

Prop. XXXV. Malebranchianum ſyſtema. 1. puerilibus inaedificatum eſt rationibus. 2. eſt incertum. 3. ſecum pugnans. 4. abſurdum.

D. Prima pars. Malebranchii argumenta duum ſunt generum, *rationis*, & *auctoritatis*. Prima duo. 1. quod Mens ἰδίως cum Deo uniatur. 2. quod nullo alio ſyſtemate intelligi poſſit natura & origo idearum. Primum tam eſt nihil, ut ipſe Malebranchius animadvertat, eam unionem non ſufficere, ut Mens in Deo videat, quae intelligit, ſed neceſſe praeterea eſſe, ut ei Deus ideas hujuſmodi detegat. Enimvero unio haec

inter

(a) *Vide lib. 3. de oeconomia divina.*
(b) *In cogit. rationali lib. 3. cap. 10.*
(c) *Loke Oeuvres diverſes tom. 2. pag. 146. edit. ſecundae.*

Digitized by Google

inter Mentem & Deum, niſi dicere velit eſſe *vocem ſine ſenſu*, duo nobis ſignificare poteſt, primum unionem ſubſtantiarum. 2. unionem operationum. Primum nec ſufficit, ut Mens intelligat, niſi ſecundum accedat; & eſſe nequit, niſi ſimul mens Dei aut pars, aut modificatio eſſe dicatur; quod nec Malebranchius dixerit, nec dici poteſt (prop. 19.). Alterum eſt idem atque dicere, Mens unita eſt Deo, quia communicatione idearum & luminis Dei intelligit omnia, quod eſt ignotum probare ex ignoto, aut *petere*, ut inquiunt, principium.

Magis etiam puerile eſt ſecundum argumentum. 1. Quinque alia ſyſtemata probabilibus rationibus confutavit Malebranchius, non certis probationibus. 2. Eſt id *argumentum ad ignorantiam*, ut inquiunt. Non enim idcirco quod aliorum hypotheſes ſint ſalſae, mea erit vera; & poſſunt ut quinque illi priores, ita ſextus hic aut errare, aut ignorare. Qui ita argumentatur eſſe certus debet, primum, rem, de qua diſſerit ſciri poſſe; deinde ſciri a ſe poſſe. At duo haec non ſine intolerabili temeritate pronunciaverit Malebranchius (*a*). Itaque, niſi alia argumenta accedant, duo ſuperiora nihil omnino conficiunt.

Jam in argumentis ab auctoritate deſumtis ſyſtemati ſuo indulget vir doctus. Primum Scripturae dum docent Deum homines illuminare, id duplici cum notione pronunciant. 1. Quod ratio, quae velut lumen Mentis eſt, a Deo ſit & conſervetur. 2. Quod Deus rationem hominis naturalem *prophetia*, ſeu *revelatione* emendet & perficiat, qua ratione lex divina dicitur *lucerna ardens ante pedes*, prophetia *lumen in tenebroſo loco lucens*, & Chriſtus *lux*, *veritas*, *via*. Turpiſſime ergo loca illa Malebranchius contorquet, & de genuino ſenſu perturbat, ut genio ſuo litet. Deinde fruſtra niti-

(a) *Vide Lockium Examen du ſentiment P. Mallebranche loco ſuperius citato.*

nititur auctoritate Auguſtini: nam. 1. in ea ſententia Auguſtinus ſingularis eſt' cujus idcirco nomen nemini poteſt vim inferri, ut auctoritati cedat etiam ſine ratione. 2. Auguſtini praeceptum eſt, nullius hominis auctoritati concedendum, niſi quatenus aut divina auctoritate, aut naturae probabili ratione utatur. Quod ſi quis eſt, qui ad Platonicos quoque appellet, non is melius cauſae ſuae conſulit, niſi ſimul oſtendat, quibus illi rationibus ſuffulti in eam opinationem venerint: alioquin ſi fanatico fanaticum alterum addas, non duo Doctores, ſed duo erunt fanatici.

Nil agit exemplum litem quod lite reſolvit.

Secunda pars: nam quum ea opinio nullis aliis argumentis nitatur praeterquam quod hominum fanaticorum libidini (ex hujus p. p.) eſſe certa non poteſt. Praeterea ſaniores philoſophi adunco omnes naſo eam excepere opinionem: certa ergo eſſe nequit, niſi apud eos, quibus perſuaſum eſt, eſſe aliquid, quod conturbata Mens melius videre poſſit, quam conſtans. Et mirum certe eſſe poſſet, virum non ignarum criterii veritatis, in mathematicis verſatiſſimum, tam pertinacem in ea fuiſſe opinione, niſi exploratum eſſet, neminem eſſe, qui non aliqua inſaniat. Sed ut peccent multa omnes,

Nam vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt
Qui minimis urgetur . . . .

in hoc tamen Gallus Metaphyſicus *communi ſenſu plane caret*, ſi quid aut cerno, aut audio, quod mihi dulces

Ignoſcant, ſi quid peccavero ſtultus, amici.

Tertia pars. Videri aliquid in aliquo cum duplici notione accipi poteſt, quemadmodum praeclare eſt a S. Thoma obſervatum. 1. *velut in objecto cognito*. 2. *velut in lumine & in principio*. Priori modo imagines in ſpeculis videmus, poſteriori modo colores in lumine (utor veteri illo exemplo), aut in axiomatibus concluſiones. Rogo qua cum notione Malebranchius accipit? Si cum priori, objectum etiam ipſum cognitum

explo-

exploratumque habemus oportet; quod nunc tantum abeſt ut ſit verum, ut potius plerique reperiantur, qui aut nullam, aut adeo confuſam Dei notionem habent, ut ignorare Deum melius, quam ſcire dici poſſint. Deinde quum Deus non ſit niſi ſimplex quaedam natura, *totus animus*, *totus animi*, ut Plinii verbis dicam, ideſt ſimplex intelligentia, ſi mentes noſtrae in Deo omnia vident, id fieri nulla alia ratione poteſt, quam intuendo divinam intelligentiam, quae ideis omnium poſſibilium aequivalet; atque ita nihil ignorare Mentem humanam oportet. Non omnia, inquit Malebranchius, detegit Deus. At pugnantia videri poſſunt ens ſimpliciſsimum videre, nec tamen integrum: ſed id demus. Si quae detegit; certe non inutilia, nec noxia, ſed quae maxime in rem noſtram ſunt, detegit: quod nunc contra eſt; quum maxima idearum humanarum pars inutiles ſint, & pleraeque etiam noxiae. Praeterea cur quum omnes Mentes eaeque Deo conjunctae ſint, non omnes tamen aeque vident? Cur eadem Mens in pueritia, adoleſcentia, virilitate, ſenectute non eadem nec ex eodem adſpectu? Cur quum promtuarium idearum noſtrarum Deus ſit ſemper idem, memoria noſtra non eadem ſemper? Quinimmo miror ſuper eam doctrinam ullam in cerebro Malebranchius memoriam ſtatuere potuiſſe. Ad haec quid eſt cur quidam diu laborent in concatenatione idearum percipienda, quum alii nullo eamdem negotio intelligant? Tum cur morbis notitia rerum amittatur? nec enim quidquam cauſae eſt, cur Deus ita nobis a morbo aliquo iraſcatur, ut priores ideas occultet. Cur jam amentes homines fiunt? Cur divinarum legum ignari evadunt & contemptores? nam, ſi quid hominibus Deus patefacit in ſeipſo, eae profecto ſunt divinae leges, quas tanta cura illis inculcat: nunc vero fit ut nihil minus homines apud ſe reputent. Accedit eodem quod mentes Deo ſemper ὡσίος unitate nullo modo eſſe poſſent miſerae: an tu eum miſurum dices, qui ſummo ipſi bono perpetuo conjunctus eſt? Infinitae ſunt hujuſmo-

juſmodi concluſiones inter se, cum evidentia, & cum ſyſtemate Malebranchiano pugnantes; quas qui concoquet, eum nunquam ſanum habuero. Videant igitur Malebranchiani, ſi qui ulli ſunt, ne nos, dum intelligentes facere conantur, inſanos facient:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Quod ſi cum ſecunda notione *videre omnia in Deo* accipiat, tum tantundem eſt, atque ope divini luminis, ideſt, rationis naturalis, intelligere, quae intelligimus; quod nemo inficiabitur: at id nec novum eſt, & tanto rerum apparatu non indigebat.

Quarta pars. Nam quae opinio cum intima conſcientia, experimentis hominum omnium perpetuis & claris, cum divina quoque revelatione pugnat, ea abſurda eſt: eſt autem talis Malebranchiana hypotheſis. Primum, quo quis conſcientiam ſuam conſulit attentius, eo clarius intelligit, quavis potius alia ratione res extra poſitas cognoſcere, quam in Deo, a cujus clara & diſtincta cognitione tam ſunt mentes noſtrae diſſitae, ut non inſcite docuerint ſcholae Philoſophi, *Deum via remotionis cognoſci*. Deinde phaenomena humanae ſcientiae, ignoratio, errores, cognitiones rerum nihili, & ridiculae, concertationes ſuper rebus iisdem, dependentia mentis a ſenſibus, phantaſia, temperamentis corporis, phaenomena memoriae quae colligi poſſunt plurima, omnia cum Malebranchiana illa ſententia pugnant. Tandem, ſi omnia in Deo videmus, 1. omnes natura ipſa ſumus prophetae, 2. revelatio externa, & externa legislatio ſunt inutiles. 3. Inſcite monent ſcriptores divini, Deum a rebus *viſibilibus noſci, & per ea quae facta ſunt*. 4. Fruſtra nobis beatitudinem promittunt aliam, quum non poſſint mentes arctius, quam quod uniuntur in Malebranchiano ſyſtemate, cum Deo uniri: mitto alia ſexcenta. At illud certe omitti nequit, quod unio haec ſubſtantialis Mentis cum Deo nequeat intelligi, niſi in Spinoziſtico ſyſtemate. Enimvero ſi Deus locus eſt Mentium, ut ſpatium corporum,

rum, ita Mentes cum Deo penetrabuntur, quemadmodum cum ſpatio corpora: at ita aut Dei partes erunt, aut modi, aut Deus ipſe. Neque ego unquam alias cenſui, aut cenſere poſſim, ſalva religioſi viri pace, quam Malebranchianum & Spinoziſticum ſyſtema verbo tantum tenus diſtare, re vera unum eſſe idemque; quod fautores ignoſcent, ſi paulo confidentius dico: nam veritas potior eſt & antiquior philoſophis. Quamquam quis tam Malebranchii fautor inepte eſt, ut non hoc fateatur? Ignoſcendum interea ſaeculo, in quo opera Carteſii, aliorumque Platonicorum quaedam placita aequo nimius provecta ſunt, & in quo librorum B. Auguſtini lectio magna fuit Gallis eruditionis pars. Nam certe Malebranchius,

Si foret hoc noſtrum fato dilatus in aevum,
Detereret ſibi multa, recideret omne quod ultra.

recti fines trahi poteſt, iiſque legendis, quae in eum ſunt congeſta

Saepe caput ſcalperet, vivos & roderet ungues.

SYSTEMA IDEARUM INNATARUM.

QUicumque Mentium humanarum praeexiſtentiam philoſophi ſibi perſuaſerunt, iidem ideas omnes ingenitas cum mente eſſe credidere, in primis Platoniei. Ideas ii omnium rerum aeternas, & ſubſiſtentes poſuere, quas primum Deus mente ſua & intelligentia complecteretur, deinde Diis minoribus, & Mentibus participaret. Hinc illud Socratis *ſcientiam noſtram eſſe reminiſcentiam*, nec philoſophia diſcere nos quidpiam, ſed excitari, & in veteris ſcientiae memoriam revocari (*a*). Sed ea Platonicorum opinio, poſtquam una regnare coepit Ariſtotelis ſecta, apud paucos cuſtodita. Cum literae Europeae inſtaurarentur Renatus Carteſius iterum ideas innatas praedicare occoepit,

(a) *Vide Theetetum Platonis.*

pit, ſed ſignificatu longe a Platonicis diverſo: ideas enim innatas vocat non formas aut a Deo menti participatas, aut in animo inſculptas, *quae ſint aliquid diverſum ab ejus facultate cogitandi, ſed earum cogitationum formas, quae cogitationes, nec ab objectis externis, nec a voluntatis determinatione procedunt, ſed a ſola facultate cogitandi*, quaſi nempe neceſſitate naturae a mente ipſa manantes, ſi recte accipio (*a*). Ejus philoſophiae fautores tenuerunt id conſtantiſſime, & longius etiam, quam Carteſius, provexere, in primis Henricus Morus (*b*), qui ſemina ſcientiarum quum theoreticarum, tum maxima moralium Menti a Deo indita arbitratur. At Sylvanus Regis negat quidem ideas innatas eſſe menti concreatas, aut inſculptas, ſed notionem Dei, corporis, animi ſtatim innaſci putat in Mente atque cum corpore conjuncta eſt, eaſque tres notiones ideas innatas appellat (*c*). Leibnitius vero cum idea totius univerſi creatam mentem opinatur, qua de re ſuperius. Graves philoſophi, non omnes modo e Schola, ſed politiores alii, Petrus Gaſſendus, Thomas Hobbeſius, Malebranchius, Joannes Lockius, Andreas Rudigerus, ut minores alios omittam, ita omni ex parte adverſus haec invecti ſunt, ut vix hodie in Europa reperias, qui ſit nominis alicujus, ejus doctrinae patronum. Nempe negatum humani ſtare diu!

Prop.XXXVI. Nequeunt ideae omnes eſſe Menti concreatae.

D. Nam aut ideae hujuſmodi perceptiones ſunt, aut formae a perceptionibus diſtinctae. Si primum, omnes, quas unquam habere mens poteſt, perceptiones ſimultaneae eſſent, quod conſcientiae adverſatur. Si alterum, neceſſe eſt tot diſtinctas ponere in animo inſculptas formas, quot ea, quod eſt & intelligit, habere poteſt,

(a) *Reſponſ.ad art.12.programmatis Belgici ann.1647.*
(b) *De Immortal. animae.*
(c) *Uſage de la raiſon, & de foy lib.1. part.1. cap.7.*

ideſt non modo infinitas, ſed infinities infinitas, quod pluribus oſtendit Malebranchius: id vero cum finita mentis natura pugnat. Non omnes igitur ideae ingenitae eſſe poſſunt.

Praeterea, ſi haec ſola eſt idearum origo, & corporum quoque omnium, eorumque qualitatum, quae nobis tactu, guſtu, auribus, oculis, percipi videntur, & variarum corporearum rerum terreſtrium, aut coeleſtium ideae ingenitae erunt. At id principio nemo ſobrius dixerit: deinde, ſi qui dicit, is etiam dicat neceſſe eſt, eſſe eas perpetuo menti praeſentes; neque enim quiquam in ſimplici animi natura ineſſe poteſt, quin ſit illi ſemper praeſens: quod ſi praeſentes, ſemper eas percipit: non autem ſemper percipit; ne ergo praeſentes quidem; neque idcirco innatae.

Tum, ſi id ſe ita habet, memoria erit idearum cella penaria, & quidem in mente: nullo ergo corporis morbo imminui aut deperdi, nullo remedio juvari poterit; quod nunc contra eſt.

Prop.XXXVII. Niſi omnes ideae ſint innatae, hypotheſis idearum innatarum inutilis eſt ad originem idearum explicandam.

D. Niſi omnes ſint innatae, agnoſcenda eſt altera via, qua reliquae proveniant; ita ambages iterum & incertitudo ſuper origine maximae idearum partis.

Praeterea niſi omnes ſint innatae, erunt quaedam adventitiae: a Deo ne illae, an a ſenſu & conjectura? Primum nec ullo modo probare poſſunt; & ſi verum eſt, intelligi nequit, cur non potius ſimul cum innatis aliis eas in Mente producat Deus, quam paulatim, & ſucceſſione atque per intervalla. Nec id dico, quaſi id eſſe nequeat, ſed ut intelligatur, eos, qui ita arbitrantur nullas habere opinionis ſuae probationes, ſed quodcumque venit in Mentem effutire divinando. Si dicatur poſtremum, quum ex eo demonſtratu facile ſit, eadem via omnes reliquas, quae non adventitiae ſtatuuntur, gigni poſſe; doctrina idearum innatarum inutilis

erit

erit & ſuperflua : nec enim vero in rebus naturae praeter eas, quae neceſſariae ſunt & ſufficientes, niſi inſcitiſſime, cauſae aliae inducuntur.

Prop. XXXVIII. Syſtema idearum innatarum nullius uſus eſſe poteſt ad idearum originem explicandam.

D. Non omnes ideae eſſe poſſunt innatae (prop. 36.: & niſi omnes ſint innatae, inutilis ea opinio eſt ad idearum originem explicandam (prop. 37.); id igitur ſyſtema omnino inutile eſt & ſupervacaneum.

Prop. XXXIX. Fautores doctrinae idearum innatarum, niſi omnes ideas ponant ingenitas, rogati ecquaenam ſint innatae, nullam proferre poſſunt, quam non facile ſit oſtendere via eadem, qua reliquas oriri opinantur, ſenſu nempe & conjectura, provenire poſſe.

Enim vero praecipuae, ad quas appellant, ſunt idea Dei, ideae primorum principiorum cum ſcientiarum theoreticarum, tum maxime etiam moralium, ideae abſtractae numerorum, & proportionis, atque ejuſmodi aliae. At earum nulla eſt, quae, ſi quidpiam ſenſu & conjectura percipit Mens, non poſſit oſtendi & eam inde originem trahere. Nam Deum velut primam mundi cauſam effectricem & conſervatricem ex exiſtentia, qualitatibus, ſtructura, ordine, finibus rerum mundanarum ita poſſe intelligi, uti ex effectis cauſae aliae, tam perſpicue demonſtratum eſt a viris doctis B. Thoma, Lockio, Derham, Nievventitio, Clarkio, aliiſque, ut qui id inficiatur, non modo impietatis, ſed ſtupiditatis argui poſſit. Deinde prima ſcientiarum axiomata, & principia, ut in Geometria, ex ſimplici collatione idearum naſci, id adeo eſt exploratum, ut ſupervacuum exiſtimo operam omnem, quam in ea re demonſtranda impendit Lockius. Principia quaedam moralia *Deum amandum ſuper omnia : Proximum ut aequalem ſpectandum : Nihil alteri faciendum, quod tibi fieri nonvis*, ex ideis Dei hominum, naturae ſocietatis, utilitatis & naſcuntur & corroborantur.

Digitized by Google

Quamquam in hoc ego patronos Platonicorum miror, qui dum ideas innatas tueri ſtudent, judicia quoque & ratiocinia innata mentibus eſſe pronunciant. Quod utcumque excuſari in Platonicis poſſit, quippe quod eſt eorum doctrinae de praeexſiſtentia animorum conforme, in his, qui ab illa doctrina deſcivere, membrum videri poteſt ſine capite, concluſio ex negatis principiis. Jam vero eodem modo ideae numerorum, proportionis, aliaeque abſtractae explicari poſſunt: naſcuntur enim illae, aut diviſione idearum ſenſibilium, aut meditatione & conjectura; quam rem iſti negare ut impoſſibilem nequeunt, quouſque & conjectura plurima percipi fatentur (*a*).

CAP.

(a) *Animadvertendum eſt hoc in loco, eſſe quaſdam inter homines notiones, quaedam rationis percepta, quae homines ipſi per ſe a nullo edocti habent omnes, ſeu a ſua ipſorum natura in ea advertenda impellantur, ſeu a natura rerum, quae aeque omnibus ſubeſt, excitentur, ſeu a ratione & intellectu admoneantur. Ita veritates quaedam, quae numerorum computationem, multiplicationem, diviſionem ſpectant, ſuapte natura ab omnibus intelligi poſſunt: item principia quaedam proportionum, quum Arithmeticarum, tum Geometricarum, quae operis ipſis omnes ſcire profitentur. Tum quaedam aut nos ipſos, aut rerum naturas ſpectantes ſunt inter omnes communes, quibus communis natura, eademque rerum univerſitas oculis objecta.* Innata *haec vocari poſſunt, ac vocantur quandoque a viris doctis, ſuntque hoc ſenſu innata. Quibus nos minime refragamur, qui qua notione haec ingenita principia in dubium vocaverimus dilucide explicuimus. Quod ſi quis ingenitas & communes hominibus omnibus notiones, ea, qua hic accipimus, ſignificatione, negare in animum induxerit, is dupliciter peccabit. Nam & imperite communi hominum ſenſui ac experientiae adverſabitur, & omnem hominum inter ſe ſocietatem abrumpet, quae nulla eſſe poteſt, ut alibi*

adno-

Digitized by Google

CAP. IV.

De humanae mentis libertate, ejuſque extenſione.

Prop.XL. MEns humana eſt libera, ſed intra quoſdam fines ea continetur libertas.

D. Libertas eſt ea mentis facultas, qua ex ratione boni vel mali propria, nec invita, & cum voluptate operatur (def. 12.): plurima autem ex propria boni vel mali ratione & conſcientia, nec inviti & cum voluptate perpetuo omnes operantur (ex intima conſcientia); eſt igitur Mens humana libera. Quod primum.

Jam quaedam ſunt, quae inviti patimur & cum aegritudine; quaedam alia quae voluntati noſtrae minime ſunt ſubjecta, non in corpore tantum, verum etiam in ipſa mente; quaedam, ad quae potentia naturae noſtrae non pertingit; haec omnia cum moderamini rationis noſtrae non ſubſint, ne libertati quidem ſubeſſe poſſunt (def. 12.) (*a*).

M 3 *Prop.*

---

adnotatum eſt, ubi nulla inter ſe communi ratione copulentur. Neque enim ego aliunde clarius deduxerim, ad communionem vitae homines geri, quam hinc, quod in communi quadam ratione participent, ſine qua ut ſeſe mutuo intelligere nequirent, ita nulla communione ſociari.

(a) *Tota hominis libertas binis verbis abſolvi poteſt, ac digito, ut ita dicam, demonſtrari. Exploratum eſt, cauſas neceſſarias agere ſemper ſecundum totas ſuas vires: lapides totis viribus decidunt: elateres totis viribus objecta obſtacula repellunt; ignis, aqua, ceterae naturales ac neceſſariae cauſae totis ſemper ſuis viribus agunt. At vero, niſi vim manifeſtam conſcientiae facere velimus, ex intima experientia quilibet perſentiſcit, poſſe ſe parte virium agere.*

Prop. XLI. Homines praediti ſunt liberate *a coa-ctione*.

D. Quae operandi potentia nullo Fato rapitur libertas eſt a coactione (Schol. def. 12.): eſt autem fatum externum triplex, Democriticum, Stoicum, Spinoziſticum (def. 53. primae p.), a quibus omnibus immunes ſumus (prop. 13. 74. 76. prim. part.); liberi ergo ſumus a *coactione*.

Praeterea cujus libertatis motiva proxima ſuppeditat ratio intima Principio agenti ea libertas *a coactione* eſt (Schol. def. 12.): at libertatis noſtrae proxima motiva determinantia ſunt motiva rationis (ex intima conſcientia); eſt ergo ea libertas a *coactione*.

Prop. XLII. Motiva quae libertatem humanam determinant ſunt perceptiones boni vel mali, *ſeu bona & mala objectiva*. Nihil manifeſtius eſſe poteſt, ſi intimam conſcientiam conſuluerimus. In adjecta appendice copioſius id explico.

Prop. LXIII. Libertas humana eſt libertas a neceſſitate naturae.

D. Quae libertas pendet a motivis, quorum actio nec abſolute infinita eſt, nec unum in modum determinata, eſt libertas a neceſſitate naturae; talis eſt libertas humana; nam quum determinetur *a bonis vel malis repraeſentatis* (prop. 42.) quorum activitas nec infinita eſt (ſi ſummi boni, & ſummi mali perceptiones exceperis), nec unum in modum determinata, quippe quod

---

re. Ut ecce, quum abacum hunc primum parva vi digitis premo; mox majori; deinde paulo etiam majori; poſtremo quantum queo; nemo dixerit, me non potuiſſe premere totis viribus, quum parte premebam; nam alias ne poſtremo quidem id potuiſſem. Qui ergo parte virium agere poſſum, ac majori, vel minori, prout lubitum fuerit, cogor fateri, me non neceſſario agere, ideſt eſſe liberum. Itaque niſi hoc ſit perſpicuum, non video, quid in ideis humanis clari ac perſpicui eſſe poſſit.

Digitized by Google

quod perceptiones bonorum & malorum variae ſint, mutabiles, vagae, ut patet; a motivis agitur nec abſolute infinitis, nec unum in modum determinatis.

Coroll. 1. Ineſt homini libertas indifferentiae: nam quum libertas humana immunis ſit a coactione (prop. 41.), & a naturae neceſſitate (prop. 43.), regaturque a motivis rationis, nec activitate infinitis, nec unum in modum determinatis; nequit non eſſe libertas indifferentiae.

Corol. 2. Eſt quandoque humana libertas *contradictionis*, *&* *contrarietatis*. Nam eſt indifferentiae (coroll.1.), quae indifferentia a motivis rationis tantum determinatur: ſunt autem rationis motiva bona vel mala repraeſentata (prop. 42.), & poteſt eſſe bonum repraeſentatum *verum malum*, ut malum repraeſentatum verum bonum, quod patet: ita non ſolum ex duobus bonis propoſitis unum prae alio eligere poſſumus, ſed idem unum eligere poſſumus, aut reſpuere, & malum bono praeferre poſſumus.

Schol. Ex quibus omnibus perſpicuum eſt, unam humanae libertatis radicem eſſe rationem, ſeu potius libertatem humanam, quemadmodum B. Thomas docet, *eſſentialiter eſſe in ratione per appetitum operante*: nam *voluntas eſt in ratione*, inquit alicubi ex Ariſtotele (*a*). Perſpicuum quoque & illud eſt, turpiſſime in ſtatu quaeſtionis hallucinari, qui libertatem ita concipiunt, tamquam potentiam, quae omne motivum determinans excludat: talis enim libertas nec ulla eſſe poteſt, & naturae rationali repugnat (*b*). Sed nec minus erit clarum, ſi libertas e fonte rationis manat immediate, non idcirco minus eſſe libertatem, quod *concauſis aliis*, ut vocant, temperamento corporis, actione externorum objectorum, actione Dei, adjuvetur: nam exploratum eſt cauſam non idcirco deſinere eſſe cauſam, quod ab aliis

(a) *P. 2. q. 9. art. 5. in corp.*
(b) *Vide eundem S. Th. 1. 2. tota q. 9. & 10.*

Digitized by Google

aliis adjuvetur (a). Quouſque igitur Mens humana actilvitatem ſuam retinet, operaturque ex ratione boni per deſiderium, mali per averſationem, etiamſi ab aliis adjuvetur cauſis, libera eſſe non deſinit. Quocirca inepta ſophiſmata ſunt, quae adverſus humanam libertatem ex temperamentis, actione rerum externarum, concurſu Dei generali, vel peculiari deſumuntur argumenta: concauſae eae tantum eſſe poſſunt, quae *cauſalitatem* (liceat eo vocabulo uti) Mentis nullo modo evertunt. Sed ut plenius eam rem & accuratius pertractemus, quam dudum ea ſuper re commentati ſumus, appendiculam adjiciemus. Quae ſi minus ſit tironum captui adaptata, differri ejus tantiſper lectio poteſt.

APPENDIX

Ad ſuperius Caput.

De libertatis natura & proprietatibus diſſeritur accuratius.

§. I. QUum de rerum diſſeritur natura aut proprietatibus, jamdudum monuere philoſophi, eam rerum naturam, eas proprietates & qualitates, eas cauſas quaerendas eſſe, quae revera ſunt, non quae eſſe poſſunt. Nam qui quae eſſe poſſunt ſummo capitis labore perquiſivit, atque beato ita ei eſſe licuit, ut repererit, non magis profecit, quam qui nihil unquam tentavit. Ea regula, quum de libertate diſſeritur, potiſſimum recolenda eſt. Perquirenda enim eſt ea humanae naturae libertas, quae nobis a natura ineſt, & quatenus ineſt, non eam quam maxime vellemus. Nam qui eam ſui libertatem exquirunt, quam maxime vellent, ne eam quidem, qua nos natura praeditos fecit, reperiunt. Contenti ergo eſſe debemus

(a) *Vide ut idem ibidem egregie haec explicat.*

bemus iis dotibus, quibus ſumus donati, nec aut alias, aut majores exquirere, aut impudentius in Dei conſilia inquirere, cur has potius, quam alias, aut cur non majores dederit. Quod tam eſt ineptum & adrogans, quam ſi quis exquirat curioſius, cur materiae ſoliditas, cur igni calor ſit inditus, & cur materia metallica aquam, aut aërem mole ſua non exaequet. Factarum quidem rerum omnium fines, ac propterea rationes ſint neceſſe eſt, ſed quas ſcire minime neceſſarium eſt, ac impudentiſſimum in arcanis ſapientiae Dei perquiſitis, nec repertis, naturae ſuae poenitere, aut adverſus Dei providentiam indignari.

§. 2. Quae omnium hominum animis libertatis notio ineſt, clara ea eſt, & naturae noſtrae ſufficiens, niſi abutamur. Nempe apud omnes homines is ex libertate agere dicitur, qui ſua vi, & ex propria boni vel mali ratione cum voluptate agit: is vero ex neceſſitate, qui contra boni vel mali propriam rationem, & invitus operatur. Itaque lubenter agere, & invite velut contraria inter homines habentur. Ne aliam quidem homines, quum de laeſa libertate queruntur, expoſtulant. Ea ſi detur vivendi & operandi optio, tum ſe plane liberos dicunt. Eam vero facultatem agendi ex propria boni vel mali ratione ſibi ineſſe intimitus perſentiſcunt; nec ullus eſt aut tam doctus & perſpicax, aut tam ſtupidus, & pectoris obtuſi, qui ullis ſophiſtarum concluſiunculis ab ea perſuaſione ſe dimoveri patiatur. Ea quoque naturae ſufficiens eſt, ſi recte uti didicerimus, quod ſequentibus patebit.

§. 3. Ex quibus ſequitur, ut eae actiones quae ex ratione boni vel mali propria cum voluptate in nobis naſcuntur *liberae* ſint: quae vero nec a ratione & voluntate noſtra proveniunt, & vel nobis invitis, eſſe, aut fieri pergunt, *neceſſariae*. Quumque nemo ſit, qui poſteriores has non habuerit *neceſſarias*; nemo eſſe poteſt, niſi qui inſanire velit, cui primae non ſint *liberae*.

§. 4. Voluntas eſt ultima mentis determinatio quum ali-

Digitized by Google

aliquid eligimus, aut averſamur, ex ratione boni, vel mali propria proficiſcens: non igitur conſiſtere poteſt ſine ratione. Ergo ratio ſufficiens voluntatum noſtrarum, ſeu *electionum*, & *ceſſationum* liberarum, ratio eſt boni vel mali propria. Nam tota ratio ſufficiens cur aliquid eligamus ratio eſt boni, ſeu potius *bonum ipſum repraeſentatum, & objectivum*: & tota ratio, cur aliquid averſamur, eſt ratio mali, ſeu *malum ipſum repraeſentatum*. Et prior quidem ratio voluptate operatur: poſterior dolore. Ut id etiam intelligatur, proxima operationum noſtrarum liberarum motiva eſſe voluptatem, & dolorem, nec rationem alio modo voluntatem flectere, niſi voluptatis & doloris ope. Iis inſtrumentis tota regitur humana natura (*a*).

§. 5. Plures ſunt hominis actiones, quae ex voluntate manant, ſeu quae, poſita voluntate, exſiſtunt. Ejus rei intime conſcii ſumus. Ex. gr. poſita voluntate movendi oculos, manus, linguam &c. actiones iſtae ſtatim exſiſtunt, niſi quum organa ſunt impedita. Plures quoque ſunt ceſſationes ab agendo, quae a voluntate pendent, veluti quum ceſſo a movendis oculis, manibus, lingua &c. Idem obſervatur etiam in animi pleriſque cogitationibus.

§. 6. Quum dico actiones quaſdam, aut ceſſationes pendere a voluntate, immediatam cauſam actionum, aut ceſſationum ſpecto. Nulla enim eſt alia immediata cauſa actionum aut ceſſationum hujuſmodi, niſi voluntas, ideſt ultima mentis ex ratione boni vel mali determinatio (§. 4.): ſed quum voluntatis immediata

cau-

(a) *Hoc quum dicimus, non id intelligimus, rationes boni vel mali vim quoque ipſam agendi efficere, quae niſi in natura ipſa ſit, nullo pacto inde procreari poteſt. Determinationem ergo tantum hujus potentiae ac vis activae efficiunt.*

Digitized by Google

cauſa determinans ſit voluptas, vel dolor (*ibidem*); voluptatis autem & doloris cauſa procreatrix perceptio boni vel mali; ambae iſtae cauſae ſunt, licet non immediatae, valde tamen proximae, & conjunctiſſimae, *actionum*, aut *ceſſationum*, ad quae duo genera omnes actiones liberas confero. Et ſunt quidem cauſae aliae, aut potius *concauſae* perceptionum boni vel mali; ſed utcumque ab iis mens dependeat in ſuis perceptionibus, ſeu excipiendo ab iis ideas, ſeu ſubſidium quodcumque ad agendum, quod nunc ſcire parum refert; quum ejuſmodi concauſae, non auferant menti activitatem in ſuas operationes, nec vim inferant neceſſariam, ut velimus, nolimus nos impellant, ſintque ab actionibus liberis remotiſſimae, imperite faciunt ii, qui inde tantum actionum noſtrarum principia accerſunt. Scilicet recte inde repeterentur, ſi homo non niſi pura eſſet machina mechanica, nullo ipſe activo agendi principio praeditus: nunc quum Mens humana principium ſit activum energiae & operationum vitae, ſaltem rationalis, eaque nec corpus ſit, aut corporea qualitas, nec anima mundana, nec Deus (ex demonſtratis); in ea tantum, & ex ea principium immediatum actionum & ceſſationum liberarum petendum eſt: aliae vero cauſae ſpectandae veluti ſubſidia quaedam activi hujus principii.

§. 7. Homo in pluribus eſt liber. Scilicet libertas eſt facultas agendi vel ceſſandi ex propria ratione cum voluptate (§. 2.); in pluribus agimus aut ceſſamus ex propria ratione cum voluptate (ex §. 5.); in pluribus ergo liberi ſumus. Dico autem in pluribus, quod libertas noſtra infinita non eſt: ſuis continetur terminis, Nec tamen idcirco minus ſumus liberi. Saltem eam a quam habeamus, libertas naturae noſtrae conſentanea eſt, &, niſi abutamur, ſufficiens. Porro, ſtatuta in homine libertate, ejuſque natura paucis explicata, i ejus libertatis proprietates & modificationes inquirendum eſt; eaque refellenda quae adverſus philoſophi plurimi

rimi ſunt moliti ; in primis Hobbes (*a*) & Antonius Collinus (*b*).

§. 8. Principio, libertas noſtra in *inclinationes*, aut *declinationes* naturales, ſeu impetum & vim naturae noſtrae erga ipſum bonum, & *averſationes* ab *ipſo malo*, imperium non extendit: ſunt enim eae naturae hominis inſitae, & naturales: *naturalia vero*, quod ſcholae docent, libertati ſubeſſe nequeunt. Praeterea eae perpetuo & perenni conatu in nos agunt, omnemque conſultationis, adeoque libertatis uſum, praevertunt. Inde fit, ut apud philoſophos actiones, quae ex iis viribus inconſulta ratione, emergunt, in cenſum actionum moralium, &, ut vocant, *humanarum*, non veniant. Nam ea demum a Philoſophis voluntas libera habetur, quae proëreſi, ſeu conſilio determinatur, quod ab Ariſtotele adnotatum omnes retinuerunt Scholae Doctores (*c*).

§. 9. Earum inclinationum, aut declinationum, de quibus ſuperiore §. dictum eſt, *ratio ſufficiens* in Dei voluntate & hominis eſſentia unice eſt poſita. At ſunt inclinationes aliae aut declinationes peculiares, quae ex generalium illarum moderatione & determinatione in objecta particularia exiſtunt. Earum *ratio ſufficiens* ſunt ideae bonorum vel malorum peculiarium voluptate aut dolore naturam noſtram inflectentes. In has libertas mixta cum neceſſitate quadam nobis ineſt. Et quidem liberi ſumus in eo, ut poſſimus earum inclinationum cauſas, ideas nempe bonorum, vel malorum peculiarium, in conſultationem rationis revocare, perpendere accuratius, quandoque etiam exhibere nobis alias, aut eas inveſtigare, atque interim a prioribus animum tantiſper abducere. At poſitis ſemel fixiſque notionibus boni vel mali, indeque, ob arctam connexionem *ratio-*

(a) *In opuſc. de libert. & neceſſ.*

(b) *Recherches ſur la libertè in Collect. Leibn. Nevvt. &c. tom.* 1.

(c) *Vide S. Thom.* 1. 2. *q.*9. *art.*4. *in corp.*

rionis, & *appetitus*, genitis commotionibus, neceſſario Mens rapitur in *electionem*, aut *fugam*. Quod ſcholae aliis efferunt verbis, *Non poteſt mens bonum qua bonum averſari, malum qua malum ſectari*.

§. 10. Inclinationes animi & declinationes particulares non omnes ſunt aeque vehementes: habent ergo ſuas *intenſitates*, quae commode per gradus diſtingui poſſunt. Earum nunc intenſitatum cauſae phyſicae inveſtigandae ſunt, ut quatenus in eas poſſit libertas, quo vero conſiſtat, intelligatur clarius. Eſt autem id faciendum accurate, quandoquidem actionum plerarumque vitae humanae fontes in hujuſmodi inclinationibus, aut declinationibus continentur.

§. 11. Exploratum eſt: ut illas generales (§. 8.), ita has peculiares inclinationes in bonum, vel malum ferri, velut in fines. Sed oportet Philoſophum diſtinguere inter *bona* & *mala* objectiva, ac *bona* & *mala realia*. Bonum & malum objectivum voco quantitatem boni vel mali, quae in idea boni vel mali apparet: *reale vero*, quae in rebus ipſis, quae velut bonae, vel malae percipiuntur, ineſt. Non ſemper aequalia ſunt objectivum & reale bonum, objectivum & reale malum. Nam poſſunt reale bonum, ac malum minora, aut majora apparere: poſſunt diverſa: poteſt malum apparere bonum, bonum vero malum. Nihil frequentius in vita humana accidit. Nec quidquam efficacius hominum miſeriam progignit (*a*).

§. 12. Inclinationes, aut declinationes animi peculiares non pendent niſi a bonis, vel malis objectivis: nam pendent ab ideis bonorum vel malorum peculiarium generales inclinationes voluptate & dolore moderantium, & determinantium (§. 9.). Ex quo conſequitur, ut earum inclinationum & declinationum gradus intenſitatis ſint in ratione bonorum, vel malorum ob-

(a) Intellectus non percipit res per modum rerum ipſarum, ſed per modum ſui, *inquit cogitate S. Th.*

objectivorum. Ut ſi, ex. g. quantitas boni objectivi ſit = 6., & inclinationis erga illud intenſitas erit = 6. Porro ſi mali objectivi quantitas ſit = 4., erit declinationis intenſitas = 4. Ea quum ſint manifeſta, non admodum perſpecte, ut ſolebat, Renatus Carteſius (*a*) voluptatem ex magnitudine perfectionis realis illam producentis eſſe metiendam ſcripſit; nihil enim exploratius eſt, quam voluptatem & dolorem oriri ex bono aut malo objectivo, non reali.

§. 13. Nec minus & illud verum eſt, poſſe plerumque bonum reale producere in animo noſtro declinationem, malum vero reale inclinationem; quum illud pro malo, hoc pro bono traduci poſſit (§. 11.) Cui ſimile & illud eſt, poſſe majus bonum reale inclinationem minorem facere, quam minus; ut minus malum declinationem progignere majorem, quam majus; quod poſtremum tum potiſſimum contingit, quum *majus malum* diſtantius eſt, *minus* vero propinquius. Scilicet quemadmodum corpora in ratione diſtantiae ab oculo majora aut minora videntur, ita appetitus noſtri, aut averſationis objecta creſcunt aut decreſcunt in ratione pluſquam fortaſſis duplicata diſtantiarum.

§. 14. Duo *bona objectiva aequalia*, ſed oppoſita, inclinationem quidem *generalem* & vagam progignere poſſunt, *particularem* vero nullam. Nempe inclinatio generalis naſcitur ex opinione boni ut boni: quum autem duo bona objectiva A, B utcumque diverſa unum ſint in ratione boni, perſtat integra eorum activitas ut bonorum; progignunt ergo inclinationem generalem & vagam ſeu innatam excitant, agitant, fovent. Quod erat primum. Jam quum inclinationes animi peculiares ſint animi erga peculiaria objecta determinationes; ſeu inflexiones; nec poſſit ſimul in oppoſitas partes animus flecti; ob aequalitatem vero bonorum ne in alterutram quidem poſſit; efficitur, ut quouſque bona illa obje-

(a) *Ad principem Elizabetham Palat: ep. 6. prim. part.*

objectiva ſunt aequalia nullam peculiarem inclinationem, aut actionem producant. Quare ſi in alterutrum mens ſe determinat, id quod ob libertatem poteſt, non inde determinatur, ſed alias rationes ſectatur. Quam rem Ariſtoteles exemplo capilli omni ex parte aequalis reſiſtentiae explicuit: eum nempe capillum nulla in parte rumpi poſſe, quacumque adhibita vi, arbitratus eſt: quod utcumque falſum, clare tamen explicat, quod ille voluit, quodque ſcholaſtici magna conſenſione ſectati ſunt.

§. 15. Si idem objectum A duas in nobis producat ideas unam boni D, alteram mali C. intenſitate aequales, ſed contrarias, nulla, inde ſequi poteſt peculiaris Mentis inclinatio. Sit D = 4, C itidem = 4, erunt inclinatio & declinatio aequales: ergo erit inclinatio erga D = 4, declinatio a C = 4. Quocirca erit inclinatio = 4 − 4, ideſt nulla: & declinatio = 4 − 4, ideſt nulla.

§. 16. Intenſitates bonorum vel malorum objectivorum ſunt ipſae idearum bonorum vel malorum intenſitates. Intenſitatem vero idearum bonorum vel malorum voco *claritatem*, *diſtinctionem*, *plenitudinem*, aut obſcuritatem, confuſionem, imperfectionem.

§. 17. Si ideae ſunt innatae, bonorum vel malorum intenſitates ſunt & ipſae innatae (ex §. 16.). At quum experientia doceat in majori hominum parte realia mala eſſe *bona objectiva*, & contra realia bona eſſe *mala objectiva*; ſi ideae ſunt innatae, ideſt Menti a Deo communicatae, ſequetur Deum hominibus illudere, quod intolerabile eſt abſurdum. Idem dici poteſt, ſi Deus ſingillatim in nobis ideas producat, prout nobis ſunt illae ad munera noſtra perficienda neceſſariae: aut ſi in ſua eſſentia manifeſtet. Quod argumentum invictum eſt contra tria illa ſyſtemata.

§. 18. Poſtulo ut omnes ideae noſtrae ſtatuantur *ſenſus* eſſe, & *meditationis* atque *conjecturae*. Nam quamquam ea opinio valde ſit controverſa, eſt tamen & naturae humanae conſentanea & phaenomenis cogitationis humanae explicandis accommodatior; & praeſentibus philoſophis probatiſsima.

§. 19.

§. 19. Pro varia intenſitate externorum objectorum in nos agentium, variat intenſitas impreſſionum in nobis factarum. Axioma eſt exploratum.

§. 20. Conſtitutio ſubjecti, in quo fit impreſſio aliqua, ad intenſitatem ejus impreſſionis plurimum facit. Antiquum eſt & verum Scholarum proverbium, *quidquid recipitur per modum recipientis recipitur*. Ex. gr. Si vi = 2 urgeas objectum, cujus reſiſtentia ſit = 3, & alterum cujus ſit reſiſtentia = 1. actionis in iis intenſitas non erit aequalis. Ex quo fit, ut intenſitas impreſſionis ab objecto aliquo in nobis factae metienda ſit non in ratione tantum magnitudinis objecti, ſed etiam diſpoſitionis naturae humanae in qua fit. Quumque conſtitutiones hominum ſeu temperamenta nec eadem ſint in omnibus, nec in eodem homine quovis tempore eadem; inde intelligitur, qui fiat, ut impreſſiones ab iiſdem objectis, aut in diverſis hominibus, aut in eodem homine temporibus diverſis varient.

§. 21. Voco *animi conſtitutionem*, quae exiſtit ex ejus *habitibus* aut *intellectualibus*, aut *moralibus*; ex *affectibus*, & ex *praeſentibus ideis*. Detur animus A imbutus habitibus ſcientiarum theoreticarum Geometriae, Logicae, Metaphyſicae, Phyſicae, Theologiae &c.; ejus conſtitutio diverſa erit a conſtitutione animi B, qui aut iiſdem habitibus non eſt informatus, aut non aeque, aut eſt imbutus diverſis. Detur animus C, qui ornatus ſit habitibus moralibus charitatis, miſericordiae, juſtitiae, fortitudinis, aliiſque ad bonitatem moralem ſpectantibus, aut omnibus, aut pleriſque, aut paucis, ea animi conſtitutio erit diverſa a conſtitutione animi D, qui aut habitibus diverſis ſit formatus, aut non aeque, aut deformatus habitibus contrariis feritatis, intemperantiae, irae, amoris venerei &c. Praeterea ſi tempore X animi C, D, iiſdem habitibus imbuti non eaſdem verſent animo cogitationes, conſtitutiones variabunt. Hujuſmodi animorum conſtitutiones, quemadmodum eſt perſpicuum, infinitae eſſe poſſunt, non in diverſis modo hominibus, ſed in eodem diverſis temporibus:

Digitized by Google

ribus: nam pendent vel a minimis variationibus ſtatuum animi. Earum autem omnium ratio habenda eſt, quum perquiruntur motiva determinationum voluntatum humanarum.

§. 22. Pro varia animi conſtitutione variant impreſſiones in nobis ab objectis externis factae. Conſectarium eſt eorum, quae ſupra dicta ſunt. Ex. g. ſi injuriam eandem feceris homini ſtupido, & homini perſpicaci, ii non eodem modo afficientur: ſi feceris patienti, forti, temperanti, & intemperanti, impotenti, iracundo, diverſo certe modo agitabuntur. Ex eodem inſolente phaenomeno non eodem modo commovebuntur vulgus, & philoſophi. Eodem ſermone pio non eodem modo agitabitur muliercula, idiota, politicus, impius. Audito viri cujuſdam famoſi nomine, commotiones & judicia varia excitantur in diverſis, pro profeſſionis, ſectae, affectionis alterius, aetatis, ſexus diverſitate.

§. 23. Ex quibus ſequitur intenſitatem impreſſionum in nobis factarum a tribus pendere cauſis. 1. intenſitate actionis externae. 2. a temperamento corporis. 3. ab animi conſtitutione. Ut ſi ea omnia, eorumque conſenſio, aut repugnantia poſſent exacte dimetiri, poſſent quoque intenſitates impreſſionum exactis calculis ſubjici, indeque deliberationes omnes, & determinationes animi magna probabilitate pervideri.

§. 24. Porro quum de his diſſeritur, non ſolum ad examen conferenda ſunt, quae impreſſiones faciliores efficiunt, verum etiam quae remorantur, quominus impreſſiones illae naſcuntur, aut quae de earum quidpiam quantitate detrahunt, conferendaeque & agentes cauſae, & reſiſtentes. Ex. g. dum diſceptatur, quanta cum vi Julius Caeſar ſe determinaverit ad ſibi Romanam Remp. ſubmittendam, in cenſum cum primis venire debent cauſae impellentes. 1. externi boni conſequutio. 2. corporis temperamentum. 3. animi affectus, praecipue ambitio regni, aut gloriae, invidentia nominis Pompejani. 4. externa auxilia unde magnos animos homines facere ſolent &c.; tum vero etiam diſterren-

tes. 1. amor libertatis Patriae, ſi qui ullus ſuperfuit, 2. notiones honeſti & juſti. 3. rei difficultas. 4. vires adverſae. 5. pericula quae id facinus conſequi poterant &c. Quibus omnibus inter ſe collatis, quum apparet majoris fuiſſe impellentes cauſas, intelligitur, qui is homo adverſus removentes agere potuerit & voluerit. Infinita ſunt ſimilia facta, quorum ſimiles ſunt cauſae.

§. 25. *Boni, vel mali objectivi*, intenſitas eſt in ratione intenſitatis impreſſionum: nam bonum vel malum objectivum ſunt ipſae ideae boni, vel mali, (§. 16.): ponantur ideae iſtae adventitiae (§.18.) eae erunt impreſſiones ab objectis externis, in nobis factae: ab illis igitur objectis pendebunt; in ratione igitur intenſitatum earum impreſſionum erunt ideae, atque idcirco bona, vel mala objectiva. Quod ſi jam ponantur eſſe ideae factitiae, eae proculdubio erunt in ratione conſtitutionis animi, temperiei corporis, & actionum externarum: cum autem intenſitas impreſſionum ſit in ratione compoſita horum omnium (§. 23.) idearum quoque factitiarum intenſitas erit in ratione impreſſionum.

§. 26. Inclinationes, & declinationes peculiares pendent ab impreſſionibus, & ſunt in ratione earum impreſſionum: Nempe pendent a bonis aut malis objectivis (§. 12.), bona autem & mala objectiva ab impreſſionibus (§. 25.); inde ergo & inclinationes & declinationes; ſunt igitur in ratione bonorum, vel malorum objectivorum (§. ex ſuperior.); bona vero & mala objectiva in ratione impreſſionum (25).

§. 27. Voluntates pendent a libertate determinata a ratione ope impreſſionum, ſeu *ope appetitus*, ut loquuntur ſcholaſtici. Scilicet voluntates ſunt ultimae mentis determinationes erga bona objectiva, aut a malis objectivis: eae vero determinationes pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; iſtae a ratione bonorum vel malorum objectivorum flectente libertatem (omnia ex demonſtratis); ergo inde quoque voluntates.

§. 28. Quae hucuſque dixi, ea ex contemplatione peculiaris naturae meae mihi videor deduxiſſe: ſed quum
fieri

Digitized by Google

fieri poſſit ut fallar, nemini quidpiam pertinacius obtrudere velim. Si autem ſunt vera conſtat jam de *motivis determinantibus* libertatem. Sunt interim qui ex iis, quae obſervata ſunt, hunc in modum fortaſſis adverſus libertatem concludant (*a*). Voluntates noſtrae pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; hae ab impraeſsionibus, adeoque ſunt ut impreſsiones: impreſsiones vero ab actione objectorum externorum, temperie corporis, conſtitutione animi; neceſſariae ergo ſunt impreſsiones, adeoque inclinationes, & declinationes, atque hinc voluntates. Eo argumento triumphat Collinus. Plures ſcio fuiſſe philoſophos, qui ad hunc ſcopulum illiſere, nec ulterius progredi potuerunt, dumque libertatem ſtudioſe quaererent, amiſiſſe repente, quaſi ex oculis ſubductam? Me autem vide quam praefidentem faciat veritas, ut merum eſſe ſophiſma ſuperius argumentum, plane confidam demonſtraturum. Nempe voluntates ab inclinationibus, & impreſſionibus ita pendent, quod a ratione pendeant, quae non alio modo libertatem inflectit, quam naturae inclinationibus & declinationibus: ergo ita pendent, ut motiva inflectentia libertatem ſemper ſint rationes boni vel mali, nec tamen vis infinitae, atque idcirco conſtat integra homini libertas (def. 12. Schol.). Sed ut plenius id argumentum refellatur, res altius ſuſcipienda eſt.

§. 29. Quum Mens humana ſit ad beatitudinem facta, ab ejus amore neceſſario rapitur, adeoque neceſſario ab eo tantum bono objectivo determinari poteſt, quod ſummum eſt, quippe quod id tantum deſiderium illud beatitudinis plene explere poteſt. At cetera omnia bona objectiva, quae finitae ſint intenſitatis, nec rapere in ſe unice eam poſſunt, nec neceſſario determinare, ſed relinquunt ei facultatem ſuper iis conſultandi atque indifferentiam eligendi. In ea enim conſultandi ſuper natura finitorum bonorum facultate, quae ſarcta tecta homini ineſt, dum inter bona finita verſatur, libertas indifferentiae poſita eſt, quemadmodum praeclare BB. Auguſtinus, & Thomas do-

(a) *Collins recherches ſur la libertè loc. ſup. cit.*

cuere. Atque inde intelligitur cur in amando Deo homines liberi non ſint libertate indifferentiae; quod nempe tale illud bonum eſt, ſuper cujus electione nec conſulere poſſunt, niſi vim naturae inferendo, nec cunctari, niſi plane ſi ſtipites ſint & trunci.

§. 30. Ex quibus intelligitur fontem libertatis a *coactione* eſſe, quod motiva immediata nos determinantia ſint rationes boni vel mali per appetitum, vel averſationem: & fontem indifferentiae libertatis eſſe imperfectionem bonorum, aut malorum objectivorum, ſuper cujus electione aut fuga conſulere integrum eſt, quorumque electio neceſſaria eſſe non poteſt.

§. 31. Qua ex re & illud ſequitur, ut quaecumque media rationem noſtram perficiunt, ea & magis nos liberos a coactione faciant, & minus cunctantes atque indifferentes. Nam quo rationis noſtrae imperium dilatatur, eo plura ratione efficimus, quam aut naturae impetu, aut affectibus. Et quo ratio auctior eſt & perſpicacior, minus cunctabundi ſumus, minuſq; indeterminati. Itaque ex philoſophia, & Legislatio, & Gratia, quae omnes rationem perficiunt, libertatem quoque perficiunt: ut idcirco tantum abſit ut quidquam libertati humanae deroget Legislatio & Gratia, ut potius nihil plenius eam augeat, atque provehat, in primis, quae naturam quoque manſuefacit, quod accuratiſſime a B. Auguſtiſto pertractatum eſt in iis libris, quos de libertate arbitrii inſcripſit.

§. 32. Obſervatum eſt in ſcholio prop. 43. argumenta omnia, quae adverſus libertatem produci ſolent, nihil aliud probare, niſi libertatem noſtram ſua habere *motiva determinantia*, aut *concauſas* quaſdam; quae quum ei activitatem ſuam auferre nequeant, nec neceſſario quippe finitae vis, nihil ei derogant, tectamque atque ſartam, ut dicunt, relinquunt eſſe. Sed quando gravi ea philoſophorum magni nominis contentione agitata ſunt, exigitur a me profecto hoc in loco, ut hujuſmodi argumenta retractem atque refellam. Nec ab interna naturae noſtrae neceſſitate vindicanda nunc eſt libertas, quod ſuperius prae-

Digitized by Google

praeſtitum eſt : externa tantum perſequar. Ea ad tria potiſſimum referri ſolent. Quorum primum Dei providentia & praedeterminatio ſuppeditat; alterum Dei praeſcientia: tertium vero Aſtrorum influxus. Nam quod addunt, quidam, peccato Adae amiſiſſe homines arbitrii libertatem, quod argumentum Theologia ſubminiſtrat, id ſcripturae ipſius auctoritate confutatur; quae ut docet, nos omnes in peccato naſci; ita apud nos arbitrii noſtri conſilium eſſe. Eo igitur nihil moveri poſſumus, quamquam Calvinus eo potiſſimum nitatur.

§. 33. Eſt autem primum hujuſmodi (*a*). Eae cauſae dici & eſſe poſſunt liberae, quae sese ipſae determinant in operationibus ſuis, non vero, quae determinantur ab aliis, quaeque ipſae se determinare nequeunt. Sunt autem omnes cauſae creatae hujuſmodi, quae nec se ipſae ullo modo determinare ad operandum poſſunt, & a ſolo Deo determinantur. 1. Quemadmodum intelligi nequit corpus, quod se ipſum a quiete ad motum impellat, ita nulla alia creata & finita res, quae ab *inactione* ad *actionem* determinet: par enim utrobique ratio eſt. Scilicet & ex nihilo nihil eſt, & nemo, quod non continet, praeſtare poteſt. 2. Quum conſtet inter omnes qui ſanam habent Dei notionem, a Deo omnia conſervari, ſitque vetus philoſophorum & verum adagium, *conſervationem eſſe perpetuam creationem*; non magis poſſunt creatae res se ad agendum determinare, quam se conſervare. Quemadmodum horologii pendulum idcirco quod externa cauſa moveatur, & ab eadem in motu conſervetur, dici nequit ullo modo se in oſcillationes agere, deſiperetque, & pugnantia aperte doceret, qui quum ab externis cauſis in motu conſervari pendulum dixiſſet, adjiceret, eſſe tamen oſcillationes quaſdam, quas ipſum ſibi faceret, aut gradum eſſe motionis, quem ipſum externae actioni adderet. nempe qui ita diſſerit, ponat gradus ejus motionis eſſe =

(a) *Nimis illud adornat Pomponatius in. 1 1. de Fato &c. Hinc ſaepe Spinoza.*

4., quorum. 2. debeantur externae cauſae, 2. penduli ipſius activitati, tum dicat etiam neceſſe eſt, pendulum ſuapte natura, ſine ulla externae cauſae ope, agitare ſe poſſe duabus viribus. Quae doctrina ſuperiorem omnem evertit, moveri pendulum ab externa cauſa, atque ab eadem in motu conſervari.

§. 34. Diffiteri non poſſumus, graviter eo argumento premi, & *phyſicae praedeterminationis* auctores, & Malebranchianos, qui omnia ἀμέσως a Deo repetunt, nulla in natura activitate poſita, & Auctorem praecipue Gallici operis, *Actiones Dei in Creaturis*, alias a nobis laudatus. Nam reſpondere, iis principiis poſitis, liberos nos eſſe *in ſenſu diviſo*, ſi non *in ſenſu compoſito*, id eſt fucum imperitis facere, quod eſt perſpecte a Becano obſervatum. Enim vero ſi quidem verba *in ſenſu diviſo* intelliguntur, quum non operamur *potentia* retinere libertatem, ut in *ſenſu compoſito*; ideſt quum nos determinamus, non habeamus; neſcio utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum eſt, eam libertatem *potentia*; quae ſit neceſſitas *actu*, nullius eſſe homini uſus. Itaque ea reſponſio adhibenda eſt argumento, quam B. Thomas, divinitus, ut ſolet, pluries adhibet. Nempe quum Deus ſit infinite potens & ſapiens, dubitari non poteſt, quin tales facere potuerit res, quae cauſae eſſent & ipſae, ideſt activitatem ſui generis haberent & exercerent. Ejus generis eſt humana Mens. Activitatem illa ſui generis & habet & exercet. Sed quum quae intenſitate ſunt finita, conſumi uſu poſſint; conſervari ea a Deo debent. Eſt igitur Dei actio quaedam univerſalis qua hujuſmodi activitates *cauſarum*, ut vocant, ſecundarum, conſervatur; eaque conſtans & perennis. Porro ea actione Deus rerum naturas non evertere, ſed continere & conſervare vult: eſſe autem id non poteſt, niſi naturis illis adaptetur actio Dei. Sunt porro cauſarum ſecundarum activitates non unius ſpeciei; quaedam brutae ſunt, ut vires materiae *attractrix*, *gravitans*, *plaſtica*, ſimiles: quaedam vero *rationales*. Illae legibus mechanicis regi poſſunt, & reguntur:

quo-

quocirca libertate deſtituuntur. Iſtae ratione ducuntur, ut idcirco una iis ſint agendi motiva, perceptiones. Hae mechanicis ſubjici nequeunt legibus: rationis via conſervari debent. Adaptatur prioribus Dei actio ut rapiat: his ut ducat. Ita Mentibus etiam cum actione Dei ſua ſemper conſtat libertas. Quinimmo quum libertas *eſſentialiter* ſit in *ratione*, & quae rationem emendant & perficiunt, libertatem quoque perficiant (§. 31.); & Dei actio naturae Mentium adaptata non poſſit non illas emendare & perficere; conficitur actione providentiae divinae perfici potius humanam libertatem, quam ſuffocari. Quae omnia & Auguſtinus ſumma perſpicacitate praedixerat. Ita concidit tota illa Spinoziſtica moles.

§. 35. Alterum argumentum ita conformatur. *Si omnia futura praeſcita ſunt a Deo, hoc ordine evenient, quo ventura praeſcita ſunt: ſi autem hoc ordine eveniunt, certus erit ordo rerum praeſcientiae Dei, adeoque certus ordo cauſarum: ſi vero certus ordo cauſatum; quo fiat omne quod fit; Fato fiunt omnia quae fiunt: neque enim aliud eſt Fatum; quam certa & conſtans, atque immutabilis cauſarum & effectuum ſeries: at ſi Fato omnia fiunt; nulla eſt libertas. Jam ſunt omnia a Deo praeſcita; ergo certus ordo cauſarum; Fato fiunt quaecunque fiunt; nec ulla eſt libertas* (a).

§. 46. Eo argumento ita perturbatus fuit Cicero, ut ne negaret libertatem; praeſcientiam Dei ſuſtulit (b), atque *ut nos faceret liberos, fecit ſacrilegos*, ut eleganter ſcribit Auguſtinus. Fabulantur Armachanum acutiſſimum ſcholae Theologum viginti annos laboraſſe, ut eum nodum ſolveret; nec potuiſſe. Cardinalis Cajetanus vir in Metaphyſicis contemplationibus attritus, eam quaeſtionem in alterum ſaeculum diſtulit. Auguſtinus tamen paucis, quaſi compendio, & confidenter, ſed peracute reſpondit: *Non eſt*, inquit, *conſequens, ut ſi Deo certus*

 eſt

(a) *Vide B. Aug. lib.* v. *de Civ. cap.* 9. & *Cic. de Fato.*
(b) *Lib.* 2. *de Divinat.*

Digitized by Google

eſt omnium ordo cauſarum, ideo nihil ſit in noſtrae voluntatis arbitrio: & ipſae quippe NOSTRAE VOLUNTATES IN CAUSARUM ORDINE SUNT. Quae huc redeunt, praeſcientiam Dei non commutare rerum naturas, ſed neceſſarias quidem ſinere eſſe neceſſarias, liberas vero liberas: quod ſcilicet praeſcientia Dei, ſi a divina voluntate & providentia abſtracta ſpectetur, in rerum naturas phyſice non influat. Non ſecus atque qui me quidpiam operantem inſpicit, non adigit ad operandum. Et quemadmodum *memoria tua*, inquit idem alibi, *non cogit facta eſſe quae praeterierunt; ſic Deus praeſcientia ſua non cogit facienda, quae futura ſunt* (a). Scilicet nihil vetat eſſe aliquid certum, quod ſit liberum, ſi ex eo, cui id certum eſt, nulla inferatur operanti vis. Quae adeo ſunt perſpicua, ut mirer eſſe potuiſſe viros doctos, quibus argumentum iſtud quidpiam imponere potuerit.

§. 37. Tertium vero argumentum eſt hujuſmodi. Corporis noſtri conſtitutionem, temperiem, mutationes, pendere ex aëris conſtitutione, gravitatione, mutatione notius eſt, quam ut demonſtratione egeat. Hinc vero manare inclinationes quaſdam & mores, atque ad effectus propenſiones perſpicuum eſt. Certe non alia potiſsimum eſt ratio cur climatum diverſorum Nationes diverſis ſint temperamentis praeditae, diverſis moribus, affectibus. Quum vero Aſtra aut lumine, aut motu, aut effuſione alterius ſubtiliſsimi fluidi, aut mutua gravitatione, vel actione alia quacumque conſtitutionem aëris commutent, in eumque agant vi maxima, certe & in nos influunt, aguntque. Pendet vero a corpore mens ita, ut ne cogitetur quidem a nobis niſi ex commotionibus ſenſuum atque cerebri. Ergo, & in Mentem Aſtra influunt: influunt autem vi maxima; obniti ergo contra non poſſumus. Quod ſi videamur plerumque obniti contra hujuſmodi impreſsiones, id fit quia validioribus concedimus: quo modo ſi quis a duabus cau-

(a) *Lib. 3. de liber. arb. cap. 4.*

Digitized by Google

cauſis ex oppoſitis partibus prematur ab A viribus = 6, a C viribus = 3, dum repellit C facile putabit vi reſiſtere, quum ſi animadvertat, id fit, quia ab A validius impellitur. Nec refert, eam vim nos non animadvertere: nam quum conſtet cordis, pulmonumque motus neceſſarios eſſe non liberos, ne eos quidem in nobis vi fieri perſentiſcimus, nec eos ſpectamus, niſi velut quos ipſi lubentiſſime efficiamus, quos lubenter tantum patimur. Addunt, niſi id eſſet, qui poſſet intelligi futura libera ab Aſtrologis, qui *judiciarii* dicuntur previderi poſſe & confidenter praedici? Nunc autem hujuſmodi praedictionum plenae omnes ſunt hiſtoriae, ut qui velit eas narrationes omnes velut fabulas traducere, ei neceſſe ſit omnem pudorem exuere. Atque hunc ferme in modum *Tertiani*, quos ego fanaticos appello.

§. 38. Cui argumentationi nihil eſſet ut pluribus reſponderemus, quando ſuperius explicita ea omnis eſt res, demonſtratumque, corporis impreſſiones inter motiva rationis, adeoque libertatis referenda eſſe, aut, ſi mavis *concauſas determinantes*, non vim inferentes neceſſariam; niſi quaedam eſſent, quae hoc in loco expediri paucis oporteret. Atque primum non negamus (neque enim hic ea de re ſumus ſolliciti) temperiem noſtram ab Aſtris quoque plurimum pendere, quum pendeat ab aëre, in quem illa quocumque tandem modo agunt. Interea id non magis libertati officit, quam propenſiones temperamentorum. Nempe quum ea omnia rationem conſultatricem ſuper bonis aut malis objectivis non auferant, efficere quidem poſſunt ut vim quamdam ſentiamus, quae nos illiciat, atque permoveat, cogere vero, & rapere nequeunt. Intima id confirmamus conſcientia. Decipimur, inquiunt, quod proximas tantum cauſas electionum noſtrarum, aut averſationum conſideramus, remotiores minime proſpicimus. At principio, ſi in iis, quae omnes homines vivide & clare ſentiunt, hallucinantur, commutabuntur tantum humana vocabula, & quae ignoratio dicitur appel-

labi-

labitur ſcientia, ſcientia vero ignoratio: res autem ipſae permanebunt eaedem. Deinde rogamus, remotiores illae cauſa libertatem flectunt operationis, an immediate? nemo poſterius dixerit; nam quae a nobis actiones ſine ratione fiunt, liberae non dicuntur: ſuper his non diſceptamus. Si prius, erunt ergo *libertatis* fortaſſe motiva, non cauſae vim inferentes. Scilicet, quotieſcumque motiva proxima libertatem noſtram determinantia in ratione ſunt, homini ſemper ſua conſtat libertas, ut demonſtratum eſt.

§. 39. Jam vero proferuntur in medium Aſtrologi judiciarii, *genus hominum*, ut perbelle Tacitus vocat, *potentibus infidum; ſperantibus fallax; quod in Civitate noſtra vetabitur ſemper, & retinebitur*: Eorum praedictionibus plenas eſſe hiſtorias Fati Aſtronomici aſſertores praedicant. At id argumentum vulgi potius fraudum ignari approbationem, quam philoſophorum, mereri poteſt. Non quod propenſiones quaſdam hominum generatim non agnoſcant plerumque, non iſti de trivio Aſtrologi, ſed prudentes & perſpicaces omnes; atque inde probabilibus conjecturis proventuras actiones non pervideant; ſed quod magna illa confidentia perridicula ſit, & eventis ipſis refellatur: Profecto ubi cetera deſint manifeſtae fraudis argumenta, at illud non leve certe eſt, quod ſcite Ennius protulit,

Qui aliis monſtrant viam ſibi ſemitas ignorant.

Referendae eſſent in tabellas circulatorum hujuſmodi praedictiones, ut quae mentiantur, quae certa pronuncient, dimetiri poſſet. At nunc apud popellum, ut ſolet, plus poteſt vera una opere completa praedictio, quam miriades mendaciorum. Inde alienorum bonorum inſidiatoribus & captatoribus praefidentia & temeritas. Nec deterrentur, quum deteguntur: ſe quilibet animat Tireſiae Horatiani verbis (*a*),

. . . . . *neu, ſi vafer unus, & alter*
Inſidiatorem praeroſo fugerit hamo,

Aut

(a) *Horat. lib. 2. ſatyra 5.*

Aut ſpem deponas, aut artem illuſus omittas.
Perſta atque obdura, ſeu rubra canicula findet
Infantes ſtatuas, ſeu pingui tentus omaſo
Furius hybernas cana nive conſpuet alpes.

In quo iſti egregie divinant . . . *perraro haec alea fallit*. Sed tam docte & accurate eſt ea res a Cicerone (*a*) pertractata, ut orationem noſtram non exigat.

CAP. V.

De propenſionibus & habitibus, tum de memoria.

Prop. XLIV. PRopenſiones ad *bonum*, & *verum* generatim, naturales ſunt homini, legeſque naturae humanae mechanicae, quibus illa ad conſentaneos ſibi fines fertur.

D. Quae propenſiones & in omnibus reperiuntur hominibus, & in omni hominum aetate, quaeque neque intenduntur unquam, neque remittuntur; eae profecto haberi debent pro naturalibus totius generis humani propenſionibus; quo modo quae qualitates & in omnibus corporibus, quae obſervari potuere, inſunt, & neque remittuntur, neque intenduntur, qualitates habentur naturales omnium corporum (*b*): ejus autem generis ſunt propenſiones erga bonum & verum generatim. Nam primum adeo eſt omnium hominum, omniumque aetatum, ut communis ſit etiam brutarum animantium; ut dubitari non poſſit, quin naturalis ſit & inſita *naturae animali*. Altera vero tam eſt hominum naturalis & communis, quam curioſitas, quae nihil aliud eſt, niſi propenſio ad verum. Ex quo manifeſte ſequitur, eſſe illas naturae humanae leges mechanicas: Nimirum non alia eſt philoſophis *lex naturae mechanica*, niſi ea, cu-

(a) *In libris de divinat. Adde Picum adverſus Aſtrologos.*

(b) *Lex eſt Nevvt. probata ceteris.*

Digitized by Google

cujus, ut inquit Wolfius, in ſola Dei voluntate ſit ratio ſufficiens, quales ſunt vires *attractrix*, gravitationis Planetarum, aliaeque in inanimis rebus. Quum ergo propenſiones illae ſint naturales naturae humanae; *naturalium vero cauſa Deus*; leges naturae mechanicae ſunt habendae. Quod vero quidam ajunt ex *uſu rerum* eas naſci propenſiones, ii non advertunt uſum eſſe non poſſe ſine illis, adeoque uſum omnem illas praevertere. Ceterum non ſine magna ſupremi Numinis providentia id fieri intelligendum eſt, ut homo non ſola ratione, & libertate ad ſuum finem, eique adaptata media ducatur, ſed vi etiam ipſius naturae impellatur, ut ſcilicet ubi ratione & libertate ſit facile abuti, non poſſit non iis naturae legibus obſequi. Qua ex re illud etiam intelligitur; qua ratione fiat, ut hominum mores, atque humanae res, quae in quibuſdam hominum coetibus videntur a veteri vita & inſtitutis tam longe diſceſſiſſe, recurrant, circulumque quemdam perficiant. Quod nempe, quemadmodum elateres vi compreſſi a naturali ſua figura inflectuntur, quam induunt ſtatim atque vis conceſſerit; ita diſtrahi vi, aut ratione naturalia poſſunt, convelli funditus nequeunt: itaque cedunt tantiſper, mox reditura. Intelligitur & illud, cur quum ceterae peculiares propenſiones, aut averſationes neque eaedem in omnibus ſint, & aetatibus, temporibuſque aliae atque aliae: naturales vero illae immutabiles: nam *naturalia*, ut aiunt Philoſophi, *immutabilia*. Atque haec quum ſint, perſpecte Ariſtoteles, vir in primis acutus & accuratus, *ſcientiae* quidem *moralis*, qua formatur homo ad beatitudinem, initium fecit ab hoc beatitudinis, ideſt ſummi boni, naturali deſiderio: *metaphyſicae* vero, ideſt *univerſali ſapientiae*, ab ingenito deſiderio veri. Quod nempe ut natura omnes cupiunt eſſe beati, ducendique ſint ad veram beatitudinem *recta* directione & conformatione ingenitae illius propenſionis: ita natura ipſa omnes ſcire cupiunt, pertrahendique ſunt ad veram ſapientiam accurata & induſtria curioſitatis propagatione ad utilia & egregia. Nec aliter ego cenſeo

ſyſte-

Digitized by Google

ſyſtemata moralia, & theoreticae ſapientiae diducenda, & contexenda, quam moderatione quoad fieri poteſt naturaliori, & ſimpliciori duarum illarum naturae humanae propenſionum. Quomodo naturali fluminis impetu, paulo in rem ſuam flexu curſu, ſata induſtrius agricultor irrigat. Quae qui obſervant attente, ii profecto animadvertunt, in plurimis emendari poſſe praeſentia diſciplinarum ſyſtemata, ut ſint magis naturae humanae conſentanea.

Prop. XLV. Propenſio ſe conſervandi, tum veneris appetitus, propenſiones ſunt naturales, atque duae alterae naturae humanae mechanicae leges.

D. Nam aequae & in omnibus ſunt, & immutabiles, & ante omnem uſum, quum ex iis potius omnis uſus proficiſcatur. Ita quatuor habemus praecipuas naturae humanae leges mechanicas naturales, quibus homines vel imprudentes ad ſe ſuumque genus conſervandum, atque perficiendum feruntur. Quanta autem earum ſit in vita humana neceſſitas & utilitas, inde intelligere poſſumus, quod earum nulla ſit, qua ſublata, non tota hominum vita funditus perturbetur. Nam ſublata propenſione in ipſum bonum, efficitur ut ne quaeratur quidem quidpiam boni: quumque homines non ſint entia ſibi *ſufficientiſſima*; conſequitur ut ſint ſemper miſera. Tum propenſio in bonum inutilis eſſet, aut nullo modo eſſe poſſet ſine propenſione in verum: hac enim bona perquiruntur, quibus illa fruitur. Deinde amor noſtri ipſorum niſi eſſet naturalis & neceſſarius, quum infinitae ſint vitae perdendae rationes, brevi hominibus deſerta eſſet Tellus. Tandem Veneris appetitu extirpato a natura animali non ultra hominis aetatem habitaretur Tellus. Quae ſi Athei cogitent, non poſſunt non clare intelligere, quanta divinae alicujus Mentis cura natura humana ſit conformata, ut nihil in illa ſit naturale quod non hominis fini apte reſpondeat. Non igitur Theologia tantum phyſica, ſed ipſa in primis metaphyſica, ſupremae divinitatis cura omnia in univerſo geri perſpicue demonſtrat. Jam (ut ad inſtitutum redeamus) attente philoſophus

has

Digitized by Google

has leges recolere debet, qui operationum humanarum principia determinantia, fundamenta, primas quasdam in humana natura cauſas (*reſſorts* Galli vocant) ſit accurate explicaturus (*a*): quandoquidem nihil demonſtratu

---

(a) *Sed & iis in primis hujuſmodi rerum cognitio neceſſaria eſt, qui ad res humanas gubernandas accedunt. Nam adverſante natura imperium nec ſtabile eſſe poteſt, nec peccatum, homineſque, quorum eſt ingenium elaſticum, perpetuo aut reſilire, aut irrumpere conantes, maxima vi ſunt cohibendi, quae ſi tantiſper remittat, itidem uti liberi elateres, perrumpunt, atque evertunt omnia. In id potius danda eſt opera, ut primigenias illas propenſiones, quibus homines duci & amant & volunt, ſic in publicam rem flectant, ut omnes intelligant, ſe ire, non trahi, rem ſuam ac utilitatem agi, ſubdi omnes legi, ut liberi ſint, vim nemini inferri. Pueros ergo, in quibus natura adhuc integra eſt & ſola, expertus ſum pluries, invitos ac coactos, fere nihil, lubentes & blanditiis captos ea efficere, quae ſupra vires eorum videri potuiſſent. Adeo ingenium nobis coactionis impatiens natura dedit!*

Habent autem primae illae duae propenſiones, in bonum, & in verum *magnum illud inter ſe diſcrimen, ut prior vi langueſcat, altera intendatur. Artes humanae vitae neceſſarias extirpaverit quiſquis homines invitos ad eas adegerit; ſi ſua cuique libertas relinquatur, ſi earum magnae utilitates ob oculos ponantur, tum alacres omnes incumbant, ac nihil eſt tam incredibile, quod non efficiant. Efficiunt idem ſi a naturae ſuae neceſſitatibus impellantur: voluptatem nempe ſuam & ingenium ſequitur quiſque alacer; naturae paret libenter, idem qui imperii his in rebus alieni faſtidioſus eſt. Inde fit ut gloriae amor, voluptas, luxus plures artes, aut artium ornamenta invexerint, quam leges omnes, aut minae.* Contra *autem propenſio* in verum *vi ac minis, tum quacumque re, quae violentiae ſit perſimilis, velut arcanis atque enigmatibus,* mi-

tu facilius eſt, quam omnes humanas actiones provenire ex varia modificatione quatuor illarum Legum naturalium: ſcilicet modificatae illae ratione, & converſatione, in peculiares evadunt inclinationes, aut declinationes, quibus, ut in ſuperiori appendice demonſtratum eſt, homines regi ſolent. Neque tamen concludi quidquam ex ea re poteſt adverſus utilitatem aut neceſſitatem legum naturae moralium: conſtat enim ſua illis neceſſitas, & utilitas in eo, quod peculiares inclina-

---

mirum in modum intenditur: curioſitas prima eſt, quae haec ſequitur; eâ cerebri fibrae contrahuntur; inde vis major, quae quoniam nos angit, & infelicitat uſque dum rem ipſi digito contigerimus, in vetita impellit. Opinor ſi quis ſevera ſanctione prohibuerit inquiri ab hominibus in magneticae attractionis cauſam, brevi eam detectum iri. Sunt qui ſcripſere, philoſophos praemio excitandos: nec nego poſſe plurimum in animis noſtris præmii ſpem. Sed voluptatis ea eſt natura, ut facillime quis poſſit illam repudiare: dolori & inquietudini nemo unus conceſſerit. Ita fit ut acrius hinc exagitemur, quam a voluptate permoveamur. Ac vero vim hominis actuoſam vehementius inquietudo vellicat & excitat, lenius voluptas. Eſt igitur ad hanc rem quod pertinet curioſum hominis ingenium flammae perſimile, quae quo violentius comprimitur, eo vehementior ac voracior evadit. Atque haec quum per ſe ſunt perſpicua, tum tota hiſtoria litteraria confirmantur: nulli enim errores quantumvis monſtruoſi tam publice graſſati unquam ſunt, quam qui ſeverius vetiti, ut ſi blande ac palam expoſiti omnium fuiſſent oculis, brevi viluiſſent, ac fuiſſent irriſi. Itaque probo ego illos, qui iſtuc docuere, Ridiculum acri plerumque fortius ac melius ſecat rem. *Nam iidem homines qui tam curioſe in occulta & vetita nituntur, nihil tamen magis verentur, quam ne publice rideantur, efficitque publica irriſio, quod nulla vis, ut vires naturae humanae omnes quaſi diſſipet, & alio convertat.*

nationes, atque hinc proficiſcentes actiones emendant & formant, emendata, & formata ratione, cujus illae velut ſupplementum ſunt; tum ſanctione poenali plurimum & ipſae voluntatem permoveant.

Prop. XLVI. Omnes habitus exercitatione acquiruntur & intenduntur, deſuetudine remittuntur, aut delentur omnino: delentur etiam, aut obtunduntur contrariis habitibus. Et quidem de habitibus Mentis ſeu theoreticarum diſciplinarum, ſeu moralium virtutum, atque mechanicis corporis juxta id affirmo. Obſervationes enim perpetuae ſuper utriſque abunde id demonſtrant. Nec ullus habitus in medium proferri poteſt, in quo id non obtineat. Quamquam quoniam morales virtutes & a naturae temperie plurimum quoque pendeant, minus theoretici diſciplinarum habitus, aut habitus artium; facilius iſti, quam illae deſuetudine amittuntur.

Prop. XLVII. Habituum nullus eſt menti congenitus. Nempe habitus omnes intenduntur & remittuntur, exercitatione acquiruntur, deſuetudine delentur (prop. 46.); quae autem talia ſunt naturalia, & ingenita Menti eſſe nequeunt. Vide ut eam rem praeclare Ariſtoteles ſub initium Ethicorum Nicomachiorum perſequitur.

Prop. XLVIII. Omnes habitus animi ſimul & corporis ſunt.

D. Habitus ſunt facultates actuum exercitatione acquiſitae (prop. 46.); in iis ergo ſunt ſubjectis, quorum actuum exercitatione acquiruntur; acquiruntur exercitatione actuum mentis ſimul & corporis; quandoquidem nullae eſſe poſſunt actiones animi quibus totidem non reſpondeant in corpore; in utroque igitur ſunt, ſeu potius in eo homine, qui ex unione Mentis & corporis exiſtit.

Schol. Inde intelligitur, cur habitus, qui animi dicuntur, aut debilitentur, aut evaneſcant omnino, fracto morbis aut aetate corpore: & item cur qui habitus dici ſolent corporis, torpeſcant paulatim, animo ab iis abducto, aliiſque rebus intento. Ceterum agnoſcen-

dum

dum eſt eſſe habitus quoſdam, qui Mente magis exercentur, quam corpore; alii qui e contrario magis corpore quam mente; eſſeque alios vitae ſenſitivae qui ab habitibus mentis thheoreticis diſcernuntur manifeſto. Ex. gr. Habitus ſcientiarum theoreticarum Mente plus, corpore minus conſtant: habitus artium mechanicarum corpore magis, quam mente: habitus virtutum moralium voluntate & temperamento magis, quam ratione. Quod dico, non quod totidem habituum ſubjecta ſint diſtinguenda, in quo laborarunt Scholaſtici, ſed ut quid potiſſimum in ſingulis habitibus dominetur indicem.

Prop. XLIX. Quae actiones aut majori animi attentione exercentur, aut intenſiori aliquo affectu, aut voluptate & dolore, eae impreſſionem in nobis faciunt altiorem, & diuturniorem. Exploratum eſt ratione & experientia. Itaque qui habitus actionibus ejuſmodi acquiruntur, & facilius acquiruntur, & ſunt, & diuturniores. Non ſecus atque veſtigia, quae majori vi in tenellis plantis imprimuntur, & altiora ſunt, & diuturniora.

Prop. L. Habitus humani quo plures fuerint, eo debiliores evadunt. Appello ad experimenta. Sed ejus rei ratio in vi naturae humanae finita continetur. Scilicet habitus conſervari nequeunt ſine vi exercente: quo minor haec vis evadit, eo minus facultatem exercitio conſervare potis eſt. At ea decreſcit diviſa: ergo in plures habitus diſtracta, minor ejus pars ſingulis inhaeret; ex quo fit ut debiliores evadant. Qua ex re moniti eſſe debent, qui egregii & excellentes in facultate aliqua eſſe cupiunt, ut ne pluribus animum intendant: nullo enim modo finita naturae noſtrae vis omnibus eſſe par poteſt. Et quemadmodum ſi eidem ſolo plura quam ferre poſſit ſemina commiſeris, detrahes omnibus alimentum; ita pluribus intentus animus mediocris quidem eſſe in illis poteſt, ſummus non poteſt.

Coroll. Eadem eſt ratio, cur habitus contrariis enerventur, & paulatim evaneſcant.

Digitized by Google

Prop. LI. Memoria eſt habitus.

D. Omnes ſcilicet habituum habet proprietates 1. ingenita non eſt. 2. exercitatione acquiritur; eaque tenacius memoria haerent, quae pluries, & frequentius animo recurſant. 3. & quidem iis actionibus, quae aut majori attentione, aut cum voluptate & dolore, aut cum effectibus paulo vehementioribus fiunt, facilius, & eſt diuturnior. 4. deſuetudine debilitatur, & evaneſcit. 5. rerum numero & varietate laborat, & hebeſcit. 6. iis omnibus quibus vis humanae naturae corroboratur, aut frangitur, & memoria corroboratur, aut debilitatur, velut aere, cibis, medicamentis; tum ſenecta, morbis &c. 7. minus fatigata & poſt otia major. Quae omnia ita ſunt habituum propria, ut perſpicuum ſit memoriam eſſe habitum (*a*).

Schol. Quod ſpectat ad memoriam, fuere, qui putarunt, eam conſiderari debere velut idearum penu: eas ideas dixere veſtigia in cerebro ab objectis externis facta: itaque in cerebro hoc penu poſuere. Protulere eam in rem Carteſii auctoritatem. Sed nec ea doctrina intelligi ullo modo poteſt, & a Carteſii doctrina longe aberrat. Nam nec ullo modo intelligi poteſt veſtigia in cerebro ab objectis externis facta haberi poſſe pro eorum objectorum imaginibus; nec, ſi id tantiſper detur, ſibi quiſquam perſuadebit, tot rerum miriades poſſe diſtincta in cerebro, parva illa & molli materia, habere veſtigia. Carteſius vero veſtigiorum quidem vocabulo utitur, ſed nihil aliud eo intelligit, niſi facilitatem cerebri, ſeu habitum actionibus repetitis acquiſitum. *nam illa veſtigia*, inquit, *nihil aliud ſunt, quam quod pori cerebri, per quos ſpiritus antea ceperunt ſuum curſum, acquiſiverint eo pacto FACILITATEM majorem, quam alii, ſeſe rurſus aperiendi eodem modo ſpiritibus, qui*

(a) *Copioſius haec perſequitur Lokius de intellectu humano lib. 2. cap. x.*

Digitized by Google

qui ad ſe veniunt (*a*), quo pacto ille reminiſcentiam explicat. Eodem modo Malebranchius memoriam explicuit, poſuitque illam in habitu cerebri, ſeu in flexibilitate fibrillarum cerebri actibus repetitis acquiſita (*b*). Nec alio modo ſe rem habere ſuadent phaenomena. Scilicet quemadmodum in ceteris habitibus actus ita ſe excipiunt, ut primo poſito quaſi natura ſua ſequantur ceteri, quod in habitibus ſaltandi, canendi, pulſandi inſtrumenta muſica, obſervatur, ita in memoria excitata idea quavis, aliae, quas cum illa didicimus conſociare, ſubinde excitantur, ut altera alteram excipiat expeditius & diſtinctius, aut minus expedire, minuſque diſtincte, pro perfectione & intenſitate habitus majori aut minori. Ceterum quacunque tandem via reminiſcentia in nobis fieri contingat, id certum eſt, nullam eſſe in rerum natura rem admiratione noſtra digniorem, & ex qua promptius in ſuprema Dei ſapientiae & potentiae contemplationem provehi debeamus, quam memoriam (*c*).

Prop, *LII.* Omnes habitus conſtant memoria & reminiſcentia.

D. Omnes habitus ſunt facilitates actus continuata & harmonica ſerie producendi, ſuntque animi ſimul & corporis (prop.48.); ergo in omnibus habitibus conjunctae ſunt motionibus corporeis totidem animi actiones, perceptiones nempe & voluntates incredibili celeritate percurrentes; cum id ſit memoria; omnes habitus memoria conſtant. Inde eſt, ut qui exercere habitum aliquem corporeum coepit, ſi alibi mens abſtrahatur, perturbatis illum actibus exercere pergit.

Prop. LIII. Facultas ratiocinandi habitus eſt, iſque

(a) *De paſſ. Animae part.* 1. *art.* 42.
(b) *Lib.* 2. *de inq. ver. cap.* 5. §. 3.
(c) *Vide quae ea ſuper re ſcribit vir doctus & mihi amiciſſimus Antonius Muratorius ſub initium* Philoſophiae Moralis.

varius, prout in variis objectis exercitus, etſi vis ipſa ratiocinandi innata ſit. Nam facultas exercitatione acquiritur, deſuetudine amittitur, habetque ceteras omnes habituum qualitates.

Prop. LIV. Tota humana eruditio duobus generatim habitibus continetur, qui interea relatione ad objecta velut multiplices & varii ſpectari poſſunt.

D. Tota eruditio, ſcientia, ſapientia humana continetur numero quodam idearum, ideſt memoria, & facultate ſuper iis ratiocinandi, ideſt eas contexendi, antecedentia, conſequentia, connexa pervidendi, at & memoria habitus eſt (prop. 51.) & habitus facultas ratiocinandi (prop. 53.); duobus ergo continetur habitibus.

C A P. VI.

De cauſis phyſicis, voluptatis, & doloris, tum de affectibus.

SUnt fortaſſis, qui mirabuntur, me geometrica methodo ea comprehenſum ire, quae nulla ratione conſtant, ſed ex quadam potius naturae perturbatione exſiſtunt. Eſſe cum ratione inſanire, ut ille dicebat, affectus, qui omnes ex neglecto rationis imperio emergunt, ad rationem exigere. Addent affectus *vitia* eſſe & *morbos* naturae humanae, omneſque ex veteri illo Adami peccato defluxiſſe, curandumque magis eſſe ut in ordinem tumultuantes redigantur, quam ut ullo ſyſtemate explicentur. At mea ſententia ſemper fuit, nihil in rerum fieri natura, quod non certis ſtatutiſque cauſis, ſummaque ratione fiat; adeoque omnia eſſe in natura connexa & copulata; multaque idcirco haberi minime intelligibilia, aut quae minus poſſint demonſtrari, aut quod ea majores noſtri velut deſperatae habuere indaginis aut quod nos ea, qua par eſt, diligentia & labore, numquam perveſtigaverimus. Qui vero putant morbos eſſe humanae naturae affectus etiam ubi minus tumultuant eique propterea no-

noxios, nae ii magnum operae pretium facturi ſunt ſi in rem paulo attentius inquirant. Quod ſi qui moleſtius rogitent, ecquid ad rem metaphyſicam haec ſpectent; reſpondemus eadem ratione haec ſibi Metaphyſicam uſurpare poſſe, qua ad ſe revocat tractationem de mente & natura hominis: ejus nempe naturae haec conſectaria ſunt, ut demonſtrabimus. Naturam vero humanam quum dico, eam intelligo quae eſt, non quae aut unquam extitit, aut quae olim erit. Hanc philoſophum contemplari debere cenſeo, ſi humano generi eſſe velit utilis: nam qui hominem non in Adae faece ſpectant natum, ſed velut in Republica Platonis poſitum, ii genium quidem in philoſophando praeſeferre poſſunt, utiles nullo modo eſſe poſſunt. Philoſophum ego, qui aeternitati ſcribere velit, *naturam exprimere* oportere cenſeo, non *eam abſtrahere*. Quo propius naturae acceſſerit, eo ſua dogmata diuturniora habeat: quo ab ea abſceſſerit remotius, eo ſciat ſua eſſe brevi peritura, quia vera minus: veri enim menſura in natura eſt, non in opinione: itaque is ſe vero acceſſiſſe proximus exiſtimare debet, qui naturam rerum verius expreſſerit. Cetera ingeniorum ſunt luſus, indigni in quibus viri graves tempus terant. Nec ſane video, quum Philoſophia experimentalis tantopere probetur, ac jure quidem & merito probetur, cur ea a nobis exordiri non debeat.

Prop. LV. Voluptatum & dolorum omnium cauſae phyſicae ſunt commotiones in corpore excitatae, quibus corporis harmonia aut conſervatur, aut turbatur, aut turbata reſtituitur (*a*).

D. Cauſas hoc in loco phyſicas dicimus eas, quibus poſitis ſemper exſiſtit effectus, ablatis, evaneſcit, parum nunc curioſi, utrum influxione id fiat, nec ne: at hujuſmodi ſunt commotiones harmoniae corporis, ſeu

(a) *Ea Platonis eſt doctrina in Philebo communi philoſophorum reliquorum conſenſione probata.*

in anima & vita atque energia hominis *ſenſitiva* excitatae: nempe iis poſitis, ſenſus doloris aut voluptatis repente exſiſtit, ſublatis, cedit; & ita quidem ut nullus ſit dolor cujuſcumque generis, nulla voluptas, quae non eas motiones conſequatur. Cauſae ergo phyſicae hujus ſenſus non aliae ſunt, quam commotiones illae.

1. Ejus argumentationis aſſumptionem paucis demonſtrabo. Ac primum, quod ad hanc rem ſpectat, quatuor omnino ſtatuo hominis ſtatus. 1. voluptatis aequabilis, ſeu laetitiae minime geſtientis, ſed pacatae tranquillitatis. 2. Voluptatis geſtientis quum animi, tum corporis, ut vocari ſolent. 3. aequabilis doloris, ſeu triſtitiae per modum habitus perdurantis, minime tamen dilacerantis. 4. doloris impetuoſi, & dilacerantis. Scio diſputatum acerrime eſſe ea ſuper re a veteribus Graeciae philoſophis (*a*); ſed eorum argutationes nihil moror.

2. Jam experimur continenter eorum ſtatuum nullum eſſe, cujus phyſica & immediata cauſa non ſit energia vitae ſenſitivae ſeu perturbata, ſeu reſtituta, ſeu leniter, & inſtar amnis placide fluens. Atque ut a priori ſtatu exordiar, obſervatum eſt Santorio (*b*), tunc nos hilariores eſſe, & magis ex animo, quum corporis perſpiratio nec nimia eſt, nec deficit; triſtiores vero, ubi minor, quam par ſit, aut etiam nimia. Cujus ſtatus animi manifeſta cauſa eſt, prioris quidem juſta energiae vitalis harmonia, poſterioris exceſſu, vel defectu perturbata. Idem ceteris evacuationibus confirmatur: enim vero perpetuo experior, perſpiratione, aliiſque evacuationibus paulo retardatis, obtundi mentem, corpus fieri gravius, atque moleſtam ſtudiis melancholiam dominari: magna perſpiratione, aut purgatione quacum-

(a) *Plato*, *Ariſtoteles*, *Plutarchus ſaepe eam quaeſtionem memorant*. *Vide & Ciceronem lib.* 1. *de Finibus*.
(b) *Santorius in Statica humani corporis medica*.

cumque reparari ſtatim haec omnia. Sunt quidem ſtatus laetitiae, aut triſtitiae ex perceptionibus rerum pulchrarum, aut triſtium provenientes; ſed non immediate. Cogitatio rerum bonarum & pulchrarum agitationem majorem excitat in humani corporis fluidis; inde perſpiratio juſta, aliique motus expediti: hinc vero laetitia, quae ſemper eſt in ratione harum motionum, & vaſorum dilatationis, ac fluidorum expediti curſus. Inde reddenda ratio, cur lacrymis hilareſcant melancholici: cur laetior mens poſt lacrymas. Rerum contra noxiarum & triſtium cogitatio coarctat fluidorum vaſa, motum retardat; hinc turbatio & triſtitia. Hinc quoque triſtes illi perpetuo, qui durioribus & aduſtioribus ſunt compacti fibris, lentiorique fluidorum motu, rara perſpiratione, impedita evacuatione.

3. Exploratum eſt affectus omnes eſſe conjunctos cum motione quadam praeternaturali fluidorum, aliarumque corporis partium. Eſſe autem poteſt ea motio. 1. aut aequalis & lenis. 2. aut aequalis in toto corpore, ſed paulo intenſior. 3. aut minime aequalis in toto corpore, ſed quae naturales corporis actiones praepediat. 4. aut quae magnopere perturbat. Prima aequabilem voluptatem gignit, & laetitiam, qualis amor ſub ſui initium, & quum, ut inquiunt, platonicus eſt. Altera paulo intenſiorem voluptatem. At quum quo intenſior motus evadit, eo eſt vicinior turbationi, inde intenſiſſimam laetitiam maeror comitatur, ſeu ſtatim infra naturalem eo motu compreſſo, ſeu paulatim. Tertia levem triſtitiam progignit, & inquietudinem, veluti paulo ferventior amor. Quarta intenſum animi dolorem. Atque ea generalis eſt ratio expediendi, cur omnes affectus, qui ex boni opinione naſcuntur laetitiam, qui ex mali perceptione triſtitiam ſecum adnexam habeant: & cur quidam ſint, qui aut mixtam cum laetitia triſtitiam, aut *falſa gaudia* creent.

4. Eodem modo excitantur voluptates & dolores corporis geſtientes. Ex. g. defectu cibi vel potionis, ſublato objecto, in quo ventriculi actio exſeratur, ne-

ceſſe eſt ut harmonia vitae perturbetur: inde dolor famis, aut ſitis. Cibo aut potione quum reſtituitur, voluptas oritur, quae ſemper eſt in ratione cedentium graduum doloris ſitis aut famis. Idem contingit in uſu aliorum ſenſuum, ut facile quivis per ſe intelligere poteſt.

5. Quum ergo haec clare & continue experiantur homines, ratione abutuntur, qui alias dolorum & voluptatum cauſas phyſicas in medium proferunt. Cauſas autem dico phyſicas, quod quid Menti ipſi, dum dolore, aut voluptate afficitur; contingat, id me ignorare ingenue fateor. Nec raro ſubit animum eſſe dolores omnes, & voluptates animae cujuſdam mediae & corporeae: nam phaenomena dolorum & voluptatum vix locum habere poſſe videntur in ſubſtantia incorporea. 1. Tranſitus a ſtatu doloris ad ſtatum voluptatis intelligi nequit ſine mutatione quadam intrinſeca ſubjecti: in animo vero incorporeo nec naturae ulla mutatio intelligi poteſt, & ſola operationum intellectus, aut voluntatis viciſſitudo hunc ſenſum efficere nequit, quemadmodum perpetua experientia comprobatur. 2. Sunt in voluptate & dolore quidam gradus: intelligi autem nequit, qui ſubſtantia incorporea intendi & remitti poſſit. Sed quum ſciam, non idcirco aliquod eſſe non poſſe, quod non intelligam, agnoſcamque eam opinionem non ſatis cum religione conſentire, praeſtat rationi diffidere, quam de obſequio in illam vel hilum demere. Scilicet conſtat Religio divina ratione, cui, niſi velimus furere, poſtponenda eſt humana ratio.

Coroll. 1. Voluptates & dolores neceſſario conſequuntur naturam humanam, ut illa ſcilicet nequeat nunc eſſe, quae non ſit iis ſubjecta. Nimirum naſcuntur ex iis phyſicis cauſis, quae, ea exſiſtente natura humana, quae eſt, nequeunt non in illa locum habere. Praeterea ſunt hae affectiones naturae animalis, idcirco animantibus omnibus communes: quum autem tota inſit in homine natura animalis, & neceſſario eam na-

turam

Digitized by Google

turam affectiooes doloris & voluptatis conſequantur; neceſſario quoque ſequuntur naturam humanam, ſeu, ſi ſcholae formulis loqui licet, ſunt ita naturae humanae *propria*, ut *riſibilitas*. Ex quo ſequitur, ut quum Adam integram habuerit naturam humanam, fuerit natura ſua voluptatis & doloris capax, etiamſi in ſtatu innocentiae, ut in beatitudine quadam naturali, ſine ullo dolore victurus fuiſſet; quod nempe partim ratione divinitus hauſta; partim imperio animi majore in res corporeas (*a*), partim quoque peculiari Dei ipſius cura & ſubſidio, cauſas omnes phyſicas doloris & miſeriae caviſſet. Et quo modo Adam *gratia*, non natura fuiſſet immortalis, quod Theologi magna conſenſione docent; ita *gratia*, non *natura*, dolores omnes evaſiſſet. Scilicet ut in Adamo connexa erant immortalitas & beatitudo illa naturalis: ita mortalitas & miſeria. Jam Id Moſes aperte indicat, qui & cibo uſos primos homines etiam innocentes docet, cujus uſus intelligi nequit, ſine titillatione famis; & Evam ſalivam feciſſe adſpectu pomi *pulchri viſu*, *& ſuavis ad veſcendum*. Natura ergo fuere primi homines voluptatis & doloris capaces; a dolore immunes rationis, majoris libertatis, & gratiae dono: nec doloris niſi imperium ex peccato profluxit, inducta mortalitate, quae B. Auguſtini doctrina eſt.

Qua

(a) *Quid ſi ante peccatum Tellus ipſa fecundior & hominum integrorum felicitati faciendae accommodatior fuiſſe dicetur? Nam divinae ſcripturae aperte dicunt, Tellurem a Deo poſt primorum mortalium peccatum maledictam, ſpinas & tribulos germinaſſe. Quod ſi Vodvvardi opinio vera eſt, diluvii tempore totam diſſolutam, ac renatam inde corruptis hominibus puniendis, accommodatam, intelligitur facilius, qui tot inde in nos mala imperium habere potuerint, quibus homines integri caruiſſent. Vide ut ea de re is diſſerat in Geographia phyſica.*

Digitized by Google

Qua ex re etiam intelligitur, quid reſpondendum ſit iis, qui rogant, cum ex peccato Adae dolores in vitam humanam inundaverint, ecquid peccavere bruta, quae doloribus & ipſa afflictantur? quam quaeſtionem pluribus in locis agitavit Auguſtinus. Nempe ejus naturae Creatori ſuo facere placuit, quae ut voluptatis, ita doloris eſſent capacia, atque alteri altera compenſaretur. Non ergo probari poſſunt, qui idcirco, aut negant bruta dolorem & voluptatem ſentire; aut opinantur devolutas in brutorum corpora ſontes mentes, quorum illud cum ratione, hoc cum Religione pugnat. Sed *ſub Deo juſto*, inquiunt, *nemo miſer*, *niſi mereatur*. Nempe id obtinet in iis creaturis, quae & Dei, & rationis atque legum divinarum intelligentes factae ſunt: nec ulla ſuadet in naturis brutis locum habere, quae ut pro voluptatibus nullas agunt gratias, ita pro doloribus conqueri nequeunt. Sed ea de re alibi; eſt enim paulo implicatior, quam ut paucis explicetur.

Coroll. 2. Voluptatis & doloris intenſitas eſt in ratione intenſitatis perturbatae aut reſtitutae harmoniae: Nam intenſitas effectus eſt in ratione intenſitatis actionis cauſae phyſicae: Eſt autem perturbata, aut reſtituta harmonia doloris & voluptatis cauſa phyſica (prop. 55.); ergo &c.

Prop. LVI. Affectus omnes naſcuntur ex perceptione *boni*, quae operatur *voluptate*; & *mali*, quae impellit *dolore* (ex intima conſcientia), ſuntque naturae impetus intenſiores, quibus perſequatur bona externa, aut mala externa averſetur.

Prop. LVII. Omnes affectus ſunt argumentum manifeſtum. 1. naturae mutabilis. 2. nec infinite perfectae. Nam ſunt commotiones naturae, quae iis afficitur (def. 15.), & quidem impetus, qui habent intenſitates, quippe qui cum voluptate, aut dolore ſunt conjuncti (56.); quae omnia, niſi in natura mutabili, intelligi nequeunt.

Deinde affectus ſunt naturae impetus intenſiores, quibus perſequatur bonum externum velut naturae noſtrae

com-

complementum, aut externum malum velut a quo deſtrui poſſimus averſetur (prop. 50.) quod pugnat cum natura perfectiſſima, quae nec bonorum externorum indiget, ut plena ſit, abſoluta, ſibi ſufficiens, nec malis ullo modo affici poteſt.

Prop. LVIII. Affectus neceſſario conſequuntur naturas rationales atque animales non infinite perfectas.

D. Naturae rationales atque animales non infinite perfectae neceſſario ferri debent in ſummum bonum, bonum ipſum generatim, quod in ſe non habent; adeoque & neceſſario averſari malum quodcumque quod timere poſſunt; nequeunt ergo non affici ex cujuſque externi boni vel mali perceptione; qui ſunt affectus, ideſt naturae impetus intenſiores, quibus bona externa proſequatur, averſetur mala.

Prop. LIX. Affectus naturam humanam neceſſario conſequuntur.

D. Primum, affectus neceſſario comitantur naturas rationales, atque animales finitas (prop. 58.); quum ſit talis natura humana; neceſſario eam conſequuntur. Praeterea affectus omnes ſunt impetus intenſiores, quibus rationalis & animalis natura perſequitur bonum, averſatur malum (56.); qui impetus neceſſario ſequuntur intenſitatem voluptatis, aut doloris, quibus natura humana determinatur: quum autem voluptas & dolor neceſſario ſequantur naturam humanam (coroll. 1. prop. 55.); ſequuntur & affectus.

Schol. Eſt hoc in loco nobis non cum philoſophis modo quibuſdam, ſed & cum Theologis etiam pleriſque acerrima concertatio. Nam Stoici *morbos* vocabant affectus, eoſque *praeternaturales motiones* definiebant (a), aut *averſas a recta ratione contra naturam animis commotiones* (b). Jam affectus in ſapientem numquam cadere pertinaciter docuere Stoici: alias negarunt eſſe ſapien-

(a) *Zeno apud Laër. lib.* VII. *ſect.* 100.
(b) *Cic. Lib.* IV. *Tuſcul. cap.* 6. *&* *lib.* 3. *de finibus.*

Digitized by Google

pientem: agunt nempe ſapientes voluntate, ideſt conſtante ratione; non affectu, perturbato ſcilicet & incitatiore appetitu (*a*). Porro ſunt Theologi inter Chriſtianos quidam, qui non dubitant affectus omnes inter peccata cenſere, quod ſcilicet originem coeperint ab Adae peccato. Ita Lutherani ferme omnes & Calviniani (*b*). Non deſunt qui eandem B. Auguſtino ſententiam tribuunt: in quo profecto aberrant; quippe qui paſſim ſcribit, imperium tantum affectuum inde cepiſſe (*c*). At B. Thomas (*d*), cujus ego hominis ſubtiliorem hanc philoſophiam in plurimis admirari ſoleo, rem ita compoſuit, ut tribueret naturae integrae affectus ex opinione boni manantes, quos perpetuo voluptas comitatur, negaret vero eos, qui ex mali opinione progigni ſolent, quod ea natura ut a dolore fuit immunis, ita ab affectibus triſtitiam & dolorem comitantibus. Mea non refert exquirere qui affectus fuiſſent in hominibus integris: nam diſſerere non admodum ſoleo de rebus, quae minimum nos tangunt, aut *poſſibilia* perſequi. Id affirmo, affectus conſequi neceſſario naturam rationalem & animalem: atqui non dubito, Adamum, ut erat immortalis, ita affectuum libidini minime ante peccatum fuiſſe obnoxium: ſed id pronuncio audacter, tali fuiſſe creatum natura, quae ut dolore & voluptate, ita affectibus affici poſſet: alias nullam in eo naturam humanam intelligere poſſum. Et quemadmodum in JESU CHRISTO ſervatore noſtro integerrima fuit natura, ſed voluptatis & doloris, eorumque, qui voluptatem & dolorem comitari ſolent, affe-

---

(a) *Cic. ibid. Laërt lib.* VII.

(b) *Vide Campegium Vitringa obſervat. ſacrar. lib.* 3. *cap.* 11. *Buddeum Theol. Mor. part.* 1. *cap.* 1. *ſect.* 6. §. 2. *Et revera Lutherus & Calvinus non aliter loquuti paſſim eſſe videntur.*

(c) *Vid. lib.* 14. *de Civit. cap.* 10.

(d) *Prim. Part. q.* 95. *art.* 2.

affectuum capax, quod aperte in Evangeliis poſitum eſt; ita eſſe potuit in Adamo licet innocente. Nam ego imperium in affectus illi relinquo: naturam affectuum impatientem nego. Stoicorum vero hoc dogma non poſſum non deridere: tantundem enim eſt homini affectus demere, atque circulo rotunditatem, aut ſi mavis, triangulo aequalitatem cum tribus angulis, cujus eſt illa *neceſſaria proprietas*. Sunt praeterea affectus inſtar *vectium* quarumdam, quibus mirifica in homine excitatur, aliturque magnarum rerum effectrix vis, nec ſine magnis affectibus quidquam egregium & praeclarum legas unquam ab hominibus factum. Ratio recta nullo impetuoſi affectu concitante conſtantius operatur, & aequabilius, ſed eximium quidquam & diſtinctum efficiet unquam. Eadem, ubi natura vehementiſſime affecta eſt, velut erigitur, ac, licet paullo turbulentius, efficit tamen quae mira videri poſſent naturae humanae vires, omnes ignorantibus. Itaque Plato ſaepe ſcribit, magnorum virorum fuiſſe neminem ſine enthuſiaſmo quodam, ideſt vehementiori affectu.

Prop. LX. Affectus, niſi quum ad extrema vergant, ſunt homini neceſſarii, ſeu ſolitarium illum ſpectes, ſeu in ſocietate conſtitutum.

D. Nempe conſervari homo nequit niſi bonorum fruitione, declinatione malorum: at bonis nemo perfruitur, iiſque frui ſtudet, niſi incitatus affectu voluptatis: nec quiſquam averſatur mala, niſi affectu doloris diſterreatur: neceſſarii ergo homini conſervando ſunt affectus.

Schol. Ut hujus propoſitionis veritas intelligatur plenius, operae pretium erit praecipuorum humanae naturae affectuum paucis hiſtoriolam contexere eorumque phyſicas expedire cauſas, tum fines & effecta demonſtrare. Quumque nemo ſit, qui ea de re accuratius Renato Carteſio diſputaverit, in tractatione *de paſſionibus animae*, pauca inde depromam in rem noſtram.

I. Sex Carteſius ſtatuit primarios affectus, admirationem, amorem, odium, cupiditatem, laetitiam, & moe-

Digitized by Google

moerorem; ceteros eſſe putavit horum modificationes. Sed & motu ſpirituum & glandulae pinealis eos produci omnes, augeri, conſervari exiſtimavit. Noſtra hoc in loco non refert ſyſtema illud accurate expendere, qui non id nunc ex inſtituto agimus (*a*). Praecipuorum affectuum cauſas phyſicas ex illo mutuabimur, quas ille accurate inveſtigavit, eorumque neceſſitatem atque utilitatem perpendemus, ut ſint exemplorum loco.

2. Affectuum ordine primus, nec intenſitate, et vi infimus, eſt admiratio. *Eſt ea*, inquit, *ſubitanea animae occupatio, qua fertur in conſiderationem attentam objectorum, quae ipſi videntur rara & extraordinaria*. Neque in ea animi affectione mutationem ullam ſenſibilem in corde aut ſanguine, quod in ceteris contingit affectibus, provenire putat: ex nova tantum & inſolente cerebri concuſſione naſcitur. Sunt qui alia ex cauſa

---

(a) *Mentem is in glandula pineali ſitam cenſuit: inde ope ſpirituum animalium ſolo voluntatis nutu corpus moderari arbitratus eſt. Hanc glandulam in medio cerebri ita ſuſpenſam eſſe ſtatuit, ut minimo ſpirituum animalium motu huc illuc impellatur. Addidit hanc glandem tot variis modis in medio cerebro ſuſpendi, quot variis modis ſpiritus animales in eandem impingunt: praeterea tot varia veſtigia in eadem imprimi, quot variis objectis externis ſpiritus animales in eandem impelluntur. Haec, quae late ille in prima parte ejus tractationis exſequitur, principia ſunt quibus ortum, & compoſitionem affectuum explicat. Nimium in his genio ſuo indulſit Carteſius. Profecto mirari ſatis non poſſumus, ſummum philoſophum, qui firmiſſime ſtatuerat, nihil affirmare, niſi quod clare & diſtincte perciperet, nihilque niſi ex evidentibus & claris concludere, & qui idcirco toties in Scholaſticos invectus erat, occultarum qualitatum praedicatores egregios, hypotheſin proferre omni occulta qualitate occultiorem; quod eſt viri acris ac Carteſianorum partium judicium.*

Digitized by Google

ſa naſci admirationem putant. Admiratio, inquiunt, eſt quum mens uni imagini contemplandae defixa haeret. Id evenit, quum ea imago connexa cum aliis non eſt, ideſt quum inſolita & rata eſt. Is affectus, dum excedit, *ſtupor eſt*, qui, ut in ceteris, vitium eſt (*a*). Dubitari tamen non poteſt, quin admiratio ex fibrarum cerebri contractione quadam naſcatur. Ea contractione fit, ut curioſius in rem, quam admiramur, intendamus animum, ac inquiramus diligentius, nec inquirendi faciamus finem, niſi re cognita. Quod ſcilicet ea eſt, non admirationis tantum, ſed omnium affectuum natura, ut nos de naturali ſtatu paulatim dimoveant, ac propterea naturae hominis eam faciant commotionem, qua niſi peccata, inquieti ſimus neceſſe eſt. Eam ob rem cavendum eſt iis, qui res humanas gerunt, publicis aut factis aut legibus hominum curioſitatem erga ea excitare, quae praeſtat eſſe occulta. Omnia potius adhibenda eſſe remedia cenſeo, quam ea, quae vim quamcumque ingeniis inferendo, cerebri humani fibras contrahunt, & curioſitatem vehementiſſimam concitant; quum ut in rebus pulchris ac utilibus, ita in pravis numquam, ut dixi conquieſcat, niſi re, qua impellitur, penitus explorata.

3. Utilitatem ejus affectus perſentiſcimus magnam ut *diſcamus & retineamus, in memoria noſtra ea, quae antea ignoravimus* (*b*). Nam ex gravi illa cerebri agitatione altiora memoriae veſtigia proveniunt. Quae utilitas eſt in affectibus omnibus: nam quum affectus omnes ſint vehementiores commotiones, gravius, quam ex ullis aliis cauſis, inde afficimur, memoriaque expeditius acquiritur, & eſt diuturnior (prop. 49. & 51.). Sed eſt altera hujus affectus utilitas: nempe inde pulcherrimarum & utilium rerum inquiſitio exorditur: ut accurate prorſus Plato & Ariſtoteles ſcripſerunt, *totius philoſophiae principium fuiſſe admiratio-*

(a) *De paſſ. animae part.* 2. *art*. 70. 71. 72. 73.
(b) *Ibid. art*. 75.

Digitized by Google

tionem. Itaque eſſet hic affectus in pueris & adoleſcentibus, non, ut quidam faciunt, ſuffocandus, ſed blande & prudenter alendus, ac ad praeclara ſenſim inveſtiganda flectendus. Dici vix poteſt quantam haec naturae humanae vectis vim habeat, ac quantopere hominibus eſſe poſſit utilis, ſi iis applicetur, unde quidpiam praeclari & utilis in genus humanum derivari poteſt. Accedit, quae in alios ex admirantis ſitu & adſpectu redundat, ut ſcilicet ii una excitentur ad eandem rem attentius contemplandam. Nam longe praeſtantiſſima eſt haec affectuum omnium utilitas; ut ſcilicet externis eorum ſignis & characteribus una agitemur, nobiſque, aut aliis caveamus, ut nihil ſit tam facile homini, qui adſpectu aliquo vehementiſſimo agitatur, quam eos omnes, qui adſtant, nec ſatis firmam rationem habent ad cavendum, veluti magica quadam virtute corripere, & excantare. Qua ex re intelligi poteſt, qui fiat ut Enthuſiaſmus, quod Ariſtoteles adnotavit, velut flamma quaedam plurimos corripere poſſit. Eſt enim Enthuſiaſmus plurium affectuum vehementiſſimorum velut complicatio. Jam admiratio neceſſarium conſectarium eſt *mentis* finitae: nihil enim admirari aut Deus poteſt, aut truncus.

4. Admirationem ſequuntur *aeſtimatio*, aut *contemptus*: ex quibus porro magnanimitas, aut humilitas, & *abjectio*, *veneratio*, aut *deſpectus*; qui affectus omnino ſunt neceſſarii, ut nempe nos ex ratione circumpoſitorum objectorum componamus in ſtatibus naturae noſtrae neceſſariis, & externis rebus adaptatis. Scilicet non eodem modo agere nos debemus erga exilia & nullius pretii objecta, quo erga praeſtantia & nobilia. Ad eos ſitus, atque agendi habitus illi nos facilius expeditiuſque componunt affectus. Id vero quantopere vitae humanae praeclare & ſapienter gerendae conducat, hinc intelligere poſſumus, quod, ut Stoici perſpectiſſime docuere, tota noſtri tranquillitas, &, quae hic haberi poteſt, beatitudo, hinc tantum fieri poſſit, ut *congruenter naturae vivamus*. Vivere autem congru-

enter

Digitized by Google

enter naturae non poſſumus, niſi eas, quas cum rebus, a quibus aut agimur, aut circumdamur, relationes & animadvertamus, & ſectemur. Ad eas vero relationes ſentiendas ſatis a natura facultatibus inſtructi naſcimur: ſed affectibus, ideſt ipſo naturae noſtrae ſenſu, iis aptamur; ut proinde nihil in his debeat philoſophus cavere, niſi perturbationes, ideſt, ut dictum eſt, exceſſus, quibus fit, ut a naturae ordine deſciſcamus. Atque hac in re valde ego mirari ſoleo Stoicos, &, qui eos perpetuo ſe aſſectari aſſimulat, M. Tullium Ciceronem, qui quum illud intellexerint, *oportet ſecundum naturam vivere*, nihilque eo eſſe in vita praeclarius & jucundius, in affectibus non compeſcendis modo, ſed extirpandis giganteum conatum converterint, atque naturam humanam eum in locum adigere, in quo nullo modo nec praeclare, nec jucunde vivere poſſit, ſed nec illud quidem poſſit, quod eſt ſecundum naturam. Contingit id enim quum ita vivitur, ut quum rebus naturae ceteris harmonice & ſimus & vivamus: nec vero hoc fieri ullo pacto poteſt, niſi eam habeamus naturam, qua iis adaptemur; quod fieri porro nequit, niſi varie pro rerum varietate ac adſpectibus componi & modificari poſſimus; neque tandem hoc, niſi ſimus affectuum patientes. Ita ea Stoica doctrina non cum natura modo tota, ſed ſecum quoque mirifice pugnat.

5. Amor Carteſio definitur, commotio animae, qua illa impellitur ad ſe voluntate jungendum objectis, quae ipſi convenientia videntur: odium commotio, quae animam ad id incitat, ut velit ſeparari ſe ab objectis, quae illi videntur noxia (*a*). Amore rarefit paulatim ſanguis, atque fluidorum vaſa dilatantur, hinc perſpiratio

(a) *Ibid. art.* 79. *Eam definitionem* ſecundum effectus *eſſe*, *non ſecundum eſſentiam putavit B. S. Is definit*, amor eſt laetitia concomitante idea cauſae externae, *ideſt boni: odium triſtitia* concomitante idea cauſae externae, *ideſt mali*.

Digitized by Google

major, & hilaritas, niſi quum modum excedit. Odio arctantur fluidorum vaſa, motus fit tardior, impeditur perſpiratio: inde triſtitia. In amore floridus vultus & ſubridens, macies & ſquallor in odio. Amoris neceſſitas atque utilitas eſt manifeſta, ſeu privatam hominis vitam, ſeu publicam ſpectes, Noxius eſſe poteſt quum modum exceſſerit, quod illi cum ceteris affectibus commune eſt. Et quidem non morali tantum vitae, ſed animali etiam eſt utilis, quum eo affectu harmonia vitae humanae & contineatur, & exerceatur expeditius. Sed & neceſſarium eſt odium, ut a noxiis caveamus; nec eſt noxium, niſi quum perturbata ratione ea odio proſequimur, quae bona ſunt & utilia (*a*).

6. Metum Stoici definiebant, opinionem impendentis mali, quod intolerabile eſſe videatur (*b*). Et is naturam ra-

---

(a) *Inter omnes animi affectus nullus eſt aptior ad praeclara facinora gerenda, ac virtutes heroicas gignendas & edendas, praeterquem unus amor. Is & verecundos nos efficit, & honeſtatis ſtudioſos, nobiſque perniciſſimas alas addit ad virtutes ferme omnes, id quod quum eſt ex natura ipſa amoris perſpicuum, tum perpetua docet hiſtoria. Quare Plato ſcribit in Convivio, ſi civitas coire, aut exercitus legi poſſet omnis ex amatis & amantibus, ſupra quam dici poteſt fore illam quidem beatam, omniaque generoſe & ſancte adminiſtraturam, hunc vero fortiſſime & magnanime geſturum omnia. Nam & ſe mutuo verentes ſinguli ab omni injuſtitia & turpitudine exhorrerent omnes, & ſe mutuo amore complectentes, communi omnium aemulatione ad nobiliſſimas incitarentur virtutes. Dici haec poſſet civitas heroica, atque heroicus exercitus. Ac ſunt haec quidem longe difficillima inter Adae filios, &, ut nunc ſunt mores a naturae ſimplicitate immane quantum diſſiti, admodum rara: ſed nec vacant exemplo, & in ipſa amoris natura rationem habent. Nam egregia ſunt & illuſtria amantium facta in hiſtoriis relata, ut de hac doctrina*

(b) *Cic. 4. Tuſc. cap. 7.*

rationalem animalem conſequitur neceſſario, non ſecus atque *laetitia*, & triſtitia: nempe natura ita ſumus comparati, ut ex perceptione boni, quod quocumque modo nos ſpectet, laetemur; ex perceptione mali, quod quacumque ratione ad nos pertinere poſſit, triſtemur. Eſt *laetitia* perſenſio boni praeſentis: *ſpes* futuri, ut ſpes ſit *minor laetitia*. At perſenſio mali praeſentis *triſtitia* eſt; futuri *metus*, ſeu minus vehemens triſtitia: qui cum ſine ulla ſpe eſt impendentis mali evadendi, eſt deſperatio. Ut laetitia, ejuſque ſpecies omnes, in primis amor, vaſa fluidorum dilatant, ſanguinem leniter rarefaciunt, atque agitant; ita triſtitia, & qui ei ſunt ſubjecti effectus, coarctant, atque praepediunt. Inde ex timore pallor, tremor, pavor. Hujus affectus utilitas inſignis eſt, ut nos adverſus mala tuemur fu-

ctrina ab eo tantum dubitari poſſit, qui res humanas nunquam attigit; & prima Chriſtianorum Civitas ita mente & moribus compoſita fuit, ut viderentur unum habere cor, ex quo factum eſt, ut nulla a Patrum memoria fuerit aetas tam ferax earum virtutum, quae hominum magis interſunt, ſeu ad adverſa fortiter toleranda, ſeu ad vitiorum conſequiſitas illecebras conſtantiſſime repellendas, ſeu ad ea inter ſeſe exercenda officia, ex quibus utilitas, commoditas, poſtremo felicitas humani generis proficiſci poteſt. Sed & eſt ejus rei cauſa phyſica, in ipſa, ut dixi, amoris & hominis natura. Amor enim paulatim & leniter ſanguinem rarefacit, ac fluidorum vaſa dilatat: novam quoque vim fibris, ideſt humani corporis vectibus, tribuit, aut expeditiores illas efficit. Ita fit ut mens humana auguſtius ſe domicilium & nobilius incolere tum ſentiat, quum amet. Sibi ſuarum virium magis conſcia evadit; itaque in magna & nobiliſſima nititur; turpia velut humilia & ſe ſuaque natura indigna deſpectat. Ac animadverti ſaepe ego, nationes, quae ſub ipſis ferme mundi polis vitam degunt, geluque perpetuo obdurantur, amicitia, & miſericordia, iiſque

Digitized by Google

ga, quum ad defenſionem vires deficiunt. Eſt is affectius in imbecillis vice armorum. Et, quod magna providentiae divinae cura contingere judicio, brutarum animan-

---

affectibus, in quibus nonnihil ineſt amoris, gloria, ambitione, & hujuſmodi aliis, aut nihil omnino, aut vix tangi, eſſeque feroces, truculentas, denique inhumanos, eumque ipſum, quo agitantur, in alterum ſexum amorem, & caritatem, quam ergo partus ſuos praeſeſerunt, neſcio quid belluini habere, & naturalis potius eſſe impetus, quam delectus & amicitiae: contra qui circa tropicos habitant naturam habere molliorem, aequabilius ingenium, amore & miſericordia capi, ac niſi aut vetera vitia obſtent, aut metus vel ſuſpicio animent, illuſtrium virtutum eſſe capaces. Adeo naturam emollit, & ad honeſta & pulchra hic unus agit affectus! Quamobrem ſic habeo, nulla ex re licere clarius conjicere interiorem animi humani habitum & conſtitutionem, quam ex amore; quo qui facile capiuntur, amabiles ii ſunt, ingenio aequabiles, ſociales, honeſtatis ſtudioſi, & ad virtutem facti: qui minus, truces, ſubdoli, fallaces, cives aut inepti, aut perditiſſimi, ad ſcelera quaevis ſuſcipienda prompti. Interea animadvertendum eſt, amorem quum dicimus, eum nos intelligere, qui amicitiae ſimilior ſit, aut habeat ejus plurimum, non eum animalem tantum impetum, quo velut mechanica lege ſexus in ſe mutuo feruntur. Illum, non hunc, nos amorem architectum habemus Civitatum, artium, literarum: eum virtutum omnium quum ſocialium, tum divinarum ſtimulum: Atque utinam ii, qui infantes & pueros educant in hoc operam praeſertim locent ſuam, ut in iis nobilem hanc amicitiae flammam, cujus ſcintillas a natura ipſa haurimus omnes, alant, & ad egregia quaque impellant! Eſt enim hoc dolendum, ut puerorum inſtitutores mentem excolant attentiſſime, vitioſam philautiam foveant, falſi honoris, ambitionis, ſuperbiae ſemina, virtutis praetextu in teneris animis indant, amicitiae vero illius germanae vim aut ignorent ipſi, aut excitare & fovere negligant.

Digitized by Google

mantium, quae ſatis in ſe virium ad defenſionem habent, in proſpectu periculorum ita incenduntur, qua naturalia arma validius adhibere poſſint, venenum, cornua, ungues, ungulas, roſtrum, dentes: quae vero inermes ſunt, ut piſces, lepores, avium quaedam, damae, caprae &c. ſubitaneo terrore in fugam aguntur. Ex quo intelligi poteſt quanta ſupremae mentis cura natura animalis affectibus obnoxia ſit creata (a).

(a) *Non ſingulorum tantum vitae tutandae neceſſarius eſt hic affectus, ſed ſocietati in primis conſervandae. Nec enim ſine harmonia quadam partium Civitates coire & ſtare poſſunt; nec ea harmonia ſine amore aut metu naſci. Quum autem nec ſociali amicitia tangantur omnes, & de immodico ſui ipſorum amore quidquam concedere aſſueſcant pauci; nihil aliud ſupereſt, quo diſſilire promptae partes contineantur praeterquam metus. Ita fit ut Civitas ſine poenarum ſanctione eſſe inter Adae nepotes nequeat, faciliuſque quis conceperit Civitatem ſine mutuo civium amore conſervari, quam ſine poenis & metu. Quocirca Civitates omnes diſſipare repente poſſet, quiſquis naturam humanam metus impatientem redderet. Atque hoc in loco illud mihi cogitanti occurrit, eſſe Civitates elaterum in eodem plano inſitorum fornicibus perſimiles: quemadmodum enim flecti illi & curvari nequeunt ſine ſuprema quadam vi, ita, niſi majoris potentiae metu, in idem conſentient homines fere numquam, nec coetum illum efficient. Eodemque prorſus modo, ut elaterum fornices ſtatim diſſiliunt, ac comprimens vis ceſſerit; ita homines natura ſuo elaſtici, ideſt libertatis naturalis amantes, deſinunt ejuſdem eſſe Urbis Cives, atque in mutuam armantur perniciem, ubi vis legum & imperii concedat paullulum. Inde fit, ut in publicis quibuſdam calamitatibus, ubi nullus eſſe poteſt legibus, & ſupremo imperio locus, veluti peſte publicè graſſante, aut ingente belli metu Rempublicam perturbante, incredibilia ſcelera regnare ſoleant,* au-

Digitized by Google

7. Ira eſt libido puniendi ejus, qui laeſiſſe videatur injuria. Cujus ſpecies, ex irae exceſſu natae ſunt *odium*, *ira* inveterata: *amaritudo* ira confeſtim prorumpens: *bilis* ira intumeſcens: *inimicitia* ira ulciſcendi tempus obſervans: *diſcordia* ira acerbior intimo odio & corde concepta (*a*). Ira non ſenſim, ut amor, ſed ſtatim & vehementer ſanguinem ratefacit: unde excandeſcentia, & robur: nam irae momëntanea eſt neceſſitas: amor in longum tempus ſpatiari poteſt. Sunt tamen qui in ira palleſcant, alii qui illacrymantur, quae Carteſius (*b*) aliter explicat, ego ex conjunctione cum aliis affectibus oriri cenſeo. Pallere in ira ſolent, qui temperamento ſunt flegmatico, quod ſcilicet, antequam ſanguis ebulliat tutas vindictae vias excogitant; hinc odium,

---

audentibus ſingulis in legum ceſſatione, ad quod vix plures in imperio eſſent aggreſſi. Molucas Inſulas quum dereliquiſſent Sinenſes, noſtri ubi primum invaſere in ſtatu naturali, ſine legibus, ſine Imperio, ſine Republica repererunt: ſed adeo alios in alios audentes & invadentes, ut nihil clarius oſtendere poſſit, quam difficile ſit homines in naturae ſtatu ſocietatem ullam ſervare poſſe, niſi aliter educentur.

Quod ſi quis quaerat, quid cauſſae fuerit, quamobrem homines metus capaces creati fuerunt, quum potuerint ita eſſe natura comparati, ut ſolo amore & voluptate efficerent, quae ſocietati ſunt conſentanea: reſpondeo, eadem ratione quaeri poſſe cur doloris capaces ſint creati; eſt enim metus doloris velut conſequens. Quod ſi quis eſt, qui & dolori ſubjectos homines indignetur, renunciare is voluptatibus debet; quandoquidem fieri non poteſt, ut natura animalis voluptate tangi poſſit, quin & doloris ſit patiens. Scio ego haec ex ideis rerum noſtrarum diſputari: Sed his philoſophandum nobis eſt, quando aliae non ſuppetunt.

(a) *Perelegantes Stoicorum definitiones apud Laert. lib.* III. *Ciceron.* IV. *Tuſc. Stobaeum Eclog. Eth. cap.* 4.

(b) *De paſſ. part.* 3. *art.* 200. *&c.*

odium, timor, & defixa cogitatio; ex quibus pallor; qui idcirco magis ſunt timendi, quam ſubito excandeſcentes, non ſecus, atque qui excandeſcunt, & diſſimulant, cujus erat Tiberius naturae (*a*). At plorant animae imbecilles tum quum irae admixtus eſt amor, ut pueri, faeminae, iiſque alii ſimiles.

7. Nullus affectus eſt, qui dum excedit, ira ſit perniciali or: itaque ſapienter veteribus dicta eſt, *brevis furor*. Sed & naturam humanam neceſſario conſequitur, &, ni evagetur, utiliſſima. Nempe nos atque noſtra neceſſario amemus, nec ſine eo amore conſervari poſſumus: porro ira nihil eſt aliud niſi noſtri, noſtrorumque amor ſanguinis agitatione in noſtri defenſionem excitatus & injuriae triſtitia mixtus. Ut idcirco ſtipites ſint oportet, qui ira tangi nequeunt. Tum vero ira & memoriae fovendae, & intellectui acuendo eſt utiliſſima: ita veteres *ingenii cotem* dixere. Adverſus pericula vires auget: bellorum nervus eſt. Argumentum certe generoſorum hominum. Sed niſi ratione & uſu cohiberi aſſueſcat, *ruinis ſimillima eſt, quae ſuper id, quod oppreſſere, franguntur* (*b*).

9. Commiſeratio Stoicis definitur aegritudo ſuper eo, qui indigne eſt miſer. Affectus eſt ex temperatione quadam *amoris* & *triſtitiae*. Atque hinc ex eo praeſertim affectu facile illacrymamur. Nam quemadmodum elati calore terreſtres vapores ſuperioris aëris frigore coëunt in guttas, unde pluvia, ita agitatus amore ſanguis, dum triſtitiae occurſu frigeſcit, lacrymas generat (*c*). Eſt autem hic affectus, ſi quis alius, homini in ſocietate degenti neceſſarius: nam ita in opem mutuam impelluntur homines. Hinc nullus eſt hominibus, qui ira, aut aliis effectibus non agitentur, aeque familia-

(a) *Vide Taciti praeclara ſuper eo obſervata in primis annal. libris.*

(*b*) *Vide Senec. ad Novat.*

(c) *Vide Cart. ib. art.* 128. *& ſeqq.*

ris, eoque frequentior & facilior, quo natura ſimplicior, ut in pueris, & faeminis. Familiariſſimus eſt iis gentibus, qui paſtoralem, & agreſtem vitam, ſine luxu, ſine bello, ac ſine iis vitiis quae luxum & bellum comitari ſolent, agere ſunt repertae. Ut intelligere poſſimus hominem aptiſsimum ſocietati ineundae creari, poſſeque eſſe ſocietates beatiſsimas, niſi prava educatione in mutuam inſtrueremur miſeriam,

10. Pauca haec exempla, ſatis, opinor, demonſtrant, affectus omnes & naturam ſequi humanam, quum, ſi recte obſervetur, ſin variae modificationes *inclinationis naturalis in ipſum bonum*, & *averſationis ab ipſo malo*, ſine quibus natura humana nullo modo concipi poteſt (*a*): & eſſe utiliſsimos non homini tantum ſolitario, idque ſeu memoriam, ſeu intellectum, ſeu ipſum corpus ſpectes; verum etiam in ſocietate agenti, ſeu ut ſeſe mutuo defendant, ſeu ut ab aliis caveant homines. Quanto ergo in errore verſantur qui morbos ſemper eos habent, quique extirpatos illos a natura humana optant? Sed eſt, ut dixi, in quo & Menti ſimul, & corpori, & ſocietati noceant, quum nempe omne rationis jugum excutiunt, atque ad extremum vergunt, quod nunc explicare locus non eſt.

11. Illud obſervatu dignum eſt, affectuum nullum eſſe, qui non vultu manifeſtetur. Quod quamquam videri poteſt neceſſitate quadam naturae fieri; non fit tamen ſine ſapientiſsimo Dei conſilio: nam & ita facile homines aliis ſui animi ſenſa, & agitationes etiam ſine voce, idque vehementius & ſincerius, patefaciunt, atque una aut incenduntur in idem, aut ab eodem cavent, quod ſocietati conſervandae adprime eſt neceſſarium: & certis (neque enim mentiri vultus poteſt) indiciis intelligunt quo ſint loco apud alios, id quod ſcire omnium, quorum vita ſocialis eſt, intereſt maxime.

Prop.

(a) *Conſule app. ſup.*

Prop. LXI. Averſatio ipſius mali, quae naturalis eſt humanae naturae, conſequitur amorem. 1. ipſius boni. 2. noſtri; totaque ejus *ratio ſufficiens* poſita eſt in amore illo. 1. ipſius boni. 2. noſtri ipſorum: Atque idcirco non lex naturae mechanica, ſed legum naturae mechanicarum phaenomenon eſt. Eſt ea propoſitio evidens, niſi vehementer fallor: enim vero nemo quidquam averſatur, niſi quia naturae ſuae, aut iis, ex quibus naturae ſuae perfectio & conſervatio pendet, contrarium eſt, neque quae contraria ſunt naturae humanae, iiſque, quibus ea perficitur & conſervatur, ideſt bonis, averſari quiſquam poteſt, niſi, quia ſe, & bona amat. Quumque neceſſario ſe amat, & ipſum bonum; neceſſario his contraria averſatur. Ex quibus patet, averſationem malorum conſectarium eſſe neceſſarium amoris noſtri & boni (a).

Prop. LXII. Omnes affectus ſunt reactiones amoris. 1. ipſius boni. 2. noſtri ex ſpeculiaribus objectis natae.

D. Affectus ſunt commotiones naturae humanae ex opinione boni vel mali natae (def. 15.), ideſt modificationes variae naturalis erga bonum amoris, & naturalis a malo declinationis. Quum vero averſationes & declinationes conſectaria ſint naturalis amoris (ex ſup.) affectus omnes ſunt modificationes variae & inflexiones amoris illius a variis natae objectis bonis vel malis. Jam eae modificationes & agitationes tum demum naſcuntur ex actione bonorum, aut malorum objectivorum, ſeu bonorum aut malorum realium perceptionibus, ſi eas natura noſtra aut ſequatur, aut averſetur, quod reactione fit naturae in objectorum actionem; atque inde affectus ſunt proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum (vide ſuper app.): reactione ergo amoris illius natu-

(a) *Vide ut eam rem pluribus exſequitur Malebranch, lib. 5. de inig. verit.*

naturalis varia & diverſa, progignuntur affectus omnes. Memini alicubi Auguſtinum eam propoſitionem pluribus & acutiſſime explicuiſſe, locus memoria excidit. Ex ea vero & illud etiam confirmatur, affectus & naturam humanam ſequi neceſſario, velut ejus proprietates, & eſſe non poſſe morbos, niſi quum ita exceſſerint, ut ſint amoris illius naturalis perturbatae modificationes, quod ego potiſſimum ex Adamitico peccato natum arbitror.

Paop. LXIII. Affectus aucta atque emendata ratione intra terminos ſuos plurimum contineri poſſunt.

D. Affectus in vitium abeunt, aut quia excitantur, quum iis natura non indiget; aut quia juſtam intenſitatem excedunt: utrumque defectu rationis fit. Primum deceptione circa ea, quae nobis offeruntur objecta; velut quum bona phantaſtica amamus; mala timemus, quumque aut nullis, niſi apparentibus, aut leviſſimis de cauſis agitamur. Alterum deceptione circa intenſitatem bonorum aut malorum: nam quum affectus ſint proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum, ſi haec ſint falſa, juſto nimius intenduntur affectus. Ergo emendata, atque aucta ratione intra ſuos terminos magna vi contineri poſſunt.

Coroll. Affectus quum in vitia abeunt argumentum ſunt manifeſtum aut brevis, aut corruptae rationis. Atque hoc fortaſsis eſt quod Stoici in ſapientem non cadere dixere.

Prop. LXIV. Quodcumque naturae noſtre conſervandae aut perficiendae aptum eſt, bonum & dicitur, & eſt: malum quodcumque deſtruere poteſt, aut deteriorem reddere.

Prop. LXV. Bona & mala voluptate & dolore cognoſcimus, ideſt adfectu. Scilicet ea dicimus bona; quae naturam noſtram conſervant & perficiunt; mala quae deſtruunt, & deteriorem efficiunt (ex ſup.); at quae conſervant & perficiunt voluptate animadvertuntur; quae deſtruunt dolore (prop. 55.); voluptate ergo & dolore bona & mala cognoſcuntur. Quum ve-

Digitized by Google

ro voluptas & dolor aut ipſi ſint affectus, aut cum affectibus conjunctiſſima; de bonis & malis nonniſi affectu judicamus. Et extendimus quidem eam cognitionem *analogia* ad ſimilia, in quo ſaepe decipimur: ſed primae boni aut mali notiones voluptate & dolore ingenerantur. Scilicet ante uſum omnem cum naturae rebus, neque bonas eas, neque malas habemus, quod infantium, & idiotarum exempla docent aperte: experimentis inde, quas illae cum natura noſtra relationes habeant, animadvertimus. Ex quo illud licet intelligere, quod veteres perſpecte docuere, externa in bonis non eſſe numeranda; quum eorum bonitas, aut malitia ex uſu tantum naſcatur.

Prop. LXVI. Bonitas externorum, aut malitia, & hinc amor, aut odium, ſympathia, vel antipathia, plurimum a conſtitutione naturae noſtrae pendet,

D. Bona & mala voluptate & dolore, adeoque affectu judicamus (ex ſup.); ab externis autem afficimur in ratione conſtitutionis noſtrae (ex ſup. append.), adeoque dolore, aut voluptate agitamur in eadem ratione; ergo a conſtitutione noſtra externorum bonitas, aut malitia plurimum pendent. Jam bonum & voluptatem amor ſequitur & ſympathia: malum & dolorem odium & antipathia: ex conſtitutione ergo noſtra amor plerumque & odium, ſympathia & antipathia emergit.

Sch. Hinc intelligimus, qui fieri poteſt ut quaedam amemus, aut odio habeamus ſine ulla cauſa nobis cognita. Scilicet ex eo ſolo, quod rem aliquam, dum laetitia aut triſtitia aliunde afficimur, contemplemur, bonam illam, aut noxiam habemus, totiuſque amoris, aut odii cauſa in natura & conſtitutione noſtra poſita eſt. Inde etiam petenda ratio cur amemus quaecumque ſunt ſimilia rei amatae, odio habeamus, quae ſimilitudinem quandam habent ei objecto, quod nos triſtitia afficit.

Prop. LXVII. In conſtitutione naturae noſtrae ratio ineſt, cur amemus eos, qui iiſdem, atque nos, affe-

ctibus

Digitized by Google

ctibus agitantur, averſemur, qui diverſis.

D. Nempe quaecumque naturae noſtrae judicamus conſentanea, ideſt bona, amamus, contraria averſamur, ideſt mala (prop. 55. 64. 65.): ſunt autem naturae noſtrae conſentanei & conformes, qui iiſdem afficiuntur affectibus; contrarii qui contrariis; ergo &c.

Schol. Egregie id didicere paraſiti; qui ad eorum ſe formam, & ingenium componunt, quos aucupantur. Gnato Terentianus, qui ſi potis eſſet, tanquam philoſophorum habent diſciplinae ex ipſis vocabula, paraſiti itidem ut Gnatonici vocarentur, efficere geſtiebat, artes ſic explicat ſuas.

> . . . . . *hiſce ego non paro me ut rideant,*
> *Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror ſimul.*
> *Quicquid dicant, laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoque.*
> *Negat quis, nego: ait, ajo. Poſtremo imperavi ego met mihi*
> *Omnia aſſentari: is quaeſtus eſt nunc multo uberrimus.*

Prop. LXVIII. Miſeriae ejus, qua in hac vita agitamur; neceſſariae inſunt in natura noſtra cauſae, eaque tres. 1. Intellectus brevitas & imbecillitas. 2. appetitus naturali potentia major. 3. natura ſibi ad beatitatem non ſufficientiſſima.

D. Natura humana ita comparata eſt, ut intellectus brevitate & imbecillitate affectibus agitetur a falſis bonis, & a falſis malis, ex quibus perturbationes, dolores, & poſtremo miſeria exſiſtunt (ex ſuper.); eſt igitur prima & maxima humanae miſeriae cauſa brevitas & imbecillitas intellectus, & quidem in ipſa natura noſtra neceſſaria, talis nempe, quae nulla noſtra induſtria, nulla ope convelli penitus queat.

Deinde quaecumque percipimus, nobis vel conſentanea, vel contraria repraeſentamus, adeoque bona, vel mala (prop. 64.), neceſſariiſque inde agitamur inclinationibus, aut declinationibus (ex ſuper. addend.), ideſt

appe

Digitized by Google

appetitu; qui nos torquet quouſque quod concupiſcimus bonum non ſumus adepti, quod timemus malum non evaſimus. A quoniam potentia naturae noſtrae intellectu & appetitu longe minor eſt, ut nec concupita omnia adipiſci, nec quae timemus & averſamur omnia cavere poſſimus, uti eſt perſpicuum; efficitur ut appetitus intellectui quidem par, major tamen potentia, perpetuo nos torqueat, & miſere miſeros faciat. Quum vero id natura ipſa noſtra & neceſſario ita ſit comparatum; eſt & haec alia in natura noſtra neceſſaria miſeriae noſtrae cauſa.

Tandem natura noſtra & mutabilis eſt, & externorum plurimorum indiga ut conſervetur, ideſt ſibi ſufficientiſſima ad beatitudinem non eſt. Ergo neceſſario fertur in uſum externorum: in eo autem & errare poteſt, indeque eſſe miſera in eo, in quo ſui beatitudinem maxime conſiſtere judicavit; & non ſemper ita ſibi felix eſſe poteſt, ut concupita conſequatur, caveat, quae timet; ex quo iterùm miſera; ergo quod ſibi ſufficientiſſima ad beatitudinem non ſit, natura ſua eſt miſera. Tres ergo neceſſariae humanae miſeriae cauſae in natura inſunt noſtra, atque individuae perpetuo nos comitantur.

Sch. Si accurata inductione res pendatur, totius humanae miſeriae, quacumque ea patet, non aliae profecto proximae cauſae detegi poſſunt. Nam primo quod mutabilis ſit natura noſtra, nec ſibi ſufficientiſſima, quodque ab externis plurimis pendeat, morbi omnes, quibus continenter agitamur, proveniunt. His non minimam partem addit intellectus atque appetitus libido & petulantia. Tum brevitate & imbecillitate intellectùs quotidie fit, ut aut nullibi exiſtentia velut bona vel mala imaginemur, unde aut *falſa gaudia*, aut panici timores; aut quae ſunt, ex aliis aſpectibus nobis repraeſentemus, vel majora, aut minora percipiamus; ex quo violentiſſimi progignuntur affectus, quibuſcum continenter ſit decertandum. Tandem vagus, inconſtans, & propemodus infinitus appetitus eorum bonorum deſide-

ſiderio nos torquet, quae athmoſphaeram omnem potentiae noſtrae excedunt quam longiſſime; aut eorum malorum adſpectu turbat, quae nulla ope cavere poſſumus. Quocumque libuerit oculos torquere per latiſſima humanae vitae ſpatia, nullas tot miſeriarum alias cauſas *proximas* reperire eſt. (*a*)

Coroll.

(a) 1. *Nolo ego hic quiſquam ſuſpicetur, me praeſentis vitae mala ita exaggerare, ut multo illa bonis plura & majora habeam, hominumque aut perditorum, aut triſtium & querulorum in naturam humanam indignationem acuam. Nam contra nihil ego exploratius habeo, quam bona & voluptates, quibus dum vivimus fruimur, generatim & plura eſſe, & majora, etiam dum minus ex recta ratione vivimus, quod plerique omnes faciunt; ut ſi viveremus omnes ſecundum naturam & rationi rectae congruenter, ſola naturae mala, quae dicuntur, in tanto ac tali bonorum cumulo aut evaneſcerent, aut eſſent quod in opiparis menſis herbeſa moreta, aut certe minus illa perſentirentur, tantumque, quantum nos ad virtutem revocandos ſatis eſſent. Itaque illud mihi in ea propoſitione propoſitum eſt demonſtrare, perfectam beatitudinem nemini in hac vita contingere poſſe, id quod ego* relative *miſeriam voco; non hoc etiam, nos ad miſeram vitam a natura generari, quamquam ad laborioſam generemur. Nam idem non eſt laborare ut ſis tranquillus, atque eſſe miſerum. Sed retractemus haec paullo pluribus, quo moroſorum hominum & turbulentorum ſtultas voces comprimamus.*

2. *Primum ego argumentum, vitae humanae bona longe eſſe plura & majora, quam mala, hinc duco, quod nemo eſt quantumvis ſenex, aut malis obrutus, qui non vivere etiam aliquantulum velit, quique vitam inopem, miſeramque non morti praeferat. Hic in omnibus naturae ſenſus conſtantiſſimus, magnum eſt, ut dixi, argumentum, nos vehementer falli in bonis & malis dijudicandis,*

eaque

Digitized by Google

Coroll. 1. Natura ipſa monemur, exquirere, ſit ne ratio ulla & via, qua poſſimus miſeriae hujus cauſis mederi. Nam natura ipſa impellimur ad beatitudinem, & ſu-

---

eaque judicia non ex natura naſci, ſed ex libidine, eſſeque hominis aut aegritudine vel dolore agitati, aut ex abſtracta ratione declamantis, quam naturalis *& ſe ſuaque natura contenti. Ac vero hujuſmodi ſeditioſas & injurias in Dei bonitatem voces ab iis audias, qui aut dolore premuntur, aut animi intemperie agitantur, aut cum adverſa fortuna colluctantur, & tum quum mala ſentiunt. Qui ſi ad naturae aequabilitatem redeant, ſerioque & accurate integram humanam vitam reputent, haud dubito quin illi aequius de ſe exiſtiment.*

3. *Alterum argumentum deſumo ex eo, quod bona vitae ſint perennia, mala per vices recurrant. Conſcientia exiſtentiae, libertatis naturalis, mentis, ſenſuum perennis eſt quoad vivimus, eaque cum aequabili voluptate conjuncta. Eſt hoc bonorum omnium vitae humanae maximum, quod quoniam perenne & perpetuum minus animadvertimus, nec in cenſum bonorum referimus, qua in re ſtulti & in nos ipſos ingrati ſumus. Equidem quum ſolutus omni cura cogito me eſſe, me mentis, & Libertatis eſſe compotem, me oculis, auribus, manibus eſſe inſtructum, eſſeque in immenſo hoc naturae templo, velut in pulcherrimo theatro, poſitum, nullam ego voluptatem huic anteponi poſſe ſentio. Itaque ut hoc bonorum omnium maximum cenſeo, ita mirari eos non deſino, qui extra ſe perpetuo vagantur, ac veluti ſi ſibi infeſti nati ſint, in ſe animumque ſuum redire exhorreſcunt. Qui ſi ita pergunt, vere quidem ii malorum cumulum praedicant; non recte tamen, neque jure de natura conqueruntur.*

4. *Sed eſt, inquit aliquis, perennis haec voluptas minus intenſa quam vel mediocris dolor, vel animi aegritudo, ut nullo modo compenſare poſſe videatur luctus, aerumnas, calamitates, orbitates, corporis contuſiones, fracturas,*

& ſumus miſeri : monemur ergo, ut viam & rationem perquiramus, qua a miſeria liberemur, ſimus vero beati.

Coroll. 2.

---

ras, lanienas, preſſuras, dolores articulares, morbos capitis, pectoris, laterum, febrium inflammationes, famem, ſitim, aeſtus, rigores, & trecenta alia, quibus, licet per vices, frequentiſſime tamen omnes affliguntur. Ego contra longe ſuperare cenſeo. Primum capiamus vitam humanam annorum 60. ſunt in ea die 21900. ſi ſerio homines unius Civitatis, qui ad annum 60. devenerunt, ad quaeſtionem adigas omnes, vix reperias in miſerrimis, ideſt pauciſſimis, dimidiam cujuſque anni partem aegritudine & dolore conflictatos, in aliis quartam, ſextam in aliis; eſt ubi reperies octavam, decimam, duodecimam, in pauciſſimis nullam. Eximamus extrema, ac accipiamus partem ſextam. Erit bonum illud aequabile cujuſque anni ad mala omnia ut 6. ad 1. in tota vita ut 21900. ad 3650. Accedant nunc ad bonum illud aequabile voluptates geſtientes, guſtus, tactus, aurium, oculorum, narium: tum ſomni, inambulationes, geſticulationes: jam plurimae animi, praeſertim in iis, qui philoſophantur, veritatum pulcherrimarum contemplationes, confabulationes & converſationes amicorum, amicitiae & caritatis ipſius vis, & ſexcentae aliae. Haec ego omnia, quae quotidie incidunt, quartam ſaltem cujuſque diei partem efficere opinor, ideſt fere quartam cujuſque anni partem; ut quaſi adaequent & numero, & intenſitate mala illa, de quibus conquerimur. Itaque etiam ubi haec omnia mala ſint a ſola natura, ea non compenſantur modo bonis, ſed longiſſime ſuperantur.

5. Jam demamus de illo malorum calculo ſic negligenter facto omnia, quae ipſi nobis conſciſcimus; neque enim aequum eſt, ut illa in naturam referamus. Me nunc tota haec ratio mirifice exhilarat & beat: nam certum eſt naturae mala, quae invitus patior, pene ab oculis evaneſcere, ubi ego illa demere velim, quae ſunt homini ab homine: itaque pene beatus

eſſe

Coroll. 2. Natura ipſa monemur, ut perquiramus exiſtat ne talis extra nos cauſa, qua poſſimus eſſe beati. Nempe monemur perquirere viam & rationem evaden-

---

eſſe poſſum, ſi ad rationem rectam vivere volo. Principio plurima eſſe reperio, quae aut meae ignorantiae, aut defectui attentionis, aut vitiis & pravis habitibus originem ſuam debent, quae vitare poſſum ſi, qua par eſt, diligentia mentem excolam. Quot ſunt quae negligentia, aut pigritia, aut ignavia, aut cupiditas, aut avaritia, aut ſuperbia, aut levitas, aut ingluvies, aut veneris abuſus, aut ceterorum ſenſuum incontinentia & gignit & alit? Quot affectuum exceſſus, quos libenter fovere ſolemus, amoris, irae, odii, inimicitiae, metus? Nullum eſt vitium, quod non malum aliquod ſecum deferat. Animi aegritudines, quae malorum omnia ſunt maxima, maxima ex parte a vitiis progignuntur. Plerumque ex ignorantia proficiſcuntur, ut panici timores, gaudia falſa, inanes amores, leves irae, odia, ſpes. Non raro ſtolida reflexione intenduntur eae aegritudines, quae ſi naturam ſequeremur, longe eſſent minores. Naturale eſt homini interitu filii acerbo dolere, quia naturalis in liberos amor; nec id malum, quia humanae vitae fini conſentaneum, ad ſocietatem ineundam & continendam neceſſarium. Sed neceſſe non eſt naturae malum reflexione augere velle. Perpetuo in memoriam revocare, vivide depingere, omniaque agere, quae dolorem vehementiſſimum excitare poſſint, id nec natura exigit, & pravae rationis malum eſt. Ac peccamus ſaepe ſimiliter in ceteris animi morbis: videntes & prudentes illos intendimus, dum fovemus. Ita ex leviſſimis cauſis excandeſcit ira, fervet cupido, alitur vegetaturque ambitio, nutritur, aut excitatur timor, quibus miſere torquemur. Haec qui in naturam refert nae is impudentiſſime calumniatur: quippe quae evadere poteſt, ſi ex recta ratione vivere inſtituat.

6. *Deinde infinita alia ſunt in humana vita mala eaque graviſſima, quae non natura, ſed ſunt homini ab homine, quae & ipſo ex malorum illo cumulo demere oportet.*

dae miſeriae (coroll. 1.), adipiſcendae vero beatitudinis : beatitudinem autem a natura noſtra fruſtra expectamus (pro. 68.) ; perquirendum ergo eſt, exiſtat, nec ne extra nos cauſa, quae eam nobis beatitatem facere poſſit.

Co-

---

tet. In primis ſunt quaedam corporis mala, quae cum ſemine majores noſtri in nos traſmittunt, qui quum prima futurorum hominum ovula, ac machinas foedaſſent, monſtroſos generant, imbecilles, mancos, praeſertim poſtquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores noſtri cauſas poſuere, veluti inimicitiae, bella, lites, mali mores depravatae conſuetudines, perniciales artes. Tum alia quae alter alteri machinatur, quorumque eſt numerus pene infinitus, qui alii aliis vitam, bona, famam, animum inficiamus, quorumque ſuperius ex Arnobio hiſtoriam diſcere potuimus.

7. Haec quum ſint, ubi mala, quae nos nobis conſciſcimus a malis naturae diſcernere velimus, intelligetur aperte, eſſe haec bonis, quae a natura ipſa parata habemus, & prompta, quibuſque quotidie fruimur, longe minora. Ut propterea ſi velimus ad naturae ſimplicitatem unde diſceſſimus, redire, beati vivere poſſimus. Naturae enim pauca ſufficiunt, libidini nulla. Itaque ſi congruenter naturae vitam agere velimus, eaque omnia, veluti onera quaedam, rejicere, quae ſunt ſuperflua, quaeque affectuum & phantaſiae libido abduxit, nihil humana vita jucundius experiri poſſimus. Sed venimus in immenſum ſuperfluarum rerum apparatum tam alte, ut enatare ſine humanae vitae & ſocietatis everſione poſſe non putamus, in eoque ex iis cauſis erramus turpiſſime, quas ipſi nobis fecimus.

8. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miſeriam, ſed ad beatitudinem generari, miſeriamque ipſos nobis conſciſcere, eſt illud, quod longe abſunt Naturae Mala, malis voluntatis. Nam illa ad noſtram beatitudinem, & tranquillitatem pertinent; his

nihil

Digitized by Google

Coroll. 3. Ea cauſſa, aut nulla eſt, aut Ens intelligentiſſimum, potentiſſimum, optimum immutabile. Nam ea cauſa perficere debet intellectum, potentiam, naturam, quae ſunt miſeriae noſtrae cauſae: id vero fieri nequit, niſi intellectus extra aleam erroris conſtituatur, potentia intellectui & appetitui aequetur, natura perficiatur, ita ut a nullis aliis pendeat; quod exigit Ens intelligentiſſimum, potentiſſimum, optimum, immutabile. Niſi igitur id ſit, nulla eſſe poteſt extra nos cauſa, qua eſſe poſſumus beati.

Coroll. 5. Niſi id ens exiſtat (coroll. 3.) eſt homo animantium omnium, quae in Tellure ſunt, miſerrimum. Quippe qui iis miſeriae cauſis agitatur, a quibus illa ſunt immunia.

Schol; Sunt haec, quae poſuimus, fundamenta prima Religionis, & Gratiae, quemadmodum in Theologia naturali ſumus demonſtraturi. Quod heic adnoto, ut lector ſpectet hinc quo tendam.

CAP. VII.

De hominis beatitudine, tum de virtute.

PLacet hoc caput exordiri nobiliſsimi hujus aevi philoſophi verbis (*a*). *Nihil*, inquit ille graviſsime, *per-*

nihil aliud efficitur, niſi aut privata, aut communis miſeria: ut nulla ex re clarius intelligere poſſimus, eſſe illa effectus amoris erga nos Dei; haec irae noſtri ipſorum adverſus nos ipſos. Nam illa virtutem fere ſemper aut in animis noſtris ingenerant, aut alunt, aut cuſtodiunt, noſque ad vitae commoda & procuranda fortiores, & ad utendum ſapientiores efficiunt: haec vero virtutem omnem aut enervant, aut extirpant, quumque a vitiis progignuntur, tum vitia alia ingentia progenerant. Quum autem quicquid ad virtutem refertur bonum eſt; quae vitia attinent mala; ſequitur eſſe illa ſemper bona, haec perpetuo mala. Sed ea de re diſſeremus copioſius in tertia parte.

(a) *Spectateur Anglois, ou le Socrate moderne to.* 1. *diſcourſ.* 6.

perniciallus hominibus accidere poteſt quam rationis abuſus : nihil interea eſt, quod utrique nunc ſexui, omnibus hominum ordinibus pulchrius ſit. Mentis acumine, dexteritati, ſolertia nemo, quidquam alteri conceſſerit : quilibet id prae se fert velut maximum humanae vitae ornamentum. At corrumpi & corrumpere ſeculum vocatur : virtus loco vitii eſt. Haec mentis major, quam animi cura unica corruptorum morum, eaque ubertiſſima ſcaturigo eſt : adde & miſeriae; nemo enim unquam vitio, ſed virtute fuit beatus; mentiri vitia quidem felicitatem poſſunt, praeſtare nequeunt. Si mihi ea philoſophandi ratio placuiſſet, quae in hoc argumento aliis, videri poſſet abs re longiſsime eſſe, Metaphyſicum de virtute diſſerere: Nunc quum nihil vehementius reprehendere in Philoſophorum recentium ſcriptis ſoleam, quam ita philoſophari, velut qui nihil ſua interſit, quae ſit hominum vita, eos non moror, qui ſcientiarum a me fines diſterminari clamant. Sterilis illa contemplatio hominum eſt, qui otio & literis abutuntur, quique quo in rerum natura loco ſint ignorant. Philoſophiam hi in hominum bonorum reprehenſionem inducunt; de majeſtate ſua deturbant. Quod eſt cur reprehendamus ſchólae doctores; quod tetricas & ab hominum uſu ac commercio abhorrentes quaeſtiones induxerint, quique ita philoſophati ſint, quaſi extra hominum mores cultumque poſiti, quum paria illi nobis objicere poſsint, & eo gravius, quo praeſens philoſophia verioris ſapientiae ſpeciem ementitur? Amanda pulchra, ſectanda utilia.

Prop. LXIX. Natura ipſa admonemur, beatitudinem ſpectare, nec praeſentis vitae tantum, ſed ſempiternae.

D. Prima pars. Lege ipſa naturae mechanica in ipſum bonum rapimur (prop. 44.) ideſt in id, quo natura noſtra perficitur & conſervatur, atque cum perfecta ſit voluptate (prop. 64.), nimirum in beatitudinem; & ita quidem ut & affectibus eam in rem praevalidis armet (ex cap. ſup.) & nos in bona voluptate determinet, a

malis

Digitized by Google

malis abſterreat dolore. Naturae ergo reluctatur, qui data opera ſibi miſeriam conſciſcit, aut qui in id non omnia ſua ſtudia intendit.

Secunda. Mentis vita ultra praeſentem hominum aetatem pertingit, & aeterna eſt (prop. 14. & 15.); poteſt igitur in altera vita eſſe miſera vel beata. Quum vero miſeriam horreamus natura, appetamus voluptatem; & aeternae alterius vitae beatitatem ſpecta redebere ipſa admonemur natura.

Prop. LXX. Sempiternum bonum etiam minimum praeſtantius eſt bono finitae durationis etiam maximo tantum non infinito.

D. Nam rectangulum quod fit ex minima magnitudine in infinita infinitum eſt, finitum vero quod fit ex quacumque finita etiam maxima magnitudine in altera finita. Sit magnitudo A omnium minima, Z infinita, erit A⋈Z rectangulum infinitum: dentur vero duae aliae magnitudines maximae, ſed finitae, B, Q, erit B⋈Q rectangulum finitum. Sempiternum ergo bonum etiam minimum praeſtantius eſt bono vitae durationis etiam maximo.

Prop. LXXI. Sempiternum bonum intenſitate maximum ſed probabile, praeſtantius eſt bono finitae durationis maximo & certo. Eſt enim illius rectangulum infinitum, hoc finitum: in bonis autem finitum certum infinito probabili proculdubio minus praeſtans eſt.

Prop. LXXII. Stipites ſint oportet homines, niſi qualiacumque praeſentis vitae bona in comparatione eorum, quae aeterna ſperantur, non contemnant.

D. Quae enim ſperantur bona non omnino ſunt phantaſtica; nec enim quiſquam unquam confecit, nullam aliam poſt hanc homini vitam ſupereſſe; nec, ſi ingenui Athei eſſe velint, probationes omnes aut *rationis*, & *revelationis* tanto doctorum conſenſu confirmatas futilia eſſe ſophiſmata dicent: Vita ergo altera ſin minus certa (ex abundantia agam) at probabilis ſaltem eſt: praeponendum autem eſt ſempiternum bonum etiam probabile certo cuicumque finitae duratio-

nis (propoſ. 71.); Ergo ſtipites ſint oportet homines &c.

Schol. Quin ſi demus omnia eſſe dubia (neque enim aliud Athei expoſtulare poſſunt, niſi magis etiam, quam ſunt, deridiculi eſſe volunt), nemo eſſe poteſt, niſi imprudentiſſimus, & ſtultiſſimus, qui malum ſempiternum quantumvis dubium bono intenſitate & duratione finito poſtponendum cenſeat. Quod ſi in vita hac praeſens malum prudentes homines fortiter tolerant metu majoris alterius probabiliter futuri, jureque atque merito eos ſtultos habent, qui ſecus operantur; intolerabilis profecto eſt ſtultitia mali infiniti duratione & intenſitate etiam probabilis, etiam dubii fugam praeſenti cuicumque bono non praeferre.

Prop. LXXIII. Non poteſt praeſentis vitae felicitas in alia eſſe ſita, niſi in eo ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Enimvero nemo aliud quidquam deſiderat, neque in aliud omnes intendit curas. Philoſophi illi veteres, dum in tot diverſas opiniones ivere, non de re ipſa diſputarunt, ſed de cauſa. Nempe conſentiebant in hoc, beatum eum tandem eſſe, cujus animus pacatus, corpus ſine dolore eſſet, qui ſtatus beatitudinis eſt: ſuper eo diſceptabant, quum nonniſi ex praeſentia alicujus boni is ſtatus naſci poſſit, ecquodnam illud ſummum eſſet bonum, ex quo ea beatitudo oriretur. Quumque numquam obſervaſſent, poſſibilem praeſenti hominum naturae, quoad heic vivimus, eum ſtatum non eſſe, in abſurdas & deridiculas ivere ſententias, ut non defuerint coqui, qui, ne ab arte ſua diſcederent, rem coquinariam in medium proferrent.

Prop. LXXIV. Hic ſtatus (prop. 73.) conſiſtere nequit cum praeſente hominum natura.

D. Eſt haec natura talis, ut, quod ſpectat ad animum, brevitate rationis, & imbecillitate potentiae ſibi relicta neceſſario ſit miſera (prop 68.); cum ea ergo is ſtatus conſiſtere nequit. Deinde homines corpore ſunt mortales, adeoque ut diſſolutioni, ita morbis & doloribus, qui perturbata corporis harmonia velut ex neceſ-

ſaria

ſaria cauſa phyſica oriuntur, ſubjecti; corporis ergo indolentia cum praeſente hominis natura pugnat.

Coroll. Maxima quae obtineri in hac vita beatitudo poteſt, eſt minima miſeria, ideſt, ut quoad fieri poteſt minimum ex miſeria habeamus. Nam perfecta beatitudo, ideſt animus ſine perturbatione & aegritudine, corpus ſine dolore (prop. 73.) haberi nullo modo poteſt (prop. 74.) maxima ergo in hac vita beatitudo erit, minimis intenſitate & duratione malis urgeri, ideſt minima miſeria.

Prop. LXXV. Emendatio intellectus, capacitatis, & rationis augumentum, neceſſaria ſunt ad qualemcumque praeſentis vitae beatitudinem.

D. Haec beatitudo poſita eſt in minima miſeria (coroll. prop. 74.); ex turbata autem & brevi ratione maxima activae vitae perturbatio & miſeria naſcitur (ex ſup.); non ergo cum ea & beatitudo obtineri poteſt ¶. Veteres docuere neceſſariam eſſe ſapientiam non tantum ut emendaretur vita, quo ſcilicet pacatior eſſet & aequabilior, qui unus eſt genuinus uſus purgatae & auctae rationis, *ſed propter ſe*, ut loquuntur, quaſi in voluptate ipſa, qua in contemplatione veri mentes perfruuntur, ſita omnis ſit beatitudo. Ego non inficior gratiſſimam eam eſſe voluptatem & aequabiliſſimam, quae ex ea contemplatione oritur; ſed quum homo, ut conſervetur, debeat eſſe neceſſario activus, niſi ſcientiae theoricae, quo nomine purgatam auctamque rationem intelligo, vitae huic activae conferant, prudentiamque vivendi & agendi progignant, eae omnino ſunt inutiles. Omnium ego ineptiſſimos eos habeo, qui dictitant, ſcientias propter ſe expetendas, quum id praeterquam quod inſtituto ipſo vitae evertunt, ut idcirco reperiantur mendaciſſimi, eſt etiam naturae ipſi contrarium; quae ut nos oculis non voluptate videndi, ſed in uſum vitae inſtruxit, ita intellectu ornavit, velut ſupremo totius vitae humanae duce & lumine.

Prop. LXXVI. Philoſophia, ideſt ſtudium ſapientiae, tum ad beatitudinem praeſentis vitae conducit, ſi re-

Digitized by Google

gatur *epoche* in iis, ubi evidentia deficit, conjungatur vero cognitio omnis, cum *ataraxia*, ideſt quiete & indolentia, ſeu perveſtigatae res reperiantur, ſeu non.

D. Nam quum mens humana ſit brevis, adeoque terminos ſuos habeat, extra quos ubi geſtit evagari erroribus implicatur; iis tantum aſſentiri poteſt ut veris, quae & ipſa evidenter percipit, & evidenter ab aliis percipi intelligit (poſt. 2.); ceteris ſi conſentiat, ut veris errare poteſt, atque ita vitam omnem perturbare; neceſſaria eſt ergo in obſcuris controverſiſque *epoche*, ideſt judicii ſuſpenſio. Quod ſi in eo rerum articulo quis conſtitutus ſit, ut in obſcuris *agere* debeat, tum praeclare cum natura ſua gerit, ſi nihil contra meliorem animi ſententiam aggrediatur. Nam ſi & in hoc erret aliis potius cauſis, quam voluntati ſuae tribuere errorem poteſt: qui vero errores voluntarii non ſunt, torquere neminem debent, niſi fortaſſis eum, qui ſibi perſuaſit extra omnem erroris aleam poſitum eſſe.

Deinde, qui neceſſarias vitae veritates recte perquiſivit, ſi quidem eas invenit, non poteſt inde niſi laetari, velut de magno acquiſito bono, emendata nempe atque aucta mente in iis, quibus vita ducitur; ſi non reperiit, nihil voluntate peccavit, ob quod doleat. Quod ſi iterum perquirendas putet, nullas habet cauſas cur anxie nimis & ſollicite ita afficiatur, ut eam ob rem miſeria angatur; quippe quod ſtultiſſimum ſit ut ſupra naturales vires agere velle, ita dolere, quod non id feliciter cedat; non magis quam ſi canis doleat, quod Geometriam addiſcere nequeat. Quocirca adhibendae ſunt quidem vires naturae qua majori poſſumus induſtria, ſine afflictatione tamen & anxietate. Graviores quoque rationes *ataraxiam* ſuadent circa eas veritates, quae vitae non ſunt neceſſariae; quippe quas ſummo animi capitiſque labore perquirere non minus ſtultum eſt, quam ea in uſum cibi undecumque conradere, quae objecta aurium potius ſint, aut oculorum, quam ventris

Schol. Haec, quae dicta ſunt, non melius confirmari

ri poſſunt, quam eorum exemplo, qui, quod haec duo in philoſophando non adhibent, nullum alium ex ſtudiis ſuis fructum conſequuntur, quam perpetuos animi tumultus, totiuſque vitae perturbationem. Enimvero, qui epochen in obſcuris & dubiis non ſervat, is ne tolerantiam quidem in iisdem obſervare poteſt. Quumque nihil naturae noſtrae congruentius, quam plurimos opinionum noſtrarum approbatores habere, cupiatque natura quiſque ut ſibi potius ceteri omnes aptentur, quam is ulli; diſſentientes velut ſibi inimicos imaginatur, omnibuſque modis inſectatur, ex quo turbationes maximae, quibus humana ſocietas funditus evertitur. Plenae ſunt hiſtoriae tragoediarum, quae eam ob rem provenere. In iis vero eſt ne quiſquam, qui beatus eſſe poſſit? Praeſtat profecto rudem literarum eſſe, quam haec, quae literae progignunt, bella atrociſſima, velut oblectamenta inſpectare. Quod ſi literati homines ſerio id cum animo ſuo cogitarent, haud certe amarulentae, nec ſine veri ſpecie, hominum bonorum querelae audirentur, beatiora ea fuiſſe ſecula, quae rudiora, contuliſſeque plus hominibus ad felicitatem vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutum. Jam vero qui ad *ataraxiam* non omnia ſua ſtudia referunt, ii ſimiliter faciunt, atque avari, qui ſtudioſe quidem divitias comparant, conduntque, ſed nec uti ſciunt, ignorantes cui uſui Telluris bona deſtinata ſint; & continuo earum amore macerantur. Nae igitur ſatius facerent, ſi a philoſophando abſtinerent, graviſſima CHRISTI Servatoris noſtri moniti ſententia, *ſi oculus tuus te ſcandalizat erue eum.*

Prop. LXXVII. Ad praeſentis vitae baetitudinem comparandam & conſervandam neceſſaria eſt prudentia cum ſuis aſſeclis.

D. Prudentia eſt ſcientia bonorum, malorumque, & mediorum (*a*), vel faciendorum, non faciendorum, & neutrorum. Ei ſubjectae aliae virtutes ſunt

Eu-

(a) *Zeno apud Laertium lib.* VII. *ſect.* 92.

Digitized by Google

Eubulia, ſeu *conſultandi dexteritas*, quae eſt ſcientia res gerendi, quouſque utiliter expediri queant:

Eulogiſtia, ſeu *recta computatio* ſcientia complectens res efficiendas:

Anchinia, *ſolertia animi*, ſeu ſcientia officia inveniendi:

Nunechia, *mentis advertentia*, ſcientia attingens ſcopum in re qualibet:

Eumechania, *callida providentia*, ſcientia exitus rerum inveniendi:

Eutaxia, *ordinandi facultas*, ſcientia temporis rerum gerendarum, eorumque ordinis:

Coſmiote, *decori obſervantia*, ſcientia motuum honeſtorum, turpiumque:

Aidemoſine, *verecundia*, ſcientia vitandi probri (*a*): haec autem omnia niſi feceris animo pacato, corpore ſine dolore vivere nequis, ideſt nequis eſſe beatus (prop. 73.); prudentia ergo cum ſuis aſſeclis &c.

Prop. LXXVIII. Ad praeſentis vitae beatitudinem neceſſaria eſt *fortitudo* cum ſuis aſſeclis (*b*).

D. Status omnes, qui humanae naturae accidere poſſunt adverſi ad duo genera referri poſſunt; nam alii ex rationis naſcuntur abuſu, alii ex concatenatione ipſa immutabili rerum mundanarum. Qui velit beatitudinem, ideſt minimam miſeriam, utroſque ſi non omnino evitare, at emollire ſaltem & tolerabiliores efficere debet. Primos moderatur prudentia; quam idcirco praeſenti vitae tranquillitati neceſſariam demonſtravimus: alteras *fortitudo* cum ſuis aſſeclis, continentia rationis, confidentia, magnanimitate, conſtantia; eſt igitur haec cum ſuis aſſeclis neceſſaria. Nihil autem magis conducit ad fortitudinem gignendam, quam 1. aſſuefieri malis ab naturae ineunte aetate. 2. reputare cum animo, ſtatus hujuſmodi a libertate noſtra non provenire, nec ullo modo nos adver-

(a) *Vide Stanleſium in Zenone.*
(b) *Vide Stanleſium ibid.*

Digitized by Google

verſus conari quidquam poſſe. 3. dejectione animi fieri majora. 4. aut nos alias, aut alios gravioribus afflictatos fuiſſe malis. 5. compenſari profecto ea mala futuris bonis, quum nequeat ſummus hominum ſator, atque parens Deus nos velle omnino miſeros. Quod ſi Fati opinio apud pleraſque nationes ad fortitudinem faciendam adverſus mala quaevis vim habet incredibilem, ut profanus homo Spinoza putaverit, nihil tam alacres in vita homines efficere, quam firma Fati perſuaſio; majorem certe habere apud nos vim debet providentiae divinae doctrina, quippe quae non Tyrannorum modo rapit, ſed Patrum amore ducit. Legenda omnino ſunt, quae Cicero in Tuſculanis lib. 2. & Seneca de Conſtantia, & alibi paſſim ſcripſerunt.

Prop. LXXIX. Ad praeſentis vitae beatitudinem neneſſaria eſt Temperantia.

D. Ad praeſentis vitae beatitudinem neceſſaria eſt mentis ſerenitas, corporis indolentia (prop. 73.) & temperantia, quum appetitus moderetur, ne ultra quod ſatis eſt erumpant, affectuum, atque geſtientium voluptatum exceſſus cohibet; quum autem ſine moderatione affectuum & geſtientium voluptatum nec ſinceritas animi & tranquillitas, nec indolentia in corpore ſervari poſſit, ut patet; profecto ad beatitudinem temperantia, quoad ea patet, eſt neceſſaria. Patet autem multum: nam non modo omnium ſenſuum uſum ſpectat, potiſſimum *guſtus*, & *tactus*, verum quoque affectus omnes, quos niſi intra fines ſuos coërceat, ut animus pareat rationi, imperant, totamque vitam perturbant; non ſecus, quo exemplo utitur paſſim Plato, atque equus, niſi freno compeſcatur, petulanter equitem dorſo deturbat.

Prop. LXXX. Ad praeſentis vitae beatitudinem neceſſaria eſt juſtitia cum ſuis aſſeclis.

D. Vita hominis ita natura eſt ſocialis, ut eſſe illa nequeat niſi in ſocietate. Natura ipſa ejus rei nos admonet. 1. dum ineptos ad nos conſervandum ſine ſocietate creat. 2. dum facultate loquendi inſtruit. 3. dum horrorem

ſoli-

Digitized by Google

ſolitudinis animis noſtris ingenerat (*a*) : extra eam igitur beatus eſſe homo nequit: nec in ea, niſi ſciat & paratus ſit cuivis quod ſuum eſt tribuere ; alioquin in mutuum bellum armarentur omnes, atque idcirco in mutuam perniciem ; quae autem virtus ſuum cuique tribuere docet & impellit, juſtitia eſt; ergo juſtitia ad praeſentis vitae beatitudinem neceſſaria. Conferunt idem juſtitiae aſſeclae ex Stoicorum doctrina, *Euſebia*, *pietas*, ſcientia Deum colendi, *Chreſtote*, *benignitas* ſcientia bene faciendi, *Euchinoneſia*, *ſocialitas*, ſcientia tuendi in ſocietate aequalitatem, *Euſinallaxia*, ſcientia honeſte cum aliis contrahendi, & ſimiles (*b*) ; quae ea de cauſa neceſſariae.

Coroll. Quae his omnibus ſunt contraria nos ad beatitudinem impeditiores efficiunt, miſeriamque noſtram augent. Demonſtratione non indiget, ſi ſuperiores propoſitiones ſunt verae.

Prop. LXXXI. Perfectio rationis, epoche, prudentia, temperantia, fortitudo, juſtitia cum ſuis aſſeclis ſunt virtutes morales: his contraria ſunt vitia.

D. Virtus moralis eſt, quae perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium quod impeditiores ad illam efficit (def. 17.) ; hujuſmodi ſunt recenſita in propoſitione (ex ſup. prop.) ; priora ergo virtutes, poſteriora vitia.

Coroll. 1. Nonniſi ergo virtute eſſe homines beati poſſunt, vitio non poſſunt eſſe niſi miſeri. Quam ergo incauti decipiuntur ſpecie recti homines? Opponunt pleraque eſſe vitia cum voluptate conjuncta, cum dolore atque labore multo virtutes. Nempe principio, quae comitatur vitia voluptas fugax eſt, & turbida ; quam pollicetur praeſtatque virtus aequabilis & conſtans: nemo eſt qui non continue experiatur. Tum conſequuntur illam fere ſemper aut ingentes dolores, aut graviſſimae triſtitiae ; haec imperi adverſa fortuna poteſt

(a) *Vide Ariſt. ſub init. ad Nicomach.*
(b) *Vide Stanl. loc. ſup. cit.*

teſt, frangi nequit, menſque conſcia recti, & tranquilla eſt, & ſibi judex, & theatrum. Deinde nego viam ad vitia breviorem eſſe aut faciliorem.

Ut jugulent homines ſurgunt de nocte latrones: intemperantiam, injuſtitiam, aliaque vitia acerbi ſectantur dolores, difficillimae fraudes, excogitationes, animi conſternationes praeunt, eadem & ſequuntur. *Ut nox longa quibus mentitur amica?* Nemo uni vitio ſervire poteſt, niſi & ſociis plurimis ſe mancipet. Quantum autem jugum plura ſunt vitia, ubi unum de natura & majeſtate ſua hominem dejicit? Sed quaedam virtutes paulo ſunt auſteriores. At haec intolerabilis eſt ſtultitia magna bona velle in promptu parata: quum minora, quandoque etiam mala magno labore perſequaris, *pulchra*, inquit ille, *difficilia*!

. . . . . vides, quae maxima credis
Eſſe mala, exiguum cenſum, turpemque repulſam
Quanto devites animi capitiſque labore.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens; per ſaxa, per ignes:
Nec cures ea, quae ſtulte miraris & optas,
Diſcere, & audire, & meliori credere non vis?
Quis circum pagos, & circum compita pugnax
Magna coronari contemnat olympia, cui ſpes,
(*a*) *Cui ſit conditio dulcis ſine pulvere palmae?*
nempe
Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus aequo operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies. &
Ad ſtrepitum citharae ceſſatum ducere curam.
Quae laedunt oculos feſtinas demere: ſi quid
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?
. . . . atqui
Si noles ſanus, curres hydropicus . . . . (*b*)
Co-

(a) *Horat. lib.* 1. *ep.* 2.
(b) *Idem ibid. ep.* 2.

Coroll. 2. Virtus homini neceſſaria eſſet etiam, ſi nulla altera eſſet vita, imo magis etiam neceſſaria. Nam ſi nulla ſit altera vita, ut contendunt Athei, ultimus humanae naturae finis eſt praeſentis beatitudo; quae quum ſine virtute obtineri nequeat (prop. ſuper.) eſt ea homini, etiam ſi nulla ſit altera vita, neceſſaria, & tanto magis neceſſaria, quanto nihil ſit alterius ſperandum. Quod corollarium omnium mortalium ſtultiſſimos eos eſſe demonſtrat, de quibus David cecinit, *dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus: corrupti ſunt & abominabiles facti dies ejus.*

Prop. LXXXII. Virtus, quae beatitudini neceſſaria eſt, non eſt *actus*, ſed habitus.

D. Nam debet perficere facultates rationales ad beatitudinem; id quod fit & obſtacula removendo, quae homini ſeu a natura, ſeu a conſuetudine mala inſunt; & expeditiores facultates ejuſmodi efficiendo: ea vero ſingulares actus praeſtare nequeunt; ſunt ergo habitus virtuoſi neceſſarii. Silicere occallere *generoſo pectus honeſto* debet ei, qui ſerio ad beatitudinem hanc contendit, ut a propoſito tenaci nec terribilia dimoveant, nec revocent blanditiae.

Schol. Contractis ſemel habituum virtutibus tum prudentia perpetuo in earum cuſtodia vigilare oportet: nam impetimur undequaque ad vitia: hinc ab aſpero quorumdam virtutum adſpectu & naturae injucundo; inde ab hominum corruptorum exemplo, aut laſciviente rerum quarumdam facie, poſtremumque hoc duellum difficilius. Egregie prorſus Galba Pisoni (a). *Fortunam adhuc tantum adverſam tuliſti: ſecundae res acrioribus ſtimulis animos explorant; quia MISERIAE TOLERANTUR, FELICITATE CORRUMPIMUR. Fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem conſtantia retinebis; ſed alii per obſequium imminuent: irrumpet adulatio: blanditiae peſſimum veri affectus venenum: ſua cuique utilitas. Etiam*

ego

(a) *Tacit. lib. 1. hiſtor. cap.* 15.

ego & tu ſimpliciſſime inter n s hodie loquimur; *ceteri libentius cum fortuna noſtra, quam nobiſcum*. O praeclara, & appoſita, quae ſequitur, ſententia (*ſuadere Principi quod oporteat multi laboris : aſſentatio erga principem quemcumque ſine affectu peragitur*) digna quae hominum paſtores legant, & cum animo ſuo continenter cogitent!

Prop. LXXXIII. Ad beatitudinem alterius vitae neceſſaria eſt *fides* in Deum, & *gratia*.

D. Prima pars. 1. Eam beatitudinem revelatione ſua Deus nobis promiſit, appoſita lege, *nihil coinquinatum in Regnum Dei intrare*.

2. Ut ne ſimus coinquinati conformare mores debemus ex legibus ipſius Dei.

3. Ex quo fit ut neceſſaria ſit ad beatitudinem illam divinarum legum ſcientia.

4. Jam pleraeque divinae leges legibus ſenſus adverſantur: formant enim homines ex ratione aeterna ad aeterna bona, adverſus quae hominis appetitus praeſentibus ſenſuum oblectamentis irretitus & abreptus recalcitrat (*b*).

5. Ergo ut divinis potius pareamus legibus, quam cupiditatibus noſtris, praeferre debemus Dei rationem rationi & appetitui noſtro, reputareque ſedulo Deum ita nos amare, ut nequeat velle miſeros, tantaque ſapientia eſſe praeditum & potentia, ut ſapientius & validius nos ad veram beatitudinem ducere poſſit, quam ulla noſtra ſapientia, aut potentia.

6. At id (5) numquam obtinebimus, niſi mentem noſtram obſequentiſſimam Dei voluntati praebeamus, ita ut ejus ſapientia, bonitas, & fidelitas nos concutiat, Deique timor in nobis dominetur.

7. Id autem (6) eſt fides divina, quae in hoc eſt poſita, ut maxima ſit apud nos Dei ſapientiae, bonitatis, amoris erga nos, providentiae, & fidelitatis exiſtimatio, maxima dictorum, factorumque ejus veneratio.

8. Fides ergo divina neceſſaria eſt ad alterius vitae bea-

(b) *Paul. ad Romanos*.

Digitized by Google

beatitudinem obtinendam, velut primum vitae Chriſtianae fundamentum.

Secunda pars. Experimento diſcimus praeſentis vitae bona fortius nos rapere, quam aeterna, plurimaque praeſentis vitae bona adverſari contendentibus ad aeterna. Ad eam vitae perturbationem & depravationem curandam ſubſidium a natura noſtra petere non poſſumus; petendum ergo eſt a Deo. Neceſſaria eſt igitur Dei gratia &c. (A)

Schol. (A). Tam haec ſunt perſpicua, ut nihil frequentius in ipſo Homero legas, quam oportere hominem in omni vita prudenter pacateque degenda ad Deos auxiliatores confugere. Sed & extat apud Platonem in *Legibus* aureus plane locus, quo in loco, quum monuiſſet Socrates adoleſcentem, ut in depravatis vitae cupiditatibus ſeniorum rogaret conſilia, qualemcumque inde opem laturus, addit, *ſi ne id quidem morbo medetur, confuge ad Deos auxiliatores, quorum certum eſt praeſidium.* Paſſim ſimilia in aliis legere eſt, ut intelligere poſſimus, quo naturae ſenſu ducimur in notitiam ſupremi rerum opificis & gubernatoris, eodem rapi in ejus invocationem, faterique ſine ejus ope imbecillia heic eſſe omnia & perturbata atque praepoſtera.

Capita attigi virtutum humanarum. Ea qui probe ſervabit grandem proculdubio gradum in vita recte gubernanda fecit. Rem autem ulterius non proveho, copioſius id in *Ethica*, ſi vita ſuppetat, facturus. Dei iis vero quas ad beatitudinem aeternam ſpectant diſſerere philoſophi non eſt: Theologorum ea eſt provincia. Eam nos quoque partem in *Theologia Chriſtiana* pro virili pertractamus. Nunc Menti mundi architectrici, & gubernatrici principio laetus qualemcumque hanc oppellam in gratiarum actionem devoveo: tum *in ſpiritu & veritate* ſupplico ut opem continuet;

Quae quoniam rerum naturam ſola gubernas,
Nec ſine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit laetum, neque amabile quidquam
Te ſociam te inveco ſcribendis omnibus eſſe.

APPEN-

Digitized by Google

APPENDIX AD CAPUT SUPERIUS

De virtute generatim, ejuſque cauſis & ſignis.

§. 1. QUum ſint quidam, qui licet agnoſcant virtutem neceſſariam eſſe *ad bene beateque* vivendum, videntur tamen in eo haerere, acquiri poſſit, nec ne, virtus, ſuſpicanturque, a natura eſſe, non ab arte & exercitio, ut proinde inutilem poſſint exiſtimare omnem, quam philoſophi eam in rem operam impendunt; ego quae ad virtutem generatim pertinent, ejuſque effectrices cauſſas retractare hoc in loco tanto lubentius ſuſcepi, quanto res eſt quae naturae noſtrae magis intereſt. Scio eſſe, qui mihi illud objiciant, *difficile eſſe ab artificio ſuo diſcedere;* quique cenſeant idcirco me res diverſi generis uno in loco coarctaſſe, ac *Delphinum ſilvis appingere, fluctibus aprum*. Sed certum mihi eſt, nihil eſſe ab ulla diſciplina alienum, quod quocumque modo ſubjectam ei rem explicare & illuſtrare poſſit. Quamquam quo quis jure cenſere poſſit, eſſe a Pſycologia alienum quodcumque ad naturam animi & hominis pertinet, nondum ſatis intelligo. Ego potius ſaepe Metaphyſicorum libros legens (quid enim id diſſimulem?) dolui, viros ſummos in *homine metaphyſico & abſtracto* contemplando totos fuiſſe tamdiu occupatos, *naturae* vero *hominem*, quod noſtra ac generis humani magis intereſt, quaſi ab officio ſuo alienum, ne inſpectare quidem voluiſſe, in quo mihi illi ignoſcant, ſi ingenio & tempore abuſos judicem. Sed illi in hoc errabant, quod eumdem *Metaphyſicum hominem*, & *hominem naturae* opinabantur, quum longe a ſe diſſiti & diverſi ſint. Platonicum ego homi-

Digitized by Google

hominem, aut Stoicum nullibi niſi in libris philoſophorum comperio: alius eſt & diverſus naturae homo: ac de homine naturae me plus docent ii, qui eos depinxerunt, qui in Tellure gignuntur ut hiſtorici, quam omnes Platonicorum & Stoicorum libri. Itaque me quoque poenitet non exiguum tempus in hujuſmodi acroaſibus contriviſſe. Accedit quod haec metaphyſici hominis contemplatio aut exiguum, aut nullum ſit in vita humana praeclare agenda operae pretium. Nam cum nos hominem addiſcere oportet, quocum vivimus; nec vero vivimus, niſi cum naturae homine. In homine autem hoc contemplando, ejus conſtitutio, propenſiones, diſpoſitiones, qualitates, ac ea demum quae ſunt in eo omnia, ſeu a natura, ſeu a vitae commercio perpendenda ſunt. Secundum haec in vitae rectae & beatae regulas inquirere oportet; ad eas tandem hunc hominem formare, & ubi enormis abit, revocare. Id ego eſſe ajo in philoſophia praeclarum. Sed eo redeamus, unde diſceſſimus.

§. 2. Ariſtoteles in libris ad Nicomachum virtutem in hoc eſſe poſitam arbitratur, ut animi affectus temperet, ac modificet, ut eſſe poſſint apta inſtrumenta ad beatitudinem conſequendam. Itaque affectus velut materiem virtutum habet. Nos iterum hoc in loco virtutem ex fine definimus. Virtus igitur eſt quidquid naturam perficit, atque ad finem conſequendum habiliorem reddit: ut contra vitium eſt, quod impeditiorem efficit ad finem ſuum, aut ab eo diſtrahit. Quoniam autem affectus naturae humanae ſunt quidam vehementiores impetus, & quaſi elaſtici vectes quibus in finem impellimur; tota natura virtutis ejuſque officium in hoc praeſertim poſitum eſt, ut eos temperet, modificet, regat.

§. 3. Fines porro naturae noſtrae, quod ſaepe alias dictum, aut praeſentem tantum vitam ſpectant, aut futuram quoque. Quae hominem perficiunt ad vitae futurae beatitudinem, atque ad eam regunt, virtutes Theologicae dicuntur. Praeſentis vero vitae duo ſtatus ſpectandi ſunt, Monaſticus, & Civilis, ſeu vita ſolitaria, & vita ſocialis. In primo ſtatu tranquillitas, &

pax

Digitized by Google

pax vitae privatae, in ſecundo vero tranquillitas totius ſocietatis maximus finis eſt. Quocirca quaecumque hominem perficiunt ad tranquillitatem vitae Monaſticae virtutes monaſticae & ethicae appellantur: quae vero eundem hominem ad Societatem ſanctè colendam inſtituunt, & ſocietatis tranquillitatem pariunt, dicuntur virtutes civiles.

§. 4. Quum homo Anima, & corpore conſtet; intelligitur eſſe virtutes, quae animum, eſſe quae corpus, & eſſe quae utrumque perficiunt. Quae corpus perficiunt, nec animam ſpectant, hujus non ſunt loci. Quae vero animum, aut totum hominem ſpectant, duplici item ſunt in genere poſitae: nam aut rationem, aut voluntatem, ſeu potentiam agendi, perficiunt. Illae virtutes intellectuales nominantur: hae morales.

§. 5. Jam quod animum ad finem ſuum perficit, aut *actus* eſt, aut *habitus*: habitus omnes continuatione actuum acquiruntur, ut nullus ſit in natura noſtra ingenitus, licet ſit habitudo quaedam, & aptitudo ad habitus excipiendos. Scilicet humana natura ſpectanda eſt velut mollis quaedam cera, quae nullius figuris praedita, eſt tamen apta omnibus excipiendis. Nullis nos virtutibus moralibus ornati naſcimur Adae filii: quin potius ita corrupti naſcimur, ut faciliorem naturam habere videamur excipiendis vitiis, quam virtutibus, quemadmodum humana docet hiſtoria. Praeterquamquod, quae ſunt innata non ſunt mutabilia, ut Ariſtoteles ipſe ratiocinatur: Virtutum vero habitus omnes mutabiles ſunt; virtutes ergo innatae non ſunt. Divina igitur ope, aſſuefactione, ac continuata naturae noſtrae inflexione ad honeſtatem, & juſtitiam, virtutum habitus acquiruntur. Quamquam ſinguli actus, quibus habitus virtuoſos acquirere nitimur, virtutes quoque ſunt, & appellantur; vulgatius tamen eſt habitus ipſos virtntes appellare.

§. 6. Sed gravis hoc in loco nobis exoritur quaeſtio, acquiri ne poſſit virtus? Quum virtus in eo ſit omnis poſita, ut affectus in ordinem referat, componatque, atque quum naturae noſtrae indigentiae, cujus illi

argumentum ſunt, cuique permovendae velut vectes inſerviunt; tum externarum rerum cum natura noſtra relationibus temperet; id minime fieri poſſe videtur. Nam natura noſtra temperamentis neceſſario agi videtur, ut ea nec extirpare poſſimus, nec immutare. Sunt quidam, qui ſanguineo temperamento praediti, in jocos, ſcurrilitatem, amores, aliaſque corporis voluptates quaſi inviti rapiuntur, quos qui fraenare velit, is totam eorum naturam immutet neceſſe eſt. Alii temperamento ſunt praediti melancholico, ut idcirco perpetuo inquieti ſint, minime ſibi ſatisfacientes, turbidi, truces, immanes. Eos qui cicures efficere velit, fibras, vaſa, fluida, ſtructuram omnem humani corporis, & naturae conſtitutionem immutare debet. Sunt quidam natura timidi & puſillanimi: iracundi alii & ruinis ſimillimi: quidam molles & inertes; alii avari, alii natura ambitioſi; quidam ſubdoli & fraudulenti. Hos ubi ad virtutem componere velimus, a primis naturae elementis ſuſcipiendum eſt. Accedit, quod naturae humanae conſtitutiones diverſae a climatibus plurimum pendeant, id quod Geographia humani generis ſatis docet. Ita illi concludere ſibi videntur, virtutem, niſi a natura ſit, acquiri nullo pacto poſſe.

§. 7. Falluntur tamen, eaque naturae humanae faciunt *propria*, *& prima*, quae ſunt illi accidentia, & acceſſoria. Ac principio, temperamento non vim habent ad agendum, ſed ad ſuſcipiendum: facilitates aut difficultates faciunt recipiendi, non agendi. Ratione illa & phantaſia commoventur, facilius quidem & promptius, aut tardius & difficilius, quam ſi abeſſent. Et quemadmodum ariditas in lignis facilitas eſt ignem excipiendi, quae in humidis deeſt, non autem vis ad inflammandum; eodem modo temperamenta efficiunt, ut promptius & facilius, aut difficilius, & tardius quibuſdam rerum imaginibus agitemur, non autem ut inviti impellamur. Quamobrem ſi rationem emendares, ſi phantaſiam purgare ſtudeamus, ſi rerum bonitatem aut malitiam exacte dimetiamur, ſi veras rerum cum

natu-

Digitized by Google

natura & finibus noſtris relationes deſpiciamus, poterimus quidem ab illis aut paullo vehementius commoveri, aut retardari aliquantum, nullo autem modo inviti adigi. Itaque experimento didicimus plurimum in iis emendandis poſſe & purgatam ſanamque rationem, & continuatum ſtudium, diligentiamque ea ad regulam ſubigendi. Nec ullum majus argumentum eſſe poteſt, evadere illa poſſe inſtrumenta virtutis, quam quod experientia docet, plures ſibi illa & rationi ſubmiſiſſe, ut ſentirent quidem ſe aut vehementius agitari, aut impediri vi magna, interea vel fraenarent, vel ſtimulis agerent. Neminem eſſe ego ajo quamtumvis depravatum, qui, ſi ingenuus eſſe velit, ſe invitum ad vitia rapi fateatur: neminem ſceleſtiſſimam, qui ad honeſtatem & virtutem flecti nequeat. Non equidem negaverim plurimum climata in temperamenta & mores influere; ſed neceſſario agere id ego eſſe falſum ex experientia comperio. Nam plures ſunt ſub eodem ferme climate nationes, quae diverſis vivunt moribus. Nam ſub eodem prope climate ſunt Japonenſes, Sinenſes ſeptemtrionales, Tartari plures, Armeni, Graeci, Itali, Mexicani Boreales, non iisdem tamen vivunt moribus. Inſulani quidam ſibi alioquin viciniſſimi moribus, & inſtitutis, immane quantum diſtant. Itaque una praecipua illis diverſorum morum cauſa eſt educatio. Quid quod non eosdem mores in eadem gente diverſis temporibus reperiamus? niſi quis dicere velit Romanorum, qui fuerunt olim mores & ſtudia, eadem nunc eſſe. Quando ergo conſtat educatione ad diverſos mores flecti naturam humanam poſſe, fateamur, omnium eſſe naturaliter capacem; ac proinde ut educatione & exercitio ac commercio vitae vitia contrahere poſſe, ita poſſe & virtutes.

§. 8. Quoniam virtutes non innaſcuntur nobiſcum, ut demonſtratum eſt, jure hoc in loco nunc a nobis quaeretur, quae ſint cauſſae effectrices virtutum moralium. Videntur eſſe omnino quinque, Deus, ingenium, ſeu temperamentum, educatio, exercitatio, praecepta. Ac principio verae, & perfectae virtutis dator ſolus

eſt Deus: a quo enim ſunt eſſentia, & natura noſtra, ab eodem & conſervantur, & perficiuntur, & ad fines ſuos potentiſſime, & ſapientiſſime ducuntur. Praeterea nemo accuratiſſime noſcere poteſt praeter Deum, naturarum rationalium fines, media ad fines, mediorum cum fine proportionem, vires ad id neceſſarias: Deus ergo tantum verae, & perfectae virtutis Dator eſſe poteſt.

§. 9. Hoc, quod Scripturae Sanctae eſt perpetuum Dogma, Ethnici ipſi Philoſophi intellexiſſe videntur. In celebri enim illa inter Graecos controverſia, virtus naſcatur ne nobiſcum, an acquiratur doctrina & exercitatione, Plato ſic diſſeruit in Menone, ut virtutem nec a natura eſſe, nec a nobis, ſed a Deo ſcriberet. Sed ſunt plurima Homeri ipſius loca, in quibus ille virtutem a Diis expectandam tradit, quae ſtudioſe collegit Fridericus Rappoldus Commentariis in Horatium pag. 809. Notandum & hoc Epicteti, qui, dum de compeſcendis affectibus, quod virtute fit, diſſerit, ait, *Certamen quidem magnum eſt, opuſque plane Divinum. Dei igitur memineris. Eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautae Dioſcuros, quum in tempeſtate navigant. Quae enim major tempeſtas, quam quae oritur ex imaginationibus violentis, ipſamque rationem elidentibus?* Vide Arianum lib. 2. cap. 1. in Epictetum.

§. 10. Id Confirmatur etiam perpetua experientia vitae humanae, ex qua diſcimus, rationem quantumvis purgatam, dum natura affectibus agitatur, vim non habere ad compeſcendum. Itaque veritates morales in magna hominum parte intellectum cogunt ad aſſenſum, naturam minime movent. Viri ipſi in ratione conſumati, nec exercitati in virtute, ubi natura paullo vehementius agitata fuerit, impotentes animo evadunt, nec minus perturbantur, atque tranſverſum aguntur, quam caetera omnia animantia. Quo argumento evidentiſſime demonſtratur, naturam humanam ſine interiori quodam, & potente Dei auxilio, etiam ubi vera

quae-

quaedam intelligit, minime tamen eſſe aptam ad agendum, ac ita agendum, ut cum fine ſuo conſentiat perfecte. Eodem argumento imbecillitatem noſtram cognoſcere docemur, atque nobis minime fidentes, in Deo ſpem noſtram collocare.

§. 11. Ingenium, ſeu natura, ad virtutem moralem duo potiſſimum confert. Primum facultatem, ſeu aptitudinem ad virtutem excipiendam; alias enim virtutem nunquam aſſequeremur. Secundum, impetum, & inclinationem erga virtutem, quae aptitudinis illius naturalis quaedam perfectio eſt. Haec autem inclinatio duplex eſt: Una omnibus communis, minus tamen vehemens, quam amorem honeſtatis dicere poſſis. Eſt haec in omnibus hominibus, qui prava educatione non ſint efferati. Nemo enim eſt, qui non aliquando amore hoc honeſtatis tangatur. Altera eſt peculiaris, & perfectior, quae in iis tantum eſt, qui ſingulari naturae bonitate ſunt praediti, qua qui ornati naſcuntur, eos ad virtutem natos, factoſque dicimus. Pendet ea plurimum ab educatione, nec raro etiam a corporis temperamento. Nam educatio ſine apto temperamento non magis utilis eſt ad virtutem, quam Terrae arenoſae cultura ad fruges. Tertia & quarta virtutis cauſſae ſunt educatio, & exercitatio; educatione enim, & exercitatione, ut tenellae plantae continuata cultura ad fruges, ita natura noſtra ad habitus virtuoſos tandem inflectitur. Qui dixit, hominem civilem nihil eſſe aliud, niſi habituum congeriem ex educatione, & exercitatione contractorum, dignum Philoſopho pronunciavit. Scilicet homo naturalis tam differt a civili, quam marmor a ſtatua. Sed ad educationem, & exercitationem conferunt plurimum praecepta doctrinae, quae quinta ſunt virtutis cauſa. Ea enim praecepta, ſi attente excipiantur & recolantur ſaepiſſime, ita ut in ſuccum, & ſanguinem convertantur, non parvam vim obtinent ad naturam perficiendam, & promovendam, praeſertim ſi vitioſi habitus non impediant. Sed de his nunc accuratius diſſeramus.

§. 12. Praecepta ei obſervanda, qui ſe ad virtutem excitare, & exercere vult, duorum ſunt generum, alia generalia, alia ſpecialia. Specialia virtutum praecepta iis in locis Ethicae ſi vita ſuppetat, trademus, in quibus de Officiis hominum diſputabimus, Generalia tantum hoc in loco proponemus.

§. 13. Primum Praeceptum eſt, ut Divinum auxilium, quo ad virtutem colendam vires recipiamus, aſſiduis precibus imploremus. Nam & prima cauſſa virtutis effectrix eſt Deus, ut ſupra demonſtratum eſt; *& timor Dei initium ſapientiae* in divinis Scripturis appellatur. Quo in loco adnotandum eſt, vocabulum *ſapientiae* non accipi theoretice pro ſcientia, & doctrina tantum, ſed practice, ideſt pro cognitione, & arte vitae directrice. Quumque fieri poſſit, ut quis multiplici eruditione, & doctrina refertus, neſciat interim recte vivere, fieri & illud poteſt, ut quis ſit *doctus*, ſed non *ſapiens*.

§. 14. Secundum Praeceptum eſt, ut virtutis inſignis pulchritudo, & uberrimi fructus continenter ob oculos habeantur. Socrates dicere ſolebat, quod ſi honeſtas, & virtus vultum ſuum ſine velo oſtenderet, incredibiles in nobis amoris flammas accenderet. Inter fructus vero virtutis praecipui ſunt, animi tranquillitas, quae a ſola virtute proficiſcitur, ut in ſuperiori capite demonſtratum eſt: deinde vera laus, & gloria quae non a vitiis, ſed a ſola virtute expectari poteſt: praeterea vera utilitas: quandoquidem vitia utilitatem mentiri poſſunt, veram praeſtare nequeant, ut ſi aliquando contingat, eſſe fortunata, nunquam tamen ſunt tuta; tum vera nobilitas; nobilitas enim ex virtute primum nata eſt, & in virtute poſita eſt *eſſentialiter*, ut qui avita nobilitate gloriantur, ipſi omni virtute vacui, nobilium magis filii, quam nobiles dicendi ſunt. Tandem virtus magnum hoc beneficium ſecum affert, ut amorem etiam a Barbaris extundat: hinc praeclarum illud Tullii, *Virtus etiam in hoſte diligitur*.

§. 15. Tertium Praeceptum eſt, non mediocria tantum, aut factu faciliora, in virtute tibi proponas ſequen-

quenda, ſed ad ſummum ejus faſtigium, ac virtutem, quae dicitur heroica, ſemper adſpires: quod niſi feceris, vix in extrema ejus parte haerebis. Imitandi ſunt armorum duces, qui etiam dum orbem Terrae populantur, falſae gloriae adſpectu moti, ſemper eos ſibi imitandos proponunt, qui ſummi fuere, velut olim Alexander Herculem, & Achillem, Caeſar Alexandrum. Eodem quoque modo tu in vita honeſta, & virtuoſa perfectiſſimos velut exemplaria vitae tibi proponas ad imitandum. Revocat nos ad id praeceptum Chriſtus Servator noſter: *Eſtote*, inquit, *perfecti*, *ſicut Pater veſter, qui in Coelis eſt*.

§. 16. Quartum Praeceptum eſt, ut vitia omnia vivis coloribus perpetuo Menti depingamus, atque aſſueſcamus exhorrere. Dici enim vix poteſt, quantam vim conferat ad virtutem conſtabiliendam horror vitiorum. Noſcere in primis id debent Educatores Infantium, ac horrificis exemplis vitia illis deſcribere, & ſaepiſſime vitiorum infelices exitus demonſtrare. Sic enim habendum eſt, neminem eſſe poſſe virtuoſum, qui horrore vitii animum ſpoliabit. Pudor *ſepimentum virtutis* dicitur eleganter a Platone. Praeclare Horatius, *Virtus eſt vitium fugere*, & *ſapientia prima ſtultitia caruiſſe*.

§. 17. Quintum Praeceptum eſt, ut ab eo vitio, quod magis virtuti adverſatur, longius diſcedamus, & in contrariam partem quodammodo nos inflectamus. Eſſe vero eidem virtuti vitia multa contraria, atque alia magis, quam alia adverſari, omni dubio caret. Praecepti ratio eſt, quod ſi nos vitiis aliquibus obnoxios eſſe contingat, quam minimis, & minus perniciosis obnoxii ſimus, atque de malis minima habeamus, quod inter corruptos homines, bonitatis ſpecies quaedam eſt: nam minima mala comparata cum majoribus boni quodammodo rationem habent, praeſertim quum a majoribus praeſervant.

§. 18. Sextum Praeceptum eſt, ut non ſolum conſideremus quodnam vitium magis cum virtute pugnet, quod ſuperius praeceptum ſciſcit, verum etiam ut perpendamus, in quod ſimus, aut ob temperamentum, aut

Digitized by Google

aut ob educationem propenſiores, ut ab eo nos longius abducamus. Atque in hoc praeſertim homini virtutis amanti danda eſt opera. Eleganter item Horatius

. . . . Denique teipſum
Concute, num qua tibi vitiorum inſeverit olim
Natura, aut conſuetudo mala: namque
Neglectis urenda ſilix innaſcitur arvis.

§. 19. Septimum Praeceptum eſt ex ſuperiori proficiſcens. Nempe quoniam ſunt quaedam vitia, quae aetatum ſunt propria, ut in adoleſcentibus, ac juvenibus intemperantia, & praecipitantia; in viris aetate maturis ambitio: in ſenibus avaritia; haec in primis coercenda ſunt, & vitanda: his impendendus magna cura animus, ne ſi nos ſemel invadant, correptos tota illa aetate teneant, ac totam vitam mortalem perturbent.

§. 20. Octavum praeceptum eſt: otium cane pejus & angue fugias: eſt enim ut vitiorum omnium ſentina, ita pracipue virtuti inimicum. Quocirca labori incumbendum eſt viro virtutis amanti. Quumque duplices ſint labores, animi, & corporis; corporis quidem labores pro cujuſque conditione ſuſcipiendi: ſed animus nunquam, aut raro a ſeriis occupationibus removendus. Homines ipſi literarum ſtudiis dediti operae pretium facient, ſi artem aliquam mechanicam, honeſtam illam, & ingenuis dignam diſcant, atque in ea ſubciſivis horis ſe exerceant. Picus Mirandulanus Comes juvenis, & nobilitate generis, & literis celebratiſſimus id praecipuum ſui ornamentum cenſebat, quod artes ferme omnes Mechanicas ſciret exercere. Egregios ſuperioris aetatis Philpſophos cum voluptate exercuiſſe, aut Sculpturam, aut Picturam, aut artem perſpicillorum, vel horologiorum, ex eorum vitis ſcimus. Eam ob rem plura inventa Mechanica iis debemus. Inter animi autem labores ſtudia ſunt literarum, quibus qui ſerio vacant, tempus, quod impendant in vitia, non habent. Fama eſt rogatum Newtonum, an amori unquam operam dediſſet, reſpondiſſe, nullum ſibi reliquum

quum

quum fuiſſe tempus a meditationibus Philoſophicis, quo ea de re cogitaret.

§. 21. Quoniam tamen longum eſt iter per praecepta, breve & efficax per exempla, ac inter exempla illa magis nos commovent, quae in oculis perpetuo verſantur, quam quae tantum audiantur, aut leguntur; & rurſus, quia ab eis, quos amamus, & quibuſcum vivimus, diſcimus facilius, eoſque ſtudioſius imitamur; inde naſcitur nonum Praeceptum, ut non ſolum hiſtorias virorum in virtute illuſtrium attentiſſime legamus, verum etiam eligamus amicos honeſtos, virtuoſos, & ſinceros, atque cum iis familiariſſime converſemur. Enimvero cum ex lectione vitarum illuſtrium virorum, tum ex converſatione virorum virtuoſorum tranſmeat aliquid continenter in animum, quo paullatim ad virtutem componimur. Praeterea coram amicis virtuoſis non poſſumus non eſſe virtuoſi, ac perpetuo ad virtutem inflecti: omnes enim homines quantumvis impudentes verentur hominum gravium, & honeſtorum reprehenſionem, ac judicia. Praeclare prorſus Seneca Epiſtola 11. ad Lucilium, *Magna pars peccatorum tollitur, ſi teſtis peccaturis adſiſtat.*

§. 22. Decimum Praeceptum idem Seneca in laudata Epiſtola ſuppeditat, ut ſi teſtis morum ſanctitate gravis, & qui pudorem ac reverentiam incutiat non ſemper habeatur praeſens, ſaltem perfecta quaedam ejus imago Menti perpetuo obverſetur: plurimum enim animum a vitio retrahit, impellitque ad virtutem. Ut ecce finge te coram Catone eſſe, vereberis profecto coram viro tam ſevero & juſto eſſe ſcurrulis, aut incontinens, aut injuſtus. Et quomodo dum quis ſcribit, aut loquitur privatim, ſi fingat ſe verſari in conſeſſu doctiſſimorum, ac ſeveri Judicii virorum, caſtigatius ille ſcribit, aut loquitur; eodem modo honeſtius vivit, qui coram honeſtiſſimis viris vivere ſibi perſuadet. Sed in re morali id in primis maximi momenti eſt, ſedulo ſecum reputare coram Deo nos eſſe, & operari, Dei vero oculum vindicem eſſe, ut Homerus loquitur. Re-

pe-

perire eſt hoc praeceptum in ipſis Ethnicis ſcriptoribus, praeſertim in Platone, Seneca, Epicteto, Marco Antonino, aliiſque ſaepe traditum.

§. 23. Undecimum Praeceptum eſt, ut admonitiones, & abjurgationes amicorum, aut ſeniorum non ſolum aequo animo auſcultemus, verum etiam efflagitemus, ſi viri boni eſſe volumus. Nam quoniam vitia ſua nemo omnia inſpicit, refert plurimum ſincerum admonitorem habere. Quin etiam inimicorum reprehenſiones, quas livor dictat, veluti virtutis ſcholam excipiemus, atque iis, quae ad nocendum intenduntur, proficiemus ad virtutem: honeſta enim haec eſt vindictae ratio, ex inimicis proficere. Inſignis eſt ſuper ea re Cardani liber *de utilitate ex adverſis capienda*. Contra vero neminem magis cave, quam adulatorem, qui inimico ipſo hoc eſt pejor & nocentior, quod ſub ſpecie amicitiae tutius laedat. Legatur liber Plutarchi *Qua ratione diſcerni poſſit amicus ab adulatore*.

§. 24. Duodecimum Praeceptum eſt, ut vitiorum occaſiones omnes fugiamus, atque eorum initiis vehementiſſime reſiſtamus: quod ſcilicet ſemper facilius eſt, integrum hominem jam vitio irrepenti reſiſtere, quam hominem jam vitio correptum, ac debilitatum: vires enim paullatim decreſcunt, atque in eadem ratione augeſcit vitium. Id vero cum in omnibus vitiis adhibendum eſt, tum praecipue in iis, ad quae ſumus natura procliviores. Alexander Macedo utcumque non multae continentiae, tamen quum ſemel inviſiſſet Darii Perſarum Regis filias aetate florentes, ac forma pulcherrimas, noluit ſecundo inviſere, quia ſibi ab illis metuebat: *Dolores*, inquit, *oculorum ſunt*. Vide Plutarchum in Alexand.

§. 25. Decimum tertium vero Virtutis Praeceptum eſt, ut quod de ſalute corporis pronunciavit perſpecte Hippocrates, *nihil parvum, nihil contemnendum exiſtima*. Id potiori jure ad animum referamus: nam ut praeclare obſervat Ariſtoteles, plerumque, quae mole ſunt exigua, virtute ſunt maxima: ac *parva ſaepe ſcintilla*, ut ille

le inquit *neglecta magnum excitavit incendium*. Igitur ne levibus quidem vitiis aditus patefaciendus eſt: ſic enim ad maxima fit gradus. Vulgata ſunt illa, & continuata experientia confirmata. *Qui ſpernit modica, paullatim decidit*, &, *nemo repente fit peſſimus*. Nationes, quae ad publicam morum corruptionem devenere, non illae repente, ſed paullatim devenerunt: ſenſim ſcilicet a veteribus inſtitutis, & moribus deſcivere, & vitiis aditum aperuerunt, donec eo veniretur, ut corrumpere, & corrumpi ſaeculum vocaretur, quod de Romanis ſcribit Tacitus.

§. 26. Decimumquartum Praeceptum eſt, ut quotidie, & accuratè factorum, dictorum, aut cogitatorum noſtrorum examen inſtituamus, quo accuſatoris partes adverſus nos ipſos ſuſcipiamus, defenſoris nunquam. In hoc autem examine vel minima quaeque recenſenda, atque minima quaeque emendanda ſunt. Teſtatur Seneca, ſe hoc praecepto totam vitam regere ſolitum, nec unquam ſomnum capere, quin ſeverus ſui cenſor cuncta perpendiſſet dicta, facta, cogitata. Extat in Carmine aureo, quod Pytagorae tribuitur, locus ſuper ea re inſignis, quem operae pretium eſt immortali memoria tenere.

E ſomno primum vigilans, quum ſtrata relinquis,
Diſponas animo luce expedienda futura.
Quando adimit rebus veniens nox atra colorem,
Ne prius admittas per dulcia lumina ſomnum,
Singula quam elapſi ter volveris acta diei.
Numquid deliqui? quid geſſi in tempore? quid non?
Cur iſti facto decus abſuit, aut ratio illi?

§. 27. Poſtremum tandem Praeceptum eſt, ut de nobis quàm modeſtiſſime ſentiamus, nec tam quò progreſſi ſimus, quam quouſque nobis adhuc ſit progrediendum, cogitemus. Nihil enim tam progreſſibus in virtute obſtat, quàm adrogantia, & multa opinio ſui; quandoquidem nemo eò pervenire contendet, quo ſe jam perveniſſe putat. Itaque quod Plato de virtutibus intellectualibus dixit, *multi ad ſcientiam perveniſſent, niſi ſe jam perveniſſe putarunt*, id tu de virtute morali

ma-

majori jure dicere potes. Eam ob rem cavendum eſt, nè laudibus capiamur, atque a recto virtutis tramite ſuperbientes deflectamus.

§. 28. Plura alia praecepta ad virtutem aut componentia, aut cohortantia ex virorum illuſtrium exemplis, aut ex continua vitae humanae conſuetudine quivis colligere poteſt. Quae in ſuperioribus protulimus, ſi exercitatione ipſa in naturam convertantur, primae adoleſcentiae regendae ſufficiunt. Illud autem nunc explicandum eſt, quibus argumentis cognoſcere poſſimus, profecerimus, nec ne, in virtute? Egit ea de re accurate, & doctè Plutarchus in Opuſculo *de Profectu virtutum*: inde pauca delibare placet.

§. 29. Primum ille argumentum profectus in virtute ponit virtutis ipſius amorem. Is ſcilicet ſe profeciſſe in virtute ſciat, qui virtutem, ac virtutis ſpeciem quamlibet impenſe ſe amare perſentiſcit. Agnoſcet autem ſe virtutem amare, ſi occaſionem exercendae impatienter quaerat; ſi magno ejus deſiderio teneatur; ſi hominum virtuoſorum converſatione delectetur: ſi ad praeſentiam vitiorum exhorreſcat, nec in ſe ſollicitationem ad vitia ſentiat interiorem: uno verbo, quibus indiciis cognoſcitur, nos rem aliam quamlibet amare, iiſdem dignoſcitur, non amare virtutem.

§. 30. Alterum indicium conſtituit Plutarchus, ſi ad aliorum irriſionem conſtanter perſeveret in virtute, nec magnopere animo turbetur. Id autem, ut obtineat, neceſſarium eſt non ſolum ut in virtute occalleat, verum etiam ſedulo perpendere, majorem hominum partem vitiis eſſe corruptam; ac propterea neceſſe eſſe, ut virtuoſus pluribus diſpliceat, ut eorum invidentiae obnoxius ſit, ut calumniis laceretur. In anteceſſum haec futura ſecum reputet, quominus, quum accidunt, perturbetur. Quinimmo hinc tertium argumentum profectus in virtute deducere poteſt: diſplicere enim malis, magnum eſt bonitatis argumentum. Itaque Philoſophus ille, de quo Laertius, quum relatum ei eſſet, ſe publicè laudari, *me miſerum*, inquit, *quid tan-*

tantum mali commerui? Hinc illud Senecae, *argumentum peſſimi eſt Populi conſenſus*.

§. 31. Quartum indicium eſt, ſi laeto animo, & lubentiſſimo objurgationes, & reprehenſiones auſcultemus. Quemadmodum enim ſi corpus aegroti utilia medicamenta reſpuat, argumentum eſt morbi lethalis, eodem modo animus, qui objurgationes aegrè fert, atque iis cruciatur, ſanus eſſe non poteſt. Cujus ratio eſt, quia virtus animum non inſolentem, trucem, ferocem, aliorum contemtorem efficit, ſed mitem, ac facillimum. Itaque ubi manſuetudo deeſt, manifeſtum eſt argumentum, aut nihil, aut admodum parum in virtute profeciſſe. Eleganter Plutarchus, *Spicae plenae curvantur, vacuae eriguntur*.

§. 32. Jam quintum ſignum, nos in virtute profeciſſe, eſt, ſi ad difficultates, quas virtus in proſpectu offert, non cedamus timidi, ſed contra audentes eamus. Ad hunc ardorem accendendum conſiderandi perpetuò ſunt fructus virtutis. Hinc illud Poetae,

Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.

Diogenes Synopeus, quemadmodum idem retulit Plutarchus, profectus Athenas ad Philoſophiam diſcendam, publicos Civitatis ludos offendit, in quibus Athenienſes per omnia Urbis loca effuſi ſplendidè convivia exercebant. Hrc Urbis ejus ſtatus cum laboribus, quos ille ſuſcepturus erat, pugnabat, atque illos magis etiam horridos oſtendebat. Ille interea minime commotus, tantum abeſt, ut attentionem remiſerit, ut potius ea omnia ad excitandam attentionem converteret ſapienter, ſecum reputans, tantas commoditates unam compenſare poſſe virtutem. Quicumque igitur ita formatus eſt, ut in eo ratio adverſus difficultates, quas virtus praeſefert, fortiter pugnet, is ſciat, ſe non mediocriter in virtute profeciſſe.

§. 32. Sextum indicium eſt, ſi adverſa ſereno animo toleremus. Enim vero, qui vel minimis malis ita conturbatur, ut miſer ſit, ne latum quidem unguem profecit.

Digitized by Google

§. 33. Septimum indicium eſt, ſi allicientia ad vitium libenter contemnat: nam ſi facile de propoſito ſuo dimoveatur, aut nihil, aut parum profecit. In primis autem ſolent homines vitioſi vitia ſua pulcherrimis adſpectibus ornare, quibus minus vitioſi videantur, atque vitii horrorem aliis donant. Tu, ſi ab illis capi minime pateris, ſcito, te in virtute profeciſſe.

§. 34. Poſtremum ſignum profectus in virtute conſtituo, ſi literarum ſtudioſi ea ex omnibus ſtudiis avidius arripiant, quae ſibi, & ſocietati utilia ſunt, caetera velut in tranſitum ſalutent. Qui enim, ita ſunt affecti, opera ipſa demonſtrant, ad voluntatem, & naturam moralem perficiendam magis impelli, quam ad intellectum, magis ad *partis mathematicae*, ideſt effectricis, quam *logicae* ſeu contemplatricis emendationem, quod praecipit graviſſime Verulamius. Atque hoc eſt, quod ego in praeſentibus literarum ſtudioſis deſidero. Nam video eos magis ad intellectus emendationem, quam ad voluntatis & naturae moralis curas ſuas intendere, id, quod maximum argumentum eſt corruptorum publicè morum. De Graecis ſui temporis dicere ſolebat Anacharſis Scytha, eos Philoſophiam oſtentationis ergo colere, non ſecus atque qui totum pecuniae uſum in numeratione tantùm ponat. Vereor, ne idipſum de aetate noſtra dici poſſit.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO

De anima brutorum.

§. I. BRutorum animam, quidquid illa ſit, inter *principia univerſi activa* referendam eſſe, non eſt quod dubitemus: eſſe enim oportet activum aliquod & perciens, natura irrequietum, quodcumque actiones brutorum edit. Jam Univerſi *principia activa*, aut, ut alii loquuntur, *ſubſtantiae*, ſenſibus minime ſunt illa ſubjecta: ne mentis quidem primis intuitionibus intelligi poſſunt. Latent ergo. Eam ob rem, ſi quid de illis aut certum, aut vero ſaltem ſimile ſtatuere velimus, non vagis hypoteſibus niti, ſed analytica via & ratione progredi debemus. Perquirendum enim eſt, non quid animae brutorum eſſe poſſint, ſed quid revera ſint. Id vero ex operationibus brutorum accurate examinatis exordiendum.

§. II. Omnium primum, ut in homine, ita in bruto quolibet, ſaltem perfectiore, quae nunc potiſſimum ſpectamus, trium generum operationes obſervamus, *neceſſarias*, *ſpontaneas*, *medias*. Neceſſariae motiones ſunt ſanguinis circulatio, cordis palpitationes, pulmonum ventilationes, arteriarum ictus: jam perſpirationes, accretiones, aut diminutiones partium, ſimileſque. Has neceſſarias voco, quod unice legibus naturae mechanicis fiunt, quodque in eas nullum eſt animae imperium. Id de nobis audacter dicimus idcirco, quod interno experimento convincamur. De brutis ex analogia machinae conjicimus, ſed confidenter tamen & certe: experimentis quoque probamus. Secetur enim bruto vena, niſi aliis remediis ſanguinis cohibeatur fluxus, animantis voluntate (liceat hoc uti vocabulo, quando propria non ſuppetunt) ut ceſſet ſperandum non eſt. Praeterea & febres, & alios morbos vel invita ferunt

bruta: at fiunt morbi perturbatis neceſſariis corporis motionibus, & machinae harmonia. Sed argumenta congero in re non dubia.

§. III. Motiones ſpontaneas appello quae ex animae nutu pendent, ſeu quas anima ipſa vi & imperio ſuo excitat, quaeque tamdiu ſunt perennes, quandiu perennis eſt animae nutus ille, ceſſant vero ſtatim ac is nutus ceſſat. Hujuſmodi ſunt in homine artuum variae agitationes, oculorum, capitiſque geſticulationes, linguae agitationes. Actiones iſtas (niſi cum ex habitu fiant, inclinatis in eam partem ex earum replicatione corporis machinulis) ſemper perceptiones praecedunt. Ejus rei in homine argumentum habeo intimam conſcientiam, earum rerum, quae in ipſo fiunt homine, graviſſimum teſtem. Inde fit, ut plerumque manum, aut linguam, aut totum corporis motum quaſi inſcii ſiſti animadvertamus, ſi paulo a priore propoſito, nobis quaſi inconſultis, animus abſceſſerit; at eum poſtquam citavimus, ut adeſt, priores interruptoſque motus reſumamus. Qua ex re apparet manifeſto, motus hujuſmodi ſpontaneos a momentaneis perceptionibus pendere: continuatos a continuatis perceptionibus. Nempe momentanea perceptio momentaneam cit voluntatem; haec momentaneum motum: continuata perceptio objecti ejuſdem, ſaltem confuſa & generalis, continuatam voluntatem, haec continuatam in idem objectum motum. Qua perceptione interrupta & voluntas interrumpitur, & motus.

§. IV. Ceterum an hujuſmodi inſint in brutis motiones ſpontaneae valde video inter philoſophos controverti. Id ſaltem pernegarunt Carteſiani, qui bruta ab horologiis hoc ſolo diſtare opinati ſunt, quod haec metallo concinnatae, illa oſſibus, viſceribus, ſanguine conflatae machinae ſint. At tam eſt evidens bruta ſpontaneis motionibus ſeſe agitare, ut quotieſcumque ad id argumentis probandum animum intendo, mihi ipſe deſipere videar. Sed faciamus id paucis adverſus refractarios, ſi qui hodie ulli ſint, Carteſianos. Qui motus

Digitized by Google

tus naturales ſunt, non ſpontanei, certis naturae, & immutabilibus regulis fiunt: id enim demonſtratur ex continuis experimentis. Harum regularum praecipua eſt, *Corpus in motu poſitum perſeverare eadem velocitate, atque in eadem directione, niſi ab externa aliqua cauſſa aut cohibeatur, aut alias in partes determinetur*. De qua motus regula, quae omnium philoſophorum conſenſione probata eſt, vide quae recentes philoſophi ſcripſere (*a*). Jam ſi bruta ſpontaneas motiones non habent, haec regula, quod ad utranque attinet partem, omnino eſt falſa.

1. Bruta quotidie e ſomno ſurgunt, poſtquam nempe veluti mortua humi ſtrata jacuerint. Niſi autem admittas vim iis inſitam, qua ſurgant, cogeris fateri ingentem Elephanti machinam a quiete ad motum ſuapte natura excitari. Dicere autem id provenire ex motione ab objectis externis in bruti machina factis, id eſt ineptire. Nam experimento diſcimus eaſdem fieri plerumque motiones, immobilibus interim brutis. Oſtende jacenti cani corpus pani ſimile, ſurget, accedet, oculiſque, naribus, aut etiam guſtu impoſturam deteget: itaque recumbet iterum. Tu ei recumbenti iterum oſtende, fortaſſis & ſecunda hac vice ſurget. At detecta fraude, ſi centies oſtendes, ne aures quidem quatiet, oculos etiam avertet, dormitabit. Quid? eaedem externae motiones: eadem canis machina: cur non idem in cane motus? Ex iiſdem enim cauſſis naturalibus & neceſſariis iidem profluere debent effectus. Pluries cum Fele, quam domi habeo, ludere ſoleo. Sunt Feles oris tactu delicatiſſimae: itaque cibos vel mediocriter calidos declinant. Huic igitur Feli fruſtulum aſſi piſcis, ſed pene urens, oſtendo: ea accedit, ori admovet: murmurans ſaltitanſque domum circumcurſat. Voco parum poſt, efficio idem; illa eadem. Ergo recta in Coquinam. Ego vehementius illam, blandidiuſque

(a) *Nevvt. Gravets: Muſſch: &c.*

Digitized by Google

revoco: ea graviter ſeroque ad cubilis oſtium ſe confert: oſtendo piſcem: lentë intuetur: moratur parumper: hinc oculos avertit, caputque: in Coquinam redit. Quid? effluvia praedicabis? Canes expertus ſum plures, qui ſi quando heros ſuos manus cum aliquo, ſeu hoſtiliter, ſeu per luſum conſerere conſpicarentur, ſtatim inimico, ut putabatur, adſilirent, heros defenſuri. Effluvia ne excitabant?

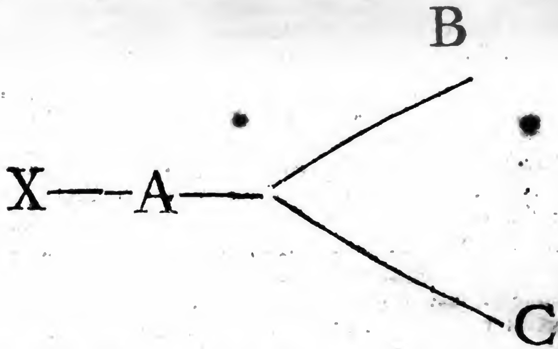
2. Ad haec; Pleraque brutorum in impetu ipſo motus velociſſimi repente conſiſtunt, ſi aut viderint aliquid, aut audiverint, aut olfecerint. Aves, quales Grues, Anxeres, Palumbes, aliaeque quae turmatim volitant, aut ſibilo audito, aut hominis voce, aut venatore conſpecto, velociſſimum volatum alio divertunt, etiam per oppoſitam motus directionem. Canes, Equi, Damae, Lepores, aliaque animalia perniciſſima, vel objectu aquae, vel rupis, vel profundioris ſcrobis, vel hominis alicujus, aut alterius animalis infeſti, vel ſtatim conſiſtunt, vel motus directionem repente commutant. Si nunc ſpontaneos brutis denegas motus, fatearis neceſſe eſt, extitiſſe tantam extra bruta illa vim, quae eorum velociſſimos, concitatoſque motus vinceret: non enim motus extinguitur, aut motus directio mutatur, niſi obiecta potentiore aliqua cauſſa, ut ſtatutum eſt. Quis autem dixerit ſibilum, vocem, effluvia ſcrobis, rupis, fluminis tam valere, ut brutorum illa phaenomena producere poſſint?

3. Praeterea omnes analogiae leges demonſtrant bruta ſpontaneis his motibus praedita. Nullus eſt enim in homine motus ſpontaneus, qui in animantibus locum non habeat. Eaedem capitis commotiones: eaedem oculorum converſiones: pedum elevationes, tenſiones, contractiones: & hae quidem ob eaſdem cauſſas eaedem in homine & bruto. Quod oſtendit motiones iſtas in homine aeque & brutis eſſe ſpontaneas: ſimilium enim effectuum ſimiles eſſe cauſſas neceſſe eſt. Qui cauſſas motrices horologii A detexerit, is omnium ſimilium horologiorum detexerit. Nec alia ratione nos de mutorum hominum

mo-

Digitized by Google

motibus judicamus. Non dubitamus eos aſſerere ſpontaneos, quod & ſimiles ſint noſtris, & ſimilibus membris in ſimili machina, atque ex ſimilibus cauſſis facti. Quid vetat idem ratiocinium in brutis locum habere? Ratum igitur indubiumque ſit, bruta motibus ſpontaneis ſeſe agere. Quod adeo verum putavit acutiſſimus quidam philoſophus, ut non dubitaverit libertatem quoque quandam in brutis agnoſcere, eamque rem, in ſpecie ſaltem ſimilibus verum argumentis probare. Sit A bivii caput: duo Lepores ex A communi nido ad canis latratum exſurgant:

pergat alter per AB, alter per AC, Canis feratur ab X verſus A: is quum eſt in A ſubſiſtit parumper, deinde duarum alteram eligit directionem. Quo experimento confirmantur ſaltem motus brutorum ſpontanei: libertatem enim iis nego: ea enim ſine rationis conſultatione eſſe nequit; neque vero haec in brutis eſt ulla.

5. Scio his argumentis ita reſpondere Carteſianos, ut eos motus Deus producat in machinis animantium, prout objectorum occaſio tulerit. At nihil fingi poteſt ineptius. 1. unde id conſtitit Carteſianis? ratione ne id aſſequuti ſunt, an revelatione? ſi prima certa ejus rei proferant argumenta. Nam non altera: quippe omnis revelatio, uti commodius oſtendam, brutorum ſpon-

Digitized by Google

ſpontaneitati & cognitioni favet. 2. ſi Deus hos motus efficit ad objectorum occaſiones, hanc ſibi legem, ſecundum Carteſianos ſtatuit, ut iiſdem ſemper exiſtentibus occaſionibus eoſdem motus producat. At ea lex falſa eſt in exemplis productis num. 1. Cur enim non ſemper movet Canem, ſi ſemper lignum, quod panem imitetur, oſtendo? Occaſio eadem: motus non iidem. Non cenſet, inquit aliquis, id conſervationi bruti conducere: ſcit enim panem non eſſe. At ſi verum eſt, ne primum quidem quum oſtenderem movere debebat: ſciebat enim lignum eſſe non panem. 3. ferantur velociſſimo motu ingente turma palumbes: paganus homo baculo armatus colli adſidens adſpiciat directe adverſus ſe venientes: clamet incondito clamore: palumbes ſtatim motus commutant directionem, ſeu potius Deus, ut Carteſianis placet, novam motus directionem in palumbum machinis producit. Quid ita quaero? Deus enim ſi ἀμέσως omnes mundanos motus producit, eos non alia ratione producere decet, quam ut univerſi ordo & pulchritudo ſervetur, atque ne ejus partes intereant, diſſolvaturque ordo. Nunc nova haec in palumbis motio palumborum conſervationi neceſſaria non eſt: neque enim paganus altiſſime volantibus palumbis nocere poteſt: id Deus probe intelligit: nulla ergo ratio illum movere poteſt, qua id velle efficere percipiamus. Deficiet me dies ſi Malebranchiani ſyſtematis abſurda omnia colligere velim. Ad fontem digitum indigitaſſe ſit ſatis. Sed illud praeterire non debeo, hoc ſyſtema totam Scripturarum ſacrarum oeconomiam evertere. Cur enim vult Deus homines ab Urſis, Leonibus, Pantheris, Piſcibus, devorari? expediant hoc Malebranchiani.

§. V. Bruta actionibus ſpontaneis donata eſſe ſuperiori articulo confecimus. Nunc affectibus quoque ea ſubagitari, quae *mediae actiones* ſunt a nobis vocatae, demonſtrandum eſt. Rem ad pauca referemus capita: oſtendemus enim bruta *irae*, & *metui* eſſe obnoxia, quod ad rem noſtram ſatis ſuperque erit. Porro id ex iiſdem infere-

ſeremus principiis, ex quibus ſuperiora. Nempe 1. *ex iiſdem cauſſis eoſdem effectus naſci, ex ſimilibus ſimiles: & 2. ex iiſdem effectis eaſdem cauſſas, ex ſimilibus ſimiles argui*. Quae principia qui adſpernatur, is omnem rerum ordinem, omneſque ſcientias phyſicas evertit. Quae iram, metumve in homine antecedunt, aut conſequuntur, eadem cernuntur in brutis. Exordiamur a poſterioribus. Irae haec in homine ſigna. Excandeſcunt vultus, oculique; contrahuntur pili, geſtiunt artus. Secundum haec, violenti motus, adverſus pericula impetus; in id quod coepere, pertinaces: neceſſitudinum immemores. Eadem in brutis. Videre eſt in Cane irato rubeſcere oculos, corripi undique pilos: tardi initio graveſque motus; oculorum capitiſque agitationes: mox ferus impetus; nullus periculi metus: ne familiarium quidem diſpectus. Idem in Tauris, in Leonibus, aliiſque brutis armis a natura ornatis. In metu ſtupor, tremor artuum, cordis palpitationes vehementiores, trepida fuga, atque velociſſima. Idem in Gallinis, Leporibus, Damis obſervatur. Ex his conficitur motiones corporis in ira, aut metu, eaſdem, aut ſimiles in brutis, quae in hominibus: adeoque affectibus hiſce aeque illa, atque iſtos agitari. Reſpondebis machinæ id fieri articulatione, impreſſo ab externis objectis motu. Quot, quantaque ut hoc tueris, abſurda pronuncianda? Videre eſt Vulpes, Leporeſque a Canibus excitos, conſiſtere quandoque, arrectiſque auribus Canum clamores, hinc curſum explorare: mox iterum perniciſſime hac illac fugere: adverſus periculum ſtratagemmata etiam adhibere: circumſpicere quaquaverſum: tum ſe opportune abſcondere, atque hinc, quaſi non ſatis tectos, proripere: quae omnia eidem clamori Canum, aeriſque motioni tribuere, ſolemnia eſt inſanire.

§. VI. Sed & iiſdem ex cauſſis quum illa, tum homines in affectus hujuſmodi concitantur. Opinio injuriae hominem adigit ad iram: idem in brutis. Simiae non ex malo tantum illato corpori, ſed ex geſticulationibus quibuſdam, ſoniſque inconditis, & injurioſis iraſcun-

ſcuntur. Manent quinimmo in Simiis & Canibus injuriae alta mente repoſtae. Perpetuis diſcimus experimentis Canes etiam in ira atque odio adverſus eos, a quibus ſunt ſemel laeſi, pertinaces, niſi beneficiis injuriam compenſaverint. Nulli certe bruto memoria tenacior, quod Homerus ipſe Ulyſſis Cane demonſtrat. Praeterea ipſa ſtupidiora animantia, quales aves, ex filiorum raptu immaniter iraſcuntur: ſi pullum rapueris Gallinae Matri iracunda inſilit. Ut ne quid dicam de Corvis, Gracculis, Vulturibus, quorum iram, quod corripuerim nidulos, ab experto, nec ſine periculo, didici: ne quid dicam de Tigribus, de quibus ſcriptores hiſtoriae animalium majora narrant. Metus homini ex periculi opinione: idem in brutis, ut agnoſcere poſſimus affectus iſtos in brutis & in homine eſſe eoſdem. At illud obſervatu dignum etiam eſt, ea praecipue bruta ad iram concitari, quae aut armis, aut veneno ſunt armata: veluti Serpentes, Calabrones, Scorpiones qui veneno: Canes qui dentibus, Tauros qui cornibus, Equos qui ungulis, Leones, Tigrideſque qui dentibus, unguibuſque, Vultures qui roſtro, & unguibus. At quae inermia natura genuit, adverſus pericula non ad iram, ut ſuperiora, ſed in timorem agi, ut Vulpes, Lepores, Ranae, Piſces. Quod ſapientiſſima Dei providentia factum eſt: nam illa ira ſe conſervant: haec metu: hinc haec idcirco perniciſſima: illa robuſtiora: niſi enim ita comparata eſſent, vix poſſent ſe adverſus p ricula conſervare.

§. VII. Dubitandum ergo non eſt, quin bruta affectibus ſint obnoxia. At probandum deinceps eſt voluptate quoque & dolore perfundi: quamquam tam id apertum eſt, ut mirum ſit tam fuiſſe Carteſianos confidentes, ut hanc brutorum ſtupiditatem voluerint univerſo orbi perſuadere. Id autem primum ex ſuperiore doctrina demonſtratur: etenim ſi bruta affectibus agitantur (§. VI.); affectus autem eſſe nequeant ſine voluptate & dolore, quemadmodum eſt per ſe notum; ſequitur bruta voluptate & dolore perfundi. At alte-

rum

Digitized by Google

rum, idque evidentiſſimum argumentum ſuppeditant brutorum phaenomena cum iis maxime, quae in homine voluptate aut dolore occupato contingunt, comparata. Quum vero duorum potiſſimum ſenſuum voluptates & dolores magis ſint geſtientes, *guſtus*, & *tactus*, haec paullo diſtinctius perpendemus. Alio in loco demonſtravi voluptatem in homine poſitam eſſe aut in aequabili motione fluidorum, nervulorumque, qua corporis harmonia continetur, quae voluptas aequabilis eſt: aut in reſtitutione hujus harmoniae ruptae jam, atque turbatae augumento, aut defectu, & geſtientem appello: dolorem vero in perturbatione hujuſmodi harmoniae, ſeu id exceſſu motionis, ſeu defectu fiat. Prout autem major aut minor fuerit hujuſmodi dolor, vehementius, aut lentius ad earum rerum uſum ferimur, quibus is demitur. Dolor famis, aut ſitis ex vacuitate naſcitur: haec prout major fuerit aut minor, ita nos magis aut minus ad cibum, potionemve impellit. Ex ipſo geſtu comeſtionis, aut potationis dignoſcere facile poſſis, qua fame, qua ſiti quis agitetur: & praeterea parva ne, an magna voluptate edens, bibensve perfruatur, quod haec reſpondeat, ſeu, ut cum Geometris loquar, ſit *proportionalis quantitati doloris ex fame vel ſiti nati*. Eodem modo dolor libidinis ex repletione nimia vaſorum ſeminalium, eorumque quae illis adjacent, tum vero & totius corporis originem ducit: haec repletio prout major fuerit aut minor, majori aut minori impetu hominem ad Venerem adigit. Veneris porro hujuſmodi voluptas proportionalis & ipſa eſt doloris quantitati, eximiturque dolor evacuatione, eademque generatur voluptas. Ad haec, dolores ex tumoribus nati proportionales ſunt gradibus perturbationis harmoniae: unde fit ut voluptas nata ex tumorum hujuſmodi evacuatione reſpondeat gradibus evacuationis. Signa autem in homine quum alia, tum potiſſimum, anceps, quae in dolore, exſerta, & libera, quae in voluptate, reſpiratio. Nunc autem bruta omnibus, quae in homine dolore, aut voluptate affecto cernuntur, ſignis dolorem volupta-

tem-

Digitized by Google

temve ſuam oſtendunt . 1. Spontaneis motibus ad cibum potionemve feruntur, & majore, aut minore impetu , prout fames , aut ſitis diuturnior fuerit & vehementior ; exſaturata autem , expletaque lenta eadem & inepta , & ſomnolenta , ut homines . Eadem in Venere aut adeunda, aut inchoata, aut expleta, in homine atque bruto ſigna . Eaedem corporis contorſiones , geſticulationes , clamores in vehementiſſimis corporis doloribus quum in homine tum in bruto . Quod ſi ex iiſdem effectibus eaſdem cauſſas Phyſicus recte dignoſcere ſibi videatur , omniaque in bruto atque in homine, quod ad tactus, & guſtus voluptates, doloreſque, eadem ; jam aut negamus hominis dolores atque voluptates, aut etiam brutis concedamus . Eſt autem talis hujuſmodi argumentatio, ut , ſi Carteſianos paucos excipias , vel ab hominum memoria inventus ſit nemo, qui brutis voluptates geſtientes negaverit. Quid quod voluptates ipſae paullo aequabiliores videntur in brutis eſſe ? nam & geſtiunt canes ad amicorum adventum , & blande adulantur : & in ſuaviationes ruunt vetuli notique columbi : & ludunt catuli , Feles , & alia . Quid ? erat mihi canis tam muſicae amans , ut teſtudinem , qua per adoleſcentiam plurimum utebar , quum pulſarem , dormitabundus magna velut perfuſus voluptate genibus mihi adgeſtiret , nec poterat minis removeri, ſed confugiendum erat ad baculum . Ceterum ſunt voluptas & dolor adeo ad vitam animalem neceſſaria , ut illa ſervari non poſſit , niſi his agatur ſtimulis . Voluptate & dolore 1. rapiuntur animantia ad Venerem, qua genera conſervantur : eam ſi demas unum intra ſeculum vacua viventibus futura ſit Tellus. 2. Ad victum , quem certe nec homo , nec brutum ſequetur, niſi dolore famis , aut ſitis adactus. 3. Ad ea paranda , quae vitae ſunt neceſſaria . 4. Ad ea cavendum, quae ſunt vitae infeſta . Ut agnoſcere poſſis ſapientiſſime cum animantium natura Deum ſe geſſiſſe. At mihi opponent Theologi, *ſub Deo juſto nihil miſerum quin mereatur* . Quid igitur tantum merita

ſunt

ſunt bruta, ut doloribus obnoxia fierent? nam de homine, inquiunt, ſcimus eum peccato ſuo ſe miſeriae mancipaſſe. Quibus duobus potiſſimum modis reſpondeo. 1. Brutorum dolores voluptatibus penſari. 2. Philoſophi non intereſſe inveſtigare occultos ſapientiae & providentiae divinae fines: id enim is penſi habet, ut phaenomena ex proximis ſuis cauſſis explicet, non ut primas etiam inveſtiget. Bruta affici voluptate vel dolore experimenta apertum faciunt. Quid ita autem ſint facta, Deo conſtet auctori ſuo. Eo enim philoſophia non pertingit. Quid? Explicant ne Theologi facilius, cur Deus hominem, quem ſciebat inconſtantem, peccato & miſeriae facile obnoxium fecerit? Nam Auguſtinus, quo nemo acutius his in rebus vidit, ad Dei imperſcrutabilia retulit arcana. Praeſtat igitur haec ignorare, quam contentioſe ediſſerere. Sed reponunt, ſi ita id eſt, non licere bruta laedere, & dolore afficere, eſſeque adeo juris inter homines & bruta communionem. Fateor me non leviter hac difficultate permoveri. Sed quum reputo fontem juris eſſe divinam voluntatem, eamque veniam fieri hominibus, ut bruta in uſus traducant ſuos, inde repeto, quae huic argumento reponam. Nam ſane, ſi cui Deus veniam faciat, ut id cum hominibus efficiat, quod cum brutis efficere ſolemus, omnis ceſſatura erit injuriae datae actio. Nec deſunt exempla in veteri Hebraeorum hiſtoria.

§. VIII. Longe admodum, quod felix, fauſtum, fortunatumque ſit, ediſſertatio noſtra eſt progreſſa: eſt enim demonſtratum 1. bruta ſpontaneis motibus ſe movere: 2. adfectibus agitari. 3. voluptate & dolore perfundi. Sed objecta vitae ſuae aut utilia, aut noxia percipere, atque diſcernere nunc demonſtrandum eſt. Id autem primo ex eo conficitur, quod bruta ſpontaneis motibus ſeſe agitent; nec eſſe poſſint motus ſpontanei ſine ulla cognitione. Quocirca aut negandum eſt primum illud, evidentiſſimiſque argumentis, experimentiſque adverſandum; aut hoc concedendum. Idipſum

vero

Digitized by Google

vero ex brutorum ſenſibus comprobatur. Corporearum rerum perceptiones ſolis fiunt ſenſibus: iis enim corporum extenſionem, colores, figuras, ſonos, aliaſque, quae ſenſiferae dicuntur, qualitates cognoſcimus. Idcirco organa ſenſuum ita ſunt in nobis accommodata, ut facile, nullaque perturbatione harum rerum imagines in cerebro noſtro depingi poſſint. Oculi ex. g. ita conſtructi ſunt ut varie refractis luminis radiis in retina colorata objecta exhibere poſſint: aures ita temperatae, ut ſonos referant: ſic porro. Dicere autem cum Lucretio, ſenſus non ad hos uſus factos fuiſſe, ſed iis caſu factis, uſum & caſu ipſum eſſe natum, ſolemnia eſt inſanire: talis eſt enim ſenſuum fabrica, ut nullam ob aliam cauſſam eſſe factos pateat, quam ut duces ſint, quibus vitam tranſigere poſſimus. Porro quae in homine, eadem eſt in brutis, ſaltem perfectioribus, ſenſuum ſtructura & machinatio, niſi quod illud etiam accedat, eſſe brutorum ſenſus totius machinae ſtructurae, & ſitui diligentiſſime accommodatos, eaque adjecta, quae illis neceſſaria, homini ſuperflua: dempta vero quae ſuperflua illis, homini neceſſaria. Dicere ergo brutorum ſenſus non eſſe factos ob eoſdem fines, ut ſcilicet externa vitae utilia, aut noxia, perciperent, maximum mihi videtur abſurdum.

§. IX. Sed iſta ſunt accuratius examinanda. Oculorum ſtructura pene eadem in brutis atque in homine. Sclerotides, humores, retina, muſculi, optici nervuli: tum externa munimenta palpebrae. Scimus harum partium hos eſſe in homine fines: palpebrae munimen ſunt, ne ullius externae rei vi laedantur oculi, non neceſſarium corpori membrum: muſculi dati ad oculum aut convertendum, aut conſtringendum, vel dilatandum, ne major, aut minor, quam oporteat, lumen ſubintret oculum. Sclerotides inſtar lentis eſt, qua radii refrangantur, atque convergant, ne ſi diſſipati progrediantur, nullius rei imaginem depingant. Eundem in finem humores, qui anterius quidem convexi, interius paulo complanati ſunt. Uno verbo nihil in hominis oculo eſt,

lo eſt, quod fini ſuo non ſit aptatum: nec alias eſt is oculorum finis praeter quam *viſio*. Quum autem eaedem ſint in bruti oculo partes, dicere non eundem eſſe finem, eſt abuti patientia eorum, qui ſerio philoſophantur. Vident ergo bruta: quod ſi vident, & audiunt, & olfaciunt, & guſtant. Id autem, niſi cognoſcant, qui habere poſſunt? Cognoſcunt ergo bruta.

§. X. Sed idipſum confirmant experimenta. Bruta objecta diſtinguunt: internoſcunt inter utilia & noxia, amica, & infeſta. Ex voce, ſibilo, ſtrepitu, odore objecta diſcernunt: ab inceſſu quandoque judicant, in eoque homine ipſo ſunt ſagaciora. Canes, Equi, Elephanti voces internoſcunt: iis auditis, de objectis, quae nondum videre, praejudicant: eà eſſe amica, aut inimica praeſciunt. Nam ſi amica fuerint toti ſe comparant, ut blande, amiceque excipiant: contra vero ſi inimica praeſagiant, exaſperantur, ſeque ad praelium veluti accingunt, in aciem, ſi res ferat, prodituri. Praeterea Canes, quod negatum homini, odore ipſo de objectis judicant. Iidem ad incertos rumores, aſſurgunt, adſtant incerti, quouſque amici ne adveniant, an inimici intelligant: tum poſt certiores conjecturas, aut inſiliunt furentes; aut blandientes occurrunt. Deficeret me dies, ſi Canum tantum experimenta enarrare aggrederer. Unum vel alterum addam. Quum eſſem quatriennis, atque S. Magni (*a*) parvo in oppidulo apud Aviam lectiſſimam faeminam Annam de Medicis degerem, Verno tempore, ridente mane ludibundus ab Aviae oculis Patriam verſus, mille circiter paſſibus, ſed arduis & alpeſtribus locis, diſtantem me deporto: adſilit & Canis, quo cum plurimum jocari conſueveram. Advenio ad rivulum, qui utriuſque pagi fines diſterminat: is Vernis aquis paululum excreverat. Ergo verti me in opaciſſimam, quae adſtabat, Silvam,

---

(a) *Diſtat a Salerno 5. mille paſſus ad aeſtivum Orientem.*

Digitized by Google

vam, proceris Caſtaneis, Quercubus, aliiſque arboribus conſitam. Ita autem in ea me implico, ut cum volo, exeundi nullas, quantum circumſpicere poſſum, vias invenio. Adſideo merens primum, mox lacrymans, hinc ejulans: adblanditur Canis, &, quaſi me provocans, ſaepe ingreditur viam, iterum redit, nec, niſi ut manu me comprehenderet, deerat. Flebili me excitat voce lacrymantique illacrymatur. Eum, qui quid vellem videbat, non intelligo. Ad veſperum uſque in eo me ſitu macero. Tum cadere umbras cum adſpicio, Silvamque obtenebreſcere pavidus rigidis capillis adſurgo: Canis totum me ruſpatur, prehenſat. Eum tandem ſector ducem, qui domum refert incolumem. Gratus me ei vitam debere agnoſco. Quum Neapoli familiariter verſarer in domo nobiliſſimi, atque humaniſſimi Joſephi Leucterii catellum Iſabellae Leucteriae adoleſcentulae fruſtis delinivi. Is tanta mecum familiaritate eſt conjunctus, ut advenientem vel inceſſu cognoſceret: circumſiliebat, veſtiumque peras lepidiſſime lepidus catellus rimabatur. Sed idem Joſephus Leucterius narrabat, quum mortuus eſſet Frater vir ſanctitate conſpicuus, Sacerdos optimus Franciſcus Leucterius, ejus canem funus conſecutum plorabundum monumento adſtaſſe, idque vel per menſem frequentaſſe, ut vix vi verberum ejiceretur. Memoranda certe eſt, & veteribus adnotata Canum fidelitas. Celebratus Homero (*a*) Argus Ulyſſius Canis, qui

Δὴ τὸτό γ' ὡς ἐνεησον Ὀδυσσῆα ἐγγὺς ἐόντα,

continuo advenientem Ulyſſem agnovit. Tum & Tacito Canis Sabini: al.. aliis. Jam quid memorem brutorum aliorum artificia? Feles dum Soricibus inſidiantur, Araneae dum muſcis, quam πολύτροποι? Formicae vero quam οἰκονόμοι? Nam Salomon ipſe hominem eis concredidit, ut eum prudentiam docerent. Simia praeterea, *quam ſimilis turpiſſima beſtia nobis?* Pudoris quoque

(a) *Odyſſ. P.*

Digitized by Google

que animal iſtud intelligens videtur (ſi id ita dicere licet). Simiam enim ſcio faeminam Salerni, quam delitiarum cauſſa Paulus Capograſſus vir literis & nobilitate aeque illuſtris, domi habebat, quam pudebat, ſi occulta naturaæ quiſpiam inſpexiſſet. Quam rem cum narraſſem Matthaeo de Sarno Neapolitanorum literatorum Maecenati, ipſique in litteris verſatiſſimo, id praecipuum nobilitatis ſuae inſigne reputanti), adſenſus eſt, remque ſimilem de maſculo Simia, quem olim penes ſe habebat, retulit. Elephantorum hiſtoria hac in re prorſus miraculoſa eſt, itaut, ne paradoxa narrare videar, ab his referendis abſtineo. Ergo bruta cognitione praedita eſſe, ſi his non demonſtratur, neſcio an evidentioribus experimentis res alia ulla in Phyſicis demonſtrari poteſt.

§. XI. Conſtat jam bruta animata eſſe: ea enim & cognoſcunt (§. X.) & dolore atque voluptate perfunduntur (§. VII.) & affectibus agitantur (§. VI.) & motibus ſpontaneis ſeſe perciunt (§. II., & III., & ſeq.). Sed illud non aeque conſtat, qualis ſit haec brutorum anima, ſeu hoc activum eorum operationum, ut vidimus, principium. Id eſſe aliquod ſuperiora demonſtrant: quale nunc ſit ex iiſdem operationibus perquirendum: non enim vagas conſectamur hypotheſes. Nihil igitur brutis tribuendum, niſi quod ex eorum operationibus neceſſario deducitur.

§. XII. Animam brutorum non eſſe corpus ejus generis, qualia ſenſuum tactu cognoſcimus, iis argumentis probari poſſe nobis videtur, quae ſi non Mathematicam evidentiam, at ſummam, & qua in aliis rebus phyſicis ſumus contenti, praſeferunt probabilitatem. Omnium primum Newtoni egregiam illam in rebus Phyſicis philoſophandi regulam, quam auctoritate ſua ceteri philoſophi comprobarunt, praeſtatuimus, *qualitates corporum quae intendi & remitti nequeunt, quaeque corporibus omnibus, in quibus experimenta inſtituere licuit, ineſſe deprehenduntur, pro qualitatibus corporum univerſorum habendas eſſe*. Ergo quae ex una harum qualitatum ne-

neceſſario in uno corpore deduco, id ex quolibet corpore deduci compertum habeo. Ex. g. Gravitatem veluti qualitatem omnium corporum habemus: ex lapidis gravitate deduco, eum in Telluris atmoſphaera libere relictum cadere; idipſum de quocumque corpore conficio, id nempe libere relictum, ideſt nulla reſiſtentia alterius corporis oppoſita, aeque cadere. Ex ſoliditate, quae & ipſa ineſſe reperitur in cunctis corporibus, in quibus experimenta licuit inſtituere, deduco, duas metalli partes ſeſe compenetrare non poſſe: ergo (per praefatam legem) deducam idem de ligno, aqua, aëre, aliiſque corporibus. Ex vi inertiae deduco: metallum ſuapte natura non poſſe ſtatum ſuum, ſeu quieſcendi, ſeu movendi, mutare: ergo inferam idem de terra, de aqua, de aere, de quocumque alio corpore. At enim, inquit aliquis, quum iſtae corporum qualitates genericae a voluntate Dei pendeant, an non potuit corpora efficere, quae his deſtituta aliis diverſis ſint proprietatibus compoſita? Reſpondeo. 1. nos non id quaerere, quid potuerit Deus, ſed quid fecerit. Quouſque non coſtat aliud feciſſe, nos ex analogia rerum id non feciſſe judicabimus. 2. tum nos dicere, ea non eſſe corpora, ſed res alterius generis. Corpora enim vocamus eas res quibus qualitates has ineſſe ſcimus: quibus inſunt contrariae, ea ſicut alterius naturae, alio appellabimus vocabulo. At ſi eodem aliis uti placet, ſciant ſe magnifice vocabulis abuti.

§. XIII. Quibus explicatis ſic propoſitionem noſtram demonſtramus. Inertia & ſoliditas qualitates corporum ſunt genericae: ea in re conſentientes habemus Philoſophos omnes: ergo ſi brutorum animae ſint corpora ejus generis, qualia ſenſuum tactu cognoſcimus, inertes erunt & ſolidae: ſunt autem nec inertes nec ſolidae: id enim patet ex eo 1. quod ſint activae, ſpontaneiſque motibus gaudent. 2. quod percipiant. 3. quod relationes objectorum cognoſcant. 4. quod vis eorum vitalis tota corpora permeet; corpora ergo hujuſmodi, qualia contendimus, non ſunt.

Ex

Explicemus aſſumtionis partes paullo accuratius. Activas eſſe brutorum animas ex ſpontaneis motibus conficitur: quod enim activum non eſt, ſeſe ſpontaneis motibus ciere nequit. Porro quod activum eſt, id iners non eſt, ut patet: inertes ergo non ſunt animae brutorum. Praeterea cognoſcere bruta probatum eſt: ergo & rerum ideas percipiunt, & eas conferunt. At quamquam in ſolida materia imagines aliarum rerum depingi poſſint, idque intelligatur clariſſime, harum imaginum perceptiones fieri nequeunt, niſi ſoliditate deſtructa. Nam extenſae imagines in indiviſibili percipiuntur & conferuntur: nulla enim fieri poteſt extenſarum imaginum comparatio, niſi in indiviſibili, ut iis patet qui paullo attentius hac de re meditantur (a). Quod ſi id fieret vi motus, motae materiae partes in indiviſibili compenetrarentur. Ponamus percipi duas imagines, unam circuli A, alteram quadrati B. Si id motione fieri aſſeris, certe partium A motus diverſus erit a motu partium B: diverſitate enim motuum ponis exhiberi diverſas imagines. Pone nunc ſimul conferri; id faciendum tertia quadam motione, haec motio nec debet eſſe A tantum, nec B tantum, alioquin unam referret imaginem. Nec eſſe poteſt ex utriuſque ſimul una mixta, niſi partes τȣ A cum partibus τȣ B motu penetrentur. Quodcumque aſſeris, ſi haec perceptio motione fit, ſoliditas materiae evertitur. Brutorum ergo animae, quae cognoſcunt, ſolidae non ſunt. Ad haec, anima brutorum vi ſua vivifica eorum corpora tota permeat, eſtque, ut actio motrix, penitus cum toto corpore compenetrata: quod confirmat Principium hoc activum minime eſſe ſolidum; adeoque incorporeum eſſe.

§. XIV. Atque hoc adeo mihi eſt perſuaſum, ut putem ullam eſſe vim corpoream activam, quae corpus dici poſſit; vireſque has omnes aut incorporeas eſſe ſub-

(a) *Vide dicta prop.* x.

ſtantias, aut incorporearum ſubſtantiarum attributa. Nempe vires iſtae activae totam materiae maſſam permeant, nihilque habent cum ceteris corporum qualitatibus communis. Praeterea ſine his viribus exiſtere corpora poſſe clare intelligo. Quid enim vetat exiſtere rem extenſam, ſolidam, tangibilem hujuſmodi activis viribus deſtitutam? ergo vires iſtae activae mundanae aut ſubſtantiae ſunt incorporeae, aut incorporearum ſubſtantiarum attributa. Sed, inquiunt, extenſae ſunt vires iſtae, & materiae *proportionatae*? Reſuondeo ſpatium ipſum vacuum, ſi quidem eſt ullum extenſum eſſe, eſſeque extenſioni corporum proportionatum. Quid igitur vetat ejuſdem, aut ſimilis eſſe generis ſubſtantias hujuſmodi animales, & vivificas? Quidvis potius dicere paratus ſum, quam aut vires iſtas eſſe corporeas, aut proprietates corporum eſſentiales.

§. XV. Praeterea, ſi brutorum animae ſunt corporeae, earum perceptiones nihil aliud erunt quam internae partium motiones: quum autem quodcumque eſt corporeum diviſibile ſit in indefinitas partes; ſequitur in qualibet perceptione fieri in anima bruti motiones innumerabilium partium: pone fieri motionem 1000. partium: cur, inquam, non erunt mille perceptiones? Non aliud dicere potes, niſi omnes illas 1000. partes conſpirare motu ſuo in unam imaginem objectae rei: Id vero intelligi non poteſt, niſi eandem habeant motus directionem. Ponatur percipi alius rei aliam imaginem; tum aut eaedem animae bruti partes ſecundum aliam directionem movebuntur, immutata priore; & id omnibus mechanicae legibus repugnat; aut mutata priore, & tum prior imago diſſipabitur: aut non eaedem ſed aliae partes ejuſdem animae hanc ſecundam imaginem repraeſentabunt; tumque bruti anima erit multiplex, ideſt diſtinctae erunt in bruto, atque diverſae facultates percipiendi. Quod ſi aſſeras actione alterius generis a motione corporea fieri brutorum cognitiones; tum cogeris fateri actionem hanc eſſe & ipſam qualitatem alterius ſubjecti, per ea quae ſuperius ſunt dicta.

§. XVI.

Digitized by Google

§. XVI. Minime igitur dubitandum videtur brutorum animas eſſe incorporeas. Sed illud video mihi opponi, nihil repugnare, ut Deus materiae *cognitionem* & *ſenſum* largiatur. Eadem enim ratione, qua quaelibet materiae portio motus eſt capax, eſſe poteſt & ſenſus atque perceptionis. In hac ſententia fuit vir doctus Johannes Lockius, qui eam ob rem cum Eduardo Stillingfleeto acerrimam habuit controverſiam (*a*). Sed mihi quaeſtionem provexiſſe philoſophi iſti Angli videntur idcirco quod non ſatis vocabula definiverunt, in quo mirandum eſt Lockium praeſcriptis a ſe regulis migraſſe. Quaeſtio enim eſt, an Deus poſſit materiae ſenſum & cognitionem dare ita tamen in illa adhuc retineat priores materiae qualitates, inertiam potiſſimum, ſoliditatem, gravitatem: non autem haec, an efficere poſſit ut id ſubjectum, quod prius erat ſolidum, iners, grave, evadat cogitans, amiſſa interim inertia, & ſoliditate. Quod ad ſecundam hanc quaeſtionem ſpectat neque affirmare neque negare eſt animus: religio enim nobis eſt de obſcuris judicare. Ad primam vero quod attinet, negamus id fieri a Deo poſſe. Neque enim Deus efficere poteſt, ut idem conſtet ex iis quae ſe mutuo deſtruunt: ex. gr. nequit afficere circulum quadratum: quippe altera alteram figuram deſtruit, eſtque voluntas Dei qua vult aequalis voluntati qua non vult, ex qua idcirco ſic contraria voluntate aequilibrata nulla ſequitur operatio. Sit voluntas, qua vult circulum A $= 4$, voluntas vero qua idem vult ut ſit quadratum B $= 4$; quum altera tantumdem demet quantum ponit altera, erit actio : : B 4 : A 4 — B 4 † A 4, ideſt nulla. Quoniam ergo perceptio & inertiam, & ſoliditatem deſtruit, ea non poteſt ita convenire materiae ut eidem inertia & ſoliditas conveniunt; quod eſt, cor-

T 2 po-

(a) *Vide notas Acoſtae ad caput 3. lib. 4. Speciminum Philoſophicorum de intellectu humano, & quae nos ad prop. 1.*

pora hujuſmodi, qualia ſenſuum tactu cognoſcimus, cogitationis non eſſe capacia.

§. XVII. At moleſtior eſt quorundam Theologorum objectio. Quid, inquiunt, fiet huic animae, ſi incorporea eſt? Ergo creata ea eſt: ergo perire nequit niſi per adnihilationem: ergo legum quoque, & boni moralis erit capax; & ſexcenta hujuſmodi, quae non ſine faſtidio audiri poſſunt. Nam primum noſtra non intereſt ſcire, quid contingat his ſubſtantiis, poſtquam ab unione aliarum diſceſſere. Conſtet id auctori ſuo, ut perſpecte pronunciat Auguſtinus Calmetus. Ad rerum, ut alias dixi, extremos fines humana mens non pertingit. Ergo, inquiunt, creatae ſunt? Quid vetat? Nihil enim ſubſtantiae in natura eſt, quin per creationem prodiderit. At perſuaſum erat aliis, idque videbatur probabilius, prodire eas e ſinu *materiae*. O lepide! quaſi hoc minus ſit, materiae facultatem dare novas creandi ſubſtantias. Nihil, addunt, Deus de novo creat: omnia ſemel ſub rerum initium creavit? At ſecundum hos creat humanas mentes. Sed eſto, quod ajunt: quid prohibet omnes eas animas, cum aliis univerſi activis ſubſtantiis & ſeminibus vitalibus ſub rerum initium creaſſe? Ergo pereunt per annihilationem? Quid ni? nam ne minima quidem materiae pars alia via perire poteſt: nihil enim eorum quae ſunt a Deo creata naturae vi funditus perire poteſt. Addere, vero, quod Scholaſtici faciunt, *nihilum ſui*, & *nihilum ſubjecti*, id eſt inutile: nam id quamquam recte fortaſſe dictum ſit *de modis*, & *accidentibus*; at de ſubſtantiis haud certe dici niſi imperitiſſime poteſt: hae enim quum pereunt totae pereant neceſſe eſt. Sed vero mihi, ut ingenue quod ſentio dicam, haec Peripateticorum opinio quum rectae rationi repugnare, tum ad graviſſima abſurda ducere videtur. Primum ſententia haec Ariſtotelis, materiam primam unicam eſſe, immenſam, immobilem, ex ejus vero *ſinu* & potentia mundanas educi formas, Spinoziſmo mihi videtur ſimilis: in hoc enim eodem modo omnia omnibus modis ex aeternae ſubſtantiae ſinu emanant.

Digitized by Google

ſtant. Quod vellem obſervatum Walchio, dum rationes conquirit, ut Ariſtotelem inter Atheos collocet. Deinde quis intelligat ex inertis materiae ſinu principia educi activa? ita poſſet materia ſuapte natura a quiete ad motum tranſire. Quis praeterea intelligat ex bruta materia cogitationem prodire? Quod ſi id fieri poteſt, triumphabit Anaximander: is enim Mentes atque Deos ex atomorum conglobatione, atque motu effici ſibi perſuaſit. Quod ſane non repugnat, ſi ex bruta materia cognitio proficiſci poteſt & *ſpontaneitas*, quae eſſe in brutis probatum eſt, iique, quibuſcum nunc rem agimus, non diffitentur.

Quod pertinet ad ultimum, reſpondemus brutorum animas nec abſtractarum rerum notiones ullas habere, nec leges ſentire, tantum abeſt ut poſſint actiones ad legem conformare, quae moralis eſt bonitas. Sunt enim eae inferioris ordinis ſubſtantiae, & a natura animarum rationalium longe diſtantes. Quod ſi quis putat, id fieri non poſſe, nae is divinae ſapientiae & potentiae nimis arctos ſtatuit cancellos. Mihi contra perſuaſum eſt, ſummum illum rerum opificem ſubſtantias infinitorum generum, atque infinitarum ſpecierum creare poſſe, quas nullo modo nos intelligere valeamus; nihil unquam magis temerarium cenſui, quam ex viribus ingenii aut naturae noſtrae de divinis operibus judicare. Quid quod animas etiam humanas eſſe poſſe in hoc ſtatu, infantium & ſtupidorum exemplo docemur? qui etſi quae vitae utilia ſunt aut noxia diſcernant, at legis, & ratiocinii ad legem formati nondum ſunt capaces. In Caſtileone Patria mea hominem ſcio, qui quum ſupra *60.* vixerit annos, nec ratiocinii unquam nec reflexionis, adeoque nec legis fuit capax: nullus eſt infans eo ſtupidior. Nihil unquam relationum moralium, ſed, ne vitae quidem corporeae regendae quidpiam diſcere potuit. Ludificabamus eum pueri, eique in os lignea ingerebamus fruſta quae ille deglutiebat. Vectandis rebus deſtinabatur. In beatae innocentiae ſtatu & vixit, & mortuus eſt. Erat ei no-

men Joſephus Peluſius. Rem narro quam coevi teſtes plurimi & ſciunt, & narrant

Dii immortales! homo homini quid praeſtat
Stulto intelligens . . . . (a).

Qui homunciones ea de re pede ſtantes in uno ſententiam pronunciabunt, & non potius divinam venerabundi adorabunt providentiam? Quam rem idcirco retuli, ut confirmarem, nihil eſſe mirum non intelligere nos pleraque, quae ad brutorum ſtatum, animaſque pertinent; nam infinita ſunt de hominibus ipſis, quorum fines & rationes ignoramus.

§. XVIII. Scripturae Sacrae, reponunt, negant brutis intellectum: nolite, inquit Pſaltes, *fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus*. Reſpondeo multo plures eſſe Scripturarum Sacrarum locos, in quibus bruta cognoſcere affirmatur, quam in quibus negetur, eſſeque illos magis naturales, hos, emphaticos. Nam & Gallo intelligentiam, & Milvo cognitionem temporis, in quo nidificet, & Bovi domini ſui notitiam, & aliis brutis generatim cognitionem tribuunt Scriptores Sacri. Ne memoratur quidem haec Carteſianorum veteribus ſententia: Sacris una profaniſque Scriptoribus, quantum memoria vetera repetens recordor, quidvis potius, quam hoc Carteſianorum paradoxum venit in mentem. Sed negant Scripturae brutis intellectum? Commode ſunt illae explicandae, ne Scripturas ſcripturis committamus. Negant nempe ratiocinium, eamque, quae propria hominis eſt, rationem reflexionem perceptiones relationum rerum abſtractas. Bruta moventur ſenſationibus ab objecto aliquo praeſente factis: homines a perceptionibus etiam abſtractis, & remotarum rerum. Quod inde intelligere licet, quod bruta praeſentia tantum cavent pericula: homines remota quoque & futura. Canis ſi jacet non ſurgit ad remotius periculum quod proſpectare nequit, ſed ad praeſens: rumorem audit, videt minas; cavet. At homo futura quo-

(a) *Terent. in Eunuch. act. 2. ſcen. 2.*

quoque proſpicit. Simplices praeterea perceptiones corporearum rerum habent bruta; harumque ſimplicium idearum ſimplices relationes, quae in natura ipſa conſtant, percipiunt. At ideas ſimplices varie componere, hinc ſyſtemata conflare, per longas ſeries diſponere, longiſſimaſque ratiocinationes proſequi, negatum brutis. Quod inde patet, quod brutorum opera eodem ſemper ſe habent modo: nulla apud eos nova inventio: non artes; non nidulorum, caſarumque novae ſtructurae; nihil novi. Non igitur ſyſtemata ulla in ſimplicibus ſuis inaedificant ſenſationibus. Ex quo conficitur cognitionem brutorum intra ſolarum ſenſationum ambitum contineri, nec pertingere ad *reflexiones*, *meditationes*, *perceptiones univerſales*, *actiones abſtractas*, *ratiocinationes*, quae ſunt hominis. Praeterea Dei & juris cognitionem non habent bruta: ad haec enim paulo a ſenſationibus abſtracta non perveniunt: at proveniunt homines. *Unum hoc animal ſenſit quid ſit ordo, quid ſit quod doceat; in factis dictiſve qui modus* (*a*). Adeoque *homo ut intelligentia caeteris animantibus antecellit, ita de JURE & DIIS ſolum aliquam cogitationem animo concipere poteſt* (*b*).

§. XIX. Sed qui bruta meras eſſe machinas univerſo orbi adroganter perſuadere conantur, quaerunt, corporeae cum non ſint brutorum animae, ſpiritus ſint illae, nec ne? Reſpondemus brutorum animas ſubſtantia eſſe diverſi prorſus generis atque corpora ſunt, quae ſenſuum tactu cognoſcimus. Nam ex brutorum actionibus ſuperius demonſtratum eſt, brutorum eſſe aliquod activum principium, idque aut ſubſtantiae cujuſdam incorporeae eſſe attributum, aut ipſum eſſe incorpoream ſubſtantiam. Haec clare eſſe demonſtrata ex iis principiis, quae communia ſunt Philoſophis, niſi toto coelo aberro, video. Nunc autem ſpiritus nec ne ſint brutorum animae iſtae, non valde explicatu difficile exiſtimo: tan-

(a) *Cic. lib. 1. de off. cap. 4.*
(b) *Plato in Menexen. to. 2. pag. 233. edit. Henr. Steph.*

Digitized by Google

tum ſi quid *ſpiritus* vocabulo ſignificetur clarius exponant Carteſiani . Nam ſi hoc vocabulo intelligunt , quodcumque activum eſt , & ſeſe perciens , quae propria ſpiritus notio eſt , haud dubium ſpiritus ſunt brutorum animae . Si eodem vecabulo , ut videtur , ſignificant quidquid corporeum non eſt , ideſt quidquid talem non habet naturam , qualem vulgaria corpora , nihil quoque vetat ſpiritus brutorum animas vocare . Sin intelligunt ſubſtantiam ratiocinio donatam , negabimus animas brutorum eſſe ſpiritus . Quid clarius dici poteſt? ergo Carteſiani vocabula definiant , ſi rite diſputare volunt . Nihil , inquiunt , medium eſt : aut corpora ſunt bruta , aut mentes noſtris ſimiles . Quid ? unde id reſciverunt Carteſiani , duum tantum generum ſubſtantias eſſe poſſe , corpora , & mentes ? at videant quantum diſtemus : mihi potius , ut dixi , perſuaſum eſt , eſſe poſſe ſubſtantias numero infinitas , quae generibus quoque diſcrepantibus infinitis ſint : eſſe praeterea in hoc univerſo revera ſubſtantias alias in pluribus generibus poſitas , quae non minus inter ſe , quam a mentibus noſtris , & vulgaribus corporibus differant . Nam quin tales ſubſtantias intelligere Deus poſſit nemo dubitat : nemo praeterea dubitat quin efficere eas , ut intelligit , queat : probabiliſſimum vero eſt , pluribuſque naturae phaenomenis confirmatum , reapſe eas creaſſe . Quum igitur Carteſiani nullum eſſe poſſe medium inter corpora & mentes nondum demonſtraverint , audiri ſine faſtidio nequeunt .

§. XX. Interim quamquam non dubitamus naturas hujuſmodi animarum , ut plerumque aliarum rerum , a nobis non intelligi , quae tamen ea de re philoſophi cogitaverunt in medium proferre , idque hiſtoricum in morem , haud abs re noſtra alienum putamus . Sententiae omnes circa brutorum animantium animas ad has referre poſſis . Vel enim brutorum animae ſubſtantiae peculiares ſunt & ſui generis ; vel ſunt mentes in corpora revolutae ; vel ipſa ſunt mundi anima : nam tria haec vulgavere Philoſophi . Vulgatior ea opinio eſt ,

ſin-

ſingulis brutis ſingulas eſſe animas. At hujus patroni de hujuſmodi animarum natura omnino non conveniunt. Corpus eſſe illas tenuiſſimum, mediumque inter craſſa corpora atque ſpiritus credidere Scholaſtici, Claudius Berigardus (*a*), Cardoſus (*b*), Baco de Verulamio (*c*), Petrus Gaſſendus (*d*), Magnanus (*e*), aliique docti Philoſophi. Sed ſi corpus res eſt ſolida, gravis, iners, tenuiſſimumque corpus ſuam habet & ſoliditatem, & inertiam, & gravitatem, nullum corpus ita tenue eſſe poteſt, ut medium ſit inter corpus & ſpiritus, quum ſpiritus heic accipiantur res omnino incorporeae. Eſſe quidem poteſt res alia, & revera eſſe plurimas non inficior, quae media ſit inter corpus, & ſpiritum, ſed id certe corpus non eſt, quod generis eſt diverſi, non a ſpiritu modo, ſed a corpore ipſo. Quaecumque autem ſit hujusmodi opinio ea ſuperioribus argumentis refellitur: demonſtratum eſt enim ſuperius, brutorum animas iis qualitatibus deſtitui, quas corporum proprias Philoſophi omnes cenſent. Videtur tamen hanc ſententiam paullo veriſimiliorem reddidiſſe Andreas Rudigerus (*f*), qui ſub initium ſaeculi hujus res philoſophicas novo auſu, exitu non ſatis felici tractavit. Is in ea fuit opinione, diſtinguendam eſſe *materiam*, a *corpore*: corpus enim eſſe hoc contractabile, ſolidum, iners; illam puram eſſe extenſionem, primumque eſſe ſubſtramen quum corporis, tum & ſpirituum, & animorum. Animas igitur brutorum, ut & humanas mentes ſuam habere extenſionem, quacum vires vitales ſint conjunctae, opinatur. Valde eſt haec opinio ſimilis vero. Nam quis eos feret,

(a) *In circulo Piſano pag. 602.*
(b) *Philoſophiae liberae lib. 5. q. 5.*
(c) *De argumentis Scientiarum lib. 4. cap. 3.*
(d) *Phyſ. ſect. 3. lib. 3. cap. 3.*
(e) *Philoſoph. naturae cap. XX.*
(f) *Vide Buddeum in hiſtoria philoſophiae pag. 501. edit. Walchii an. 1631.*

Digitized by Google

feret, qui ſubſtantias incorporeas veluti geometrica quaedam puncta intelligunt? Praeterea patet ſpiritus humanos, & brutorum animas ſuarum habere operationum veluti theatrum quoddam, corpus nempe hominis & bruti: in eo vero ſeſe coextendere admodum eſt probabile: Ita facilius hac in re Scholaſticos ſector, quam Carteſianos: nam illi non brutorum tantum animis, ſed & mentibus ipſis extenſionem quandam, & diffuſionem per corpus dederunt. Sed clamant Carteſiani, omnem extenſionem eſſe corpoream: inſcite admodum (*a*), ut nemo hodie probatus ſit philoſophus, qui eos defendendos hac in re putet. Mihi potius perſuaſum eſt, eſſe infinita alia entia extenſa, quae non ſint corpus.

§. XXI. Singularis prae ceteris hac de re fuit Leibnitii doctrina. Is Mundi elementa, ut in diſſertatione de rerum geneſi dictum eſt, eſſe voluit ſubſtantias quaſdam ſimpliciſſimas, eaſque inextenſas, quas Monadas appellavit. Earum Monadum quatuor eſſe docet genera, activa omnia & ſeſe perſcientia. 1. earum eſt, ex quibus corpora conflantur: eae vi tantum activa motrice, quam *formam ſubſtantialem* vocat, ſunt praeditae. Alterum genus eſt eorum, quae mundum ſibi repraeſentant *clare*, ſed *confuſe*: ex his eſſe docet animas brutorum. 2. genus eſt earum monadum, quae mundum *clare* & diſtincte repraeſentant, quales animae ſunt humanae. Quartum tandem eſt divina Monas, quae ſibi *ſimultanee, clare, & diſtincte omnia poſſibilia repraeſentat* (*b*). Plura haud dubium ſunt, quae in hac Leibnitii doctrina reprehendi poſſunt; quae, qui plura vult, legat

(a) *Lege quae habet Muſſchembroek element. phyſ.* §. 18.

(b) *Extant plurimae Leibnitii commentationes in actis Eruditorum Lipſiae, ann.* 1694. *menſe Martii pag.* 110.: *ann.* 1695. *menſe Aprilis pag.* 145.: *ann.* 1698. *menſe Septembri pag.* 427.

Digitized by Google

legat apud Ruardum Andalam (*a*). Ad me quod attinet, nihil aliud feciſſe Leibnitium puto, quam vulgatam veterum recentiorumque Philoſophorum doctrinam novis vocabulis obtegere. 1. prima corporum elementa vi quadam activa eſſe praedita, ſeu una omnes, itaut ea ſit mundi anima, ſeu ſingulis ſingula, vetuſtiſſima eſt, ſed & recentioribus probatiſſima Philoſophorum ſententia, ut alibi oſtendi. 2. Brutorum animas eſſe monadas, ideſt ſubſtantias ſimplices incorporeas, infiniti ante Leibnitium dixere. Eas cognoſcere iidem dixere: hoc mutato vocabulo, per mundi *repraeſentationem claram*, ſed *confuſam*, pronunciat Leibnitius. Deinde idipſum facit cum hominum animis, Deique intellectu. Unum igitur in hac doctrina Leibnitii eſt proprium; animas illas brutorum & hominum nihil ope ſenſuum percipere, ſed eas tali eſſe vi praeditas, ut continuata ſerie ſibi mundum repraeſentent. Quod quale ſit ſuperius. Penitius de natura animarum iſtarum, quae in brutis ſunt, diſſeruit Wolfius (*b*) perpetuus Leibnitii admirator, fiduſque Achates. Ejus doctrina huc redit: 1. eſſe animas hujuſmodi incorporeas, inextenſas, ſimplices. 2. Prodire non potuiſſe niſi per *creationem ex nihilo* 3. eſſe immortales, nec perire poſſe, niſi *adnihilatione*. 4. Non eſſe tamen ſpirituales: quippe quae ſint ratiocinii expertes. Quae quibus ille argumentis probat, non vacat dicere. Eandem vero, paucis tantum commutatis, doctrinam docuit Auguſtinus Calmetus Benedictinus ille celebratiſſimus in Dictionario Biblico art. *Beſtia*, *Edit. Gall.* qui conſuli poteſt.

§. XXII. Veteribus autem plurimis placuit, brutorum

(a) *In diſputatione philoſophica de quatuor fictis ſimplicium ſpeciebus, ex quibus illuſtris Leibnitius cum Cl. VVolfio derivare voluit omnia mundi corpora, animas brutorum & hominum, ut & ipſum intellectum divinum. Franequerae ann.* 1727. 4. *eodemque anno Halae recuſa.*

(b) *In Phychologia rationali*,

Digitized by Google

rum animas eſſe Mentes in corpore revolutas. Quicumque metempſycoſin, & προϋπάρξιν animarum poſuerunt, ii omnes in ea verſati ſunt opinione, ſimiles eſſe brutorum, hominumque animas: has ſcilicet ab homine in bruta, a brutis in homine tranſire, donec labes omnes, quibus ſe in ſuperiore vita foedarint, eluant. Sunt autem iſti in primis veteres illi AEgyptii, qui Metemphychoſis inventores & architecti dicuntur Herodoto (*a*) & Diodoro Siculo (*b*), tum Græci plurimi Philoſophi, qui eo dogmate, inquit Herodotus, uſi ſunt pro ſua inventione, in primis Pythagorici & Platonici. Sed quum quidam Pythagoreorum hanc & Platonicorum metempſychoſim in allegoriam detorquere videantur, in primis Chronius ille in libro de Palingeneſia, quemadmodum retulit Gregorius Nyſsenus in libro de anima (*c*), non huic traditioni multum innitemur. Illud certum eſt, προϋπάρξιν animarum totam Platonis ſcholam ſtatuiſſe, Platonemque ipſum diſertis eam verbis paſſim docuiſſe. Certum item cum hoc dogmate haec alia admixta 1. Creatam a Deo omnium parente immenſam Animarum, & Daemonum copiam, ejuſdem ferme naturae, ſapientiae, pulchritudinis: 2. in Sphaeris ſupramundanis: locatas locis nempe amaenitate & deliciis diffluentibus. 3. his voluptatibus mentes corruptas, plurimis ſe criminibus immiſcuiſſe. 4. Eam ob rem demiſſa in corpora, tanquam in carceres, ut ita paenas ſcelerum darent. 5. ſelecta autem corpora minus aut magis deformia, pro cujuſque criminis qualitate, 6. Itaque alias devolutas in homines, quippe quae minus, alias in bruta, quod magis peccaſſent. Ordinem vero harum animarum in corpora delabentium pro criminum varietate magis aut minus

---

(a) *Herodot. lib.* 2.
(b) *Diod. Sicul. lib.* 2.
(c) *Nyſſenus de anima*

Digitized by Google

nus faeda, Plato explicat in Phaedro (*a*): quae AEgyptiacae doctrinae ſunt conſentanea. Vide Porphyrium de abſtinentia &c. Nec defuere qui & Scripturis Chriſtianorum divinis in hanc ſententiam abuterentur: iſti arbitrati ſunt daemones quum excidiſſent a Dei conſortio, immiſſos in varia corpora, idque explicare Moſem ex perſona Dei daemoni tentatori ita minitantis, *ſuper pectus tuum gradieris, & veſceris terra*, ut haec verba ſignificent ſpiritus in corpora animalia detruſos, prae cibo illo Angelorum, terreſtribus veſci cibis (*b*). Quae tam ſunt putida, ut pudeat ea refellere. Quum enim ſit certum immenſum eſſe diſcrimen inter brutorum, & hominum animas (ex §. XIX.), id certe ſatis ſuperque demonſtrat, ſubſtantias illas diverſorum generum eſſe. Sed, ut cetera omnia omittam, ſi id ita eſſet, communio eſſet juris bruta inter & homines; eſſetque tam contra naturam, brutum, quam hominem laedere; quod nunc tantum abeſt ut Chriſtianorum id Scripturae, ad quas iſti appellant, doceant, ut potius aperte dicant, in hominis commodum & ſervitium facta eſſe, licereque ea occidere, & in cibum convertere. Scio nonnullos fuiſſe, quibus perſuaſum fuerit, non licere brutis veſci, in primis Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. Sed id quale ſit non eſt hic dicendi locus.

§. XXIII. Reſtat ut de eorum dicamus ſententia, qui animam hanc mundanam invexerunt, in qua & docti plurimi ſunt & eruditi. Mundum univerſorum, aut ſingulos ſaltem globos, quos pro totidem mundis habuere veteres, anima quadam *fontana*, unde ceterarum rerum animae perpetuo manarent, animatum eſſe, velut AEgyptiorum, Chaldaeorumque vetus doctrina habetur (*c*). Virgilius elegantiſſime hanc in quarto Georgicorum

(a) *Quem in locum vide & Marſilium Ficinum.*

(b) *Ornavit nuper iam ſententiam auctor libelli* amuſement philoſophique ſur le langage des Beſtes,

(c) *Legatur Stanlejus de Philoſophia Chaldaica, & Cudworthus in ſyſtemate intellectuali.*

eorum explicuit (*a*): ex veterum enim ſententia (quorum Philoſophiae erat ille callentiſſimus) ait,

. . . . . *Deum ire per omnes*
Terraſque tractuſque maris, Coelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitam:

Manichaei ipſi, ut agnoſcere in eis poſſis Perſicam Chaldaeorum, & Zoroaſtris doctrinam, idem docuiſſe videntur, auctore Auguſtino, qui ejus ſectae arcana omnia rimaverat (*b*). Probatam eam recentibus pluribus Orientalibus Perſidis, Mogolis, Siam, Indorum ex Viatorum itinerariis diſcimus (*c*). Nec deſunt in Europa quibus idem placuit. Certe Spinozae & Tolandi doctrina in hoc eſt poſita, ut doceant Deum eſſe rerum omnium mentem, animam, vitam. Noſter ille Calaber Thomas Campanella Dominicanus Monachus in *Commentario de ſenſu rerum*, quem anno 1590. in lucem edidit, dum conatur probare omnibus rebus, omnique, qua, circumdamur extenſioni ſenſum ineſſe, ab anima illa mundana non admodum abhorrere videtur. Sed animam mundi, qua omnium vita conſtet, quaeque a Deo ſit creata, ex Platonis Platonicorumque ſententia, promovit Henricus Morus (*d*), Cudworthus (*e*), praeterque alios Anglos. Newtonus ipſe. In principiis enim *Phyſico-Mathematicis ad finem* hunc in modum ſcribit: *adjicere jam liceret nonnulla de ſpiritu quodam ſubtiliſſimo corpora craſſa pervadente, & in iiſdem latente, cujus vi & actionibus particulae corporum ad minimas diſtantias ſe mutuo attrahunt & corpora electrica agunt ad di-*

(a) *Virg.* IV. *Georg.* 222.
(b) *Lib.* 2. *de Gen. ad lit. cap.* 8. & *ep.* 74.
(c) *Vide la Philoſophie des Pagens tom.* 1. *pag.* 78. & *ſeqq.*
(d) *In Enchiridio & de Immort. an.*
(e) *In ſyſtem: intellectuali diſſertatione de nat. Genitrice. Sed ejus argumenta oppido ſubleſta cenſuit Moſshemius ad* §. 2. *ejus diſſ. not.* 1.

Digitized by Google

diſtantias majores .... & lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur, & corpora calefacit, & SENSATIO omnis excitatur. Vide quae eadem de re ſcripſimus in diſputatione de origine rerum corporearum. Nec vero ab omni veri ſimilitudine abhorret creatam eſſe a Deo animam, ideſt ſubſtantiam quandam activam, quae dum organica quaedam corpora, qualia brutorum ſunt, permeat, ſenſum in iis & perceptionem pariat, quaeque ſtatis quibuſdam legibus, quas ignoramus, in natura agat, ejus vires omnes, motiones, vitam producat, magna aequabilique perennitate. Eſſe enim in natura aliquid unde motiones rerum corporearum, eorumque vires activae, plantarum vegetationes, ſeminum, ovorumque faecundationes, animantium generationes prodeant, indubium eſt. Sunt qui haec ἀμέσως a Deo provenire opinantur, naturamque iſtam activam nihil eſſe aliud, quam Dei ipſius voluntatem rentur. Sed cur non id ope hujus animae mundanae efficere Deus poſſit? Nihil video, quod aut rationi, aut Religioni, ea ſi doctrina ſtatuatur, officiat. Sed praeſtat de re tam incerta nihil, quam inconditum aliquod, minuſque probatum dicere: nam ego philoſophari in rebus occultis concedam omnibus, temere affimare ſemper negabo. Ab inſtituto nunquam diſcedam, & quod praecipio, *epochen* eſſe philoſopho neceſſariam, ipſum primum omnium perficere oportet: *opinari enim duas ob res turpiſſimum eſt* (inquit perſpecte Auguſtinus de utilit. credendi cap. 11.): *quod diſcere non poteſt qui ſibi jam ſe ſcire perſuaſit, ſi modo illud diſci poteſt; & per ſe ipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt.* Quod ſi qui ſint, qui etiam rem nimium me promoviſſe affirment, ii ſciant, non me ignorare majora quoque ſcripſiſſe & Auguſtinum Calmetum in Dictionario, & veteres omnes Scholae philoſophos atque Theologos; & nimium non eſſe brutis cognitionem eorum, quae circa ſenſum ſunt, quibuſve eorum vita indiget, concedere, quam & ſenſus hominum communis, & experimenta omnia iis vindicant. Quid quod non defuerunt

ve-

Digitized by Google

veteres aliquot Patres, qui ſyllogiſmos quoque brutis tribuerunt? veluti BB. Baſilius (*a*) & Ambroſius (*b*): Lactantius vero ſcripſit & ſola religione nos a brutis diſtare (*c*), & rationem brutis & hominibus datam (*d*). Qui fortaſſis oratoria libertate ita pronunciarunt: alioquin eos probare non poſſumus, quando Scriptura *nullum eſſe in brutis intellectum docet*, & experimenta ipſa demonſtrant. Interim efficitur ſaltem, ne nos homines vetuſtatis incurioſi temeritatis tam facile damnent, ubi ea reſciverint. Ceterum qui argumento a religione deſumto veterum adgrediuntur opinionem Carteſiani, ii profecto ignorant, nullam eſſe doctrinam, quae magis *materialiſmum* foveat, quam quae ab iis nudius tertius in philoſophiam inducta eſt: quod diſerte agnovit Cudworthus in Syſt. Intel. cap. 1. §. 35. nam ſi tot mirandas brutorum operationes ſolus efficit mechaniſmus, atque a brutis ad homines brevis eſt, ut libertinis videtur, gradus; in eam etiam atque etiam indurabunt animi pravitatem, & hominem meram eſſe machinam. Videant igitur quam rem agant. Nos, quicquid alii clamitant, Philoſophiae & Religioni litaſſe nobis perſuaſimus. Interim ſi quid eſt, quod viros doctos offendant, omnia emendare parati ſumus, modo humanitus admoneant.

Finis Tomi ſecundi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

(a) *Baſil. Magn. homil.* 8. *&* 9. *in Hexaem.*
(b) *Ambroſ. lib.* 4. *cap.* 4. *Hexaem.*
(c) *De ira cap.* 17.
(d) *Lib.* 3. *Inſtit. cap.* 10.

Digitized by Google

Google